

NEDERLANDSCHE SPRAAKKUNST

TEN BEHOEVE VAN INRICHTINGEN VOOR MIDDELBAAR ONDERWIJS EN

TOT OPLEIDING VAN ONDERWIJZERS

DOOR

T. TERWEY,

LEERAAR AAN DE KWEESCHOOL VOOR ONDERWIJZERS EN ONDERWIJZERESSEN
TE AMSTERDAM.

VIERDE, VERBETERDE DRUK.

TE GRONINGEN BIJ J. B. WOLTERS, 1888.

NEDERLANDSCHE SPRAAKKUNST.

NEDERLANDSCHE SPRAAKKUNST

TEN BEHOEVE VAN INRICHTINGEN VOOR MIDDELBAAR ONDERWIJS EN TOT

OPLEIDING VAN ONDERWIJZERS

DOOR

T. TER WEY,

LEERAAR AAN DE KWEEKSCHOOL VOOR ONDERWIJZERS EN ONDERWIJZERESSEN
TE AMSTERDAM.

VIERDE, VERBETERDE DRUK.

TE GRONINGEN BIJ J. B. WOLTERS, 1883.

.....
Stoomdrukkerij van J. B. Wolters.
.....

VOORBERICHT VOOR DEN EERSTEN DRUK.

Deze Spraakkunst onderscheidt zich van de bestaande hoofdzakelijk door de verdeeling der stof. 't Is den schrijver, om een gemakkelijk overzicht te geven van de hoofdfeiten der grammatica, wenschelijk voorgekomen, het gelijksoortige bijeen te voegen. Bovendien huldigt hij 't beginsel, dat de behandeling der spraakkunst niet moet uitgaan van de beschouwing der letters, maar van de ontleding des volzins.

Daarom is in 't Eerste Boek de logische ontleding van den enkelvoudigen en samengestelden zin behandeld, in het Tweede de beteekenis en 't gebruik der soorten van woorden. Heeft de leerling zoo kennis gemaakt met de functie der deelen van den zin, dan kan hij worden beziggehouden met de verschillende vormen, waarin de woorden beurtelings voorkomen. Daartoe is 't echter noodig, dat hij vooraf de beteekenis der buigingsvormen leert kennen, benevens 't gebruik, dat onze taal daarvan maakt. Dan eerst behoort de opgave dier vormen zelve te volgen met de verklaring daarvan, voor zooverre deze aan de leerlingen, die 't boek zullen gebruiken, kan worden gegeven.

Hiermede zou nu de behandeling der spraakkunst geëindigd zijn, indien 't voor de kennis van de beteekenis der woorden niet van zoo groot gewicht was, dat ook de hoofdzaken uit de geschiedenis der woorden werden vermeld. Daartoe dient het hoofdstuk over de Woordvorming. Ook hier heeft de schrijver zich bevljjtigd een overzicht te geven, dat met eenige gemakkelijkeid door den leerling kan worden vastgehouden. Ten slotte worden dan de letters behandeld, deels ter verklaring van de verschillende vormen, waaronder een woord in de taal optreedt, deels ten behoeve der spelregels.

Door deze verdeeling is dus de syntaxis vervallen, of liever, wat daartoe gewoonlijk wordt gerekend, heeft zich opgelost in: de zinsontleding, eenige op-

merkingen omtrent het gebruik der woorden en de regels voor het gebruik der buigingsvormen. Zoo kon tevens het euvel vermeden worden, tweemaal dezelfde zaken, eerst vluchtig, daarna meer gezet, te bespreken.

In 't Eerste Boek zal men eenige afwijkingen aantreffen van de termen, die gewoonlijk bij de zinsontleding worden gebezigd. De schrijver hoopt daardoor de beteekenis van enkele zindeelen en zinnen duidelijker te hebben aangewezen. Steeds is gezorgd voor 't noodig aantal voorbeelden ter opheldering der regels. Meerendeels zijn zij aan goede schrijvers ontleend. Zij mogen meehelpen, om het wanbegrip te doen verdwijnen, dat men in 't gebruik der taal zich zou moeten richten naar de voorschriften eener Spraakkunst en niet naar 't voorbeeld van hen, die 't best de taal weten te hanteeren.

Eindelijk nog deze vrij overbodige opmerking. De geheele inrichting dezer Spraakkunst zal doen zien, dat zij bestemd is voor de hoogere klassen van Hoogere Burgerscholen, enz. Voor leerlingen, die nog geoefend moeten worden in 't juist gebruik der buigingsvormen, dient een andere weg te worden ingeslagen. Tevens stelt de schrijver zich voor, dat dit werkje ook door onderwijzers en onderwijzeressen met vrucht zal kunnen worden geraadpleegd.

AMSTERDAM, 8 Mei 1878.

T.

VOORBERICHT VOOR DEN VIERDEN DRUK.

Bij den vierden druk zoowel als bij de beide vorige heb ik mij beijverd, door wijziging of aanvulling, deze Spraakkunst beter aan het doel te doen beantwoorden. Die veranderingen en bijvoegsels betreffen thans voornamelijk de beide eerste en het voorlaatste hoofdstuk. Mijn hartelijke dank aan hen, wier vriendelijke opmerkingen mij daarbij te stade zijn gekomen.

Van de bij de 3e uitgave beloofde Korte Spraakkunst is sedert reeds een tweede druk verschenen; de daarbij behorende Oefeningen zullen spoedig volgen.

AMSTERDAM, 9 Maart 1883.

T.

DRUKFOUTEN:

- pag. 133 r. 18 v. b. (aan 't einde) staat *steigen*, lees: *stijgen*.
„ 139 r. 8 v. b. staat *verhollandsche*, lees: *verhollandschte*.
„ 145 r. 16 v. b. staat **be**, lees: **ge**.
„ 154 r. 20 v. o. staat Voortzetting, lees: Voorzetting.

INHOUD.

INLEIDING.

Taal en Spraak. — Spraakkunst.

EERSTE BOEK.

DE VOLZIN EN ZIJNE DEELLEN.

	Bladz.
I. DE VOLZIN IN HET ALGEMEEN	3
II. DE ENKELVOUDIGE VOLZIN	4
III. DE BESTAANSZIN	8
IV. DE HOEDANIGHEIDSZIN	9
V. DE WERKINGSZIN	11
VI. DE ELLIPS IN DEN ENKELVOUDIGEN ZIN	11
VII. DE SAMENGESTELDE VOLZIN	12
VIII. DE NEVENSCHIKKENDE ZINSVERBINDING	13
IX. DE ONDERSCHIKKENDE ZINSVERBINDING	19
A. Zelfstandige zinnen	20
<i>a.</i> zuiver zelfstandige zinnen	20
<i>b.</i> bijvoeglijk-zelfstandige zinnen	23
B. Bijvoeglijke zinnen	24
C. Bijwoordelijke zinnen	26
<i>a.</i> plaatsbepalende zinnen	26
<i>b.</i> tijdbepalende zinnen	26
<i>c.</i> oorzaakaanduidende of redengevende zinnen	29
<i>d.</i> doelaanwijzende zinnen	30
<i>e.</i> gevolgaanduidende zinnen	31
<i>f.</i> gevolgtrekkingsaanduidende zinnen	32
<i>g.</i> voorwaardelijke zinnen	32
<i>h.</i> toegevende zinnen	35
<i>i.</i> beperkende zinnen	36
<i>k.</i> vergelijkende zinnen	37
<i>l.</i> verhoudingszinnen	39
X. DE ELLIPS IN DEN SAMENGESTELDEN ZIN	39

TWEEDE BOEK.

DE WOORDSOORTEN IN DEN VOLZIN.

	Bladz.
I. ZELFSTANDIGE NAAMWOORDEN	41
II. BIJVOEGLIJKE NAAMWOORDEN	42
III. VOORNAAMWOORDEN	44
1. persoonlijke voornaamwoorden	45
2. bezittelijke voornaamwoorden	46
3. aanwijzende voornaamwoorden	47
4. bepaling-aankondigende voornaamwoorden	48
5. vragende voornaamwoorden	48
6. betrekkelijke voornaamwoorden	48
7. onbepaalde voornaamwoorden	50
IV. TELWOORDEN	51
V. LIDWOORDEN	52
VI. WERKWOORDEN	54
VII. BIJWOORDEN	59
VIII. VOORZETSELS	61
IX. VOEGWOORDEN	62
X. TUSSCHENWERPSELS	62

DERDE BOEK.

DE BETEKENIS EN HET GEBRUIK DER BUIGINGSVORMEN.

I. GESLACHT	63
II. GETAL	70
III. NAAMVAL	71
IV. TRAPPEN VAN HOEDANIGHEID OF VERGELIJKING	76
V. WIJZEN	79
VI. TIJDEN	84
VII. PERSOON	89
VIII. GETAL	89
IX. DE INFINITIEF	89
X. OVEREENSTEMMING IN BUIGINGSVORMEN	93

VIERDE BOEK.

DE VERBUIGING DER WOORDEN.

I. HET ZELFSTANDIG NAAMWOORD	97
Het enkelvoud	97
Het meervoud	98
II. HET BIJVOEGLIJK NAAMWOORD	102

	Bladz.
III. HET VOORNAAMWOORD	106
a. het persoonlijk voornaamwoord	106
b. het bezittelijk voornaamwoord	107
c. het aanwijzend voornaamwoord	109
d. het vragend voornaamwoord	110
e. het bepaling-aankondigend voornaamwoord	110
f. het betrekkelijk voornaamwoord	111
g. het onbepaald voornaamwoord	111
IV. HET TELWOORD	111
V. HET LIDWOORD	113
VI. HET WERKWOORD	113

VIJFDE BOEK.

DE VORMING DER WOORDEN.

I. OVER WOORDVORMING IN 'T ALGEMEEN	128
II. DE VORMING DER WERKWOORDEN	132
III. DE VORMING DER ZELFSTANDIGE NAAMWOORDEN	137
IV. DE VORMING DER BIJVOEGLIJKE NAAMWOORDEN	143
V. DE VORMING DER VOORNAAMWOORDEN	145
VI. DE VORMING DER TELWOORDEN	146
VII. DE VORMING DER BIJWOORDEN	147
VIII. DE VORMING DER VOORZETSELS	149
IX. DE VORMING DER VOEGWOORDEN	150

ZESDE BOEK.

DE LETTERS EN HAAR GEBRUIK.

I. DE LETTERS IN 'T ALGEMEEN	151
II. DE KLINKERS	152
III. DE MEDEKLINKERS	153
IV. BIJVOEGING EN WEGLATING VAN KLINKERS EN MEDEKLINKERS. —	
KLANKVERSPRINGING	154
V. DE SPELLING	157
a. de klinkers	157
b. de tweeklanken	161
c. de medeklinkers	162
d. de spelling der vreemde woorden	165
e. de hoofdletters	166
f. het koppel- en samentrekkingsteeken	166
AANHANGSEL. Het gebruik der leesteekens	167

VERKORTINGEN.

B = Nicolaas Beets = Hildebrand.

B. T. = Mevr. Bosboom-Toussaint.

B. V. d. B. = R. C. Bakhuizen Van den Brink.

G. = Jacobus Geel.

L. = M. P. Lindo = de Oude Heer Smits.

V. L. = Jacob van Lennep.

P. = E. J. Potgieter.

V. d. P. = J. H. Van der Palm.

Sch. = H. J. Schimmel.

St. = A. C. W. Staring.

Stb. = de Statenbijbel.

A. T. = J. A. Alberdingk Thijm.

De namen der overige schrijvers, van welke plaatsen worden aangehaald, zijn voluit geschreven.

I N L E I D I N G.

TAAL EN SPRAAK. — SPRAAKKUNST.

§ 1. Door het woord taal verstaat men gewoonlijk spreek- of schrijftaal.

§ 2. De taal is het middel *a.* om te denken en *b.* om gedachten uit te drukken. Eene taal is het middel, waardoor een bepaald volk dat doel tracht te bereiken. Spraak is òf het vermogen om te spreken, òf het spreken zelf. Enkele malen gebruikt men het woord spraak in denzelfden zin als taal.

§ 3. Elke taal bestaat uit woorden. Een woord is een spraakgeluid of eene vereeniging van spraakgeluiden, welke bij spreker en hoorder eene bepaalde voorstelling verwekt. — Door een woord verstaat men ook de zichtbare voorstelling der gesproken woorden. — De woorden ondergaan soms veranderingen, zonder op te houden, dezelfde woorden te zijn. — De meeste woorden laten zich naar hunnen oorsprong ontbinden in twee of meer bestanddeelen, die òf zelf woorden zijn, òf dienen, om een woord te helpen vormen. Naar de uitspraak laten zij zich verdeelen in klanken of groepen van klanken, welke den naam dragen van lettergrepen. Die lettergrepen bestaan weder uit één of meer spraakgeluiden, welke letters heeten.

§ 4. Een woord, op zich zelf beschouwd, verwekt slechts eene voorstelling. Soms echter kan men door middel van een enkel woord eene geheele gedachte uitdrukken: *Luister! Werk!* Meestal doet eene reeks van woorden dezen dienst: *Ik ga morgen op reis.* Een woord of eene reeks van woorden, waardoor eene gedachte wordt uitgedrukt, draagt den naam van zin of volzin. — Een volzin kan in deelen worden gescheiden.

§ 5. De taal, welke door de beschaafde Nederlanders wordt gesproken en geschreven, draagt den naam van Nederlandsche taal. Ook in een

deel van 't Koninkrijk België wordt deze taal gebruikt; daar wordt zij veelal Vlaamsch genoemd.

De talen, welke door de onbeschaafde Nederlanders worden gesproken — zelden geschreven — dragen den naam van tongvallen (dialecten). 't Aantal tongvallen kan kleiner of grooter genomen worden, naarmate men meer op de overeenkomst of het verschil tusschen de dialecten let. Drie hoofdtongvallen zijn echter duidelijk te onderscheiden: 't Frankisch, 't Saksisch en 't Friesch. Uit den eerstgenoemden, onder invloed der beide andere, is in den loop der tijden de algemeene Nederlandsche spreek- en schrijftaal ontstaan.

§ 6. De Nederlandsche taal behoort met 't Hoogduitsch, 't Engelsch en de Scandinavische talen (Deensch, Zweedsch, Yslandsch) tot de Germaansche spreek- en schrijftalen. Deze talen hebben een' gemeenschappelijken oorsprong en komen daardoor in vele opzichten met elkander overeen.

§ 7. De Spraakkunst houdt zich bezig met de beschouwing van de zinnen en zindeelen, van de verandering en vorming der woorden en van de lettergrepen en letters. Het eerste gedeelte noemt men ook wel Syntaxis (woordvoeging), het tweede Etymologie (woordbuiging en vorming), het derde omvat de Klankleer en de Spelling.

EERSTE BOEK

DE VOLZIN EN ZIJNE DEELEN.

I. DE VOLZIN IN HET ALGEMEEN.

§ 1. Door een' zin of volzin verstaat men een woord of eene reeks van woorden, waardoor eene gedachte wordt uitgedrukt, bijv.: *Luister! Kom dan! De zon schijnt. Er zijn vier jaargetijden.*

§ 2. Elke gedachte bevat twee noodwendige bestanddeelen: het onderwerp, d. i. de voorstelling der zelfstandigheid, waarover men denkt en het gezegde, d. i. datgene, wat aangaande het onderwerp wordt gedacht.

Aan het onderwerp en het gezegde der gedachte beantwoorden één of meer woorden in den zin, die den naam dragen van het onderwerp en het gezegde van den zin.

§ 3. Somwijlen stemmen het onderwerp en het gezegde der gedachte niet overeen met de woorden, welke in den regel deze deelen in den zin vertegenwoordigen. In dit geval onderscheidt men een onderwerp of gezegde der gedachte (logisch onderw. of gez.) en een onderwerp of gezegde van den zin (grammatisch onderw. of gez.).

Voorbeelden. *Er wordt gezongen. Het sneeuwt. Het is kermis.*

1. Log. onderw. *zingen* Log. gez. *heeft plaats.*

Grammat. gez. *wordt gezongen.*

2. Log. onderw. *sneeuwen* Log. gez. *heeft plaats.*

Grammat. onderw. *het* Grammat. gez. *sneeuwt.*

3. Log. onderw. *kermis* Log. gezegde *is, bestaat.*

Grammat. onderw. *het* Grammat. gezegde *is kermis.*

§ 4. De naam van den aangesproken persoon, 't zij deze werkelijk een persoon is, of slechts als zoodanig wordt voorgesteld, staat buiten de grenzen van den volzin en maakt dus geen zindeel uit: *Jongens, laten wij spoedig aan 't werk gaan. — Blink in de zonne, beukentop! Steekt, popels, groene spitsen op. Besneeuw u, hagedoren. Riek geurig, dunne berkentak en linde! spreid uw looverdak.* (B.)

§ 5. De volzinnen worden onderscheiden in enkelvoudige en samengestelde. Een enkelvoudige volzin bevat ééne enkele gedachte; een samengestelde bestaat uit twee of meer gedachten, die met elkander een geheel vormen: *De vogel vliegt. Toen de zon opkwam, verdween de morgenster.*

II. DE ENKELVOUDIGE VOLZIN.

§ 6. Naar den inhoud der gedachte, die zij uitdrukken, worden de enkelvoudige zinnen verdeeld in: a. bestaanszinnen, b. hoedanigheidszinnen, c. werkingszinnen.

Bestaanszinnen drukken uit, dat eene zelfstandigheid ontstaat, bestaat of blijft bestaan: *Er ontstond enig gedruisch. Er is een God. De liefde blijft. Er is op reis allerlei beproeving voor het humeur; er is genot en spraakzaamheid; er is vreugd en luidruchtigheid; er is teleurstelling en gemelijkheid; er is hoop en vrees, moed en bangheid.* (G.)

Hoedanigheidszinnen kennen eene hoedanigheid of een' toestand aan eene zelfstandigheid toe: *Hij is een braaf man. Ik ben tevreden.*

Werkingszinnen geven te kennen, dat eene werking uitgaat van eene zelfstandigheid, of dat eene zelfstandigheid haar ondergaat: *Ik werk. De maan komt op. Hij wordt gestraft.*

§ 7. Naar den omvang der gedachte, welke zij uitdrukken, worden de enkelvoudige zinnen verdeeld in onbepaalde en bepaalde zinnen. In die der eerste soort worden alleen de noodzakelijke bestanddeelen des volzins aangetroffen. In die der laatste gaan deze bestanddeelen, één van beide of beide, vergezeld van bepalingen, welke weder van bepalingen kunnen voorzien zijn: *De nachtegaal zingt. Het kind is ziek. — De nachtegaal zingt een heerlijk lied. Het kind van onzen burgemeester is zeer ziek.*

§ 8. Bepalingen zijn zindeelen, welke dienen, om de voorstelling, door een ander zindeel verwekt, nauwkeuriger te begrenzen (vandaar de naam), of om eene of andere bijzonderheid, die voorstelling betreffende, uit te drukken.

§ 9. Ofschoon alle bepalingen van onderwerp of gezegde mede tot dat onderwerp of gezegde behooren, geeft men ook wel, beknoptheidshalve, den naam van onderwerp en gezegde aan die deelen van den zin, welke er overblijven, wanneer men het eigenlijke onderwerp en gezegde van alle bepalingen heeft ontdaan.

§ 10. De bepalingen van 't gezegde kunnen worden onderscheiden in voorwerpen en bijwoordelijke bepalingen.

§ 11. Voorwerpen noemt men zulke bepalingen, welke de zelfstandigheden noemen of aanwijzen, die noodzakelijk bij de werking of den toestand, in 't gezegde uitgedrukt, zijn betrokken, d. i. die daarop invloed uitoefenen of den invloed daarvan ondervinden: *Verbrand dit papier. Mij overkwam dit ongeval. Ik dacht aan mijn' broeder.* Hier

geven *dit papier, mij, mijn broeder* de zelfstandigheden aan met betrekking tot welke de werkingen *verbranden, overkomen, denken* plaats hebben. Zij heeten voorwerpen, omdat zij zich in zekeren zin voor, d. i. tegenover het onderwerp bevinden. De betrekkingen, waarin zij tot de werking of den toestand staan, zijn van drieërlei aard:

1°. kan een voorwerp de zelfstandigheid noemen of aanwijzen, welke de werking, in 't gezegde uitgedrukt, ondergaat of welke door 't verrichten der werking ontstaat. In beide gevallen draagt het den naam van lijdend voorwerp of eenvoudig voorwerp: *Ik heb den man meermalen gezien. De bakker bakt brood.*

2°. kan een voorwerp de zelfstandigheid noemen of aanwijzen, welke als belanghebbende bij de werking of den toestand, in 't gezegde uitgedrukt, is betrokken. Het draagt dan den naam van belanghebbend voorwerp: *Hij gaf den bedelaar eene aalmoes. De wind ontrukte den boom eenen tak. Hij kocht een prentenboek voor zijn zusje. Dat bericht was mij zeer aangenaam. Voor hem was het zeer treurig.*

3°. kan een voorwerp de zelfstandigheid noemen of aanwijzen, die de oorzaak, de reden of het doel van de werking of den toestand aangeeft. Men noemt het dan oorzakelijk voorwerp. Immers de reden, waarom iets en het doel, waarmede iets geschiedt, kunnen ook als oorzaak der werking of van den toestand worden aangemerkt.

Gedenk onzer ellende. Hij was mijne woorden indachtig. Wij waren het spoor bijster. Zij zijn hun lot getroost. Hebt gij aan mijn verzoek gedacht? Vertrouw op God. Ik bekommer mij niet over zijne bedreigingen. Hoed u voor den schijn des kwaads. Haak niet naar wereldsche eer. Ik ben benieuwd naar den afloop der zaak. Hij was onbewust van 't nakend onheil. Die jongen stoorde zich niet aan de bevelen zijns vaders. Men vergeleek dien dichter met Cats. Hij beriep zich op het getuigenis zijner vrienden. Ik ben niet op zijne bezoeken gesteld. Geloofst gij nog aan zijne dwaze beweringen? Men voorzag de bezetting van proviand.

Men kan de oorzakelijke voorwerpen altijd van de bijwoordelijke bepalingen van 't gezegde onderscheiden door middel van deze twee kenmerken: 1°. zij geven, als voorwerp, altijd antwoord op de vraag: met betrekking tot welke zelfstandigheid heeft de werking plaats of bestaat de toestand? 2°. zij vormen eene noodzakelijke aanvulling der beteekenis van 't gezegde, zoodat men zich dit gezegde niet kan denken zonder de genoemde of eene dergelijke bepaling.

§ 12. De bijwoordelijke bepalingen van 't gezegde, welke zoo heeten, omdat zij denzelfden dienst doen als de bijwoorden, worden onderscheiden in:

1°. bepalingen van oorzaak, reden en doel. Wij voegen deze bepalingen te zamen om dezelfde reden, als hierboven bij 't oorzakelijk voorwerp werd opgegeven. Van die oorzakelijke voorwerpen kunnen deze bepalingen steeds gemakkelijk worden onderscheiden. Geene van alle toch geeft antwoord op de vraag: met betrekking tot wien of waartoe?

en ze kunnen zeer goed worden weggelaten, zonder dat het gezegde zijne beteekenis verliest.

Door eigen schuld kwam hij in de gevangenis. Door den storm werd het schip tegen de rotsen verbrijzeld. Hij stierf van schrik, van honger. Uit medelijden nam hij die kinderen op. Om zijne ondeugendheid werd hij gestraft. Uit aanmerking van hare trouwe diensten besteedde de familie haar op een hofje. Uit hoofde van sterfgeval wordt dit perceel te koop aangeboden. Ten gevolge van zware verliezen moesten de onzen terugtrekken. Mijn neef is tot herstel zijner gezondheid naar Duitschland gegaan. Hij schrijft om den broode. Wij leeren voor het leven.

Men herinnere zich het hier gezegde bij de behandeling der bijzinnen; dan zal men zien, dat de oorzakelijke voorwerpen in beteekenis overeenkomen met zelfstandige, de bepalingen van oorzaak, enz. met bijwoordelijke bijzinnen.

2°. bepalingen van middel. Zij duiden, zooals uit den naam blijkt, het middel aan, waarmede eene werking geschiedt. Ofschoon het middel, dat tot het verrichten eener werking wordt aangewend, daarbij natuurlijk behoort, kan men het nooit beschouwen als eene zelfstandigheid, die bij de werking is betrokken; immers het oefent daarop geen invloed uit en ondergaat er evenmin den invloed van. Het is geheel lijdelijk tegenover het onderwerp.

Moeder snijdt boterhammen met het groote broodmes. Zij hebben hem met fraaie beloften gepaaid. Door middel van groote kranen hijscht men de zwaarste lasten uit de schepen.

3°. bepalingen van gevolg. Zij duiden het gevolg aan, dat toevallig uit de werking voortvloeit, zonder dat men kan zeggen, dat de werking op het te voorschijn roepen van dit gevolg was gericht. Ware dit laatste het geval, dan zou men met een oorzakelijk voorwerp, of met eene bepaling van doel te doen hebben.

Tot mijn leedwezen moet ik u dit melden. Het kind groeide tot vreugde zijner ouders voorspoedig op.

4°. bepalingen van plaats: *Wij zijn in de stad. Wij gaan naar buiten. Ik kom van Amsterdam. Wij blijven hier. Zij gingen daarheen.*

5°. bepalingen van tijd: *Gisteren zijn wij thuis gekomen. Verleden week heb ik hem gesproken. Wij zijn den heelen zomer buiten geweest.*

6°. bepalingen van hoeveelheid: *Hij heeft weinig uitgevoerd. De plank was drie duim dik. Het huis is drie verdiepingen hoog. De kist weegt vijftig pond, Dit boek kost drie gulden.*

7°. bepalingen van graad: *Wij hebben ons kostelijk vermaakt. Heeft hij zich erg bezeerd? Ik heb zeer hard geloopt.*

8°. bepalingen van hoedanigheid: *De soldaten hebben dapper gestreden. Hij heeft met ijver gewerkt. Zij togen haastig op weg.*

9°. bepalingen van omstandigheid. Onder dezen naam vat men alle overige bepalingen samen, welke eene bijzonderheid vermelden, die de werking of den toestand vergezelt, zonder den aard daarvan te veranderen.

Men vergelijkte bijv.: *Ik loop snel* (bep. v. hoedanigheid) met: *Ik loop alleen* (bep. v. omstandigheid).

Hij is met zijne vrouw op reis gegaan. Trots allen tegenstand heeft hij zijn doel bereikt. Wij hebben te vergeefs op zijne terugkomst gewacht. Volgens mijne meening is dit besluit onwettig. Voor zijn' leeftijd is hij nog vrij kras. Hij heeft slechts drie gulden verdiend. Onder eene hevige regenbui bereikten wij de stad.

§ 13. Ook andere zindeelen dan het gezegde kunnen van voorwerpen of bijwoordelijke bepalingen vergezeld gaan. Dit is dan 't geval, wanneer zij eene werking of eene hoedanigheid uitdrukken.

God vreezen is een goed begin. Den armen wel te doen is onze plicht. Voor spoken te vreezen zou dwaasheid zijn. De daar grazende koeien zijn van mijn' buurman. De toen aangebrachte waren bleken bedorven. Een fraai geteekend landschap behaagt ons. Hij is drie dagen lang weggebleven. Ik heb een' zeer fraaien hond gekocht.

§ 14. Van de bepalingen bij de woorden, welke zelfstandigheden teekenen, moeten vooral drie soorten genoemd worden; zij zijn: de bijstellingen, de soortbepalingen en de bepalingen van gesteldheid.

§ 15. Bijstellingen noemt men de bepalingen, welke bestaan in een' anderen naam voor de voorafgenoemde zelfstandigheid: *Keesje, het diakenhuismannetje, vertelt zijne historie. Ik heb het mijn' oom, den notaris, dikwijls hooren zeggen. 'k Vertel van Sinterklaas en van een' braven ambachtsman, den armen Huibertbaas. (St.) Dit is Amsterdam, de hoofdstad van Nederland.*

Bij de bijstellingen sluiten zich aan de soortbepalingen. Zij noemen de soort, waartoe de daarachter genoemde zelfstandigheid behoort: *Burgemeester K. treedt dit jaar af. Oom Jan houdt dolveel van kinderen. De heer N. is hier geweest. De provincie Gelderland bezit veel natuurschoon. De rivier de Rijn is met ijs bedekt.*

§ 16. De bepalingen van gesteldheid drukken de gesteldheid, d. i. de hoedanigheid, den toestand of de betrekking uit, welke eene zelfstandigheid bezit:

a. onder de werking of den toestand, in 't gezegde uitgedrukt: *Volkomen gezond keerde hij naar huis terug. Gewond werd hij uit den strijd gedragen. Ik vond hem druk bezig met teekenen. De geesel van Euroop lei, balling, 't leven af. (B.) Als vader is hij verplicht voor zijne kinderen te zorgen. Ik heb met hem, als den voogd der kinderen, geraadpleegd.*

b. volgens de werking, door 't gezegde uitgedrukt: *Ik houd hem voor een eerlijk man. Men schold hem een' verrader. Ik mag hem mijnen vriend noemen. Ik erken hem als mijnen weldoener. Ik acht mij gelukkig. Ik houd hem voor rijk.*

c. tengevolge der werking, door 't gezegde uitgedrukt: *De koning benoemde hem tot burgemeester. Ik dronk het glas ledig. Men verfdde de*

deur groen. Ik staarde mijne oogen blind op die schitterende kleuren.

Gelijk men ziet, verschillen de bepalingen van gesteldheid hierin van de bijstellingen en soortbepalingen, dat zij steeds in betrekking staan tot het gezegde van den volzin.

§ 17. In den volzin kan ontkend worden, dat eene zelfstandigheid bestaat of eene hoedanigheid bezit, dat eene werking van haar uitgaat of dat zij eene werking ondergaat. Zulke zinnen dragen den naam van ontkenkende zinnen. Een zin, die niet ontkenkend is, wordt ook wel bevestigend genoemd.

Het is niet koud. Ik ben niet rijk Die knaap heeft nooit zijn werk af. Hij is geenszins gestraft.

Men mag het woord, dat niets anders doet dan een' zin ontkenkend maken, nimmer als eene bepaling aanmerken. Zoo zijn: *Hij komt niet. Ik lieg geenszins* onbepaalde zinnen. Ligt echter in het ontkenkende woord tevens eene bepaling opgesloten, dan is de volzin natuurlijk bepaald: *Hij komt nooit. Men ziet hem nergens.* Tevens merke men op, dat, wanneer de ontkenning bij een ander zindeel dan 't gezegde behoort, de volzin het karakter van bevestigenden zin behoudt, bijv.: *Niet ik heb gelogen. Niet bij hem ben ik geweest.*

§ 18. In den volzin kan worden uitgedrukt, dat de spreker iets naders aangaande de gedachte of een deel daarvan begeert te weten. In dat geval draagt hij den naam van vragenden zin.

Is hij rijk? Komt hij met den trein van drieën? Waar is hij gebleven? Wanneer vertrekt de boot?

§ 19. Een volzin blijft enkelvoudig, wanneer het onderwerp twee of meer verschillende zelfstandigheden, het gezegde twee of meer werkingen of toestanden vermeldt, of wanneer onderwerp of gezegde vergezeld gaan van twee of meer gelijksoortige bepalingen. Onderwerp, gezegde en bepalingen worden dan veelvoudig genoemd.

Keulen en Aken zijn niet op één' dag gebouwd. De boeren ploegen, zaaien en oogsten. Wij bekeken het Paleis, de Beurs en de Nieuwe Kerk.

III. DE BESTAANSZIN.

§ 20. Grammaticsch en logisch onderwerp en gezegde van den bestaanszin zijn één in zinnen, als: *Er is een God. De liefde blijft. Daar zij licht! Wij worden en vergaan, naar Gij gebiedt, o God! Is er nieuws?*

§ 21. Het logisch onderwerp ligt opgesloten in 't grammatisch gezegde van zinnen, als:

a. *Het sneeuwt, regent, enz. Het is koud, warm, enz. Het is morgen, middag, tijd, enz. Het is vrede, oorlog, kermis, bruiloft, enz. Het had een heftige strijd kunnen worden.* (Sch.)

b. *Mij hongert. Mij dorst. Mij huivert. Het duizelde hem.* (Sch.) *Het schemerde hem voor de oogen. Hoe gaat het met hem? Het scheelt hem in het hoofd. Toen werd het haar lichter en ruimer om het hart.*

Het ontbreekt hem aan geld. Het mangelt hem aan moed. Het faalt hem aan de noodige geestkracht.

Zoo als men ziet, is het doel, waarmede deze en dergelijke gedachten worden geuit, eenvoudig: te kennen te geven, dat er eene werking plaats heeft of een toestand bestaat. Daar echter geene werking of toestand denkbaar is, zonder eene zelfstandigheid, waarvan de eerste uitgaat of die in den laatste verkeert, gebruikt men bij de meeste dezer gezegden het grammatisch onderwerp *het*. Bij enkele als: *Mij dorst, huivert, enz.*, waar dit ontbreekt, ligt het inderdaad in den vorm van 't gezegde opgesloten.

§ 22. In sommige dezer bestaanszinnen komt eene bepaling van het logisch onderwerp voor als voorwerp of bepaling van 't grammatisch gezegde: *Het regende groote droppels = Een regen van groote droppels viel. Het sneeuwde bloesems. Het wemelt er van menschen = Een gewemel van menschen is er. 't Krielt er vooraan van beginnende knapen.* (BOGAERS.)

§ 23. Het grammatisch onderwerp ontbreekt mede, terwijl het logisch onderwerp in 't grammatisch gezegde ligt opgesloten, in volzinnen als: *Er werd gedanst, gemusiceerd en gespeeld. In dezen wagen mag niet gerookt worden. Er moet niet gepraat; er moet gehandeld worden.* (Sch.)

Deze volzinnen hebben hun ontstaan te danken aan verwarring met de later te behandelen lijdende zinnen. Zie § 33. Laat men toch bij zulke zinnen het tot onderwerp geworden lijdend voorwerp weg, dan krijgen zij geheel het uiterlijk van bovenstaande bestaanszinnen. Men vergelijk daartoe: *Toen werd er spoedig een brief geschreven* met: *Toen werd er spoedig geschreven.* Deze laatste zin nu komt geheel in vorm overeen met een' volzin als dezen: *Toen werd er onophoudelijk geschreeuwd.*

Het woord *er* (eigenl. *daar*), dat dikwijls aan 't hoofd dezer zinnen staat, is eene bepaling van plaats; het mag dus niet gelijkgesteld worden met het grammatisch onderwerp *het*.

§ 24. Tot de bestaanszinnen moeten ook die volzinnen gerekend worden, wier gezegde een plaats hebben uitdrukt: *Er gebeurde een groot ongeluk. Er had een oploop plaats. Er viel een gevecht voor.*

IV. DE HOEDANIGHEIDSZIN.

§ 25. Het gezegde van een' hoedanigheidszin bestaat uit een der werkwoorden: *zijn, worden, blijven, schijnen, lijken, blijken, dunken, heeten* en *voorkomen* en een hoedanigheidswoord (bijvoegl. naamw.) of een woord, dat als zoodanig wordt gebruikt (zelfst. naamw. of voornaamw.). Het eerste deel heet het werkwoordelijk, het laatste het naamwoordelijk deel van 't gezegde.

Hij is arm. Zijn vader was burgemeester. Hij bleek klein Davidjen. (St.) *Fonkelt fierheid uit Agnete's schoon gelaat, te schooner dunkt zij hem.* (St.) *De zaak kwam hem hoe langer hoe belachelijker voor.* (Sch.) „Een schoone droom is altijd iets.” *Gewis! Maar is 't ontwaken niets?* (B.) *Zijt gij de dader? — Ik ben het = de dader.*

§ 26. Sommige werkwoorden wijzigen nu en dan hunne eigenlijke beteekenis zoodanig, dat zij bijna de beteekenis krijgen van *zijn* of *worden*. Zij maken dan ook met het volgende hoedanigheidswoord het gezegde uit van een' hoedanigheidszin. Zoo worden bijv. gebruikt: *staan zitten, vallen, gaan, raken, loopen.*

Hij staat schuldig aan een misdrijf. Hij staat bekend als een zeer weldadig man. Zij zat verlegen om eene meid. Mijn vader valt wat driftig. Dit zal mij niet moeilijk vallen. De deur gaat open. Alle moeite ging verloren. De vijanden raakten handgemeen. Het touw raakte los. De kerk loopt leeg.

§ 27. Den dienst van een hoedanigheidswoord (bijv. naamw.) doen ook de volgende uitdrukkingen:

bij de hand = behendig; *van gewicht* = gewichtig; *zonder grenzen* = grenzenloos; *op til* = aanstaande; *van goud* = gouden; *van gevoelen, meening* = meenende; *van plan* = besloten.

te prijzen = prijzenswaard; *te lezen* = leesbaar; *te hooren* = hoorbaar.

De arbeiders zijn *weinige*. Wij waren *met ons zessen*. Het is *zoo*. Dat is niet *anders*. De school is *uit*. De jas is *aan*.

Soms wordt het hoedanigheidswoord weggelaten, maar de daarbij behoorende bepaling uitgedrukt: *Hij is twintig jaar (oud). Hij is (afkomstig) uit Italië. Zij is (eene vrouw) van aanzienlijke afkomst.*

§ 28. Niet elke zin, waarin een der in § 24 genoemde werkwoorden voorkomt, is een hoedanigheidszin. De volgende beantwoorden niet aan de bepaling, van den hoedanigheidszin gegeven:

Mijn grootvader is overgekomen. Vader was in de kamer. Er was eens een koning, Willem blijft vier weken bij ons. Er wordt gescheld. Dat kind wordt nog gedragen. De zon schijnt. Hij lijkt sprekend op zijn' vader.

De werkwoorden, welke in deze zinnen voorkomen, zijn dan ook geene zelfstandige, maar hulp- of onovergankelijke werkwoorden. (Verg. § 139.)

§ 29. Ook de hoedanigheidszin kan een grammatisch onderwerp hebben. Dit is dan 't geval, wanneer het logisch onderwerp, achter het gezegde geplaatst, een zin is of tot een' zin kan worden uitgebreid.

Het is goed, dat gij weggebleven zijt. Het schijnt dien jongen onmogelijk, zijne lessen te leeren.

§ 30 Men lette op de tweërlei beteekenis en derhalve op de tweërlei ontleding van volzinnen, als: *Ik ben het. Dat zijn wij*, enz. De beteekenis hangt hier af van de vraag, waarop zij 't antwoord geven. Zoo is in het antwoord op den zin: *Wie klopt daar? Ik ben het*, het woord *het* onderwerp en *ben ik* = *is ik* het gezegde. Immers, de vraag betreft den persoon des kloppenden en van dezen wordt nu in het antwoord gezegd, dat het *de persoon is, die spreekt*, dus *ik*. Vraagt men: *Wie zijn de schuldigen?* en luidt het antwoord: *Dat zijn wij*, dan is evenzoo *dat* = *de schuldigen* het onderwerp en *zijn wij* = *zijn de sprekende personen*

het gezegde. Daarentegen: *Zijt gij de dader? Ik ben het = de dader* (gezegde). *Zijt gij ziek? Neen, ik ben het (ziek) nu niet meer.*

V. DE WERKINGSZIN.

§ 31. In sommige werkingszinnen wordt eene werking uitgedrukt, waarbij geene zelfstandigheid buiten het onderwerp betrokken is. (Vergel. § 139. 1. a.)

De bloem verwelkt. Het kind sliep gerust. Wij hebben den heelen morgen gewandeld.

§ 32. In andere zijn buiten het onderwerp nog andere zelfstandigheden bij de werking betrokken. (Vergel. § 139. 1. b. en 2.)

Dat verhaal bevalt mij uitstekend. Gedenk mijner, Heer! Ik rekende op den goeden uitslag dier onderneming.

§ 33. Indien het gezegde eene werking vermeldt, die door eene zelfstandigheid wordt ondergaan of waardoor eene zelfstandigheid wordt voortgebracht, kan het onderwerp of de zelfstandigheid beteekenen, die de werking verricht, of de zelfstandigheid, die de werking lijdt of die door de werking wordt voortgebracht. (Verg. § 139. 2.)

De jongen slaat den hond. De hond wordt door den jongen geslagen. De bakker bakt het brood. Het brood wordt door den bakker gebakken.

Beteekent het onderwerp van den zin de werkende zelfstandigheid, dan draagt deze den naam van bedrijvenden zin. Beteekent het onderwerp de lijdende of voortgebrachte zelfstandigheid, dan heet hij lijdende zin. Wanneer in den lijdenden zin de zelfstandigheid, waarvan de werking uitgaat, niet is vermeld, wordt bij de omzetting het woord *men* het onderwerp van den bedrijvenden zin: *De boomen waren omgehouden = Men had de boomen omgehouden.*

Zinnen, als: *Er werd gelachen, geschreid, gejuicht*, die slechts het uiterlijk van lijdende zinnen hebben, verwarre men niet met de werkelijk lijdende: *Er werd een groot feest gevierd. Er werden geschenken uitgedeeld.*

§ 34. Wanneer het onderwerp en het lijdend voorwerp van den bedrijvenden zin dezelfde zelfstandigheid vertegenwoordigen, wordt het voorwerp dikwijls slechts als lijdend voorwerp aangemerkt, zonder het werkelijk te zijn. (Vergel. § 139. 3. a. en b.)

Gij bekommert u over vele dingen. De man schaamde zich over zijne armoede.

§ 35. Ook de werkingszinnen kunnen een grammatisch onderwerp bezitten in dezelfde gevallen, waarin dit in den hoedanigheidzin plaats vindt.

Het verheugt mij, dat hij gekomen is. Het spijt mij, u dit te moeten zeggen.

VI. DE ELLIPS IN DEN ENKELVOUDIGEN ZIN.

§ 36. Wanneer uit den enkelvoudigen volzin eenig noodzakelijk be-

standdeel is weggelaten, heet die volzin elliptisch. De oorzaak van deze weglating is tweeerlei: òf zij ligt in den opgewekten gemoedstoestand van den spreker, zoodat deze alleen die deelen van den zin uitdrukt, waarop in 't bijzonder de aandacht moet worden gevestigd, òf de spreker bedient zich van eigenaardige gezegden of spreekwoorden, die, door ieder verstaan, gemakkelijk kunnen worden aangevuld.

Een oogenblik geduld! Op marsch! Wat raad? Gewoel, verwarring wijd en zijd! Terug vermeetlen! De deur uit! Op, makkers, op! Wat een schelm! De dief weg, — wij hem na! Recht door zee! De koning-af. Goeden dag! Den heer A. te B. 's Lands wijs, 's lands eer. Een vergeten burger, een gerust leven. Van de dooden geen kwaad! Hoog, omhoog, het hart naar boven!

§ 37. Zinnen, waarin iets geboden of verboden wordt, als: *Werk! Luister! Let op!* zijn niet elliptisch. Wel schijnt het onderwerp weggelaten, doch dit ligt inderdaad opgesloten in den vorm van het gezegde. Wanneer in dergelijke zinnen een onderwerp wordt gebracht, bijv.: *Kom gij eens even hier*, wijzigt zich dan ook dadelijk de beteekenis. Ook de volgende zinnen zijn niet voor elliptisch te houden: *Werken, jongens! Zoet naar bed gaan, kinderen! Volgehouden! Den moed niet opgegeven! Eerst den dag gevierd! God den Heer geloofd!* Deze volzinnen behooren ontleed te worden als de bovenstaande; men wachte zich dus bijv. den volzin: *Den moed niet opgegeven*, te beschouwen als: *De moed worde niet opgegeven!*

VII. DE SAMENGESTELDE VOLZIN.

§ 38. Door een' samengestelden zin verstaat men de vereeniging van twee of meer zinnen, die tot elkander in eene bepaalde betrekking staan.

§ 39. Wanneer twee volzinnen tot een' samengestelden volzin worden verbonden, kunnen zij ten opzichte van elkander gelijke of ongelijke waarde bezitten. In 't eerste geval heeten zij nevensgeschikt, in 't laatste is de eene zin ondergeschikt aan den anderen. Vandaar tweeerlei zinsverband: het nevenschikkend en het onderschikkend zinsverband.

Ik zal het maar doen, want anders wordt hij boos. Wij zijn te huis gebleven, omdat het regende.

§ 40. Bij de onderschikkende zinsverbinding maakt de eene zin een deel uit van den anderen; de laatste draagt dan den naam van *h o o f d z i n*, de eerste dien van *b i j z i n*. Zoo is in den laatstgenoemden volzin: *Wij zijn te huis gebleven* de hoofdzin en: *omdat het regende* de bijzin, die den dienst doet van eene bepaling van reden; immers: *omdat het regende* staat gelijk met: *om den regen*.

§ 41. Opmerking verdient de woordschikking van den bijzin. Is een volzin geen bijzin, dan is de opeenvolging der zindeelen, wanneer het onderwerp vooraan staat, deze: *Onderwerp, Gezegde, Voorwerp of Bepaling*. In den bijzin daarentegen is de woordschikking steeds: *On-*

derwerp, Voorwerp of Bepaling, Gezegde. Vergelijk hiertoe de volgende zinnen: *Ik blijf te huis, want ik verwacht mijn' broeder van middag hier. Ik blijf te huis, omdat ik mijn' broeder van middag nog hier verwacht.*

§ 42. Twee of meer bijzinnen kunnen ten opzichte van elkander nevenschikt zijn. Ook kan een bijzin een deel uitmaken van een' anderen bijzin, welke laatste dan met betrekking tot den eerste hoofdzin is: *Ik ben thuis gebleven, omdat ik het druk had en het weer mij niet best aanstond. Wij hebben gehoord, dat hij naar Indië zal gaan, wanneer zijn oom daarheen terugkeert.*

VIII. NEVENSCHIKKENDE ZINSVERBINDING.

§ 43. Bij de nevenschikkende zinsverbinding gebeurt het meermalen, dat de beide verbonden zinnen één of meer deelen gemeen hebben. In dat geval worden deze gemeenschappelijke deelen soms slechts éénmaal uitgedrukt. Men zegt dan, dat deze volzinnen zijn samengetrokken.

De goede man zette de pet af en den hoed op, liet regenscherm en linnen pakje in een' hoek der gelaskamer liggen en ging het vertrek uit. (P.) *Och, kindren, gij zijt weezen en ik een arme weeuw.* (B.)

§ 44. Men onderscheide de samengetrokken zinnen van de elliptische. Bij de eersten kunnen de weggelaten deelen uit den samengestelden zin zelf worden aangevuld; bij de laatsten wordt de gepaste aanvulling aan den lezer zelf overgelaten.

§ 45. Nog onderscheide men de samengetrokken d. i. samengestelde zinnen van de enkelvoudige, die een veelvoudig bestanddeel hebben. De eersten bestaan steeds uit ten minste twee gedachten, tot één geheel vereenigd; de laatsten bevatten slechts ééne gedachte. Zoo is: *In Januari is mijne moeder jarig en in Maart mijn vader* een samengetrokken en *Zijn oom en zijne tante zijn op dezelfde dag jarig* een enkelvoudige zin.

In den enkelvoudigen zin met veelvoudige zindeelen volgen de gelijknamige deelen onmiddellijk op elkander, of kunnen zij dit althans doen; in de samengetrokken zinnen niet. Vergelijk daartoe: *De trein was stampvol en de stoomboot ledig. In Waterland vindt men veengrond en in Kennerland zand. Hij had in Afrika gereisd en in Scandinavië. Zijn broer en zijn neef hebben er onderzoek naar gedaan. Zijn broer heeft er onderzoek naar gedaan en zijn neef.*

§ 46. De nevenschikkende zinsverbinding is van drieërlei aard: aaneenschakelend, tegenstellend en redengevend. Wanneer in een' enkelvoudigen zin een veelvoudig zindeel voorkomt, zijn de bestanddeelen van dit laatste mede aaneenschakelend of tegenstellend verbonden. De redengevende verbinding komt hierbij niet voor. Onder de voorbeelden, beneden gegeven, vindt men zoowel enkelvoudige als samengestelde zinnen.

Het nevenschikkend zinsverband kan bestaan, zonder dat het door voegwoorden wordt uitgedrukt:

aaneenschakelend: *Dit is Haarlem, zijn kerk en zijn toren, dit dat plein, dit die straat, dit die gracht.* (B.) *Die dokter was niet enkel arts; hij was echtgenoot; hij was vader.* (P.)

tegenstellend: *Getroffen te worden kan eene aanleiding tot genieten zijn; op zich zelve is het meer een schrik, dan een genot.* (B.)

redengevend: *Geene stralen luisterden de schemering der zijkamer op: men had de luiken gesloten.* (P.)

't Zinsverband kan ook meer malen worden uitgedrukt, dan strikt noodzakelijk is:

Hij moet òf naar Amerika òf naar de Oost zijn gegaan. — Zijn vader was kruidenier geweest en voor een jaar of drie gestorven en een oom had den boel overgenomen en was bankroet gegaan en zijne moeder had niets gekregen van 'tgeen haar toekwam. En zijne zuster was heel knap en die bezorgde alles voor de huishouding en betaalde zijn schoolgeld op den koop toe. (L.)

§ 47. Het aaneenschakelend zinsverband kan zijn:

a. eenvoudig verbindend of versterkend. Het zinsverband wordt in 't eerste geval uitgedrukt door de voegwoorden: en, noch; door de uitdrukkingen: zoowel — als, zoo — als, niet alleen — maar ook, niet slechts (enkel) — maar ook en de bijwoorden: ook, bovendien, daarenboven; in 't laatste door het voegwoord: ja en het bijwoord zelfs.

Hetgeen ik gevonden heb, behoort noch aan u, noch aan mij. (V. L.)

Zoowel zijn vader als zijne moeder waren er tegen, dat hij naar zee ging. Het boek bevatte fraaie koperen platen met zoo Fransche als Nederduitsche opschriften. (B.) *De professor had niet alleen eene vrouw, maar hij had ook eene kleine familie van elf dochters.* (L.)

Ik zette mij mistroostig neder; ook de overigen waren niet tot vroolijkheid gestemd. (V. L.) *Den wijn kan ik niet missen; dien heb ik tot de sausen te veel noodig en bovendien is hij te drabbig en te zuur om onvermengd gedronken te worden.* (V. L.)

Zijne voorouders waren rijke en vermogende lieden geweest, ja, zij hadden den geheelen omtrek onder hun beheer gehad. (V. L.)

Het lot was Udo gunstig gebleven, die langzamerhand den Jonker niet slechts al het geld, dat hij bij zich droeg, maar ook zijn' gouden halsketting, ja eindelijk zelfs zijne paarden had afgewonnen. (V. L.)

b. rangschikkend of voortzettend. Het zinsverband wordt uitgedrukt door de bijwoorden: eerst, vooreerst, eerstelijk, ten eerste, ten tweede, dan, daarop, verder, nog, ten andere, voorts, vervolgens, wijders, daarna, eindelijk, ten slotte.

Twee zaken waren er noodig, zou het mesje zijne kracht behouden: in de eerste plaats moest Fulco er ten minste elk jaar een' moord mede

begaan en ten tweede moest hij geene vrome daad verrichten. (V. L.) Nu vertelt gij ons eerstelijk, hoe hij zijne ziel aan een' Jood verkoopt; vervolgens, hoe hij een' vromen ridder op eene laaghartige wijze vermoordt en eindelijk, hoe hij de gastvrijheid, hem bewezen, met vrouwenroof beloont. (V. L.)

c. verdeelend. Het zinsverband wordt uitgedrukt door de bijwoorden: eensdeels, anderdeels; deels, deels; ter eener zijde, ter anderer zijde; aan den eenen kant, aan den anderen kant; nu eens, dan eens (weder).

Eensdeels, omdat hij niet meer wist, wat te beginnen; anderdeels ten gevolge der vermaningen van een' vromen monnik, had hij het prijzenswaardige besluit gevormd, boete te doen. (V. L.) Een aantal bestoven rijtuigen, deels onder een afdak geschoven, deels bij het schoone weder der open lucht toevertrouwd, beperkten de ruimte. (P.) Aan den eenen kant drong hem de stem des gewetens tot spreken; aan de andere zijde fluisterde de hoogmoed: Beken uwe schuld niet. Daar zagen wij die gedeeltelijk vervallen, gedeeltelijk herrijzende praalgebouwen van het beroemde huis der Boromeï. (G.) Nu eens kwam hij ons iederen dag opzoeken, dan weer verliepen er weken, zonder dat wij hem zagen.

§ 48. Het tegenstellend zinsverband kan zijn:

a. zuiver tegenstellend. Dan staat òf de inhoud van den eenen zin eenvoudig tegenover dien van den anderen, òf de inhoud van den eersten moet vervangen worden door dien van den tweeden.

In het eerste geval wordt het zinsverband uitgedrukt door het bijwoord *daarentegen*; in het laatste door het voegwoord *maar* of het bijwoord *integendeel*. Soms wordt in het laatstgenoemde geval het bijwoord *neen* ter versterking van de ontkenning in het eerste lid tusschen de beide zinnen geplaatst.

De Bisschopskerk, hoewel in hare geloofsartikelen Calvinistisch, had een deel van den ritus der Moederkerk behouden; het Presbyterianisme daarentegen had ten volle met het verledene gebroken. (Sch.) Verleden jaar was de oogst uitmuntend; dit jaar daarentegen is hij totaal mislukt.

Ten eerste, mijnheer Smits, wilde ik niet klagen over de wereld, maar over de leden mijner familie zelve. (L.) Gij ziet hieruit, dat men gewoonlijk al te breed opgeeft van de taalkennis, die men al reizende opdoet; integendeel is er veel gevaar om het goede te bederven, dat uw leermeester u te huis heeft ingescherpt. (G.) Hij heeft dat huis niet te duur gekocht; integendeel hij heeft er een koopje aan. Gij moet niet toegeven: neen, gij moet volhouden tot het uiterste. (V. L.)

b. beperkend tegenstellend. De eene zin laat den inhoud van den anderen onaangetast, doch beperkt den omvang der gedachte, daarin uitgedrukt. Dikwijls komt de tweede zin op tegen eene gevolgtrekking, die men uit den eersten zou kunnen afleiden. De verbinding geschiedt door de voegwoorden: *maar*, *doch* (*edoch*) en *dan*, en door de

bijwoorden: echter, intusschen, evenwel, nochtans, toch, niettemin, desniettemin, desnietteenstaande. Zuiver beperkend is het bijwoord althans.

Men zou zeggen, dat dit al erg genoeg is, maar er is nog eene andere onrechtvaardigheid, welke u geheel en al schijnt ontgaan te zijn. (L.) Het huis, dat hij nu bewoont, is klein, maar zeer geriefelijk. Eugenio betoonde wel geene buitengewone vriendelijkheid jegens den Graaf, doch nam de uiterlijke beleefdheid in acht. (V. L.) Reeds met zonsopgang stond de Graaf op den torentans, om de bewegingen der vijanden gade te slaan; dan alles bleef rustig in het leger. (V. L.) Zij schoof mij een' stoel toe; ik nam echter geene plaats, maar bleef met de eene hand op de leuning rusten. (V. L.) Hij was altijd met zijne betuigingen van genegenheid zeer gul geweest; intusschen liet hij mij in dezen nood aan mijn lot over. (V. L.) De wind sliep in; men ziet hetgeen daar groent nochtans met vreemd geritsel beven. (St.) „Ik heb reden te vreezen; toch vrees ik niet;” klonk het trotsche antwoord. (Sch.) Reeds is de laatste vonk van 't zonnevuur gesmoord en de arbeid niettemin gaat voort. (St.) Arlequin, zijn lieve meester, slaat er geweldig op; uit aardigheid, 't is waar! Desniettemin de sukkel voelt het maar. (B.) De vorst wist, dat deze maatregel groote ontevredenheid moest verwekken; desnietteenstaande vaardigde hij het bevel tot gevangenneming der afgevaardigden uit. De inwoners van Emmerik schenen bij deze gelegenheid feest te willen houden; althans er was geen einde aan 't geschreeuw, gejoel en gedraaf op straat. (V. L.)

c. uitsluitend tegenstellend. De inhoud van den eenen zin sluit dien van den anderen uit; òf de eene òf de andere beantwoordt aan de werkelijkheid; niet beide tegelijk. Zoo is 't ook met de deelen van den enkelvoudigen zin, die op deze wijze zijn verbonden. De voegwoorden, die dit zinsverband uitdrukken, zijn: of, 't zij — 't zij, 't zij — of. Of wordt ook vaak herhaald.

Glimlach heel wijs of knik schijnbaar veelbeteekenend, als gij een' der sprekers in vuur ziet geraken. (L.) 't Zij mijn beroep schuldig ware of niet, ik was er in vele opzichten aan gehecht. (V. L.) Ik had zeker ook al een' geruimen tijd doorgestapt, eer ik 't zij op het fraaie weder, 't zij op den slechten weg begon te letten. (V. L.) De Schot was zich òf zijner onschuld bewust, òf te traag van begrip, om den omvang der kastijding, die hem wachtte te begrijpen. (Sch.)

't Voegwoord dan vervangt of, wanneer dit zou moeten dienen, om twee bijzinnen of zindeelen te verbinden, welke reeds door een ander voegwoord of (het onderschikkend voegwoord) met den hoofdzin zijn verbonden: *Ik wilde echter weten, of onwil dan wel ongeschiktheid tot spreken hare tong boeide. (V. L.) Vergun mij te vragen, of wij nog eene wijle het boschpad zullen houden, dan of gij langs een' anderen weg naar uw landhuis terug wilt. (B. T.) (Verg. § 55.)*

§ 49. Redengevend zinsverband. In deze betrekking staan twee nevenschikte zinnen, die gedachten inhouden, welke zich tot elkander verhouden als grond, reden of oorzaak en gevolg of gevolgtrekking.

Om den aard van dit zinsverband wel in te zien, merke men op:

a. dat een grond eene waarheid bevat, waaruit het oordeel eene andere waarheid afleidt, welke men de gevolgtrekking noemt. Zegt men: *Hij is reeds voor vijf jaar overleden; derhalve kan hij verleden jaar dat stuk niet geteekend hebben*, dan bevat de eerste volzin den grond voor de gevolgtrekking, in den tweeden uitgedrukt.

b. dat eene reden eene omstandigheid is, welke den menschelijken wil beweegt, een zeker gevolg te voorschijn te roepen. Er kan dus zeer goed ergens eene reden voor bestaan, terwijl toch het gevolg achterwege blijft. In den volzin: *Hij heeft mij onheusch bejegend; daarom vermijd ik hem*, vinden we reden en gevolg tegenover elkander.

c. dat eene oorzaak eene omstandigheid is, die noodzakelijk een zeker gevolg met zich brengt, indien ten minste eene andere omstandigheid dit niet belet. Zoo bevat in den zin: *Deze groote fabriek is wegens gebrek aan werk gesloten; daardoor zijn honderden menschen broodeloos geworden*, het eerste deel de oorzaak, het tweede 't gevolg.

Wanneer de eerste zin eene gedachte inhoudt, waarvan de tweede den grond, de reden of de oorzaak bevat, wordt het zinsverband uitgedrukt door 't voegwoord want en de bijwoorden: *immers, namelijk, toch*.

Ik glimlachte en zweeg, want ik achtte het onnoodig, de ware reden mijner handelwijze bloot te leggen. (V. L.) *Onze wegen scheiden, maar ons hart blijft een: immers is ons beiden ééne hoop gemeen.* (B.) *Gij zijt dadelijk gereed; ik zeg dadelijk, maar dit wil ik niet hopen: het zal u toch een' inwendigen strijd gekost hebben.* (L.) *Onverwachts werden onze troepen in den rug aangevallen: de vijand was namelijk hoogerop de rivier overgetrokken, en ons langs een' omweg genaderd.*

Wanneer de eerste zin den grond, de reden of de oorzaak bevat van de gedachte, in den tweeden uitgedrukt, en deze dus of eene gevolgtrekking of een gevolg daarvan inhoudt, dienen tot uitdrukking van het zinsverband de bijwoorden: *dus, alzoo, derhalve, bijgevolg, diensvolgens, — hierom, daarom, deswege, dientengevolge, dan ook, dies (des) — daardoor, hierdoor, van hier, vandaar.*

Dag, Neef! ik, de ondermeester Niemand, heb deze week vacantie, gij hebt geen' dienst, wij hebben dus niets te doen. (L.) *Gij hebt moed en zult alzoo niet terugbeven voor het verlaten van den ouden weg.* (Sch.) *Dat hij Mylady om hare voorspraak bij den Koning had verzocht, kon niet ernstig gemeend zijn, daar hij overvloedige blijken had ontvangen*

van haren afkeer en kwaden wil. Voor deze daad had hij derhalve eene andere reden moeten hebben. (Sch.) Zoo ik nu sprak, zou ik een woordbreker en bijgevolg een schurk zijn en dat toch wilt gij van uw' zoon niet maken? (V. L.) De oudere Stastok was een man van de klok en stond diensvolgens om zes uur op, ten einde om half acht aan het ontbijt te zijn. (B.)

Ze is een weinig van haar stuk en daarom is ze eens in de lucht gegaan. (B.) Hij heeft zich vergrepen aan 't goed zijns naasten; hierom is hij gestraft. Ik verbeeldde mij, dat er eene of andere verkooping op handen ware, waarbij hij (de makelaar) in aanmerking wenschte te komen en deswege mijne voorspraak verlangde. (V. L.) Klaartje had gehoord, dat er te Rotterdam een schouwburg was en niet minder dan drie concertzalen; dientengevolge had zij zich voorgesteld, dat deze etablissementen machtig veel tot haar genoegen zouden bijdragen. (B.) De Steward was gewoon, nooit naar het waarom te vragen en vroeg het dan ook nu niet, hoewel hij Myladies bedoeling niet begreep. (Sch.) Al ware Yolande's gepeins eene diepe sluimering geweest, zij had door het kloppen wel opgewekt moeten worden; ook wierp zij een' verstrooiden blik naar de kamerdeur, die schielijk was geopend. (B. T.) Gij hebt mijn tonen lief, alsof zij de uwe waren; dies zij mijn kunstloos lied u toegewijd. (B.) Ik predik met gebogen knie; des hoort mij zonder spijt. (St.)

Hij heeft voor 't open raam gezeten; daardoor heeft hij kou gevat. Hoofd kwam eigenlijk om te poseeren voor zijn portret; Sandrart had zich te laat herinnerd, dat hij den Drost op vandaag bepaald had: vandaar de onvoorbereide en ongewenschte ontmoeting. (A. T.)

§ 50. Bij het redengevend zinsverband sluit zich het verklarend zinsverband aan. Dit bestaat dan, wanneer één of meer zindeelen met een ander worden verbonden ter verklaring van dit laatste. Die verbinding geschiedt door de woorden: of, d. i. = dit is, als, zooals, namelijk en te weten.

De Zebra of Kaapsche ezel heeft eene fraai gestreepte huid. Tot de edele kunst van vergulden zijn vier dingen noodig, als: de koek, die verguld moet worden, het verguldsel zelf, een nat penseel en dat gedeelte van eene hazen- of konijnenvacht, hetwelk jagers de pluim en gewone menschen den staart noemen. (B.)

§ 51. In de samengetrokken zinnen behoeven de gemeenschappelijke deelen, van welken aard ook, slechts eenmaal voor te komen. Ja, het kan zelfs gebeuren, dat een geheele zin wordt onderdrukt, terwijl de daarbij behoorende bijzin staat uitgedrukt: *De koning had hem de hand gedrukt, zelfs* (had de koning hem de hand gedrukt) *voordat de dienaar nog de knie kon buigen.* (Sch.) *Het pleegt een vroolijk uur te zijn, maar* (het pleegt een uur te zijn) *dat een ernstig doel heeft.* (P.)

Toch dient men te zorgen, dat de zinsamentrekking geene hardheid of onduidelijkheid veroorzaakt. Zoo is de volgende zin af te keuren:

Sommigen noemden het dwaling, anderen vrees; die zich ongunstiger uitlieten, eigenbelang, heerschzucht, haat; die het allerongunstigste, strafbare vermetelheid. (V. d. P.)

§ 52. De zinsamentrekking is alleen geoorloofd, wanneer de gemeenschappelijke deelen dezelfde beteekenis hebben en denzelfden dienst doen.

Tegen de eerste voorwaarde zondigen bijv. deze zinnen: *Hij had heel zijn leven druk gespaard en nu een aardig kapitaaltje. De bui was nu geheel over en de lucht aangenaam verfrischt door het onweder. (V. L.)*

De tweede voorwaarde ontbreekt in de volgende: *De zaak, waarvoor ik pleit, zou misschien eene langere rede vorderen, (voorw. wijs) maar uwe inborst voorzeker eene kortere. (aant. wijs) (V. d. P.)*

Tot Frieslands eer was zij (de kaars) verbrand, (aant. wijs)

En de offeraar (ware dus: voorw. wijs) thans opgebroken,

Had niet de Min een plan gesmeed,

Waartegen 't reisplan schipbreuk leed. (St.)

Zoo ook: *Terwijl een voordak 't moede ros (4e nv.) beschut en (3e nv.) leger biedt. (St.)*

Daarentegen zijn de volgende zinnen onberispelijk:

Och, kindren, gij zijt weezen en ik een arme weeuw. (B.) Hij ging rechts en wij links.

IX. DE ONDERSCHIKKENDE ZINSVERBINDING.

§ 53. De bijzinnen kunnen onderscheiden worden naar de soorten van woorden, waarmede zij in beteekenis overeenkomen, of naar het zindeel, waarmede zij in dienst gelijk staan.

De woordsoorten, waarmede een bijzin in beteekenis kan overeenkomen, zijn slechts drie in getal: zelfstandige naamwoorden, bijvoeglijke naamwoorden en bijwoorden; vandaar eene onderscheiding der zinnen in: zelfstandige, bijvoeglijke en bijwoordelijke zinnen.

Dat hij mij verraden zou, kon ik niet vermoeden = Zijn verraaa kon ik niet vermoeden. De mensch, die zijn' plicht doet, heeft een gerust geweten = De zijn' plicht vervullende mensch heeft een gerust geweten. Wanneer de herfst is gekomen, verlaten ons de trekvogels = Dan = Op dien tijd verlaten ons de trekvogels.

§ 54. Meermalen gebeurt het, dat men een' bijzin uitdrukt in den vorm van een zindeel. Zulk een zindeel kan dan ook in de ontleding door een' volkomen bijzin worden vervangen. Het draagt den naam van beknopten bijzin.

Ik vrees slechts, dit niet duidelijk genoeg te hebben gezegd = dat ik dit niet duidelijk genoeg heb gezegd. Zou zij ten prijs der koelheid, Louise eigen, met deze willen ruilen? (P.) = die Louise eigen was. Verder binnentredende, werd de vijftiger Anne gewaar, bij het ledekant gezeten (P.) = toen hij verder binnentrad.

Men onderscheide de beknopte van de onvolledige bijzinnen, bijv.: *Jan is grooter, dan Piet (groot is)*. Hier zijn de verzwegen deelen eenvoudig uit den bijzin weggelaten, om ze niet tweemaal te doen voorkomen.

A. ZELFSTANDIGE ZINNEN.

§ 55. De zelfstandige zinnen zijn van tweeërlei aard: zuiver zelfstandig of bijvoeglijk-zelfstandig.

In het eerste geval komen zij in beteekenis overeen met een zelfstandig naamwoord; de zinsverbinding wordt dan uitgedrukt door de voegwoorden dat en of. Het voegwoord of wordt gebezigd, wanneer men den inhoud van den bijzin als twijfelachtig wil voorstellen; in alle andere gevallen gebruikt men dat, of men plaatst den zelfstandigen bijzin los naast den hoofdzin. Vergelijk: *Ik wist niet, dat hij komen zou. Ik weet niet, of hij komen zal. Ik hoop, dat hij komen zal. Ik vrees, dat hij zal wegblijven. Hij zeide: „Ik zal komen.”*

In het tweede geval komen zij in beteekenis overeen met een naamwoord, gevolgd door een' bijvoeglijken zin. De zinsverbinding wordt dan alleen bewerkt door de woordschikking; zij vangen steeds aan met een voornaamwoord of bijwoord. Zulke woorden zijn: wie, wat, welk, hoedanig, wat voor een; hoe, hoeveel, waar, wanneer, waarmede, waardoor, enz. In de zinnen, welke met *wie* en *wat* aanvangen, hebben deze woorden de onbepaalde beteekenis van *al wie* en *al wat*. Alle andere bijvoeglijk-zelfstandige zinnen zijn in den grond vragende zinnen, die in den vorm van een' bijzin voorkomen. Men noemt ze ook wel afhankelijke vragen. Vergelijk: *Wie eens steelt, is altijd een dief. Wat onrecht is, haat ik. Ik wist niet, wie het gedaan had. Hij vertelt nooit, waar hij heen gaat. Ik zal eens hooren, hoeveel het kost.*

De zuiver zelfstandige zinnen kunnen den dienst doen van onderwerp, naamwoordelijk deel van 't gezegde, lijdend en oorzakelijk voorwerp. De bijvoeglijk-zelfstandige kunnen bovendien nog als belanghebbend voorwerp voorkomen en als bepaling, door een voorzetsel voorafgegaan.

a. ZUIVER ZELFSTANDIGE ZINNEN.

§ 56. Onderwerpszinnen. Zij doen den dienst van onderwerp. Het zinsverband wordt uitgedrukt of niet.

Het is nog onzeker, of de wedstrijd zal doorgaan. Jannetje ziet wel eens zuur, het is waar, als zij dien vreemden opschik gaslaat. (P.) „Het is tegenwoordig hier volkomen veilig”, werd door den schout verzekerd. (V. L.)

Wanneer het logisch onderwerp door een' bijzin wordt uitgedrukt, blijft

in den samengestelden zin het grammatisch onderwerp weg of het wordt uitgedrukt.

Dat ik hem reeds vroeger had ontmoet, scheen hem onbekend. Het verbaze u niet, dat hare hand onder de kap eensklaps langs hare oogleden gleed. (P.) *Is 't waar of niet, dat vaak het staren in het bruin verschiet der breede lanen nog uw lust is?* (B.)

Beknopte onderwerpszinnen bestaan uit den infinitief van een werkwoord met voorwerpen of bepalingen.

Het was mijn plan, met hem naar 't concert te gaan. (L.) *'t Is zoo mooi, zoo ver van 't land Hollands vlag te zien geplant onder veel barbaren.* (B.) *Vader te verliezen was harder slag.* (P.)

§ 57. Voorwerpszinnen. Dezen naam geven wij korthedshalve aan die zelfstandige zinnen welke den dienst doen van lijdend voorwerp eener werking. Het zinsverband wordt uitgedrukt of niet.

Ik vroeg haar, of zij van reizen hield. (B.) *Zalig is hij, die zijn jok in zijne jeugd draagt, zegt de Schrift.* (P.) *Veertien dagen lang, verbeeldde zij zich, had zij de luimen der oude vrouw geduldig gevierd.* (P.) *Ik verzeker u: haasten zullen wij ons niet.* (Sch.)

Soms wordt het voorwerp eerst aangeduid en daarna in een' bijzin genoemd:

Beter, dat ik het je nu zegge, dan later: je blijft niet rijk achter. (P.) *Henry, ik heb het opgemerkt, is u lief, even lief als mij.* (Sch.) *Aan verdediging, dat begreep hij, viel niet te denken.* (Sch.)

Eene enkele maal wordt hoe gebruikt in plaats van dat: *De geschiedenis vermeldt, hoe Willem II Amsterdam invoer, een paar uren vóór men hem er te gemoet zag.* (P.)

Wanneer eene werking als eene zelfstandigheid wordt voorgesteld, kan het zelfstandig naamwoord, dat deze werking uitdrukt, ook van een' zelfstandigen bijzin vergezeld gaan. Even goed als men kan zeggen: *Hij berichtte mij, dat hij ging vertrekken*, zegt men ook: *Het bericht, dat hij ging vertrekken, verraste mij*. Men wachte zich wel, deze soort van bijzinnen, al zijn zij eene bepaling bij een zelfstandig naamwoord, als bijvoeglijke zinnen te beschouwen. Men vergelijkte slechts den bovenstaanden zin met dezen: *De dag, dat hij ging vertrekken, kwam veel te spoedig*. In den laatste kan men 't voegwoord dat vervangen door: *waarop of op welken*; bij den eerste is dit onmogelijk.

Ligt nu in 't zelfstandig naamwoord, waarbij zulk een zelfstandige zin behoort, 't begrip van een overgankelijk werkwoord (zie § 139), dan doet de bijzin den dienst van een zelfstandig naamwoord in den voorwerpsgenitief (zie § 165). Zoo is: *Het bericht, dat hij ging vertrekken = zijns vertreks*. *Het vermoeden, dat hij schuldig was = zijner schuld*. *De belofte, dat hij zou helpen = zijner hulp*, enz. Daaruit volgt tevens, dat zij geene bijstellingen zijn.

Bijzinnen nu, welke den dienst doen van het lijdend voorwerp eener werking, als zelfstandigheid voorgesteld, moeten ook tot de voorwerpszinnen gerekend worden.

Beknopte voorwerpszinnen bestaan uit den infinitief van een werkwoord met bepalingen of voorwerpen:

Geen der dienstboden herinnerde zich, het meisje ooit gezien te hebben. (P.) *De wind verhinderde ons niet, op deze plek te vertoeven.* (G.)

§ 58. Oorzakelijke-voorwerpszinnen. Deze doen den dienst van een oorzakelijk voorwerp.

Niemand verdenke mij, dat ik dit woord kwalijk meene. (P.) *Ik schaam mij, dat ik zijn vader ben.* (P.) *Wij houden gehuurde lijkbeders en beklagen ons, dat zij huichelaars blijken.* (P.) *Hij is overtuigd, dat gij u met hem verheugt.* (L.) *In zulke oogenblikken heeft hij bijna berouw, dat hij zich van adel heeft laten maken.* (L.)

Het oorzakelijke voorwerp wordt veelal in den hoofdzin eerst aangeduid, terwijl het daarna in den bijzin wordt genoemd. Soms is die aanduiding noodzakelijk, soms kan zij ook worden weggelaten.

Ik sta er borg voor, dat het zulk eene vaart niet loopen zal in dit gezelschap. (G.) *Onze burgers zoeken de fatsoenlijkheid daarin, dat zij onze aristocraten naäpen.* (L.) *Hij zorgt ook daarvoor, dat verslag gedaan wordt van alles, wat hij onderneemt.* (L.) *Zij zijn er nog al trotsch op, dat zij bij hem aan huis komen.* (L.) *Ik sta er ook niet voor in, dat die steen altijd daar gelegen heeft.* (G.) *Zij twijfelde er geen oogenblik aan, dat er verraad in 't spel was.* (Sch.)

Evenals wij bij de eigenlijke voorwerpszinnen hebben gezien, kan ook een oorzakelijke-voorwerpszin voorkomen als bepaling bij een zelfstandig naamwoord. Dit geschiedt namelijk, wanneer eene werking of eene hoedanigheid als zelfstandigheid wordt voorgesteld. Even goed als men zegt: *Ik twijfel, of hij zal komen*, kan men ook zeggen: *De twijfel, of hij wel komen zal, verontrust mij*. Zoo staat ook naast: *Ik ben zeker, dat hij komen zal*, de zin: *De zekerheid, dat hij komen zal*, enz.; naast: *Hij was zich bewust, dat hij onschuldig was: De bewustheid, dat hij onschuldig was*, enz.

Beknopte oorzakelijke-voorwerpszinnen bestaan uit den infinitief van een werkwoord met bepalingen of voorwerpen.

Menschenliefde zou u verleiden, in stille weldaden te bewijzen. (L.) *Er is waarlijk geene mogelijkheid, om een afzonderlijk gesprek te voeren.* (G.) *De overtuiging, goed gehandeld te hebben, kan men mij niet ontrooven.*

§ 59. Gezegde-zinnen doen den dienst van 't naamwoordelijk deel van 't gezegde. Het zinsverband wordt uitgedrukt of niet.

Zijn eenige wensch was, dat hij op zijn' ouden dag voor gebrek mocht bewaard blijven. Minerva greep hare oorlogsspeer: „ten strijde!” was haar leus. (St.) 's *Vijands kreet was: „Vliedt!”* (St.)

Een beknopte gezegde-zin is: *De afspraak was, om alles stil te houden.* (B.)

§ 60. Eene enkele maal komt een zelfstandige zin voor als een zelfstandig naamwoord, dat voorzien is van eene soortbepaling. Zij verhouden zich

dan tot het voorafgaande zelfst. naamw. als een eigennaam tot een' soortnaam. *Wij ontleden den volzin: Morgen is het Kerstmis. Wij maken een opstel over het spreekwoord: Nieuwe bezems vegen schoon. De leus zijner vaderen: Ik zal handhaven, bleef hij getrouw. De stelling: Kleine oorzaken hebben vaak groote gevolgen, is niet geheel juist.*

De woorden: *volzin, spreekwoord, leus, stelling* geven hier de soort aan, waartoe de daarachter uitgedrukte gedachten behooren. (Vergel. § 15.)

b. BIJVOEGLIJK-ZELFSTANDIGE ZINNEN.

§ 61. a. Den dienst van onderwerp verrichten:

Wat schoon is, moet eenvoudig zijn. (B.) = *Datgene, wat, enz. Wie vaart leert bidden.* (P.) = *Degene, die, enz. Wat zee bouwt, heeft een hart.* (B.) *Wie zich zelven helpen kon, sloeg aan 't maaien. Wie dit handwerk beneden zich rekende, riep om hulp van anderen.* (G.) *Hoe hij dit deed, bleef ons een raadsel = De wijze, waarop, enz. En dan moest niet vergeten worden, hoe breed of hoe nauw het pad was en van welke soort en hoe groot de steenklompen waren, die aan den weg lagen.* (G.) = *de mate, waarin — de soort, van welke, enz.*

b. Den dienst van lijdend voorwerp eener werking verrichten:

Wat de heeren wijzen, moeten de gekken prijzen. = *Datgene, wat, enz. Door de koningen der kunst werd u de weg des roems ontsloten, elk hunner gaf u — wat hij had; elk hunner wees u — wat hij kende* (B.) *Hij weet ook volstrekt niet, waartoe zoo iets dient.* (L.) = *het doel, tot hetwelk, enz. Geesje wist immers, welken gang alles gaan moest.* (P.) = *den gang, dien, enz. Beschrijf mij eens, waarom gij het onmogelijk rekent.* (G.) = *de reden, om welke, enz. De kleeding reeds bewees in die tijden, tot welke partij men behoorde.* (Sch.) = *de partij, tot welke, enz.*

c. Den dienst van belanghebbend voorwerp verrichten:

Hij schonk, wie hem beviel, spoedig zijn vertrouwen = hem, die, enz. Zeg aan wie mij te spreken vragen, dat ik niet te huis ben = aan hen, die, enz. De stijging van den koers is aangenaam voor wie deze effecten bezitten, mij laat zij onverschillig = voor hen, die, enz.

d. Den dienst van oorzakelijk voorwerp verrichten de volgende bijzinnen:

Wat brui ik er me om, wat ze van mij zeggen. (P.) = *om datgene, wat, enz. Wij worden er te weinig aan herinnerd, werwaarts wij gaan.* (P.) = *aan de plaats, naar welke, enz. Er was geen twijfel meer aan, wat het gold.* (P.) = *aan datgene, wat, enz.*

e. Den dienst van 't naamwoordelijk deel van 't gezegde doen de volgende:

„Ik ben voor u niet geweest, wat ik zijn moest”, zeide Anna's geweten.
(P.) = datgene, wat, enz. Wees overal, die ge zijt = degene, die, enz.

f. Den dienst van bepaling, door een voorzetsel voorafgegaan, doen de bijzinnen:

Ik schrijf u dit naar aanleiding van wat ik zoo even vernomen heb. Hij was zoo verrukt door wat hij hier zag, dat hij als aan den grond genageld scheen. Hij heeft zich dat groote vermogen alleen verworven ten koste van wat hem het dierbaarst had moeten zijn.

§ 62. Beknopte bijvoeglijk-zelfstandige zinnen zijn de volgende:

Dat ik het werk moet doen, is mij bekend; maar hoe het te doen, is mij tot nog toe een raadsel. Hij wist niet, wat er van te denken. De groote vraag was, waar hem te vinden. Arme ouders zijn verlegen, hoe hunne kinderen in de algemeene vreugde te doen deelen. (L.) Ik was zoo uit het veld geslagen, dat ik niet wist, waarheen te kijken. (V. L.)

B. BIJVOEGLIJKE ZINNEN.

§ 63. Bijvoeglijke zinnen drukken hoedanigheden of toestanden eener zelfstandigheid uit. Zij worden meestal met een naamwoord verbonden door: die, dat, wat, welke, hoedanige, 'tgeen, (betrekkelijke voornaamwoorden) waarop, waaronder, waarover, enz. (voornaamwoordelijke bijwoorden). (Verg. § 124 en § 142.)

Het huis, dat gij daar ziet, werd vroeger door De Ruyter bewoond. De zaak, over welke wij spreken, is u toch niet onbekend? De pen, waarmede ik schrijf, bevalt mij uitstekend. Elk zoekt geluk, maar talloos zijn de paden, waarlangs wij zoekend grafwaarts gaan. (St.) De glorie, daar ons hart naar haakt, ontstak der Vaadren ziel. (St.)

§ 64. Soms dienen bijvoeglijke zinnen ter bepaling van de beteekenis van een' geheelen zin. In dit geval kan 't gezegde van den hoofdzin dan ook na 't verbindingswoord door een zelfstandig naamwoord worden uitgedrukt.

Zijn broeder veinsde hem niet te begrijpen, 'twelk hem zeer verdroot = welk veinzen hem zeer verdroot. Het was met een waar genoegen, dat iedereen het theegoed zag wegnemen, waarna (na welk wegnemen, enz.) wij gezamenlijk eene wandeling in 't dorp gingen doen (V. L.) De heer Bos verzocht mij, daar hij toch één' weg met mij op moest, hem mijn gezelschap te schenken, waarop (op welk verzoek) wij het huis verlieten. (V. L.)

§ 65. Bijzondere opmerking verdienen de bijvoeglijke zinnen, welke door middel van de woorden: dat, toen, waar, vanwaar, wanneer, hoe, met den hoofdzin zijn verbonden. Zoo deze woorden kunnen vervangen worden door een voornaamwoordelijk bijwoord, moeten de door hen verbonden zinnen als bijvoeglijke worden aangemerkt.

De ure was gekomen, dat de avond zijn' grijzen sluier gelijkelijk over alles dalen liet. (B.) *De herbergzame Zwitser heeft hier een huis gebouwd, waar gij den nacht kunt doorbrengen.* (G.) *Ik verbeeld mij, dat ik mij op het standpunt plaatsen kan, vanwaar gij uwe vraag hebt gedaan.* (G.) *Dit zeggende opende hij de deur van eene soort van keuken, alwaar ik eene oude vrouw zag nedergehurkt.* (V. L.) „Wacht wat, mijnheer!” hadden de lui uit het naburig dorp gezegd, werwaarts zij gereden waren. (P.) *De tijd, wanneer wij zullen vertrekken, hangt nog van allerlei omstandigheden af. Het al of niet slagen hangt voor een goed deel af van de wijze, hoe men de zaak aanvat.*

Bijzinnen als de volgende moeten mede tot de bijvoeglijke worden gerekend: *Hooft had Petrarca en Guarini beurtelings het oor geleend, meesters, als hij die achten mocht.* (P.) *Vroom en vroed, als hij was, onderscheidde hij in het ruwe, maar ronde volk al de kiemen van een' krachtigen staat.* (P.) *'t Moet wel aaklig met je loopen, arme drommel, daar je bent.* (B.)

Intusschen naderen soortgelijke bijzinnen vaak de redengevende; de beide eerste hebben bijna de beteekenis van: *daar hij die meesters achten mocht; daar hij vroom en vroed was.*

Soms hebben zinnen, door of met den vorigen verbonden, den aard van ontkennende bijvoeglijke zinnen: *Er was niemand, of hij schreide = die niet schreide. De algemeenheid van het stokpaard is onbetwist. Er is geen man, hoe arm of hoe rijk hij ook zij, of hij houdt er ten minste een op stal.* (L.) Deze bijzinnen hebben de gewone woordschikking en niet die van den bijzin.

§ 66. Ook de bijvoeglijke zinnen kunnen in beknopte vorm voorkomen. Zij bestaan dan uit een bijvoeglijk naamwoord of deelwoord met of zonder bepalingen.

Een kerk, zeer oud, staat daar gebouwd. (B.) *De oude best, van steun beroofd, versuft en zat van dagen, zat met haar voorschoot over 't hoofd haar nood aan God te klagen.* (B.) *Het veulen, dartlend in de wei, verheugt zich u te ontmoeten.* (B.) *Onder u hoort gij den stroom bruisen en ver tegen u over, aan de andere zijden der valleien, staat berg achter berg, zacht glooiend of onafgebroken steil, met sneeuw op hunne hoogste toppen bedekt, of met zwarte spitsen uit een lager sneeuwveld oprijzende.* (G.)

Eene bijstelling mag niet als een beknopte bijvoeglijke zin aangemerkt worden. Zoo zou in den zin: *Ik heb het van mijn' oom, den notaris, gehoord,* bij vervanging door een' bijvoeglijken zin: *de notaris* en niet: *den notaris* moeten geschreven worden.

Nog verdient opmerking, dat soms een zindeel, dat schijnbaar een beknopte doelaanwijzende bijzin is, de beteekenis heeft van een' bijvoeglijken zin: *Hij was geen man, om zijne meening te bewimpelen of de spitsheid er van te verzachten.* (Sch.)

C. BIJWOORDELIJKE ZINNEN.

§. 67. Bijwoordelijke zinnen dienen ter bepaling der beteekenis van een' geheelen volzin, of van een werkwoord, een bijvoeglijk naamwoord of bijwoord.

Die bepalingen zijn: 1. bepalingen van plaats, 2. van tijd, 3. die eene oorzaak, reden of een doel uitdrukken, 4. die een gevolg of eene gevolgtrekking aangeven, 5. die eene beperking, voorwaarde of toegeving bevatten, 6. die eene vergelijking inhouden.

Beknopte bijwoordelijke zinnen bestaan uit een' infinitief of deelwoord met hunne bepalingen of voorwerpen. Het onderwerp, dat deze beknopte bijzinnen bij de uitbreiding bekomen, behoort, in den regel, hetzelfde te zijn als het onderwerp van den hoofdzin.

a. PLAATSBEPALENDE ZINNEN.

§ 68. Zij komen in beteekenis overeen met de bepalingen van plaats. De voegwoorden, welke tot verbinding met den hoofdzin dienen, zijn: waar, vanwaar, waarheen, werwaarts.

Zij zal nu niet meer wonen, waar haar 't licht geschonken werd. (B.) *Kijk, waar nu de schepen varen, heeft mijn vader mij verteld, dat veel landerijen waren.* (B.) *Daarom dan in vredesnaam, blijft nu, waar gij zijt.* (B.) *Waar men 't wel heeft, daar heeft men zijn vaderland. Hij wandelde, waarheen hij wilde.* (V. L.) *Alles vliedt, tot waar de poort een weerbare engte biedt aan de ingeslonken schaar.* (St.) *Verzekerd was hij er van, dat eene vaste hand hem geleid en gebracht had, werwaarts hij niet had gewild.* (Sch.)

Men verwarre de plaatsbepalende niet met de bijvoeglijk-zelfstandige zinnen, welke met dezelfde woorden aanvangen. De laatsten geven steeds het antwoord op de vraag wat? de eersten nooit. Vergelijk daartoe: *Het is mij niet bekend, waarheen hij vertrokken is* (onderwerpszin). *Ik weet niet, waar hij woont* (voorwerpszin).

b. TIJDBEPALENDE ZINNEN.

§ 69. Zij komen in beteekenis overeen met de bepalingen van tijd en worden met den hoofdzin verbonden door de voegwoorden: als, wanneer, toen, nadat, sedert(dat), sinds(dat), nu, terwijl, tot(dat), voor(dat), eer(dat), alvorens, zoovaak (als), zoodra (als), zoolang (als).

Als en wanneer — bij dichters ook wen — laten het tijdpunt, waarop de werking geschiedt, onbepaald; toen wijst op een' bepaalden tijd in het verledene; nadat, sedert en sinds wijzen op hetgeen voorafgaat; nu en terwijl op gelijktijdige handelingen of toestanden; tot, voor, eer, alvorens wijzen op 'tgeen volgt. Zoovaak(als), zoodra

(als), zoolang(als) behooren oorspronkelijk in hoofdzinnen te huis, die door vergelijkende bijzinnen worden gevolgd.

Als ik haar aanzie, dan herinner ik mij altijd mijn Klaartje. (V. L.)
Als de Diamaatjes luien, gaan de kindertjes naar bed. (B.) *De bloempjes kusten haar den voet, wanneer zij trad door 't veld.* (B.) *Toen ik de stoep afgang, zag ik hem plotseling voor mij staan.*

„De heer Huick zal de vriendelijkheid hebben, u naar Amsterdam te brengen, Amelia!” zeide mijn gastheer, nadat wij eenige oogenblikken in stilte gezeten hadden. (V. L.) *Zij had haren man tot bescherming en sedert deze overleden is, woont haar zoon, een afgedankte varensgezel, bij haar in.* (V. L.) *De tijd ontdroeg ons 't vijfde vijftal jaren, Charlotte, sinds gij naast mij stondt.* (St.)

Nu 't nachtegaaltje wederom een lied zingt in den hagedoren, nu blijf ik ook niet langer stom. (B.) *De jonkman fronste weder de wenkbrauwen, terwijl een trek van gemelijkheid op zijn gelaat zichtbaar werd.* (Sch.)

Diocles bleef den afdalende onbeweeglijk naooogen, totdat deze bij een schuinschen keer van het pad verdween. (G.) *Gij moogt niet voorspellen, voordat gij ondervraagd wordt.* (G.) *Ik laat u niet los, eer gij mij nog een paar inlichtingen gegeven hebt.* (G.)

Het bed bestond uit eene harde peul, waarvan men de opvulsels niet behoefde te raden, want van alle zijden staken mij de puntige stroohalmen in de leden, zoovaak ik mij omwendde. (V. L.) *Hij heeft zijne nicht dadelijk den arm geboden, zoodra zij de deur uit was.* (L.) *Ik geloof, dat de onderwijzeresse het eene oog, zoolang zij uit de kamer is, in het paneel van de deur geplaatst heeft.* (L.)

De bijzinnen, welke door middel van terwijl met den hoofdzin zijn verbonden, zijn wel oorspronkelijk tijdbepalend en komen ook nog wel als zoodanig voor, doch dikwijls dienen zij tot bepaling van omstandigheid. Zoo hebben we met eene bepaling van tijd te doen in: *Terwijl ik in de brieven afmaak, kunt gij alvast de adressen schrijven,* doch met eene bepaling van omstandigheid in: *Zij zag mij treurig aan, terwijl een traan onwillekeurig haar oog ontgleed. Het huisje was lief gelegen; voor kwam het uit op den breeden straatweg, terwijl het van achteren uitzicht gaf op vruchtbare korenvelden en fraai geboomte.* Bij deze laatste zinnen toch kan men niet vragen: *in welken tijd?*

§ 70. Slechts zelden vindt men toen aangewend, wanneer men van eene werking in 't verledene spreekt, die als tegenwoordig wordt voorgesteld: *Eerst toen wij het kasteel geheel uit het gezicht hebben verloren, gunt hij zijnen paarden wat zachter draf.* (B. T.) Gewoonlijk gebruikt men in dat geval als.

Wanneer in den zin van toen is verouderd: *Wolf lag en sliep, een maand geleén, wanneer de martelaar hem in den droom verscheen,* (St.) Zoo ook als: *Ik zocht naar een nieuw onderwerp van gesprek en was juist van plan, de portretten te hulp te roepen, als mijnheer Kegge zelf te huis kwam.* (B.)

Bij dichters komen ook *wijl* en *daar voor* in den zin van *terwijl*:
De brave zwoer 't en rent van daar, wijl 't nuchter veld nog dauwt.
 (St.) *En op een' schoonen morgen sprak hij zijn huisvrouw aan, daar vader in den armstoel zat, zoodat hij 't kon verstaan.* (B.)

Nog vindt men enkele malen waar gebruikt in de beteekenis van *wanneer* en *terwijl*:

Heb eerbied voor de zilvren lokken; rijs op, waar u een grijze naakt. (P.) *Gij knort over mijne ongepaste weelde, waar eenvoud mijn plicht was.* (B. T.)

§ 71. Tot de tijdbepalende moeten ook die zinnen gerekend worden, welke door middel van 't voegwoord of met een' hoofdzin verbonden zijn, die de ontkenning van zekere tijdbepaling als: *niet lang*, *niet zoodra*, *niet zoo haast*, enz. of een in beteekenis met *niet lang* overeenkomend woord als: *pas*, *nauwelijks*, *nauw*, *ternauwernood* bevat. Deze bijzinnen waren oorspronkelijk ontkenkend; wanneer men dan ook de genoemde tijdbepalingen door *niet lang* vervangt en in den bijzin de woorden *terwijl* niet brengt, krijgt men de eigenlijke beteekenis. Soms kan het voegwoord of vervangen worden door *toen* zonder ontkenning.

Men merke op, dat de woordschikking na het voegwoord of niet die van den bijzin is, zoodat de zinnen nevenschikkend schijnen verbonden. (Verg. § 65.)

Niet lang duurde het, of er kwamen nieuwe bedienden met andere sjouwerlieden, die insgelijks kisten, balen of andere goederen aanvoerden. (V. L.) *Zoodra zit ik niet in eene diligence, mijnheer, zeide hij, of ik ben een ander mensch.* (G.) *Niet zoo haast had zij haar de verplichte wellievendheidswoorden toegesproken, of zij had mijnheer de Vancy den afgesproken wenk gegeven.* (B. T.) *Pas was UEd. uit het oog, of daar begon het lieve leven.* (V. L.) *Nauwelijks waren wij echter onderweg, of ik begon te begrijpen, dat ik een mal figuur maakte.* (L.) *Hij mengde en verdunde of verdikte de verwen; maar nauw was het gedaan, of zijn arm zonk machteloos aan zijne zijde neder.* (B. V. d. B.) *Het leed geen honderd tellens, of Pietro had zijne mars bijna leeg verkocht.* (V. L.)

Nauwelijks had ik uitgesproken, toen er gescheld werd en men het rijtuig kwam aankondigen. (V. L.) *Pas had ik naar gis een uur geslapen, toen ik een stem boven mijn hoofd hoor: omlaag hou!* (V. L.) *Ik had nog nauwelijks met mijn' zakdoek het stof van de bank van 't prieel geslagen, als de plaatsdeur openging en Keesjen verscheen.* (B.)

§ 72. Er zijn ook beknopte tijdbepalende zinnen. Deze bestaan hoofdzakelijk uit een' infinitief of een deelwoord.

Mij eene goede nachtrust toegewenscht hebbende, verliet hij het vertrek. (V. L.) *Dit zeggende, drukte hij een' hartelijken kus op het voorhoofd zijner dochter.* (V. L.) *Te Amsterdam gekomen, vond hij zijne ouders overleden.* (V. L.) *Na afscheid genomen te hebben, hielp ik Suzanna in het rijtuig.* (V. L.)

C. OORZAAKAANDUIDENDE OF REDENGEVENDE ZINNEN.

§ 73. Deze bijzinnen drukken òf de oorzaak, òf de reden òf den grond uit van de gedachte, in den hoofdzin vermeld. De voegwoorden, welke deze bijzinnen verbinden, zijn voor die der eerste soort: doordien of doordat; voor die der tweede soort bepaaldelijk: omdat; ook dewijl, wijl, vermits, overmits, uithoofde; voor die der derde soort in 't bijzonder: daar, nademaal, aangezien, naardien en nu. Nademaal en overmits worden weinig gebruikt. (Verg. § 49.)

De natuur was onnatuurlijk geworden, doordien hare onderscheidene deelen onderling in verhoudingen geplaatst waren, die aandruischten tegen de regels, welke zij zelve schiep. (B. V. d. B.) *Doordat hij tegen mijn' arm stootte, vloog mij het kopje uit de hand.*

Ik had bij mijn vertrek van de Ridderhofstede niets gebruikt, omdat het mij nog te vroeg was. (V. L.) *Zij sprak met vreugd van wat haar nooit bekoorde, alleen wijl haar gebiedster 't gaarne hoorde.* (B.) *Dewijl de zaak van dringenden aard was, besloot ik onmiddellijk te vertrekken.* (V. L.) *Wij aten dien dag zeer vroeg en zeer overhaast, vermits het oogmerk van Tante was, met ons naar eene boerderij te rijden, welke zij in de omstreken van Oud-Naarden had gekocht.* (V. L.) *Gij zult onderstuurman bij mij worden, overmits ik den mijnen in het laatste gevecht heb verloren.* (V. L.) *Ik kan niet naar Deventer terugkeeren, uithoofde mijne familie van huis is, zoodat ik mij alleen bevinde.* (V. L.)

Daar ik toch genoodzaakt ben, mij te Naarden een oogenblik op te houden, zullen wij even goed daar eenig ontbijt kunnen nuttigen. (V. L.) *Dit voorstel kwam mij te aantrekkelijker voor, nademaal ik begreep, dat ik op die wijze mijne twee vurigste wenschen zou kunnen bereiken.* (V. L.) *Aangezien wij in een vrij land leven, zoo zie ik niet, dat gij het recht hebt mij te beletten te gaan, waarheen ik wil.* (V. L.) *Naardien hem dit door zijn' meester zelf bevolen was, kon deze onmogelijk zijne handelwijze afkeuren. Nu het heilig woord der trouwe gegeven is, moet het ook dierbaar gehouden worden.* (B. T.)

§ 74. Men herinnere zich hier het onderscheid tusschen een oorzakelijk voorwerp en eene bepaling van oorzaak of reden. (Zie §§ 10 en 11.) Al de boven opgegeven redengevende zinnen kunnen vervangen worden door bepalingen van oorzaak en reden of grond, geen enkele door een oorzakelijk voorwerp. Wanneer men omgekeerd een' oorzakelijke-voorwerpszin neemt, en het voegwoord dat, — wat slechts bij enkele mogelijk is, — vervangt door omdat, krijgt de volzin onmiddellijk ook eene andere beteekenis. Men vergelijk slechts: *Ik schaam mij, dat ik zijn vader ben* met: *Ik schaam mij, omdat ik zijn vader ben.* In het eerste geval geeft de bijzin de zaak te kennen met betrekking tot welke men zich schaamt; in 't laatste geeft men de reden op, waarom men zich schaamt; 't is alsof men zeide: *de reden van mijne schaamte ligt in mijn vaderschap over hem; niet in iets anders.*

't Zelfde verschil merkt men ook op tusschen de zinnen: *Ik ben blij, dat gij komt* en *Ik ben blij, omdat gij komt*, enz.

§ 75. Opmerking verdienen volzinnen, als: *Wel moet hij blijken van goede trouw gegeven hebben, dat hij in dezen kring is opgenomen.* (Sch.) *Kendet gij den prediker, dat gij op hem bleeft wachten?* (Sch.) *Wie is de mensch, o Heer, dat Gij zijner gedenkt?* In deze volzinnen drukt de bijzin, welke met dat aanvangt, den grond uit van de gedachte, in den hoofdzin uitgedrukt. Immers de beteekenis dezer zinnen is: *Dat hij in dezen kring is opgenomen, brengt mij tot de gevolgtrekking: Wel moet hij blijken van goede trouw gegeven hebben. Dat gij op den prediker bleeft wachten, brengt mij tot de vraag: Kendet gij hem? Dat Gij zijner gedenkt, doet mij vragen: Wie is de mensch?*

§ 76. Beknopte zinnen van de hier behandelde soort bestaan hoofdzakelijk uit een deelwoord of uit een' infinitief. Wij rekenen daartoe ook die, welke met het voorzetsel met aanvangen en dus meer een middel dan eene oorzaak aanduiden.

Vol geloof (zijnde) aan den adel der menschelijke natuur, erkende hij haar onvervreemdbaar recht op vrijheid van geweten. (P.) *Voorzichtiger van aard zijnde, droeg zij zelfs bij 't helderste weder 's zondags altijd eene zijden parapluie.* (L.) *Eenig kind van rijke ouders (zijnde), had zij in hare jeugd iedere harer luimen gevierd gezien.* (P.) *Gij kunt uwe oprechtheid bewijzen, door mij dadelijk alles te zeggen. Met hem een weinig te gemoet te komen, maakte ik, dat Pieter binnen kort al vrij wel slag met mij hield.* (B.)

d. DOELAANWIJZENDE ZINNEN.

§ 77. Zij geven het doel te kennen van de werking, in den hoofdzin genoemd. De voegwoorden, die 't zinsverband uitdrukken, zijn: opdat en ten einde. Het laatste is deftig en komt ook weinig voor.

Men had u alleen verzocht, opdat gij, om zoo te zeggen, de kaarsen zoudt snuiten. (L.) *Sta mij toe den onderscheiden indruk (door de oudere en de nieuwere kunst gewekt) door vluchtige trekken in schets te brengen, ten einde de poging mij vrijware van den blaam der partijdigheid.* (P.)

Soms vindt men alleen dat: *Het hofvertrek hield het licht nog buiten, dat geen middaggloed de zeekaart trof, die aan den effen wand veel-ervig pronkte.* (St.) *Hij kome schielijk, dat dit afgedaan zij.* (B. T.)

Men herinnere zich hier 't onderscheid tusschen een oorzakelijk voorwerp en eene bepaling van doel. (Zie §§ 10 en 11.) Men zal dan 't verschil in beteekenis begrijpen tusschen: *Ik zal mijn best doen, dat ik op een bepaalden tijd klaar ben* en: *Ik zal mijn best doen, opdat ik op den bepaalden tijd klaar ben.* De eerste bijzin geeft de zaak aan, met betrekking tot welke men zijn best zal doen, de laatste noemt het doel, waarmede de handeling plaats heeft. Tevens zal men dan

inzien, dat de beide hierboven aangehaalde plaatsen, ondanks het voegwoord dat, een' doelaanwijzenden bijzin bevatten.

§ 78. Beknopte doelaanwijzende zinnen bestaan uit een' infinitief, voorafgegaan door een der voorzetsels: om (te) of ten einde (te).

Gij zijt gekomen, òf om onderwezen, òf om onderhouden, òf om bewogen te worden. (G.) *Ik mag het paar, dat met een opgeruimd gelaat de komst van hunne kinderen of kleinkinderen verbeidt, ten einde samen uitgang en ingang te vieren.* (P.) *Ik heb den kinderen wat knikkers gegeven, om er mede te spelen.* (Zie § 67).

e. GEVOLGAANDUIDENDE ZINNEN.

§ 79. Deze zinnen geven eenvoudig het gevolg te kennen van 'tgeen in den hoofdzin is vermeld, of zij drukken dit gevolg uit met het doel om de hoedanigheid of den graad eener werking of hoedanigheid, die in den hoofdzin genoemd is, te kennen te geven.

In het eerste geval wordt het zinsverband uitgedrukt door de voegwoorden: zoodat, vandaar dat, waarom en weshalve. In de beide laatste gevallen vindt men in den hoofdzin 't bijwoord zoo en aan het hoofd van den bijzin het voegwoord dat. Ook bijwoorden als: zulk en zoodanig, zooveel, dermate, in die mate, in zoo verre kunnen zulk een' gevolgaanduidenden bijzin aankondigen. Soms bedient men zich enkel van 't woord dat.

Elk kozijn was weer in twee deelen gesplitst, zoodat het raam slechts zeer klein was. (Sch.) *Hier begon hij tot zijne broeders zeer zacht te spreken, zoodat Falckestein geen woord meer van 't gesprek kon opvangen.* (V. L.) *Ik ben lang ongesteld geweest; vandaar dat ik met mijn werk heel wat ten achteren ben geraakt. Hij heeft mij schandelijk bedrogen, waarom ik hem nu ook deze zaak niet toevertrouw. De heer van Beaumont heeft iets met u te verhandelen, weshalve wij u zullen verlaten.* (V. L.) *Hij heeft de kast zoo (zoodanig) gemaakt, dat alle deelen uit elkander kunnen genomen worden. Hij liegt zoo, dat hij zelf begint te gelooven, dat het de waarheid is. Een gezicht, zoo goedhartig en zacht, dat het meer dan een lust, dat het stichtelijk was, haar aan te kijken.* (B.) *De kleinste zaken veroorzaken bij hem vlagen van zulke hevige vaderlandsliefde, dat hij in dergelijke oogenblikken een verheven schouwspel oplevert voor degenen, welke gelegenheid hebben hem te zien.* (L.) *Het heeft mij zoodanig verschrikt, dat ik aan 't peinzen ben gegaan, in 't bijzonder, hoever die oordeelveling op waarheid gegrond kan wezen.* (G.) *Het verhaal van eenige ramp schokte hem dermate, dat de blös van de wang week.* (Sch.) *Op het gevoelig gelaat van Will stond zooveel ingehouden smart te lezen, dat het Mylady trof.* (Sch.) *Hij had ten laatste in die mate zijne bedaardheid herkregeen, dat hij woorden kon vinden om te uiten, wat er daar binnen broedde en ziedde.* (Sch.) *Hij is in zoo verre hersteld, dat hij eens mag gaan wandelen.* (G.) *Hij gaf den twistzoekenden gast*

een' stoot in de borst, dat deze achterover tuimelde. (V. L.) Hier is de bel; als je wat noodig hebt, dan rammel je maar, dat het huis dreunt. (B.) Het vriest, dat het kraakt. Het regent, dat het giet.

§ 80. Opmerking verdienen de gevolgaanduidende zinnen, welke door de woorden dan dat met den hoofdzin zijn verbonden. Zij komen voor bij de hoofdzinnen, welke een bijvoegl. naamwoord of bijwoord bevatten, dat door de bepaling van graad te wordt voorafgegaan en komen overeen met ontkennde bijzinnen, die verbonden zijn door zoo — dat.

Mijn tijd is te kostbaar, dan dat ik dien besteden zou, om sprookjes aan te hooren of leugens te weerleggen. (Sch.) De gehate man stond te hoog, en was zelf te groot, dan dat zijn val niet eene pijnlijke spanning zou veroorzaken. (Sch.)

Ook zijn er gevolgaanduidende zinnen, die met ontkennde overeenkomen en met den hoofdzin verbonden zijn door of. Zij hebben nog dit bijzonders, dat zij niet de woordschikking van den bijzin vertoonen. (Verg. §§ 65 en 71.)

Nieuwjaarsmorgen! Al is hij den vorigen avond ordentelijk te kerk geweest, om de uitvaart van het oude jaar te vieren, een mensch is zóó niet, of hij (dat hij niet) heeft ook eene gedachte of wat ten beste bij de intrede van het nieuwe. (BUSKEN HUET.) Hij was ook niet zoo schuchter, of hij durfde toonen, dat zij hem eerbied en dankbaarheid inboezemde. (Sch.)

§ 81. Beknopte gevolgaanduidende zinnen bestaan uit een' infinitief, voorafgegaan door het voorzetsel te of om te.

De man was te slim, om zich in het net te laten vangen, dat gij hem spandet. Hij, de nieuweling in de staatkunde, hij was behendig genoeg, om Wolsey te verschalken, hij was voorzichtig genoeg, om de hand niet aan Luther te slaan. (P.) Hare Majesteit was niet in eene stemming, om zich te laten verhooren. (Sch.) 't Is om woedend te worden! Hij zette een gezicht, om er bang van te worden. (Zie § 67.) Hij was zoo vriendelijk, mij de noodige aanwijzingen te geven. Wij zijn zoo gelukkig, u die heuglijke tijding te mogen brengen.

f. GEVOLGTREKKINGAANDUIDENDE ZINNEN.

§ 82. De voegwoorden zoodat en weshalve verbinden somwijlen bijzinnen met den hoofdzin, welke minder een gevolg dan eene gevolgtrekking, uit den hoofdzin afgeleid, te kennen geven.

Ik heb hem gisteren avond nog gezien, zoodat hij onmogelijk nu reeds te Berlijn kan wezen. Het achterraam werd opengevonden, weshalve de dieven zeker daardoor ontsnapt zijn.

g. VOORWAARDELIJKE ZINNEN.

§ 83. Onder voorwaardelijke zinnen verstaan wij niet alleen de bijzinnen, die eene voorwaarde bevatten, maar ook die, welke eene onderstelling inhouden. In de zinnen: *Wanneer gij hard loopt, zult*

gij nog in tijds aan 't station zijn. Als gij onrijpe vruchten eet, wordt gij ziek, bevat het eerste lid eene voorwaarde; in de zinnen: *Als de hoeken van dien driehoek gelijk zijn, dan zijn ook de zijden gelijk. Als hij doorgespoord is naar Brussel, kan hij van avond niet thuis komen*, drukt het eerste lid eene onderstelling uit.

Wanneer eene voorwaarde in vervulling gaat, wordt ook hetgeen de hoofdzin uitdrukt, verwezenlijkt; wanneer eene onderstelling als waarheid aangenomen wordt, moet ook 'tgeen de hoofdzin uitdrukt, als waarheid gelden. In het eerste geval kan men altijd zeggen: *Wanneer dat gebeurt, zal het gevolg zijn, of kunnen zijn*. In het laatste geval: *Wanneer dat waar is, kunnen wij daaruit het besluit trekken, dat, enz.*

Eigenlijk voorwaardelijke zinnen worden met den hoofdzin verbonden door de voegwoorden: als, indien, wanneer, mits, bijaldien, ingeval, tenzij en tenware. Onderstellende zinnen beginnen in den regel met: als, zoo en indien. Als komt in de spreektaal 't meest voor; indien en wanneer meer in de schrijftaal. Mits stelt eene uitdrukkelijke voorwaarde. Bijaldien wordt weinig gebruikt; het staat ongeveer gelijk met indien. Ingeval stelt den inhoud van den bijzin als vrij onzeker voor. Tenzij en tenware zijn ontkennend voorwaardelijk; zij worden meestal met een' ontkennenden hoofdzin verbonden. De bijzin, door tenware verbonden, bevat eene gedachte, die waarschijnlijk met de werkelijkheid in strijd is. (Vergel. § 185.) Of komt nog enkele malen in den zin van indien voor. Dan is wel eens de hoofdzin weggelaten.

Als het regent, worden de straten vuil en glibberig. Indien het u eens gelukt, de handen der justitie te ontsnappen, sta mij dan toe, door mededeeling van 't gebeurde, mijn' vader eene gunstige gedachte jegens u te doen opvatten. (V. L.) Wanneer wij zoo terstond bijten aan het eerste aas, dat hij ons toewerpt, dan hebben wij kans, dat hij ons niet loslaat. (V. L.) Ik wil gaarne mededeelen, wat ik van Rolandseck weet, mits Diocles mij niet telkens in de rede valle. (G.) Reede hield vol drift zijn paard staande en zou den teugel op den vreemdeling gewend hebben, bijaldien Falckestein hem niet weerhouden had en genoodzaakt mede voort te rijden. (V. L.) Uw titel als Meester in de Rechten zal nog eenigen invloed bij hem hebben, ingeval hij eens koppig ware en geen ongelijk wilde bekennen. (V. L.) Maar Mevrouw durft de moeder van Ko niet onder de oogen komen, tenzij ze het stukje van Ko gezien heeft. (B.) Wat ziet zij? Raad eens even voor de aardigheid, tenware u, wat zij zag, door andren was gezeid. (St.) Als men denkt, dat ik zal toegeven, vergist men zich zeer. Zoo ik wel onderricht ben, heeft de heer Blaeck een aanzienlijk vermogen in de Oost-Indiën verworven. (V. L.) Indien de aarde een plat vlak was, zouden wij, aan 't strand staande, niet eerst alleen de masten der schepen zien. Ik ben hare moeder, (ik zeg je dit)

of je 't niet wist. (P.) Of ge potlood en papier ter hand hadt, ik schetste u, hoe Jan uit vrijen ging. (P.)

§ 84. Voorwaardelijke zinnen kunnen ook in den vorm van vragende of gebiedende zinnen voorkomen. In dat geval drukt men door de woordschikking het zinsverband uit; immers de vragende en gebiedende zinnen houden eene gedachte in, die misschien werkelijkheid is of kan worden en komen dus in dit opzicht overeen met eene onderstelling of voorwaarde.

Wordt u de aarde droef en duister, zie omhoog naar 's hemels luister. (B) Is dit het geval geweest, dan heb ik mij aan eene persiflage schuldig gemaakt. (L.) Doorkerf één' draad, uw parelsnoer strooit al zijn' rijkdom langs den vloer; ontstem één' snaar, uw harp moet zwijgen. (B.)

Nog verdient opmerking, dat in een' zin als: *Hij wist niet beter, of het behoorde zoo*, het laatste lid eigenlijk een ontkennde voorwaardelijke zin is. De bedoeling is namelijk: *Hij wist niet beter, indien het zoo niet behoorde*, of: *Of (indien) het zoo niet behoorde, hij wist niet beter.*

§ 85. Beknopte voorwaardelijke zinnen bestaan uit een deelwoord of infinitief met hunne bepalingen.

Eenmaal in het ruime sop gekomen, zou ik den weg naar het meer van Maracaïbo wel weergevonden hebben. (V. L.) Op een' genoegzamen afstand gezien, wordt het voorwerp den kunstenaar eene aanleiding tot algemeene begrippen, die de eene gedachte na de andere opwekken. (G.)

In de volgende, door het gebruik gewettigde uitdrukkingen, treft men beknopte zinnen aan, waarvan het onderwerp niet overeenkomt met dat van den hoofdzin:

Oprecht gesproken, gij hadt hem wel wat zachtzinniger kunnen behandelen. Aangenomen, gesteld, ondersteld, dat dit 't geval ware, wat zou daaruit volgen? Naar wve uitdrukkingen te oordeelen, schijnt hij niet bij u in de gunst te staan. Uw leven is toch zoo treurig niet, te oordeelen naar hetgeen gij er zelf van vertelt. (B. T.)

§ 86. Men wachte zich de volgende onvolledige voorwaardelijke bijzinnen als beknopt te beschouwen: *Zoo noodig, zullen wij moi Peggy uit hare rust opschellen. (Sch.) Wij zullen het boek, zoo mogelijk, morgen zenden. Zoo iets, het komische moet uit het leven zijn gegrepen. (P.)* In deze bijzinnen toch komt geen infinitief of deelwoord voor, en men kan er die evenmin bij denken, en het onderwerp van den bijzin is ook niet 't zelfde als dat van den hoofdzin.

Evenmin zijn de bijzinnen in: *Daarvan mag ik zeggen, wat ik wil, mits niets goeds. (V. L.) Ik neem die waren niet, tenzij tegen de helft van den opgegeven prijs* als beknopt te beschouwen. Hier heeft men eenvoudig de ontbrekende deelen weggelaten, om ze niet tweemaal te noemen.

Daarentegen beantwoordt een bijzin, als voorkomt in: *Gij kunt, mits ijverig werkende, nog wel op den bepaalden tijd gereed komen*, geheel aan de kenmerken van den beknopten bijzin. Het voegwoord mits kan derhalve aan 't hoofd van een' beknopten voorwaardelijken zin staan.

h. TOEGEVENDE ZINNEN.

§ 87. Toegevende zinnen behelzen eene gedachte, wier mogelijkheid of werkelijkheid wordt erkend, doch die geene inbreuk maakt op de met haar strijdige hoofdgedachte. De inhoud van den hoofdzin staat dus in beperkend tegenstellend verband met den bijzin; vandaar dat dezelfde bijwoorden, die bij de nevenschikkende zinsverbinding dienen, om dit zinsverband uit te drukken, ook in de hier bedoelde hoofdzinnen kunnen voorkomen. (Zie § 48.)

De voegwoorden, welke den bijzin met den hoofdzin verbinden, zijn: ofschoon, schoon, of, hoewel, alhoewel, hoezeer en niet-tegenstaande(dat).

Wanneer de toegevende bijzin aanvangt met het woord *al*, of wanneer hij geen ander verbindingswoord dan ook bevat, komt hij voor in den vorm van den vragenden zin. Deze woorden *al* en ook zijn bijwoorden; dit blijkt *a.* uit den vragenden vorm des bijzins, *b.* uit de plaats, die zij in den bijzin innemen: *al* kan ook in 't midden van den zin staan. (Vergel. § 142.)

Ook in den gewonen vorm van den hoofdzin of in dien van den gebiedenden zin kan de toegevende bijzin voorkomen.

Wanneer de toegeving slechts een deel van den bijzin betreft, staat aan 't hoofd daarvan een vragend voornaamwoord of bijwoord, dat dan eene onbepaalde beteekenis krijgt.

Ofschoon ik mijn best doe, merk ik niet, dat ik verder kom. Schoon hij mij hier al met vrede liet, hij zou mij op den weg kunnen vervolgen. (Sch.) *Of Mylord hun ook op hoogen toon beval te blijven en hen waarschuwde; of hij er al van gewaagde, dat de hoogste ongenade Zijner Majesteit hen zou treffen, het baatte niets.* (Sch.) *Hoewel ik mij niet met hem in een geregeld verkeer begaf, zoo bezocht ik hem toch eene enkele maal.* (B.) *Hoezeer de geest ook is gesterkt geworden gedurende deze twee dagen, zijn zij toch vermoeiend geweest voor het lichaam.* (G.) *Hij had met de vrijpostigheid van een' kooper den mantel betast, dien opengeslagen en daaronder gespeurd en geloerd, niettegenstaande de eigenaar ontkennend met het hoofd schudde.* (Sch.)

De leeuwrik zong haar in 't gemoet, al heeft zij 't nooit verteid. (B.) *Stond Lucy ook in druk gesprek met den Koning, zij hield echter het wakend oog op haar' broeder geslagen.* (Sch.)

De koevoet knars', de hamer bonz', nog luider giert de wind. (St.) *Buig u, wend u, krom u, zooveel gij wilt, de derde schilderij valt niet te omvamen, valt niet te genieten.* (P.) *Die mededeeling deed haar het vast besluit opvatten, den man, het kostte wat het wilde, te verwijderen.* (Sch.) *Moeite mocht het haar kosten, eer zij slaagde — het was niet die, welke haar afschrikte.* (P.)

Wie smalend tot uw lutje kwam, niet ik, gij kind van Abraham. (St.) *Wie ge ook zijt, wees die ge zijt.* (B.) *Ik zal er het mijne van hebben, wat het ook kosten moge.* (V. L.) *Zoo gij reist om te reizen, beloof ik u evenmin een' schat van wetenschap, in welk vak gij ook werkzaam zijt.* (G.) *Hoe ernstig ook de omstandigheden waren, toch begreep Mylady die niet.* (Sch.)

§ 88. Beknopte toegevende bijzinnen bestaan hoofdzakelijk uit een deelwoord met zijne bepalingen. Ten einde duidelijk te doen uitkomen, dat men deze woorden als een' toegevend zinn wil opgevat hebben, gebruikt men in den hoofdzinn gewoonlijk een der beperkend tegenstellende bijwoorden: evenwel, echter, toch, enz.

Opgevoed (zijnde) in den dampkring van het keizerlijke hof, gevoelde hij (Willem I) toch menschelijk genoeg, om deernis te hebben met verdrukten. (P.) *Met zware straf bedreigd (wordende), indien zij hunne overtuiging niet verloochenden, begon zij echter niet. De winter heeft, hoe grijs van kin (zijnde), een kleur als melk en bloed.* (St.) Evenals wij dit bij de voorwaardelijke zinnen hebben gezien, begint ook een beknoppte toegevende zinn eene enkele maal met een voegwoord: *Ofschoon nog niet geheel hersteld (zijnde), ging hij weer vol vuur aan den arbeid. Hoewel teleurgesteld (zijnde) in zijne verwachtingen, verviel hij niet tot wanhoop.*

i. BEPERKENDE ZINNEN.

§ 89. Wanneer de bijzin dient, om de gedachte, in den hoofdzinn uitgedrukt, te beperken, 'tzij door te kennen te geven, in hoeverre die gedachte werkelijkheid is, 'tzij door daarvan eene andere gedachte af te zonderen, of ook door eene uitzondering daarop te noemen, dan draagt hij den naam van beperkenden zinn. In 't eerste geval wordt het zinsverband uitgedrukt door de voegwoorden: voor zooveel, voor zoo verre, in zoo verre, in 't tweede door zonder dat en in 't laatste door: behalve dat, uitgezonderd dat en dan.

Hij had haar bittere en bange oogenblikken doen doorbrengen en daarvoor had zij zich voorgenomen vergoeding te schenken, voor zooveel dat in hare macht stond. (Sch.) *Het boekje zag er nog al goed uit, voor zoo verre het hem reeds bekend was* (L.)

Hij was mij op zij gekomen, zonder dat ik het bemerkte had.

Hier zweeg Scaevola, behalve dat hij betuigde, de schrijver niet te zijn. (G.) *Dit feestvertrek voldoet nog aan de vereischten, uitgezonderd dat de hooge schouw en de brandstapel, van turfmuuren en beukenblokken opgebouwd, verdwenen zijn.* (P.) *Het hoofd der Northumberlands heeft niemand onder de zon te gehoorzamen, dan zijn' Koning en zijn geweten = behalve dat hij zijn' Koning enz. te gehoorzamen heeft.* (Sch.) *Ik lees geen nieuw boek dan tot mijne verpoozing = behalve dat ik een nieuw boek lees tot mijne verpoozing.* (B.) *Miss Mac Roy had geene*

oogen dan voor 't schaakbord. (B.) *Voor al moet er niet geschoten worden, dan op de Spanjaarden, die te water gaan.* (V. L.)

De laatste vier volzinnen behooren oorspronkelijk tot de vergelijkende; dit blijkt uit 't gebruik van 't voegwoord *dan* en hieruit, dat men achter de ontkennende woorden *ander* of *anders* kan plaatsen. Daar echter 't begrip der vergelijking geheel op den achtergrond is getreden, en voor dat eener uitzondering heeft plaats gemaakt, behooren zij thans tot de beperkende zinnen.

Tot de beperkende zinnen moeten ook gerekend worden: *Wat mij betreft, aangaat, belangt, aanbelangt, ik geef volgaarne daartoe mijne toestemming. Voor mij, hoe onzekerder, hoe liever, wanneer het phantasie en gevoel geldt.* (G.) *Wat de trap betreft, zij veinzen niet zelden, er volkomen bekend mee te wezen.* (B.) (Verg. § 67).

§ 90. Tot de beknopte beperkende zinnen behooren die, welke bestaan uit een' infinitief, voorafgegaan door de voorzetsels *zonder* te:

Zij zonk plotseling aan zijne voeten neer, zonder iets meer te zeggen. (Sch.) *Zonder een blijk te geven, dat hij haar herkende, keerde hij zich weder om.* (Sch.)

k. VERGELIJKENDE ZINNEN.

§ 91. Deze bijzinnen houden eene vergelijking in, welke ter bepaling van den inhoud des hoofdzins of van een deel daarvan dient. Het doel, waarmede de vergelijking wordt gebezigd, is drieërlei: zij kan de geheele gedachte, in den hoofdzin uitgedrukt, betreffen, of zij dient als bepaling van hoedanigheid of graad. De verhouding tusschen de vergeleken gedachten of begrippen is mede verschillend: zij komen werkelijk of schijnbaar met elkander overeen, of zij zijn aan elkander ongelijk. In 't eerste geval wordt het zinsverband uitgedrukt door de woorden: *gelijk*, *zooals*, *evenals*, *als*, en bij ontkennende zinnen door *evenmin* *als*; bij schijnbare overeenkomst bedient men zich van de woorden: *alsof*, *als*, *of*; om ongelijkheid uit te drukken, dient het woord *dan*.

Wanneer *als* in de plaats van *alsof* komt, heeft de bijzin den vorm van den vragenden zin. Dit komt, doordat de vergelijkende zinnen met *alsof* een' voorwaardelijken zin bevatten, bijv.: *Hij deed, als (hij zou doen), of = indien hij 't niet wist.* Laat men nu 't voegwoord *of = indien* weg, dan krijgt de voorwaardelijke zin de vragende woordschikking, dus: *wist hij 't niet.* (Verg. § 84 en over of § 83.)

Werkelijke overeenkomst bestaat in de volgende zinnen:

Gelijk bij alle ijdele menschen, hingen ook in deze huishoudkamer aan den wand de levensgrootte en zeer behaagzieke portretten van mijnheer en mevrouw. (B.) *Evenals Champignon, is Jansen met niets begonnen.* (L.) *Uw feesthut staat bij ons geplant, als eens in 't Palestijnsche land.* (St.) *Op de Ionische zee drijven de schepen, als stille zwanen,*

rustig op den vloed; op de Noordzee zweven zij, als meeuwen, op fladderende vleugels aan den horizon. (G.)

Doe u voor, gelijk gij zijt. (B.) *De wereld is zooals zij is: men moet wat nemen en wat geven.* (B.) *Dat toont een' moed, zooals die anderen daar ginds ook moesten toonen.* (Sch.) *Zulke menschen, als deze, ontmoet men zelden. Een staatsman, als Oldenbarneveldt en een veldheer, als Maurits, waren een zegen voor de jeugdige Republiek.*

Zoo mager werd hij als een hout en zag den dood nabij. (B.) *De man, wiens woord van eer voor 't gerecht even zwaar weegt, als de eed van een eenvoudig burger.* (L.) *Zijn vader is echter, niettegenstaande zijn pochen, evenmin op zijn gemak, als de overige leden zijner familie.* (L.) *Zulk eene verrassende afwisseling van groots en liefelijks, hard en zachts, als ik hier ontmoette, was mij nog vreemd.* (G.)

Schijnbare overeenkomst vindt men in:

„Voort!” riep hij den roeiers toe, of zij de spanen te traag in het water sloegen, schoon hunne gespierde armen de slagen verdubbelden. (P.) *Alsof zij begreep, thans te hebben uitgediend, dribbelde zij het vertrek uit en den dorschuloer op.* (Sch.) *Alles was er donker en stil, alsof er geen enkel levend wezen ademde.* (Sch.)

Ook kijken die heeren (de Italianen) sedert zij meesters in Lombardije zijn, alsof zij de beheerschers der wereld waren. (G.) *De kranke zag beiden beurtelings aan, of hij in hare zielen lezen wilde.* (P.) *Den ouden was het, als hadden zij een kind uit den dood wedergekregen.* (V. d. P.)

Het regende zoo hard, alsof het water met emmers van den hemel werd gegoten. De starretjes flickerden zoo helder, als waren zij blijde met de menschen.

Ongelijkheid bestaat in onderstaande zinnen. De vergelijkende bijzin dient hier enkel als bepaling van hoedanigheid of van graad.

Tot bepaling van hoedanigheid dienen:

Dit is andere kost, dan gij in den kelder hebt. (L.) *Wat zijn woorden anders, dan ellendige werktuigjes, die men noodig heeft om zijne zaakjes mee te deelen?* (G.) *Wat is jeugd zonder liefde, dan een lentelandschap zonder zon?* (B.)

Tot bepaling van graad dienen:

Geen vader was gelukkiger of rijker dan Jan Jansz. (B.) *Zij geleck op hare moeder, maar keek wat pittiger uit hare oogen dan deze.* (B.) *Wat is kwellender dan een beweeglust, die geene ruimte vindt?* (G.)

Zooals men uit bovenstaande voorbeelden heeft kunnen opmerken, zijn de vergelijkende zinnen zeer dikwijls onvolledig. De aanvulling dient natuurlijk in overeenstemming te zijn met den bouw van den hoofdzin.

§ 92. Tot de vergelijkende zinnen behooren ook dezulke, die eene gedachte inhouden, waarmede de inhoud van den hoofdzin minder overeenkomt, dan wel overeenstemt. De woorden, welke dit zinsverband uitdrukken, zijn: gelijk, zooals, als, naar.

Gij zijt, gelijk men zegt, onder den adel verzeild geraakt. (L.) *Die*

put . . . die is daar altijd niet geweest, zooals gij hooren zult. (B.) Een touw verving, naar het scheen, de leuning der trap. (P.) Zij kon omstreeks zestig jaar oud zijn, als eenige te voorschijn komende grijze haren deden vermoeden. (Sch.)

Om den aard dezer zinnen wel te vatten, zij opgemerkt, dat twee gedachten met elkander overeenkomen, wanneer zij punten van gelijkheid hebben; dat zij overeenstemmen, wanneer zij niet met elkander in strijd zijn. Zoo is *het verzeild raken* in den eersten zin in overeenstemming met *hetgeen men zegt*; zoo is de gissing in den laatsten zin in overeenstemming met *hetgeen de grijze haren doen vermoeden*, enz.

§ 93. In de bijzinnen van volzinnen, als: *Het is zaliger te geven dan te ontvangen. Ik wou liever, dat gij mij hielpt, dan mij telkens in mijn werk te hinderen*, treft men geene beknopte vergelijkende zinnen aan. *Te ontvangen en mij telkens in mijn werk te hinderen* zijn beknopte zelfstandige zinnen, wier hoofdzinnen zijn weggelaten. Immers bij invulling van den eersten zin bijv. krijgt men: *Het is zaliger te geven, dan het zalig is, te ontvangen*, en hierin is: *het is zalig, te ontvangen* de vergelijkende zin, waarvan *te ontvangen* den beknopten onderwerpszin uitmaakt.

1. VERHOUDINGSZINNEN.

§ 94. Bij de vergelijkende zinnen sluiten zich de verhoudingszinnen aan. Zij dienen als bepaling van graad bij een' hoofdzin, welke eene werking of hoedanigheid noemt, die in denzelfden graad toe- of afneemt, als de werking of hoedanigheid, in den bijzin vermeld. De verbinding wordt bewerkt door de uitdrukkingen: hoe—hoe, hoe—deste, naarmate (dat), (al)naar(dat), naargelang(dat).

Hoe meer men heeft, hoe meer men vraagt. (G.) Hoe meer de lever zwelt, zeiden de Ouden, deste brooddronkener wordt men; hoe meer zij slinkt, deste meer overwicht krijgen het gezonde verstand en de ondergeschiktheid aan orde en wet. (G.) De liefdadigheid groeit aan, naarmate men zijne giften begeerd ziet. (G.) De stem des winds en die van 't meer schijn(en) zangrig om den prijs te dingen, en, naar zij luid(er) of zachter zingen, verrijst de boeg of daalt hij weer. (BOGAERS.) Naargelang mijne werkzaamheden in omvang toenamen, viel het mij zwaarder deze taak te vervullen.

X. DE ELLIPSIS IN DEN SAMENGESTELDEN VOLZIN.

§ 95. Dezelfde oorzaken, welke den enkelvoudigen elliptischen zin doen ontstaan, maken ook, dat de samengestelde zin elliptisch kan zijn.

Bij de nevenschikkende zinsverbinding kan een der deelen of kunnen

zij alle eene ellips vertoonen: *Uw enkle wil en 't helsche dier was als een lam geslacht!* (St.) *Aan 't werk of de deur uit!*

Bij de onderschikkende zinsverbinding is òf de hoofdzin elliptisch, òf de bijzin òf wel beide. Ook kan de hoofdzin geheel ontbreken.

Rampzalig hij, die u weerstaat! (B.) *O, welk een troost, door u getroost te worden!* (B.) *Geen zwaard, of 't stuit van schelpen op, in 's afgronds poel gehard!* (St.) *Vergeefs, dat Wichards ridderkling de vaart des bliksems tart!* (St.) „Hier!” schatert Hertog Karel uit. (St.) *Dat ras de loods voor Hollands wal den boeg, die huiswaarts keert, bejegen!* (St.) *Maar — wat de Burgemeester deed? — Hij ging naar Sinterklaas.* (St.) *Wie om een hoekje van nabij hun vreugde had gezien!* (St.) *Hadde ik 't maar vroeger geweten!*

Eind goed, al goed. Zoo gezegd, zoo gedaan. Beter laat dan nooit. Hoe grooter geest, hoe grooter beest! Zoo heer, zoo knecht.

TWEEDE BOEK.

DE WOORDSOORTEN IN DEN VOLZIN.

§ 96. De woorden, die in den volzin voorkomen, worden deels naar hunne beteekenis, deels naar den dienst, welken zij verrichten, in tien soorten verdeeld. Deze zijn: zelfstandige naamwoorden, bijvoeglijke naamwoorden, voornaamwoorden, telwoorden, lidwoorden, werkwoorden, bijwoorden, voorzetsels, voegwoorden en tusschenwerpsels.

I. ZELFSTANDIGE NAAMWOORDEN.

§ 97. Zelfstandige naamwoorden (substantieven) zijn de namen van werkelijke zelfstandigheden of van datgene, wat als eene zelfstandigheid wordt voorgesteld.

Men onderscheidt ze daarom in:

a. namen van werkelijke zelfstandigheden (concrete substantieven) d. i. de namen van alles, wat een eigen bestaan heeft, onafhankelijk van iets anders, als: *Jan, vader, huis, woud, ijzer*. Als zoodanig worden ook beschouwd: namen van wezens, die volgens 's menschen voorstelling bestaan of bestaan hebben, als: *God, duivel, nimf, nikker*, namen van tijdruimten, als: *jaar, maand, dag, lente* en namen van verschijnselen in de natuur, als: *donder, storm, wind, vuur*, enz.

b. begripsnamen (abstracte substantieven) d. i. namen van hoedanigheden, toestanden of werkingen, welke als zelfstandigheden worden voorgesteld.

§ 98. De concrete substantieven worden onderscheiden in:

i. voorwerpsnamen, d. i. de namen van die zelfstandigheden, welke men zich niet anders voorstelt dan als binnen bepaalde grenzen besloten. Deze zijn:

a. eigennamen, welke men aan ééne zelfstandigheid geeft, ten einde die van andere derzelfde soort te onderscheiden: *De Ruyter, Amsterdam, de Rijn, de Betuwe*.

b. soortnamen, welke alle zelfstandigheden eener zelfde soort met elkander gemeen hebben: *huis, stoel, vader, koe*. Hiertoe moeten ook gerekend worden de namen van volken, gebergten en eilandengroepen, als: *Franschen, Engelschen, Alpen, Pyreneeën, Cycladen*, enz. De namen

van volken toch dienen beschouwd te worden als 't meervoud van: *een Franschman, een Engelschman*, enz., terwijl die van gebergten en eilanden-groepen, welke alleen in 't meervoud voorkomen, gelijk staan met: *gebroeders, gezusters, gelieven* en dergelijke. Waren zij werkelijke eigennamen, dan konden ze niet in 't meervoud voorkomen.

2. stofnamen, welke stoffen beteekenen, d. i. zelfstandigheden, welke zonder bepaalde grenzen worden gedacht: *klei, goud, fluweel, zout*.

3. verzamelnamen (collectieven), welke eene verzameling van gelijksoortige zelfstandigheden noemen, als: *woud, volk, leger, schoof*.

De verzamelnamen stellen eene verzameling van zelfstandigheden voor, òf als binnen bepaalde grenzen besloten en komen dan overeen met de voorwerpsnamen: *een volk, een woud, een gebergte*, òf als zonder bepaalde grenzen en komen dan overeen met de stofnamen: *Er was veel volk in den winkel. Zijn broeder handelt in graan, hij in vee*.

De abstracte substantieven worden onderscheiden in:

1. namen van werkingen: *loop, slag, klank, gedraaf, gejuich, handhaving, werking*.

2. namen van toestanden: *gezondheid, vreugde, leed*.

3. namen van hoedanigheden: *jeugd, ouderdom, schoonheid, vlijt*.

§ 99. Ten opzichte dezer verdeeling houde men in 't oog, dat, daar een zelfde woord soms meer dan ééne opvatting toelaat, een zelfstandig naamwoord ook beurtelings tot meer dan ééne soort kan behooren.

Zoo komen eigennamen voor als soortnamen, wanneer men daaronder zelfstandigheden verstaat, welke met de genoemde in eenig opzicht overeenkomen, bijv. wanneer men van *Cicero's* en *Rembrandts* spreekt voor *grootte redenaars* en *schilders*, of wanneer men verschillende personen noemt, die denzelfden geslachtsnaam voeren: *de Stuarts, de Bourbons, de Huydecopers*.

Zoo wordt meermalen een stofnaam als soortnaam gebruikt, 't zij, om een voorwerp te noemen, uit die stof bestaande, als: *glazen, steenen, ijzers*, of om verschillende soorten dier stof aan te duiden: *zouten, wijnen, bieren*. Omgekeerd kan een soortnaam als stofnaam worden gebruikt: *De visch kookt al. De haring is van 't jaar heel duur*.

Zoo treedt een verzamelnaam, die gewoonlijk als voorwerpsnaam wordt gebruikt, als stofnaam op in: *met bosch begroeide bergen*.

Vaak worden ook abstracte substantieven tot concrete, bijv.: *de gang van een huis, eene woning, zijne kleeding, eene schoonheid, de Godheid, de adeldom = de edelen, dat heerschap, Zijne Majesteit*.

II. BIJVOEGLIJKE NAAMWOORDEN.

§ 100. Bijvoeglijke naamwoorden (adjectieven) drukken de hoedanigheden der zelfstandigheden uit: *Het blad is groen. Het groene blad*.

Sommige bijvoeglijke naamwoorden noemen de stof, waarvan de zelfstandigheden zijn gemaakt; zij dragen den naam van stoffelijke bijvoeg-

lijke naamwoorden: *een gouden horloge, een aarden pot, eene duffelsche jas.*

Tot de bijvoeglijke naamwoorden rekent men ook sommige woorden, welke eene betrekking van tijd en plaats aanduiden, waarin de zelfstandigheden verkeerden, en die ten opzichte van den vorm geheel met de bijvoeglijke naamwoorden overeenkomen, als: *huidig, voormalig, toenmalig, hedendaagsch, dagelijksch, achterwaartsch, zijdelingsch, bovenste, achterste*, enz. Zoo ook de woorden, welke de plaats noemen, waar eene zelfstandigheid thuis behoort, als: *Nederlandsch, Amsterdamer, Zutfensch*, enz. of den persoon, van wien eene zelfstandigheid afkomstig is, als: *de Kantiaansche wijsbegeerte, de Siegenbeeksche spelling.*

Eindelijk rekent men nog tot de bijvoeglijke naamwoorden die woorden, welke, bij den naam eener werking gevoegd, de wijze daarvan uitdrukken, als: *eene mondelinge mededeeling, eene trapsgewijze opklimming.*

§ 101. Wanneer de inhoud van een' zin bestaat in het toekennen of ontzeggen eener hoedanigheid aan eene zelfstandigheid, maakt het bijvoeglijk naamwoord een deel uit van 't gezegde (praedicat); men zegt daarom, dat het dan praedicatief is gebruikt: *Ik ben gelukkig. Hij was niet rijk.*

Wanneer in den zin een bijvoeglijk naamwoord als bepaling (attribuut) bij een substantief wordt gevoegd, heet het attributief gebruikt: *de goede man.*

§ 102. Men noemt een bijvoeglijk naamwoord ook praedicatief gebruikt, wanneer het eene bepaling van gesteldheid des onderwerps of voorwerps uitmaakt. Dit is 't geval, wanneer eene zelfstandigheid eene hoedanigheid onder of volgens zekere werking bezit of door eene werking verkrijgt. (Verg. § 14.) Dan toch wordt de hoedanigheid in den zin mede aan de zelfstandigheid toegekend of daaraan ontzegd.

Hij kwam ademloos aanloopen. Hij kwam ziek thuis. Ik acht, schat, reken, noem, prijs hem gelukkig. Ik vind dat vervelend. Hij maakt zich zelven ongelukkig. Hij werkt zich nog dood. Ik maakte het touw vast. Hij kladt het papier vol. Ik stelde hem tevreden. Hij laat mij verlegen. Ik gevoelde mij ongerust. Hij zag zich van elk verlaten. Hij heeft zijn leven veil voor 't vaderland. Zoo eigenlijk ook: Hij heeft zijne ouders lief.

§ 103. Sommige bijvoeglijke naamwoorden kunnen alleen praedicatief voorkomen; zij zijn: *klaar, kwijt, leed, bedacht, bijster, gedachtig, indachtig, beducht, behept, meester, machtig, moede, bereid, besloten, bestand, getroost, gewoon, gewend, gewaar, wars, gelegen, gereed, gezeten, benieuwd, onpasselijk, handgemeen.*

Is uw werk al klaar? Ik ben mijne beurs kwijt. Het is mij leed, u dit te moeten zeggen. Wees daarop bedacht. Wij waren het spoor bijster. Wees mijne woorden gedachtig. Ik bleef steeds uw raad indachtig. Ik ben beducht voor den afloop der zaak. Met deze kwaal was ook zijn vader behept. De vijanden waren de stad meester. Zijt gij die taal machtig? Hij was het leven moede. Hij is bereid, u te ondersteunen.

*Wij zijn besloten te vertrekken. Die dijk is niet bestand tegen den aan-
drang van 't water. Ik ben mijn lot getroost. Hij is niet gewoon, vroeg
op te staan. Zijt gij al aan uwe nieuwe woning gewend? Ik werd ge-
waar, dat men mij verdacht. Hij is wars van alle haarkloverijen.
Deze steden zijn alle aan den Rijn gelegen. Eindelijk waren wij gereed.
Zij waren vertrouwlijk naast elkander gezeten. Ik ben benieuwd, hoe
dat zal afloopen. Zij werd een weinig onpasselijk. De vijanden werden
handgemeen.*

Enkele dezer adjectieven komen ook attributief voor, doch dan ver-
andert gewoonlijk tevens de beteekenis, bijv.: *leed* (met *leede oogen iets
aanzien*), *gereed* (*geld, penningen*), *moede* (*de moede wandelaar*); *bedacht*,
bereid, *getroost*, *gewoon*, *gelegen*, *gezeten*, wanneer zij voorkomen in:
*de bedachte raadsels, eene bereide tafel, te gelegener tijd, een gezeten
burger, de getrooste bedroefden, de gewone verontschuldiging.*

Bovendien zijn er nog enkele adjectieven, die steeds als bepaling van
gesteldheid voorkomen en dus ook alleen praedicatief worden gebruikt,
als: *braak*, *pal* en *schrap*, *gestand*, *kond*, *diets* en *afhandig*, bijv.:
*De akker ligt braak. Hij stond pal voor zijne rechten. Ik zette mij
schrap tegen zijn' aanval. Een eerlijk man doet zijn woord gestand.
De regeering deed de burgerij kond, dat alle samenscholingen zouden
gestraft worden. Zoudt gij ons dit diets willen maken? Men heeft mij
dat pakket afhandig gemaakt.* In deze volzinnen worden, gelijk men ziet,
de hoedanigheden, door de bijvoegl. naamw. uitgedrukt, of aan 't onder-
werp, of aan 't voorwerp toegekend.

§ 104. Er zijn ook bijvoeglijke naamwoorden, welke alleen attributief
voorkomen. Deze zijn:

1. de stoffelijke bijvoeglijke naamwoorden, welke tegenwoordig alleen
als bepaling voorkomen: *Een gouden ring.* Waar zij voorheen praedicatief
gebruikt werden, bedient men zich tegenwoordig van een zelfstandig
naamwoord met een voorzetsel: *De ring is van goud.*

2. de bijvoeglijke naamw., welke eene betrekking van tijd of
plaats inhouden, of, bij namen van werkingen geplaatst, de wijze der
werking aangeven: *huidig*, *voormalig*, *vorig*, *dagelijksch*, *voorst*, *zijde-
lingsch*, *mondeling*, *voorwaartsch*, *trapsgewijze*, enz.

III. VOORNAAMWOORDEN.

§ 105. De voornaamwoorden hebben tweërlei zeer verschillende
diensten te verrichten: zij duiden zelfstandigheden aan, — in
tegenoverstelling van de zelfstandige naamwoorden, welke zelfstan-
digheden noemen, — of zij bepalen de beteekenis der substantieven,
door zekere toevallige kenmerken der zelfstandigheden op te geven —
in tegenoverstelling van de bijvoeglijke naamwoorden, welke ken-
merken noemen, in den aard der zelfstandigheden gelegen. In 't eerste
geval dragen zij den naam van zelfstandige, in 't laatste dien van

bijvoeglijke voornaamwoorden. Dat men ze tot dezelfde soort van woorden rekent, komt hiervandaan, dat de meeste voornaamwoorden beurtelings tot elk der beide soorten behooren.

De voornaamwoorden worden onderscheiden in:

I. PERSOONLIJKE VOORNAAMWOORDEN.

§ 106. Zij duiden zelfstandigheden aan met onderscheiding van den spraakkunstigen persoon. Zij drukken namelijk de drieërlei verhouding uit, waarin de aangeduide zelfstandigheid tot den spreker kan staan. Is die aangeduide zelfstandigheid de spreker zelf, dan gebruikt hij het voornaamwoord van den eersten persoon *ik*. Komt de aangeduide zelfstandigheid als de aangesprokene voor, dan bedient zich de spreker van 't voornaamwoord van den tweeden persoon *gij*, *ge*. Is eindelijk de aangeduide persoon noch de spreker, noch de aangesprokene, dan gebruikt men het voornaamwoord van den derden persoon *hij*, *zij*, *het*. Wil men meer dan ééne zelfstandigheid aanduiden en behoort daaronder de spreker, dan bezigt men *wij*, *we*, behoort de aangesprokene daartoe, dan bedient men zich van *gij*, *ge*, *gijlieden* en wordt noch de spreker, noch de aangesprokene bedoeld, dan wordt het voornaamwoord *zij*, *ze* gebruikt.

§ 107. In plaats van het voornaamwoord *ik* gebruikt men *wij*, wanneer men zich zelve minder op den voorgrond wil plaatsen: *Wij hebben dit boek met aandacht gelezen en kunnen het bijzonder aanbevelen*. Om eene geheel andere reden natuurlijk wordt *wij* gebezigd in de formule: *Wij Willem III, Koning der Nederlanden, enz.*

§ 108. In de spreektaal bezigt men voor 't voornaamwoord van den tweeden persoon *U*, eene verkorting van *Urwe Edelheid*, of ook den naam van den aangesprokene: *Wil Vader mij eens helpen? Mag ik Dominee nog een kopje presenteeren?* Is men met den aangesprokene gemeenzaam bekend, of spreekt men tot een' mindere, dan gebruikt men *jij*, *je*. — Spreekt men tot meer dan één' persoon, dan gebruikt men in 't eerste geval: *de Heeren, de Dames*, of ook 't woord *U*; in 't laatste: *jelui, jullie*.

§ 109. De voornaamwoorden van den derden persoon *hij*, *zij* worden zoowel van zaken als van personen gebezigd; het voornaamwoord *het* kan ook hoedanigheden, werkingen en den inhoud van een' volzin aanduiden: *'k Ben oud, maar zal 't niet lang meer zijn: 'k heb van de bron der jeugd gedronken*. (St.) *Mylord Strafford, die zooveel beheerscht, schijnt het die rivier ook wel te doen*. (Sch.) *Floor stond midden in den kring, eer hij het wilde of wist*. (P.)

Het voornaamwoord *het* wordt niet alleen als onderwerp, (zie § 139. 4) maar ook als voorwerp gebruikt, zonder dat men de zelfstandigheid kan noemen, daardoor aangeduid: *Zij schaterden het uit van lachen. Ik ben het met u eens. Hoe maakt gij het? Hij heeft het druk. Wat zijne zaken betreft, daarin geeft Jan het u en mij nog te doen*. (P.)

§ 110. Het voornaamwoord van den derden persoon duidt in 't algemeen het onderwerp van den vorigen zin aan, doch kan dit ook eene bepaling of 't voorwerp doen, wanneer men niet voor onduidelijkheid heeft te vreezen: *Daar trad den Schot een man op zijde, die hem vroeg, of hij hem ook van dienst kon zijn.* (Sch.) Vreest men voor duisterheid of zou de zin door 't bezigen van *hij, zij* eene geheel andere beteekenis krijgen, dan gebruike men, vooral om zaken aan te duiden: *deze, die: Toen hij de kamer, waarin zich de vreemdeling bevond, binnentrad, keek deze verbaasd op. De Schot hield een paar schreden lang den gewonen gang en verhaastte dien toen.* (Sch.) Van zaken sprekende gebruikt men als voorwerp liever *ze* dan *hen* of *haar*: *Grillige arabesken werden overal aangetroffen, waar de bouwmeester ze had kunnen aanbrengen.* (Sch.) In gemeenzamen stijl doet men dit ook van personen: *Waar zijn uwe zusters toch? Ik heb ze in geene eeuw gezien.*

§ 111. Wanneer het onderwerp van een' volzin, zoo dit de derde persoon is, tevens als voorwerp of bepaling voorkomt, bedient men zich van 't woord *zich*, dat wederkeerend voornaamwoord heet: *Hij heeft zich bezeerd. Hij vertrouwt te veel op zich zelven.*

Bij de beoordeeling, of men *zich* moet gebruiken, zorge men altijd de beknopte zinnen tot volledige te herleiden, ten einde te zien, of het onderwerp van den bijzin dan tevens in eene andere betrekking voorkomt: *Karel stond op en beval Vane, den Schotschen zendeling voor hem te brengen.* (Sch.) Hier zou 't voornaamw. *zich* verkeerd zijn; immers de beknopte bijzin beteekent: *dat deze (Vane) den Schotschen zendeling voor hem (Karel) bracht.*

Nu en dan vindt men, om den stijl meer in overeenstemming te brengen met de dagelijksche spreektaal, *hem* en *haar* voor *zich* gebruikt: *Floor zag opgeruimde gezichten om hem henen.* (P.) *Hij had het boekje voor hem.* (B.)

§ 112. Wanneer er eene werking in den zin wordt uitgedrukt, die wederkeerig plaats vindt, bedient men zich van 't wederkeerig voornaamwoord *elkander, malkander*: *Zij hebben elkander geholpen. Zij hebben veel met elkander op.*

Verkeerd is het gebruik van 't voornaamwoord *zich* in den zin van *elkander*, als in deze volzinnen: *Elk ontwaart, dat beide magen zich wel verstaan.* (St.) *Toen ik aan uw hof geplaatst werd, zagen wij ons weer.* (B.)

2. BEZITTELIJKE VOORNAAMWOORDEN.

§ 113. Deze worden zelfstandig of bijvoeglijk gebruikt. Zij duiden zelfstandigheden aan of bepalen de beteekenis der substantieven, door te kennen te geven, of de bezitter der zelfstandigheden de eerste, de tweede of de derde persoon is. Bijvoeglijk gebruikt luiden ze: *mijn, zijn, haar, onze, uw, hun*; zelfstandig: *de* of *het mijne, uwe*, enz.

§ 114. De bezittelijke voornaamwoorden *zijn, haar* en *hun* worden

door *diens*, *dier* vervangen, wanneer zij eene andere zelfstandigheid aanduiden, dan die welke 't onderwerp van den zin is, doch alleen, wanneer 't gebruik der bezittelijke voornaamwoorden dubbelzinnigheid zou veroorzaken: *De lange man scheen den aanval van Reede bedaard af te wachten en had bij diens eerste beweging onder zijn' mantel een lang pistool voor den dag gehaald. Toen hij de ruiters hun' weg zag vervolgen, liet hij de hand weer zakken, bracht het vuurtuig op zijne plaats en stapte bedaard verder.* (V. L.) *Zij trachtte nu door Emma te verkrijgen, wat dier echtgenoot haar had geweigerd.* (B. T.) *Woedend wierp Joan zich tusschen moeder en zoon en zocht dezen laatste uit hare handen te scheuren.* (V. L.)

§ 115. Wanneer het voornaamwoord *men* als onderwerp voorkomt, bedient men zich van 't bezittelijk voornaamwoord *zijn*, om deze onbepaalde zelfstandigheid aan te duiden: *De leeraar heeft gezegd, dat men geen bedrog mag plegen, noch een' glimp aan zijne daden geven.* (V. L.)

3. AANWIJZENDE VOORNAAMWOORDEN.

§ 116. Zij worden mede zelfstandig of bijvoeglijk gebruikt en duiden zelfstandigheden aan of bepalen de beteekenis der substantieven, door de plaats aan te geven, welke de zelfstandigheden ten opzichte van den spreker of in den zin innemen. Ze zijn: *deze* of *dit*, *die* of *dat* en *gene*. *Deze* en *dit* betreffen zelfstandigheden, die zich dichter bij den spreker bevinden; *die* of *dat* zulke, welke verder van dezen verwijderd zijn: *Wilt gij deze pen of die, dit boek of dat?* *Gene* betreft zelfstandigheden, welke zich aan de overzijde van den spreker bevinden: *Aan gene zijde der rivier staan meer huizen, dan aan deze.* Met *deze* en *gene* worden ook de later en vroeger in den zin genoemde zelfstandigheden aangeduid: *Alles duidde teederheid en kracht aan, gene getempera door deze, deze geheiligd door gene.* (Sch.) In plaats van *deze* en *gene* kan men zich in dit geval ook bedienen van *de eerste* en *de laatste*: *Voor 't overige droeg Reede handschoenen en buis van geel leder; de eerste met franje en het laatste met knoopjes versierd.* (V. L.) Met dezelfde bedoeling, doch minder bepaald, bezigt men *de eene* en *de andere*: *Onze ziekenbezoeker en onze tooneelspeler zitten in de gelagkamer. Waar bleef de verslagenheid van den een, waar bleef de verstrooidheid van den ander?* (P.)

§ 117. De aanwijzende voornaamwoorden *dit* en *dat* kunnen, evenals het pers. voornaamw. *het*, behalve zelfstandigheden ook hoedanigheden, werkingen en den inhoud van een' volzin aanduiden: *Het voorhoofd was laag en scheen dat nog meer door den hoed, die bijkans tot op de ooren was neergedrukt.* (Sch.) *Hare Majesteit is op u verbitterd en toont dat op hare wijze.* (Sch.) In denzelfden zin gebruikt men ook *zulks*: *Ik ben een eenvoudig burgerman en hoop zulks ook te blijven.* (L.)

4. BEPALING-AANKONDIGENDE VOORNAAMWOORDEN.

§ 118. Zij worden gedeeltelijk alleen zelfstandig, gedeeltelijk ook bijvoeglijk gebruikt en duiden zelfstandigheden aan of bepalen de beteekenis der substantieven, terwijl zij tevens te kennen geven, dat de hoorder een' bepalenden zin kan verwachten of dezen in de gedachte moeten invullen: *Degene, die dit gezegd heeft, zal er wel meer van weten. Hij woont in dezelfde straat als mijn broeder. Drie weken geleden zag ik hem voor 't laatst; denzelfden dag is hij gestorven.* Als bepaling-aankondigende voornaamwoorden gebruikt men: *degene, diegene, dezelfde, dergelijke, dergelijke, zulk, zoodanig, dusdanig.*

§ 119. In plaats van *degene* gebruikt men ook 't persoonlijk voornaamwoord van den derden persoon: *Hij, die zoo handelt, verdient niet, geacht te worden.* Soms gebruikt men ook *die, dat*: *De poëzie, Augustijn, is overal, maar die, die men opmerkt in de werkelijkheid, is beter dan de aangeworvene of aangewaaide.* (B.) *Weekderiger plantengroei is er niet dan dat, wat mij nieuwe wonderen blootlegt, zoo dikwijls ik zijn' eeuwigen bloei gasla.* (P.)

5. VRAGENDE VOORNAAMWOORDEN.

§ 120. Zij duiden zelfstandigheden aan of bepalen de beteekenis der substantieven door te kennen te geven, dat men den naam of enig kenmerk der zelfstandigheden begeert te weten. Zij zijn: *wie, wat, welk, hoedanig, wat voor een.* *Wie* wordt altijd, *wat* meestal zelfstandig gebruikt; *welk, hoedanig* en *wat voor een* komen altijd bijvoeglijk voor. *Wie* vraagt naar personen; *wat* meestal naar zaken; *welk, hoedanig* en *wat voor een* naar beide.

§ 121. *Wat* kan ook bijvoeglijk gebruikt worden en heeft dan de beteekenis van *welke*: *Wat maagden zijn 't, die weenend haar sluiers ten hemel zwaaien?* (St.) *'k Zou haast vragen, wat wind hem zulk een veer had toegewaaid?* (B.)

§ 122. *Wie, welk* en *wat* kunnen ook, 't laatste mede bijvoeglijk gebruikt, meer als uitroep, dan als vraag worden gebruikt: *Wie zou zoo iets van hem verwacht hebben! Welk een afschuwelijk samenweefsel van verraad en huichelarij!* (V. L.) *Wat onvoorzichtigheid! zei Joan tot zich zelven.* (V. L.)

§ 123. *Wat voor* en *wat voor een* kunnen gescheiden worden: *Wat is dat voor een man? Wat speelt men hier voor kluchten?* (St.)

6. BETREKKELIJKE VOORNAAMWOORDEN.

§ 124. Betrekkelijke voornaamwoorden duiden zelfstandigheden aan of bepalen de beteekenis der substantieven, terwijl zij tevens een' bijvoeglijken zin met een naamwoord verbinden: *'t Voorrecht, dat gij geniet,*

mag wel onwaardig heeten. Den man, welken gij op 't oog hebt, ken ik niet. Edelmoedig man, die mij het leven hebt gered, hoe kan ik u mijne dankbaarheid toonen? Onze meid is eerlijk en trouw, welke hoedanigheden men niet bij alle aantreft.

Er zijn geene voornaamwoorden, welke van nature betrekkelijk zijn; verschillende vormen der aanwijzende voornaamwoorden *die* en *dat* en der vragende *wie*, *wat*, *welk* en *hoedanig* worden betrekkelijke voornaamwoorden, zoodra zij dienen tot verbinding van een' bijvoeglijken zin met een naamwoord.

't Zelfstandig naamwoord of voornaamwoord, dat de zelfstandigheid beteekent, die door 't betrekkelijk voornaamwoord wordt aangeduid, heet het antecedent. Zoo zijn in de bovenstaande volzinnen 't *voorrecht* en *den man* 't antecedent der betrekkelijke voornaamwoorden.

§ 125. De betrekkelijke voornaamwoorden worden soms bijvoeglijk gebruikt; dit geschiedt voornamelijk, wanneer een bijvoeglijke zin dient als bepaling bij twee of meer substantieven, die in één woord worden samengevat: *Wij gebruikten koffie en brood, welke artikelen de eer hadden, de volkomen goedkeuring van mijn' neef weg te dragen.* (B.) Ook wanneer de bijvoeglijke zin dient als bepaling bij den naam eener werking of hoedanigheid, welke in den bijzin als eene zelfstandigheid wordt voorgesteld: *Ik had bemerkt, dat mijne gastvrouw nu en dan van haar boek opzag, welke beweging ik niet kon nalaten toe te schrijven aan haar verlangen naar mijn vertrek.* (V. L.) Ook *hoedanig*, dat zelden voorkomt, wordt bijvoeglijk gebruikt: *Het was in de hel verlichte en warm gestoofde zaal een aanlokkend tafereel, hoedanig een wij gaarne van de meesterhand des beeldenden kunstenaars op het doek vereeuwigd zouden zien.* (Sch.)

§ 126. Wanneer het antecedent enkelvoud is en eene zaak beteekent, gebruikt men liefst *welks* en *welker*; toch vindt men ook *wiens* en *wier*: *De graveerstift van een' Yankee schetste ons Henri Hudson en zijne tochtgenooten op den vloed, aan wiens oever Nieuw-Amsterdam verrijzen zou.* (P.) *Rob stapte zonder om te zien naar den heuvel, aan wiens voet het stedeken lag.* (Sch.)

§ 127. Soms ziet men het bepaling-aankondigend voornaamwoord *hetgeen* als betrekkelijk gebruikt: *Leve een gezelschap, dat niet onder het getal der gratiën blijft, hetgeen niet boven dat der muzen gaat.* (P.) *Wij namen een zandpad door de eikestruiken, hetgeen op een' driesprong uitkwam, waar onze geleider stil hield.* (V. L.) *Zoo dat smerige pakje, 'tgeen ge nu aan hebt, uw eenig gewaad is, mogen wij wel terstond naar den kleermaker gaan.* (V. L.) Dit gebruik van *hetgeen* is niet aan te bevelen.

§ 128. Ook 't voornaamwoord *wat* vindt men als betrekkelijk gebruikt: *Heeft hij iets gedaan, wat niet goed was?* (Sch.) *Datgene, wat ik nu hoorde, overtrof mijne stoutste verwachting. Dat is het beste nieuws, wat wij verwachten kunnen.* (Sch.) Dit gebruik van *wat* is alleen goed te keuren na: *dat*, *datgene* en *alles*.

§ 129. Wanneer een bijvoeglijke zin dient ter bepaling van den inhoud van een geheelen volzin, gebruikt men als betrekkelijk voornaamwoord *hetwelk*, *wat*, *hetgeen*, *dat*: *Wij ondervonden niets dan tegenwerking, 'twelk ons natuurlijk slecht beviel. Whitehall jubelde en met Whitehall geheel Engeland en Schotland, wat sedert de Stuarts den sceppter voerden, nog slechts zelden had plaats gehad.* (Sch.) *Zij geeft zich moeite om altijd interessant te zijn, hetgeen zij het best meent te kunnen doen, door ziekelijkheid voor te wenden.* (L.)

§ 130. Opmerking verdient het gebruik der voornaamwoorden *wie* en *wat* in den zin van *al wie* en *al wat*. Zij doen dan den dienst van bepaling-aankondigende en betrekkelijke voornaamwoorden beide: *Wie eens steelt, is altijd een dief. Wat waar is, moet eenvoudig zijn.*

Wil men in zulke bijvoeglijk-zelfstandige zinnen bepaalde zelfstandigheden aanduiden, dan gebruikt men voor personen *die* met weglating van 't persoonlijk voornaamwoord, voor zaken 'tgeen met weglating van 't betrekkelijk voornaamwoord: *Die des schenkers plaats vervult, een onbekende, in zwart gehuld, treedt toe.* (St.) *Gehuld in Sint Franciscus' dos, zat, die eens wand len moest, parmantig op een ros.* (St.) *Hetgeen gij daar zegt, kan ik moeilijk gelooven.*

Niet altijd heerscht daarin bij goede schrijvers eenstemmigheid. Men vindt ook wel *die*, waar men *wie* zou verwachten of omgekeerd: *Doch met Aprilmaands lesten dag moest blind zijn, die de brug niet zag.* (St.) *Die niet uit alles leeren wil, wil in 't geheel niet leeren.* (B.) *Wie zich thans in de schaduw van 't lustprieel verschool, schein geen oog te hebben voor den kostbaren aanleg.* (Sch.) *Wat ik met den mantel der liefde heb pogen te bedekken, kan door dezen of genen vermoed zijn.* (Sch.) 't Gebruik van *wat* in bepaalden zin komt zelfs veel voor.

7. ONBEPAAALDE VOORNAAMWOORDEN.

§ 131. Zij duiden zelfstandigheden aan, wier naam men niet kan of wil noemen, of geven te kennen, dat men de zelfstandigheid, wier naam men er achter noemt, als geheel onbepaald wil aangemerkt hebben. Ze worden zelfstandig of bijvoeglijk gebruikt. Alleen zelfstandig zijn: *men*, *iemand*, *niemand*, *iets*, *wat*, *niets*, *alles*, *een*, *het*; bijvoeglijk: *zeker*, *eenig*.

Wat is een onbepaald voornaamwoord, wanneer het de beteekenis heeft van *iets*: *Hier heb ik wat moois voor u. Een* is een onbep. voornaamw., wanneer het *iemand* beteekent: *Een mijner vrienden heeft het mij verteld. „Een kwaal!” — de jongeling glimlachte op dit woord als een, die 't niet geloofde, maar het hoopte.* (B.) *Zij had hem, haren ouden vriend, teruggewezen om eenen, dien hij 't recht had, ver beneden zich te achten.* (Sch.) Diezelfde beteekenis heeft *een* in de woorden: *iedereen*, *elkeen* en *menigeen*. Ook wanneer men eene onbepaalde zaak van meerdere wil afscheiden: *Een der boeken was op den grond gevallen. Op een' der mooiste dagen van Juni zijn wij er heen geweest*, moet het woord *een* als

een onbepaald voornaamwoord worden beschouwd. Men vergelijkte slechts met 't bovenstaande dezen zin: *Eén zijner huizen heeft hij verkocht; nu heeft hij er nog twee over*, waarin *een* als zelfstandig gebruikt telwoord optreedt. *Het* is een onbepaald voornaamwoord, wanneer het voorkomt als grammatisch onderwerp bij echt onpersoonlijke werkwoorden of uitdrukkingen: *Het regent. Het is mistig*. Doch wanneer het logisch onderwerp volgt, als in: *Het is wenschelijk, dat hij komt* behoort het tot de persoonlijke voornaamw. te worden gerekend.

Zeker behoort tot deze voornaamw., wanneer men wil aanduiden, dat men niets naders omtrent eene zelfstandigheid kan of wil zeggen: *In zeker hol (men twist nog waar) sloot zekere oude toovenaar zijn spaarbuil weg.* (Sch.) Evenzoo *eenig*: *Men zal er te eeniger tijd wel meer van hooren.*

§ 132. Als onbepaald voornaamw. komt ook voor: *deze en gene, deze of gene, de een of ander*: *Wat ik met den mantel der liefde heb pogen te bedekken, kan door dezen of genen vermoed zijn.* (Sch.) *Ik heb er dezen en genen naar gevraagd, maar niemand wist mij er iets naders van te vertellen. De een of ander zal hem het geheim hebben verklapt.*

Nog moeten tot de onbepaalde voornaamwoorden worden gerekend de woorden *wie, wat, welk* enz., wanneer men wil te kennen geven, dat men de opvatting daarvan geheel aan den hoorder overlaat. Dit is 't geval, wanneer zij aan 't hoofd staan van toegevendende zinnen: *Wie er ook komt, zeg maar, dat ik niet thuis ben. Wat men ook van hem zegge, onbekwaam is hij niet. Welke moeite gij ook doet, het zal u niet baten.*

IV. TELWOORDEN.

§ 133. De telwoorden drukken de hoeveelheid der zelfstandigheden uit of geven, door middel van een getalbegrip, de plaats te kennen, welke deze onder andere innemen. In 't eerste geval dragen zij den naam van hoofdtelwoorden, in 't laatste dien van rangtelwoorden: *Het jaar telt twaalf maanden; de twaalfde maand heet December.*

De rangtelwoorden behooren, wat den dienst betreft, dien zij verrichten, tot de bijvoeglijke voornaamwoorden; wegens hunne afkomst rekt men ze tot de telwoorden. (Vergel. § 105.)

Zoowel de hoofd- als de rangtelwoorden kunnen eene bepaalde of van de omstandigheden afhankelijke beteekenis hebben; vandaar de onderscheiding in bepaalde en onbepaalde hoofd- en rangtelwoorden.

§ 134. Bepaalde hoofdtelwoorden zijn: *één, twee, drie, tien, honderd*, enz. Ook behooren hiertoe de woorden: *beide, half* en *geen*. *Beide* vat een tweetal als bijeenbehoorend op: *Beide broeders waren er heengegaan. Geen* is eigenlijk de ontkenning van het telwoord *één*: *Kunt gij ook zeggen, wie die menschen zijn? — Neen, ik ken er geen' van.* 't Wordt intusschen ook wel gebruikt als de ontkenning van 't lidwoord *een*: *Dat is geene stad, het is een dorp.* Wanneer zonder de ontkenning

het lidwoord zou wegblijven, doet het denzelfden dienst als 't ontken-
nende bijwoord *niet*: *Hij drinkt geen' wijn en rookt geene sigaren.*

Onbepaalde hoofdtelwoorden, die de gansche groote of kleinere
hoeveelheid omvatten, zijn: *al, geheel, heel, gansch, gezamenlijk*;

die een grooter of kleiner deel der hoeveelheid aanduiden: *sommig, menig, veel, eenig, enkele, ettelijke, weinig, genoeg*;

die op de afzonderlijke zelfstandigheden de aandacht vestigen: *ieder, iegelijk, elk.*

Bepaalde rangtelwoorden zijn: *eerste, tweede, zesde, achtste, enz.*

Onbepaalde rangtelwoorden zijn: *middelste, laatste, hoeveelste, zooveelste.* Ook behooren hiertoe *een* en *ander*, die onbeslist laten, welke van twee of meer zelfstandigheden men bedoelt: *Hij had twee broeders, de eene werd advocaat, de andere dokter. Sommige menschen zijn vurige lofredenaars van den ouden tijd, andere prijzen even vurig den nieuwen.*

§ 135. De telwoorden kunnen evenals de meeste voornaamwoorden
zowel zelfstandig als bijvoeglijk worden gebruikt.

Bepaalde hoofdtelwoorden: *Iets in tweeen snijden, in vieren
vouwen. Hij komt met den trein van zessen. Honderden, ja duizenden
waren daarbij tegenwoordig. Honderden vaten wijn worden jaarlijks
door hem verkocht. Hij heeft twee zoons gehad, doch beiden zijn jong
gestorven. Wij bennen met zen achten.* (B.)

Zooals men ziet, kunnen deze telwoorden slechts enkele zelfstandigheden,
als: personen, deelen of uren aanwijzen, of ze beteekenen een
honderdtal, duizendtal, enz. In: *Hij heeft drie achten geschreven*
is *acht* geheel een zelfstandig naamwoord geworden. Men zegt ook: *eene
mooie, groote acht*, enz.

Onbepaalde hoofdtelwoorden: *Sommigen beweren, dat het mi-
nisterie zal aftreden. Velen zijn geroepen, weinigen uitverkoren.*

In dit geval duiden deze telwoorden personen aan.

Bepaalde rangtelwoorden: *Ik heb den dokter en den burgemeester
gesproken; de eerste schijnt mij een vriendelijk man, de tweede niet.
Twee derden min één derde is één derde.*

In dit geval hebben de rangtelwoorden dezelfde beteekenis als de aan-
wijzende: *deze* en *gene*, of duidt men door middel daarvan de deelen
eens geheels aan.

Onbepaalde rangtelwoorden: *Sommigen wilden, dat wij zouden
heengaan; anderen, dat wij bleven. Vele eersten zullen de laatsten zijn.*

V. LIDWOORDEN.

§ 136. Er zijn twee woorden, die den naam dragen van lidwoorden:
de of *'t*, *het* en *een*. Het eerste duidt aan, dat het volgende substantief
de naam is eener bepaalde zelfstandigheid en heet daarom lidwoord
van bepaaldheid. Zegt men bijv.: *Haal eens even 't boek, dat op de*

tafel in de voorkamer ligt, dan zijn al de genoemde voorwerpen bepaald: 't eerste door 'tgeen men er van gaat zeggen, 't tweede en derde door 't feit, dat er in huis slechts ééne voorkamer en daarin weer ééne tafel is. Dat bepaald-zijn wordt aangewezen door 't lidwoord.

Het lidwoord *een* heet lidwoord van eenheid, daar het te kennen geeft, dat men met het volgende substantief eene enkele, d. i. afzonderlijke zelfstandigheid bedoelt. Dat de taak van dit lidwoord is, aan te duiden, dat eene zelfstandigheid in de voorstelling afgezonderd wordt van andere derzelfde soort, blijkt duidelijk daaruit, dat elk substantief, zoodra het dit lidwoord voor zich krijgt, tot een' soortnaam wordt. (Verg. § 97)

§ 137. Hoofdzakelijk uit de beteekenis der lidwoorden vloeien deze regels voort voor 't gebruik dier woorden:

a. Eigennamen komen zonder lidwoord voor. Wanneer zij als soortnamen worden gebruikt, kunnen zij natuurlijk 't lidwoord voor zich hebben: *een Cicero, de Bourbons*. Waar een soortnaam tot eigennaam is geworden, kan 't lidwoord bewaard zijn: *de Betuwe, het Gooi, Den Haag*. Wordt de eigennaam door een adjectief voorafgegaan, dan wordt het lidwoord gewoonlijk gebruikt; immers de beteekenis van 't substantief wordt dan door 't bijvoeglijk naamwoord bepaald: *de goede Willem, de dappere Caesar*. Soms wordt in dit geval 't lidwoord weggelaten: *Blinde Elze zingt en spint haar vlas*. (B.)

b. Soortnamen missen het lidwoord:

1. wanneer zij als naam van den aangesproken persoon voorkomen. In dit geval toch duidt het aanspreken alleen reeds voldoende aan, dat men bepaalde personen op 't oog heeft. *Lieve Moeder! Beste Vriend!*

2. wanneer zij verwantschapnamen zijn, die als eigennamen gebezigd worden, 'tzij met of zonder eigennaam: *Grootvader vertelt. Moeder heeft het gezegd. Neef de Groot. Nicht Kegge*.

3. wanneer zij titels zijn, waarmede men iemand kan aanspreken en die gevolgd worden door een' eigennaam. In dat geval maken zij een deel van den eigennaam uit: *Graaf Jan, Prins Willem, Professor B., Dominee A*. Vergelijk daarmede: *de hoogleeraar B., de predikant A*.

Bij titels als: *de prins van Oranje, de hertog van Wellington* is 't lidwoord natuurlijk noodzakelijk, daar deze aan verschillende personen worden gegeven.

c. Stofnamen en als zoodanig gebruikte verzamelnamen hebben geen lidwoord voor zich: *Hij handelt in koffie en thee, zijn broeder in vee en graan*. Doch wordt de stof of verzameling als een geheel opgevat, dan bedient men zich van 't lidwoord *de*: *De koffie is dit jaar zeer duur; het vee daarentegen is goedkoop*. Vergelijk: *de boter van deze koe* met: *boter van deze koe; het vee van dien boer* met: *vee van dien boer*. Wordt de stofnaam als soortnaam gebezigd, of heeft de verzamelnaam het karakter van een' soortnaam, dan kunnen zij door beide lidwoorden worden voorafgegaan: *een glas, een steen, een bosch, het glas*, enz.

d. De begripsnamen volgen denzelfden regel als de stofnamen. Worden zij als stofnamen opgevat, dus als zonder bepaalde grenzen gedacht,

dan missen zij 't lidwoord: *Deugd verheugt. Honger is de beste saus.* Denkt men zich den inhoud der begripsnamen als een geheel, dan bekomen zij 't lidwoord *de*: *De deugd alleen maakt gelukkig. De blijdschap van dat kind was treffend.* Krijgen de begripsnamen 't karakter van soortnamen, dan kunnen zij beide lidwoorden voor zich hebben: *Verdraagzaamheid is eene groote deugd, doch niet de grootste.*

e. In plaatsbepalingen, die eene veel bezochte plaats aangeven, wordt veelal 't lidwoord weggelaten: *in, van, naar huis, naar bed, te land, naar zee, naar stad* (in den mond van dorpsbewoners.) Daarentegen: *ter zee, naar de kerk, naar de kermis.*

f. Nog wordt 't lidwoord weggelaten voor sommige substantieven, die paarsgewijze verbonden zijn: *land en volk, huis en hof, kerk en staat, bed en bulster, huis en tuin, weer of wind, veld en akker.*

g. Eindelijk mist een zelfstandig naamwoord 't lidwoord, wanneer een ander zelfstandig naamwoord ter bepaling voorafgaat: *'s Menschen bestemming. Moeders schoot.*

VI. WERKWOORDEN.

§ 138. Werkwoorden zijn woorden, welke eene werking te kennen geven, die als werking wordt voorgesteld. Ook woorden, als: *zijn, worden, rusten, slapen* en dergelijke moeten beschouwd worden als woorden, die werkingen beteekenen.

Eene werking kan ook als eene zelfstandigheid worden voorgesteld; dit doen òf werkelijke zelfstandige naamwoorden, als: *gang, vlucht, gedrang*, òf een vorm der werkwoorden, die den naam draagt van infinitief: *Zeggen gaat dikwijls voor doen. Ik hoop spoedig bij u te komen.*

Eene werking kan ook als eene hoedanigheid worden voorgesteld; dit doen de deelwoorden: *Een schreeuwend kind, een gebroken arm.*

De deelwoorden worden onderscheiden in tegenwoordige en verleden deelwoorden, naargelang zij eene werking, die nog niet of wel geëindigd is, als eene hoedanigheid voorstellen. Wanneer zij gevormd zijn van werkwoorden, welke eene werking beteekenen, die door eene zelfstandigheid wordt ondergaan, dragen zij ook den naam van bedrijvend en lijdend deelwoord: *het overwinnend leger, het overwonnen volk.*

§ 139. De werkwoorden worden naar hunne beteekenis en hun gebruik in den zin verdeeld in:

1. Onovergankelijke (intransitieve) werkwoorden, die eene werking beteekenen, welke niet door eene zelfstandigheid wordt ondergaan, bijv.: *zijn, insluimeren, behagen, afhangen, twijfelen.*

De onovergankelijke werkwoorden worden weder onderscheiden in:

a. subjectief-onovergankelijke, wanneer geene zelfstandigheid buiten het onderwerp (subject) bij de werking is betrokken: *Er is een God. Het kind sliep gerust. Er is veel hagel gevallen. De wind stak hevig op uit zee.*

b. objectief-onovergankelijke, wanneer buiten het onderwerp nog eene andere zelfstandigheid (object) bij de werking is betrokken. Deze werkwoorden kunnen dus vergezeld gaan van een oorzakelijk of belanghebbend voorwerp: *Gedenk onzer. Hij ontvluchtte de plek des onheils. Zij streven met alle bereikbare middelen naar dat doel. Wij denken nog dikwijls aan die genoeglijke dagen.*

2. Overgankelijke (transitieve) werkwoorden, welke eene werking beteekenen, die door eene zelfstandigheid wordt ondergaan, of waardoor eene zelfstandigheid wordt voortgebracht, bijv.: *hakken, geven, hooren, zien, bakken, teekenen.* Deze werkwoorden kunnen dus vergezeld gaan van een lijdend voorwerp of onderwerp.

De overgankelijke werkwoorden kunnen in tweeërlei vorm voorkomen:

a. in den bedrijvenden vorm, wanneer het onderwerp van den zin de werking verricht: *De moeder ver stelt de kleeren.*

b. in den lijdenden vorm, wanneer het onderwerp van den zin de werking ondergaat: *De kleeren worden door de moeder ver stelt.*

Alleen van overgankelijke werkwoorden bestaat een werkelijk lijdende vorm. Toch komt er ook een schijnbaar lijdende vorm van onovergankelijke werkwoorden voor: *Er wordt in die straat druk geloopt. Er wera geschreeuwd, geschreid, gelachen, gevloekt,* enz. Dat men hier slechts met een' onechten lijdenden vorm te doen heeft, is duidelijk, daar er geene zelfstandigheid wordt genoemd of aangeduid, die de werking ondergaat. In dergelijke volzinnen wordt alleen gezegd, dat er eene onovergankelijke werking plaats heeft. (Verg. § 22.)

3. Wederkeerende (reflexieve) werkwoorden, welke eene werking beteekenen, waarbij onderwerp en voorwerp (lijdend of belanghebbend) dezelfde zelfstandigheid uitmaken. Zij worden onderscheiden in:

a. noodzakelijk wederkeerende, die altijd als zoodanig voorkomen: *zich verstouten, zich vergissen, zich ontfemen, zich bekommeren, zich begeven, zich aanmatigen, zich inbeelden.* De noodzakelijk wederkeerende werkwoorden, waarbij het wederkeerend voornaamwoord in den 4^{en} naamval staat, zijn, wat hunne beteekenis aangaat, onovergankelijke en alleen wat hunnen vorm betreft, overgankelijke werkwoorden. Zoo is: *zich verstouten = stout zijn, zich vergissen = dwalen, zich bekommeren = bekommerd zijn,* enz.

b. toevallig wederkeerende werkwoorden, die eenvoudig overgankelijke werkwoorden zijn, wier onderwerp toevallig tevens het belanghebbend of lijdend voorwerp is, bijv.: *zich wasschen, zich kleeden, zich bedwingen, zich (moeite) geven, zich beheerschen.* Zijn er onder deze, die eene onovergankelijke werking beteekenen, dan moeten zij tot de noodzakelijk wederkeerende gerekend worden, daar zij dan inderdaad een andere beteekenis hebben dan de gelijkkluidende overgankelijke werkwoorden, bijv.: *zich verheugen = verheugd zijn, zich verwonderen = verwonderd zijn, zich verbazen = verbaasd zijn,* enz., die eene onovergankelijke beteekenis hebben tegenover de overgankelijke in: *Dat verheugt, verwondert, verbaast mij,* enz.

4. Onpersoonlijke werkwoorden, die eene werking beteekenen, waarvan alleen 't bestaan, d. i. het plaats hebben wordt vermeld, doch die deze werking voorstellen als uitgaande van eene onbepaalde zelfstandigheid. Deze zelfstandigheid wordt aangeduid door 't voornaamwoord *het*; soms ook alleen door den buigingsvorm des werkwoords: *Het regent, sneeuwt, waait, enz. Het ontbreekt hem aan geld. Het scheelt hem in 't hoofd. Het hapert, mangelt hem aan de middelen. In de lever schortte het hem. (G.) Het kookte en bruiste in zijn gemoed. Het schemerde hem voor de oogen. Het wemelde er van menschen. Mij hongert. Mij dorst. Mij huiverde op dat gezicht.*

Met deze echt onpersoonlijke werkwoorden verwarre men niet de schijnbaar onpersoonlijke, als: *Het spijt mij, dat ik u niet kan helpen. Het gebeurt zelden, dat men hem te zien krijgt. Het schijnt, dat zijn broeder boos op ons is. Het grieft hem, dat men hem zoo behandelt.* Deze werkwoorden behooren tot de overgankelijke of onovergankelijke; het logisch onderwerp volgt in den vorm van een' bijzin op 't gezegde, terwijl het bij de echt onpersoonlijke ww. in het werkw. ligt opgesloten. (Verg. § 20.)

5. Zelfstandige werkwoorden. Het werkwoord *zijn* geeft dikwijls te kennen, dat eene hoedanigheid door den spreker aan het onderwerp wordt toegekend; in dat geval draagt het den naam van zelfstandig werkwoord. Ook de werkwoorden: *worden, blijven, schijnen, heeten* (genoemd worden), *lijken, voorkomen, blijken* en *dunken*, die alle het begrip van *zijn* inhouden, worden, wanneer zij met een bijvoeglijk of zelfstandig naamwoord verbonden het gezegde uitmaken, tot deze soort gerekend. (Verg. § 24.)

6. Hulpwerkwoorden. De werkwoorden: *hebben, zijn* en *zullen* dienen dikwijls om de betrekkingen aan te geven, waarin de werking, door een' vorm des werkwoords uitgedrukt, tot den tijd staat; zij heeten dan hulpwerkwoorden van den tijd.

De werkwoorden *mogen, kunnen* en *laten* stellen soms de gedachte, in den zin uitgedrukt, voor als mogelijk of wenschelijk; de werkwoorden *zullen* en *moeten* kunnen haar voorstellen als noodwendig. In dat geval heeten zij hulpwerkwoorden van wijze.

Hij mag zoo geleerd zijn als hij wil, een verstandig man is hij niet. Het is twaalf uur; gij moogt wel voortmaken. Een landhuis stond aan de Arn', het mag (= kan) er nog wel staan. (St.) Waarom zou hij niet komen? — Misschien is hij onze afspraak vergeten, maar hij kan ook plotseling verhindering gekregen hebben. Laten wij elkander helpen! Gij zult wel éen' enkelen vriend hebben. (Sch.) Hij zal u niet verstaan hebben. Dat werk moet heel veel moeite hebben gekost.

Men noemt deze woorden hulpwerkwoorden van wijze, omdat zij denzelfden dienst doen, als de wijzen der werkwoorden of als de bijwoorden van wijze. (Verg. § 142.) Zoo staat: *hij mag zoo geleerd zijn* gelijk met: *hij zij zoo geleerd; gij moogt wel voortmaken* met: *maak toch voort; het mag er nog wel staan* met: *het staat er misschien nog wel;*

hij kan ook verhinderings gekregen hebben met: hij heeft misschien verhinderings gekregen; laten wij elkander helpen met: helpen (aanv. wijs) wij elkander; gij zult wel een' enkelen vriend hebben met: gij hebt stellig wel een' enkelen vriend; hij zal u niet verstaan hebben met: hij heeft u zeker niet verstaan; dat werk moet heel wat moeite hebben gekost met: het heeft zeker veel moeite gekost.

Men noemt ook wel eens de werkwoorden: *kunnen, mogen, durven, moeten, willen, laten*, in zinnen als: *Hij kan, mag, durft, moet, wil dit doen, laat mij gaan*, hulpwerkwoorden van wijze. Dit is verkeerd. In dit geval toch wordt niet de wijze aangegeven, hoe de spreker de gedachte wil hebben opgevat; deze werkwoorden zijn onovergankelijk en beteekenen: *in staat zijn (tot), verlof hebben (tot), den moed hebben (tot), verplicht zijn (tot), den wil hebben (tot)*. *Laten* alleen is overgankelijk: het heeft een lijdend voorwerp bij zich.

Nog wordt het werkwoord *worden* somtijds gebruikt tot vorming van den lijdenden vorm der overgankelijke werkwoorden: *De hond wordt geslagen. Er werd een vreeselijke angstkreet gehoord*. In dat geval wordt dit werkwoord hulpwerkwoord van den lijdenden vorm geheeten.

§ 140. Ten opzichte van de verdeling der werkwoorden houde men in 't oog:

a. dat sommige werkwoorden beurtelings onovergankelijk en overgankelijk voorkomen, als: *slaan, steken, verbranden, koken, schieten, hangen, raken, genezen, kraken*, enz.

b. dat sommige werkwoorden, die oorspronkelijk onovergankelijk waren, tegenwoordig als overgankelijke worden gebruikt. Zulke werkwoorden zijn bijv.: *vergeten, beginnen*, die voorheen een' 2^{en} nv. regeerden, *ontmoeten, volgen, opvolgen, nazitten, naderen, voorbijgaan, toejuichen*, die een' 3^{en} nv. bij zich hadden, *oversteken*, dat van een 4^{en} nv. als bepaling van plaats vergezeld was. Deze werkwoorden moeten als overgankelijke beschouwd worden, wanneer zij in den lijdenden vorm kunnen worden gebracht: *Dergelijke bijzonderheden worden weer spoedig vergeten. Die boodschappen zijn vergeten. De arbeid werd begonnen. De prins werd door eene bezending uit de vroedschap ontmoet. De dief werd door den politiedienaar gevolgd, nagezeten. Willem II werd door Willem III opgevolgd. De stad werd van de zuidzijde genaderd. Hij werd schandelijk voorbijgegaan. Hij werd luide toegejuicht. De rivier werd in den nacht overgestoken*. Kan de omzetting in den lijdenden vorm niet plaats hebben, dan behooren zij tot de onovergankelijke te worden gerekend: *Ik ben aan dat werk begonnen. Ik ontmoette hem vroeger dagelijks. Ootmoedig naderde de dienaar zijn' heer. Wij gingen het huis voorbij*. Bij 't laatste werkwoord is er tevens verschil van beteekenis; alleen in overdrachtelijken zin is het overgankelijk.

De oorzaak van dit verschijnsel is, dat de 2^e en 3^e naamval, na het afslijten der kenmerkende buigingsuitgangen, verkeerdelijk voor een lijdend voorwerp werden aangezien. Vooral geschiedde dit, wanneer er naast zulke

onovergankelijke werkw. overgankelijke bestonden met ongeveer dezelfde beteekenis. Vergelijk hiervoor nog: *Ik wil niet op de vingers gezien worden. En toch — ben ik in Zwitserland bitter in den nek gezien.* (G.) Zoo zegt men ook: *Ik verzoek u iets* en *Men wordt verzocht niet te rooken.*

En zoo zijn ook de werkwoorden: *baten, schaden* en *gehoorzamen*, schoon zij ook tegenwoordig nog met een' 3^{en} nv. voorkomen, toch mede in den lijdenden vorm gebruikelijk: *Wordt gij er niet door gebaat, gij wordt er niet door geschaad. Ik wil gehoorzaamd worden.*

c. dat sommige onovergankelijke werkwoorden overgankelijk worden gebruikt. Hierbij doen zich twee gevallen voor:

1. Het werkwoord wordt inderdaad overgankelijk, doch krijgt dan ook eene andere beteekenis. Van dien aard zijn: *zich een' bochel lachen, zich hoofdpijn rijden, een gat in den dag slapen, tranen van berouw schreien, wraak ademen, zijne schoenen scheef loopen, den drempel zwart loopen, zich blind staren, turen.* Het werkwoord beteekent dan: door middel der werking zekere zelfstandigheid te voorschijn roepen of het voorwerp in zekeren toestand brengen.

2. Het werkwoord wordt alleen wat de wijze van voorstelling betreft overgankelijk: *een diepen slaap slapen, een' heerlijken droom droomen, zijn' gang gaan, den heldendood sterven, den goeden strijd strijden.* In dit geval stelt men de werking zelve voor als eene zelfstandigheid, door die werking voortgebracht.

d. dat ook onpersoonlijke werkwoorden schijnbaar als overgankelijke worden gebruikt: *Het sneeuwt groote vlokken. Bij dezen Dominee regent het altijd bloempjes.* (P.) *Het hagelde keisteenen tegen de ruiten.* In dit geval worden *vlokken, bloempjes, keisteenen* mede voorgesteld als 't voortbrengsel der werking. (Vergel. § 21)

e. dat de zelfstandige werkwoorden op ééne uitzondering na oorspronkelijk onovergankelijke werkwoorden waren en ten gevolge daarvan nog dikwijls als zoodanig worden gebruikt: *Er is een God. Het was de 14e October. Hij is te huis. God sprak en alles werd. Hij blijft te huis. Hij lijkt sprekend op zijn' vader. Het komt mij voor, dat hij gelijk heeft. Mij dunkt, dat er veel waars in is. Het is gebleken, dat hij de dief was.* Het werkwoord *heeten* was oorspronkelijk overgankelijk en komt dan ook nog als zoodanig voor: *Ik heet hem mijn' weldoener.*

Zoo leggen nog somtijds eenige onovergankelijke werkwoorden hunne eigenlijke beteekenis af, om bijna die van de zelfstandige werkwoorden *zijn* en *worden* aan te nemen. Zij zijn: *staan, zitten, vallen, gaan, raken, loopen*, enz.: *Hij staat bekend als een eerlijk man. Hij zit verlegen om iets. Dat valt mij moeilijk. Hij viel wat driftig. De tijd gaat verloren. De schuit raakt los. De kerk liep leeg. De kust stroomt vol.* De beide laatste werkwoorden staan nog op de grens der onovergankelijke werkwoorden. (Vergel. § 25.)

VII. BIJWOORDEN.

§ 141. Bijwoorden dienen ter bepaling van het begrip, door een werkwoord, bijvoeglijk naamwoord, telwoord of een ander bijwoord uitgedrukt: *De jongen loopt hard. Hij beklaaide zich over de hoogst onbeleefde behandeling. Er waren heel veel menschen op de been. Wij gaan er zeer dikwijls heen.*

Sommige bijwoorden dienen niet ter bepaling van eenig begrip, in den zin uitgedrukt, maar geven de wijze aan, waarop de gedachte door den spreker wordt voorgesteld: *misschien, zeker, wel, niet, enz.*

§ 142. Naar hunne beteekenis worden de bijwoorden verdeeld in:

1. bijwoorden van hoedanigheid. Deze zijn veelal gelijk aan de bijvoeglijke naamwoorden: *Hij heeft mooi geschreven.* Uitsluitend bijwoorden zijn: *heuschelijk, strengelijk, scherpelijk, voorzichtiglijk, zachtkens, stillekens, zoetjes, ruggelings, achterwaarts.* Hoedanigheden worden aangeduid, niet genoemd door: *zoo, dus, alzoo, evenzoo, eveneens, aldus, anders, hoe.*

2. bijwoorden van hoeveelheid en graad: *veel, weinig, zeer, heel, zoo* (in: *zoo fraai*), *bijna, schier, nauwelijks, te* (in: *te groot*), *bijzonder, buitengemeen, buitengewoon, ongemeen, uitstekend, uitnemend, ontzettend, kostelijk, uiterst, hoogst, hoe* (in: *hoe hoog of: Hoe hij zijn best deed!*) Hiertoe behooren ook de zoogenaamde herhalingsgetallen, voor zoo verre zij geene bijwoorden van tijd zijn. Het zijn woorden, gevormd uit telwoorden en de zelfstandige naamw.: *keer, maal, reis, werf*, bijv.: *zesmaal grooter, driewerf gelukkig.*

3. bijwoorden van plaats: *aan, op, uit, in, onder, over, binnen, buiten, boven, toe, af.* Deze komen ook dikwijls als voorzetsels voor, uitgezonderd de drie laatste, welke als voorzetsels den vorm hebben van: *met, tot, van.* Verder: *overal, ergens, nergens, hier, daar, waar, hierzoo, daarzoo, waarzoo, heinde en ver, wijd en zijd, weg, voort, heen, hierheen, daarheen, waarheen, herwaarts, derwaarts, huiswaarts, naar boven, naar beneden, naar omlaag, van hier, van daar, van waar, hiervandaan, daarvandaan.*

4. bijwoorden van tijd: *ooit, nooit, immer, nimmer, eens, toen, dan, nu, hierna, thans, gisteren, reeds, alreede, 's nachts, 's morgens, steeds, altijd, voortaan, onderwijl, terwijl, intusschen, zelden, vaak, dikwijls, telkens, weder, somtijds, doorgaans, tweemaal, menigwerf, ereis = ééne reis.*

5. bijwoorden van omstandigheid: *vergeefs, alleen, gezamenlijk, mede, slechts, zelfs.*

6. bijwoorden van wijze (*modale bijwoorden*), welke de wijze aangeven, waarop de spreker de gedachte, in den zin uitgedrukt, voorstelt. Ze zijn:

bevestigend of stellig: *ja, wel, waarlijk, zeker, stellig, gewis, ongetwijfeld, voorwaar, waarachtig.*

ontkennend: *neen, niet, geenszins.*

vragend: *toch? immers? niet waar?*

twijfelend: *misschien, wellicht, mogelijk, vermoedelijk, waarschijnlijk.*

wenschend: *dan, toch: Kom dan! Ga toch heen!*

7. voornaamwoordelijke bijwoorden. Dit zijn woorden, die den dienst doen van een voorzetsel en een voornaamwoord. Men heeft ze bijwoorden genoemd, omdat zij zeer dikwijls dienen als bepaling van 't gezegde, bijv.: *Hij nam een' stok en sloeg daarmee in 't rond = met den stok.* Dit is intusschen niet altijd 't geval; bijv. niet, wanneer men van brieven sprekende zegt: *De inhoud daarvan was niet zeer opbeurend,* of van een' stoel: *De zitting er van begon kaal te worden.* Zij bestaan uit de bijwoorden: *hier, daar, er, waar, ergens, nergens, overal,* en een ander bijwoord, als: *op, in, uit, over, mede, toe,* enz., dus: *hierdoor, daarin, er uit, waarover.* Eene uitzondering maken: *waarvan, daarnaar,* enz., waarvan het laatste deel tegenwoordig een voorzetsel is; toch is ook *daaraf* en *er af* nog in gebruik: *Hij nam daar een heel stuk af. Ik sprong er af.*

De voornaamw. bijwoorden, wier eerste deel *hier, daar* en *er* is, doen den dienst van persoonlijke en aanwijzende voornaamw.; die, welke met *waar* aanvangen, doen denzelfden dienst als de vragende of betrekkelijke voornaamwoorden; die, welke beginnen met *ergens, nergens* en *overal,* doen den dienst van onbepaalde voornaamwoorden.

Ten opzichte van 't gebruik dezer woorden volgen nog eenige opmerkingen:

a. Wanneer men van zaken spreekt, gebruikt men voor 't persoonlijk voornaamwoord met voorzetsels liefst *er uit, er in,* enz.: *Die som is niet gemakkelijk, ik heb er een uur lang over nagedacht en ben nog even ver. Als de toekomst voor Karel V nog iets in den schoot droeg, wat anders kon het zijn dan de wereldheerschappij? Des nachts droomde hij er van; des daags streefde hij er naar.* (P.)

b. Voor 't aanwijzend voornaamwoord met voorzetsel gebruikt men bij zaken liefst *daarvan, hiervan,* enz.: *Zelfs had de cipier den sleutel van 't hok niet eens bij zich, toen hem daarom gevraagd werd.* (Sch.) Ook wanneer men van personen spreekt, ziet men soms *daarmede* enz. gebruikt. *En Stoutenburg? — Daar heb ik een taai gesprek mee gehad.* (V. L.) Ook om den inhoud van een' volzin aan te duiden, gebruikt men deze woorden: *Ik wil, dat het onbekend blijve en ook hiervoor heb ik gezonde redenen.* (V. L.)

c. Voor 't vragend voornaamwoord *wat* met voorzetsel gebruikt men steeds *waarover,* enz.: *Waarover heeft hij gesproken? Waar aan denkt gij? Waar heeft hij dit mee geschreven?*

d. Voor 't betrekkelijk voornaamwoord met voorzetsel gebruikt men meest van zaken, doch soms ook van personen sprekende *waarover* enz.: *Dit gaf hem dien ernst, waarvan Jane een' afkeer had,*

waarvoor zij vrees koesterde. (Sch.) *Leven de oude dienstboden nog, waaraan wij van kindsbeen gewend waren?* (V. L.) *Deze is de juffer, waarover ik gesproken heb.* (V. L.)

Voor *waarover*, enz. gebruikt men ook: *daarover*, enz., zelfs in poëzie: *O weezien, daar zijn hart naar brandt.* (St.) *Schenk, schenk ons hart den zoon terug, den zeeman, daar ons hart naar haakte.* (St.) *Dat is een ding, daar de meesten luchtig over heen loopen.* (B.) *Liefelijke zomerregen, — zegen de aarde, daar ge op daalt.* (B.)

Ook *waarover*, enz., kunnen den inhoud eens volzins aanduiden: *Falckestein boog en zweeg, waarmede dit gesprek ten einde liep.* (V. L.)

e. Voor de onbepaalde voornaamwoorden *iets*, *niets* en *alles* met voorzetsels gebruikt men meermalen: *ergens*, *nergens*, *overal naar*, *van*, enz.: *Hij sprak ergens over. Hij let nergens op. Hij grijpt overal naar.*

8. Voegwoordelijke bijwoorden. Dit zijn woorden, die dienen als bepaling van het gezegde, en tevens het zinsverband uitdrukken. Zij laten zich van de voegwoorden gemakkelijk onderscheiden: 1° doordat zij niet alleen aan 't begin, maar ook wel in 't midden des volzins kunnen staan; vergelijk hiertoe: *Ik heb hem gewaarschuwd, maar hij heeft niet willen hooren* en: *hij heeft echter niet willen hooren*; 2° doordat op een voegwoord altijd de gewone woordschikking van den hoofd- of bijzin, op een voegwoordelijk bijwoord daarentegen, wanneer dit aan 't hoofd van den zin staat, de woordschikking van den vragenden zin kan volgen. Vergelijk: *want hij wist het niet* met: *immers wist hij 't niet*. Wel kan men omgekeerd zeggen: *immers hij wist 't niet*, doch nooit: *want wist hij 't niet*.

Wanneer men nu de plaats der bijwoorden in den zin en hun' invloed op de woordschikking nagaat, zal men duidelijk zien, dat deze geheel dezelfde zijn bij de bijwoorden van plaats, tijd enz., als bij de hierboven genoemde bijwoorden. Vergelijk daartoe: *Gisteren heb ik hem gewaarschuwd* en: *Toch heb ik hem gewaarschuwd. Ik heb hem gisteren gewaarschuwd* en: *Ik heb hem toch gewaarschuwd*.

De voegwoordelijke bijwoorden dienen hoofdzakelijk ter uitdrukking van het nevenschikkend zinsverband. Soms komen zij ook in hoofdzinnen voor, welke van bijzinnen vergezeld gaan. (Zie § 87.) Wij verwijzen hier naar Hoofdstuk VIII en IX van het Eerste Boek, waar men opmerkzaam naga, welke der woorden, die de zinsverbinding bewerken, tot de bijwoorden moeten worden gerekend.

VIII. VOORZETSELS.

§ 143. Voorzetsels zijn woorden, welke de betrekkingen aanwijzen, die tusschen twee zelfstandigheden bestaan: *De peer hangt aan den tak. Wij kwamen uit de kerk. De vrouw van mijnen vriend lag ziek. Ik zit te schrijven. Hij is begeerig naar roem.*

De meeste voorzetsels zijn oorspronkelijk bijwoorden van plaats: *aan*, *op*, *in*, *uit*, *onder*, enz.; zij worden voorzetsels, wanneer zij door een zelfstandig naamwoord of voornaamwoord worden gevolgd: *Ik kwam binnen. Ik kwam binnen de deur.* Eerst drukten zij alleen plaatselijke betrekkingen uit, later ook tijdelijke en vervolgens allerlei onzinnelijke betrekkingen: *Ik kom binnen een uur terug. Wij zijn buiten het geheim gehouden. Ik verlang naar rust.*

Ook andere woorden worden als voorzetsels gebruikt, als: *spijt*, *krachtens*, *namens*, *ondanks*, *trots*, *niettegenstaande*, *wegens*, *staande*, enz. Soms doen geheele uitdrukkingen denzelfden dienst: *ten spijt van*, *in weerwil van*, *uit kracht van*, *in naam van*, *tengevolge van*, enz.

IX. VOEGWOORDEN.

§ 144. Voegwoorden zijn woorden, die dienen om zinnen of zindeelen te verbinden en tevens den aard hunner onderlinge betrekking uit te drukken. Zij worden verdeeld in nevenschikkende en onderschikkende, naarmate zij 't nevenschikkend of onderschikkend zinsverband bewerken. De nevenschikkende worden weer verdeeld naar den aard van 't zinsverband in aaneenschakelende, tegenstellende en redengevende; de onderschikkende krijgen dezelfde namen als de bijzinnen, welke zij met den hoofdzin verbinden. De woorden *dat* en *of*, welke dienen, om zuivere zelfstandige zinnen met den hoofdzin te verbinden, heeten grammatisch verbindende voegwoorden.

X. TUSSCHENWERPSELS.

§ 145. Tusschenwerpsels zijn gevoelsklanken en nabootsingen van geluiden. Zij kunnen slechts in oneigenlijken zin worden genoemd.

Van die der eerste soort geven te kennen:

smart: *wee! o wee! ach! och! oef! au! ai! helaas!*

vreugde: *ha! hoezee! hoera!*

verwondering: *hè! hé! ha! ah!*

verlangen: *och!*

afkeer: *foei! ba! br!*

Om te roepen, dienen: *hei! hé! pst!*; om stilzwijgen te gebieden: *st!*

Nabootsingen van geluiden zijn: *bons! krak! plof! rrt! rombom!* enz

Nog behooren tot de tusschenwerpsels verscheidene heel of half verbasterde uitdrukkingen, welke dienen, om een' uitroep kracht bij te zetten.

DERDE BOEK.

DE BETEEKENIS EN HET GEBRUIK DER BUIGINGSVORMEN.

§ 146. Zes der woordsoorten zijn onderworpen aan verandering, buiging geheeten. Bij de naamwoorden heet het geheel der vormverandering ook verbuiging, bij de werkwoorden vervoeging. De oorzaken dier verandering liggen deels in de beteekenis der woorden, deels in de verschillende betrekkingen, waarin zij voorkomen.

De verbuiging der zelfstandige naamwoorden en zelfstandige voornaamwoorden, alsmede van de woorden, welke daarbij behooren, wordt gedeeltelijk bepaald door eene onderscheiding dier naamwoorden in drie klassen, die den naam dragen van geslachten. Voor een ander deel dragen de vormen dier woorden den naam van getal en naamval. De vormen, welke de werkwoorden aannemen, heeten: wijze, tijd, persoon en getal. Die, welke de bijvoeglijke naamwoorden en sommige bijwoorden enkele malen aannemen, heeten trappen van vergelijking.

I. GESLACHT.

§ 147. De namen der mannelijke wezens hebben van oudsher eene andere verbuiging gehad, dan die der vrouwelijke. Bovendien was deze verbuiging weder onderscheiden van die der namen van levenlooze voorwerpen. De namen van sommige levenlooze voorwerpen werden echter in de verbuiging behandeld als die van mannelijke of van vrouwelijke wezens. Zoo werden dus alle zelfstandige naamwoorden in drie klassen verdeeld, aan welke men, om den oorsprong der onderscheiding, den naam gaf van geslachten en wel van 't mannelijk, 't vrouwelijk en 't onzijdig geslacht.

Als algemeenen grond dier onderscheiding bij levenlooze voorwerpen kan men aannemen, dat voorwerpen, welke men aanmerkt als krachtig en werkend, tot het mannelijk geslacht, die, welke men beschouwde als zwak of lijdend, tot het vrouwelijk geslacht werden gerekend, terwijl al wat geen dezer kenmerken vertoonde of zich door zekere onvolkomenheid onderscheidde, tot het onzijdig geslacht werd gebracht.

Bij afgeleide zelfstandige naamwoorden richtte zich het geslacht naar de achtervoegsels, waarvan zij waren voorzien.

Intusschen vergete men niet, dat het hier aangevoerde volstrekt niet altijd in staat stelt, den grond van het geslacht der substantieven na te sporen.

Bij namen van levende wezens kan het hier bedoelde spraakkunstig geslacht verschillen van het natuurlijk geslacht. Dit heeft dan plaats, wanneer een vrouwelijk zelfstnw. gebezigd wordt, om een' mannelijken persoon aan te duiden, bijv.: *Zijne Majesteit, Zijne Genade, Zijne Eminentie*, enz. of wanneer een onzijdig zelfstnw. dient, om een' mannelijken of vrouwelijken persoon te noemen, bijv.: *het wijf, vrouwmensch, vrouwspersoon, meisje, jongetje, mannetje, kereltje*, enz.

§ 148. Wegens hunne beteekenis zijn mannelijk:

1°. de namen van **mannen**, als: *Hendrik, grootvader, burgemeester* en van **mannelijke dieren**, waarnaast eene afzonderlijke benaming voor het wijfje bestaat, als: *stier, hengst, kater* naast *koef, merrie, kat*. Ontbreekt een afzonderlijke naam voor 't wijfje, dan zijn in 't algemeen namen van groote en sterke dieren mannelijk, als: *haai, kameel, olifant, arend*, die van kleinere, zwakkere dieren vrouwelijk, als: *muis, rat, zwaluw*.

2°. de namen van **boomen**, als: *beuk, eik, iep, berk*. Uitzonderd zijn: *linde* en *tamarinde*. (V.) Ook vrouwelijke namen van vruchten worden mannelijk, wanneer zij als boomnamen worden gebruikt: *een abrikoos, een perzik*.

3°. de namen van **steen**, als voorwerpen beschouwd: *een diamant, een steen*. Als stofnamen zijn zij onzijdig: *het diamant, het kwarts, het hardsteen*.

4°. de namen van **maanden** en **jaargetijden**: *April, zomer, herfst*. Uitzonderd zijn: *lente* en de samenstellingen met *maand* en *jaar*: *Meimaand*, (V.) *voorjaar*. (O.)

5°. de namen van **bergen**, als: *Mont-Blanc, Vesuvius, Hekla*.

6°. de namen van **munten**, als: *gulden, stuiver, cent*. Uitzonderd zijn: *mat, pistool* en *guinje*. (V.)

§ 149. Wegens hunnen vorm, gedeeltelijk ook met inachtneming der beteekenis, zijn mannelijk:

1°. de zaaknamen op **aard, erd**, als: *beiaard* (klok), *mutsaard* (takkebos), *standaard, blafferd* (register), *mosterd*.

2°. de zaaknamen op **aar**: *lessenaar, lezenaar, kandelaar, boezelaar*.

3°. de woorden **el** en **er**, wanneer zij, van een werkwoord afgeleid, een werktuig beteekenen, als: *beitel, hevel, steutel, teugel, vleugel; stoffer, snuiter, gieter, trekker*. Uitzonderingen: *griffel, schoffel*. (V.)

4°. de woorden op **em, lm, rm**: *adem, bezem, alsem; helm, halm; storm, vorm*.

Uitzonderingen: *scherm*, (O.) *palm* (vlakke hand, lengtemaat, kruid, V.) doch *palm* (palmboom, tak, M.), *uniform*, (V.) *helm* (grassoort, V.).

5°. de woorden op **ing** en **ling**, wanneer zij geene persoonsnamen zijn: *gieteling, haring, paling, kruiling, pipbeling, penning, zilverling, schelling, krakeling, teerling*.

Zijn zulke woorden stofnamen, dan behooren zij tot 't vrouwelijk geslacht. *Men heeft de haring geakaakt en de paling ingelegd.* Doch *honing* is M.

6°. de eenlettergrepige **begripsnamen**, die **werkingen** beteekenen: *loop, slag, val, schop, stoot, houw, stand, lach, zucht, schreeuw*, enz.

Zulke woorden zijn V., wanneer zij een voorwerp beteekenen, dat tot de werking in eenige betrekking staat, bijv.: *val* (muizenval), *gang* (van een huis), *loop* (kippenloop), *trap* (wenteltrap), *schop* (om te scheppen), *griep* (handvat, handvol, mestvork).

7°. de woorden op **dom**, wanneer zij een' toestand beteekenen: *ouderdom, adeldom, wasdom, rijkdom.* *Adeldom* en *rijsdom* zijn ook M. als verzamelnamen.

Doch deze woorden zijn O., wanneer zij eene verzameling beteekenen: *menschdom, engelendom, godendom, Christendom, Jodendom*, of een gebied te kennen geven: *hertogdom, vorstendom.* Men onderscheidt: *eigendom* (recht van bezit) M. van *eigendom* (bezitting) O.

§ 150. Wegens hunne beteekenis zijn vrouwelijk:

1°. de namen van **vrouwen**: *Johanna, zuster, grootmoeder* en van **vrouwelijke dieren**, waarnaast eene afzonderlijke benaming voor het mannetje bestaat, als: *duif, geit, ooi*, naast: *doffer, bok, ram.* Ontbreekt een afzonderlijke naam voor het mannetje, dan kan de diernaam mannelijk of vrouwelijk zijn.

2°. de **stofnamen**, die niet onzijdig zijn: *klei, boter, kaas, melk.* Worden deze stofnamen tot voorwerpsnamen of zijn ze oorspronkelijk voorwerpsnamen, dan zijn ze M. Zoo zijn: *turf, paling, haring, visch* M. in: *een driehoekige turf, een dikke paling, twee zalmen, drie visschen*, V. in: *De turf is van 't jaar duur. Er wordt veel paling, zalm, visch gevangen.* Mannelijke stofnamen zijn er weinig; de voornaamste zijn: *honing, nectar, wijn; inkt, mosterd* en *azijn.*

3°. de namen van **bloemen** en **vruchten**: *lelie, tulp, abrikoos, peer, pruim.*

Doch woorden, die eigenlijk eene andere beteekenis hebben en als namen van bloemen worden gebruikt, behouden hun geslacht: *gouden regen* (M.), *leeuwenbek* (M.), *aronskelk* (V.). Worden zulke namen van planten of bloemen als stofnamen gebruikt, dan zijn zij V. of O., bijv.: *wolfsklauw* (V.), *duivelsbrood* (O.).

Namen van vruchten op **oen** en **ing** zijn mannelijk: *citroen, meloen, pippeling, kruiling.* Ook de Nederlandsche namen op **el** en **er**: *appel, eikel, aker*; vreemde woorden daarentegen zijn gewoonlijk vrouwelijk: *amandel, komkommer.*

4°. de namen van **vaartuigen**, als: *bark, brik, boot, sloep.* Zoo ook eigennamen van schepen: *Hij is met de Jan De Witt vertrokken.* Doch die, welke op **er** eindigen, zijn M.: *driemaster, ligger, uitlegger.* Onzijdig zijn: *fregat, galjoen, jacht.*

5°. de namen der **letters** en **cijfers**, **muzieknoten** en **intervallen**: *eene a, eene zeven, eene as, eene groote terts.* Uitgezonderd: *het octaaf.*

6°. de namen der **muziekinstrumenten**: *trommel, viool, vedel, fluit, klarinet, gitaar, lier, harp*. Doch *doedelzak, horen, triangel*, zijn M.; enkele O.

§ 151. Wegens hunnen vorm, gedeeltelijk ook met inachtneming der beteekenis, zijn vrouwelijk:

1°. de woorden, die altijd of soms nog op eene toonlooze **e** eindigen: *genade, koude, zonde, reize, hope, ruste, leere, trouwe*. Uitgezonderd zijn: *vrede* M., *einde* O.

2°. de woorden op **te**, van bijvoeglijke naamwoorden gevormd: *duurte, verte, lengte, hoogte*.

3°. de woorden op **heid** en **nis**: *waarheid, goedheid, bekentenis, droefenis*. *Vullis* is O., doch *vuilnis* is V. *Vonnis* is ook O. *Getuigenis* is O. als *het getuigde*, V. als *het getuigen*, in deftigen stijl ook voor *het getuigde*.

4°. de woorden op **ing** en **st**, van werkwoorden gevormd: *wandeling, herdenking, verfraaiing, kunst, gunst, winst*.

Mannelijk zijn: *dienst, last, twist*.

5°. de woorden op **schap**, wanneer zij een' toestand of eene verzameling beteekenen: *vriendschap, vijandschap, gramschap, vroedschap, de burgerschap, de priesterschap*. Doch beteekenen zij eene waardigheid of een gebied, dan zijn ze O.: *het vaderschap, burgemeesterschap, graafschap*. Zoo ook: *het landschap*. *De Graafschap (Zutphen)* is V. *Gezantschap, genootschap, gereedschap, gezelschap* zijn O.

6°. de woorden op de vreemde achtervoegsels **age, ij, ei, ie, iek, telt**; ook die op de Nederl. achtervoegsels **ie** en op **uw**, als: *stellage, plantage, batterij, schilderij, karwei, pastei, harmonie, melodie, bezie, fabriek, muziek, majesteit, societeit, schaduw, zenuw*.

Bosschage en *personage* zijn O. *Schilderij* is O. in gemeenzamen stijl. *Concilie* en *evangelie* zijn O., *genie* (geniaal mensch, talent) is O., *genie* (wapen) V.

§ 152. Wegens hunne beteekenis zijn onzijdig:

1°. de namen van **dieren**, die de geheele soort aanduiden, wanneer er voor 't mannetje en 't wijfje afzonderlijke benamingen bestaan: *rund, hoen, schaap, paard, zwijn* naast *stier* en *koel*, *haan* en *hen*, *ram* en *ooi*, *hengst* en *merrie*, *beer* en *zeug*. Uitgezonderd is *hond* M., naast *reu* en *teef*.

2°. de namen van **jongen van dieren**: *lam, kalf, veulen, kuiken*, uitgezonderd is *bigge*, V.

3°. de **stofnamen**, die niet vrouwelijk of mannelijk zijn: *het diamant, het steen (hardsteen), lei, goud, zilver*. Opmerking verdienen: *band, bever, doek, draad, hermelijn, sabel*, die als voorwerpsnamen M., *balein, kurk, koraal, pleister, schildpad*, die als zoodanig V. zijn.

4°. de namen van **landen, gewesten, steden** en **dorpen**: *het Nederland der 17e eeuw, het machtig Amsterdam*. Doch de namen van landstreken, welke steeds 't lidwoord *de* bij zich hebben, zijn V.: *de Veluwe*,

de Betuwe, de Krim. Daarentegen blijven plaatsnamen, waarvan 't lidwoord een deel uitmaakt, O.: *het bloeiende Den Haag*.

5°. de meeste **verzamelnamen**: *bosch, woud, heer, leger*; vooral die, welke een bepaald aantal voorwerpen beteekenen: *paar, dozijn, gros, snees* (20), *schok* (60), *het honderd*, enz. *Trits* is V.

6°. de verkleinwoorden op **je, ke, ken, kij, lijn**: *huisje, boekske, kindeken, ezelkijn, bloemlijn*.

Doch de verkleinwoorden op **el**, wier oorspronkelijke beteekenis niet meer wordt gevoeld, zijn M. of V., naarmate de grondwoorden M. of V. zijn. Zoo zijn *eikel, beukel, droppel, knokkel*, M. en *kruimel, mazel, pukkel, trommel*, V. evenals hunne grondwoorden.

7°. sommige woorden, die met geringschatting gebezigd worden: *heer, mensch, manspersoon, vrouwspersoon, vrouwmensch, school, schilderij*. Vergelijk nog: *die soort* (V.) en *dat soort, het uur en de ure, het oogenblik en de oogenblik*. (M.)

§ 153. Wegens hunnen vorm, gedeeltelijk ook met onderscheiding der beteekenis, zijn onzijdig:

1°. de woorden op **schap**, wanneer zij eene landstreek of eene waardigheid aanduiden. Ook enkele woorden, die eene verzameling beteekenen. (Zie § 151.)

2°. de woorden op **dom**, wanneer zij een gebied of eene verzameling beteekenen. (Zie § 149.)

3°. de woorden op **sel**: *haksel, blauwsel, schepsel, deksel, beletsel*. Uitgezonderd is *stijfsel*, V.

4°. de verzamelnamen met het voorvoegsel **ge** en het achtervoegsel **te**: *geboomte, gebladerte, gevogelte*. Ook die, welke 't achtervoegsel missen: *gebloed, gepeupel, gevolg*.

5°. de stammen van werkwoorden, die afgeleid zijn door de voorvoegsels: **be, ge, ont** en **ver** of onscheidbaar zijn samengesteld met een bijwoord: *begrip, geloof, onzagg, verwijt, onderhoud, overleg, misbruik*. Uitgezonderd zijn: *ontvang, verkoop*, M.

6°. de stammen van werkwoorden, voorzien van 't voorvoegsel **ge**: *geloop, gedraaf, gejuich*.

7°. alle woorden, die, geene zelfstandige naamwoorden zijnde, als zoodanig worden gebruikt. Hiertoehooren ook de infinitieven der werkwoorden. Bijv.: *het leven, het eten, het goede en kwade, het hoe of waarom?*

Uitgezonderd zijn natuurlijk de bijvoeglijke naamw., die als persoonsnaam worden gebruikt; deze zijn M. of V.

§ 154. Opmerking verdienen de volgende woorden, die een verschillend geslacht hebben met verschil van beteekenis:

beet, van bijten, M.; beetwortel, V.

buis, pijp en haringbuis, V.; kledingstuk, O.

dam, waterkeering, M.; bij 't damspel, V.

das, dier, M.; kledingstuk, V.

els, boom, M.; priem, V.

- fortuin*, geluksgodin, geluk, V.; vermogen, O.
figuur, gedaante, teekening, V.; een gek, dwaas figuur maken, O.
hof, tuin, M.; des konings, O.
hoop, stapel, M.; verwachting, V.
kant, rand, M.; stofnaam, V.
katoen, stofnaam, O.; als handelsartikel, V.
keel, lichaamsdeel, M.; in de wapenkunde, O.
kiel, kleedingstuk, M.; van een vaarttuig, V.
koppel, band, M.; paar, O.
krop, lichaamsdeel, M.; salade, V.
maal, keer, reiszak, V.; maaltijd, soms ook: keer, O., (*ditmaal, ten
tweeden male.*)
maat, makker, M.; van: meten, V.
muil, bek, M.; schoeisel, V.
palet, bij 't kaatsen, V.; van den schilder, O.
pas, schrede, bergpas, paspoort, M.; oogenblik, O.
patroon, persoonsnaam, M.; van 't geweer, V.; model, O.
pekkel, zoutoplossing, V.; figuurl. voor: zee, O.
pink, van de hand, M.; vaarttuig, V.; jong rund, M. of V.
pistool, geweer, V. of O.; munt, V.
pit, letterl. V.; figuurl. O.
poeder, voorwerpsnaam, V.; stofnaam, O.
post, persoonsnaam, ambt, standplaats, M.; postkantoor, V.
punt, spits, leesteeken, V.; andere bett., O.
rijm, rijp, M.; in verzen, O.
sabel, diernaam, M.; zwaard, V.; bont en in de wapenkunde, O.
schrift, het geschrevene, O.; H. Schrift, V.
sneeuw, letterlijk V.; figuurlijk voor: blankheid, O.
spits, punt, V.; in: het spits afbijten, O.
stof, waarvan iets gemaakt wordt, V.; andere bett., O.
teen, van den voet, M.; takje, V.
traan, in de oogen, M.; van walvisschen, V.
vlak, *vlek*, smet, V.; vlakke en gehucht, O.
vorst, persoonsnaam, M.; koude en bovenrand van 't dak, V.
want, handschoen, V.; touwwerk, O.
wacht, persoonsnaam, M.; andere bett. V.
zegen, heil, M.; vischnet, V.
zwam, plantnaam, V.; stofnaam, O.
West en *Oost*, windstreek, O.; West- en Oost-Indië, V.
Bovendien zijn de woorden: *grauw*, *griep*, *hak*, *kamp*, *knip*, *kluij*,
rol (aan den rol zijn), *schop*, *slag*, *streek* (list), *trap*, *val*, *wip*, *zucht*
als begripsnamen (namen van werkingen) mannelijk, doch:
grauw, gemeen, O. *kamp*, legerplaats, O.; als veld, M.
griep, handvat, handvol, mestvork, V. *knip*, vogelknip, V.
hak, hiel, V. *kluij*, klauw, V.

rol, eene rol papier, eene rol spelen, V.
schop, spade, schommel, V. *val*, muizenval, enz., V.
slag, soort, knip, O. *wip*, werktuig, V.
streek, strijking, landstreek, V. *zucht*, ziekte, V. (*geelzucht*, *waterzucht*);
trap, voorwerpsnaam, V.; ook: verlangen (*eerzucht*, *geldzucht*).
(*trap*, in den zin van graad is M.)

§ 155. Zonder verschil van beteekenis hebben een verschillend geslacht:
fruit, *gordijn*, *hars*, *mud*, *maal*, die V. en O. worden gebruikt.
Bovendien zijn: *gaard*, *stond*, *tred*, *schred*, M.; *gaarde*, *stonde*, *trede*,
schrede, V.

Nog lette men op: *keten* (V.), *ketting* (M.), *baak* (V.), *baken* (O.),
spaander (M.), *spaan* (V.), *zadel* (M. of O.), *zaäl* (O.).

§ 156. Gemeenslachtige zelfstandige naamwoorden zijn die namen
van personen of dieren, welke mannelijk of vrouwelijk zijn, naarmate zij
mannelijke of vrouwelijke wezens beteekenen: *erfgenaam*, *gade*, *gast*, *ge-
tuige*, *gids*, *maag*, *lidmaat*, *peet*, *verwant*, *wees*; de samenstellingen met
genoot: *echtgenoot*; de woorden op *ling*: *lieveling*, *leerling*, benevens de
diernamen *hokkeling* (eenjarig kalf), *pink*, *tortel*. *Jongeling*, *ouderling* en
gieteling (meerle) daarentegen zijn mannelijk, schoon de beide eerste voor-
heen ook gemeenslachtig waren. *Bode* is meestal mannelijk; *dienstbode* is
gemeenslachtig; voor vrouwelijke boden gebruikt men ook: *bodin* en *bodes*.

Soms voegt men achter gemeenslachtige persoonsnamen eene toonlooze *e*,
wanneer zij vrouwelijk zijn: *echtgenoot*, *weeze*, *vreemdelinge*, *erfgename*.

§ 157. Zelfslachtige zelfstandige naamwoorden heeten die dier-
namen, welke steeds of mannelijk of vrouwelijk worden gebezigd, zonder
dat men 't natuurlijk geslacht in aanmerking neemt. Hiertoe behoort ook
mensch, M.

Zoo zijn altijd mannelijk: *arend*, *das*, *eland*, *haai*, *kabeljauw*, *olifant*,
valk en *vos*; altijd vrouwelijk: *eend*, *kraai*, *mug*, *muis*, *vlieg*, *wesp*,
zwaluw. Zoo als men ziet, zijn de eerste namen van sterke dieren, de
laatste die van kleinere, zwakkere. Doch vrouwelijk zijn ook: *gans*, *zwaan*,
raaf, *slang*, en mannelijk: *baars*, *nachtegaal*, *spreeuw*, *vink*, *kikvorsch*
en *mol*.

§ 158. Aangaande het geslacht der samengestelde zelfstandige naam-
woorden geldt de regel, dat zij 't geslacht van 't laatste deel der samen-
stelling bekomen, mits het samengestelde woord eene soort aanduidt van
'tgeen in dat laatste deel wordt genoemd: *tuindeur*, *geboortegrond*, *hondenhok*.

Hieruit volgt, dat geene uitzondering op den regel maken:

a. de zelfstandige naamw., die den persoon aanduiden, welke datgene
bezit, wat de samenstelling beteekent, benevens de samenstellingen, waar-
aan geheele zinnen ten grondslag liggen, als: *platvoet*, *roodhuid*, *zotskap*,
lachebek, *melkmuil*, *brekespel*, *weetniet*, *durfriet*, *stokebrand*.

b. de woorden: *vierkant*, *zeskant* (O.), die geene soort van *kant* be-
teekenen; *roodvonk* (O.), dat geene soort van *vonk* is; *oogenblik* (O.), dat
de tijdruimte beteekent, welke noodig is voor een' blik der oogen; *hutsplot*

dat V. is als stofnaam; *voorschoot* (O.), dat geene soort van *schoot* beteekent; *wolfsklauw*, *slangenwortel*, *eereprijs*, die V. zijn als plantnamen. Zoo is *maankop* alleen mannelijk, wanneer het de zaaddoos van de papaver beteekent; als plantnaam is het V., als naam van een slaapwekkend middel O. *Booswicht* is als mansnaam M.

Daarentegen zijn werkelijke uitzonderingen: *kerkhof* (O.), oorspronkelijk *hof* (= tuin) *om de kerk* en *tijdstip* (O.) naast *stip* (V.).

II. GETAL.

§ 159. Door getal verstaat men bij de zelfstandige naamwoorden en zelfst. voornaamwoorden den vorm, welke aanduidt, of er met het naamwoord ééne of meer zelfstandigheden worden bedoeld. Er zijn dus twee getallen: het enkelvoud en het meervoud: *man*, *mannen*; *ik*, *wij*,

Bijvoeglijke naamwoorden en bijvoeglijke voornaamwoorden, lidwoorden en sommige telwoorden nemen verschillende vormen aan, naarmate zij bij een enkel- of meervoudig zelfstandig naamwoord behooren; dezen vormen geeft men mede den naam van getallen.

Bij de werkwoorden heeten getallen de vormen, die deze woorden aannemen, naargelang zij bij een enkel- of meervoudig onderwerp behooren.

Hieruit volgt dus, dat de getalvormen een uitvloeisel zijn der beteekenis van de zelfstandige naamwoorden en zelfstandige voornaamwoorden.

§ 160. Alleen in 't enkelvoud komen voor:

1. de eigennamen, omdat zij natuurlijk slechts ééne zelfstandigheid vertegenwoordigen: *Willem*, *Karel de Grootte*, *de Rijn*, *Amsterdam*. De namen van *volken*, *gebergten* en *eilandengroepen* worden beschouwd als soortnamen, vandaar dat zij in 't meervoud staan: *de Franschen*, *de Alpen*, *de Cycladen*.

Worden de eigennamen echter als soortnamen gebruikt, dan kunnen zij in het meervoud voorkomen: *de Otto's van Duitschland*, *de beide Egmondten*, *de Trompen* en *de Ruyters leven nog!*

2. woorden, welke niet tot de eigennamen behooren, doch zelfstandigheden beteekenen, waarvan er geene tweede bestaat: *het heelal*, *de onderwereld*, *de hel*, *het zuiden*, enz. Dat deze woorden niet tot de eigennamen kunnen gerekend worden, is duidelijk, wanneer men opmerkt, dat geene zelfstandigheid een' eigennaam heeft, tenzij daarnaast een soortnaam bestaat.

3. de stofnamen, wanneer zij als zoodanig worden gebruikt: *goud*, *boter*, *klei*, *water*.

Worden zij als voorwerpsnamen gebruikt, of moeten zij verschillende soorten der stof aanduiden, dan laten zij natuurlijk het meervoud toe: *ijzers*, *glazen*, *houten*, *waters*, *zouten*, *zuren*, *wijnen*, *vleezen*.

4. de verzamelnamen, wanneer zij tevens den aard van stofnamen hebben: *Er was veel vee aan de markt*. *Is er volk in den winkel?* Zoo ook: *kroost*, *loof*, *huisraad*, enz.

Doch hebben zij den aard van soortnamen, d. i. duiden zij eene be-

grensde verzameling aan, waarnaast eene dergelijke bestaan kan, dan komen zij in 't meervoud voor: *kudden, volken, legers, benden*.

5. de begripsnamen, wanneer zij hoedanigheden, toestanden of werkingen beteekenen, welke als een geheel of als eene verzameling worden opgevat: *arbeid, haat, kommer, spot, twijfel, weder, geloof, gejuich, kunde, kennis*, òf welke niet van aard kunnen veranderen, zonder tevens een' anderen naam te krijgen: *voorspoed, heil, zegen, onschuld, gezondheid, armoede, gebrek*, òf waarnaast in dezelfde zelfstandigheid niets dergelijks kan gedacht worden: *begin, aanvang, oorsprong, einde, slot, besluit*.

Doch zoodra een begripsnaam als soortnaam wordt opgevat, kan hij in 't meervoud worden gebruikt: *behoefden, zwaarigheden, neigingen, handelingen, ziekten, ongelukken, rechten, toestanden, gedaanten, onweders*.

Sommige begripsnamen hebben naast zich andere, welke dezelfde werkingen of toestanden beteekenen en die toch wel in 't meervoud kunnen voorkomen. Zij verhouden zich dan tot de laatste als de stofnamen tot de soortnamen: *genot—genietingen; spot—spotternijen; twijfel—twijfelingen; kunde—kundigheden; zegen—zegeningen; gedrag—gedragingen*. Vergelijk ook *gebrek* (= armoede) en *gebreken*.

Worden begripsnamen tot namen van werkelijke zelfstandigheden, dan richten zij zich in dezen naar de soort, waartoe zij gaan behooren: *hoogten, verhevenheden, gangen, wandelingen, gezichten, lasten*, enz.

§ 161. Alleen in 't meervoud worden gebruikt: *voorouders, lieden, gebroeders, gezusters, gelieven, mazelen, metten, hersenen, kosten, onkosten, verzenen; Alpen, Pyreneeën*, enz.

Zeden komt meestal in 't meerv. voor: *zede* wordt nochtans gebruikt in de bet. van *gewoonte, gebruik*: *Ik hield mij in dit geval om hun te believeen aan de oude zede*. Van *pokken* is mede 't enkelv. in gebruik. 't Enkelv. *kost* komt voor in: *ten koste van*. Ook van *ouders* is 't enkelv. gebruikelijk in de uitdrukkingen: *van ouder tot ouder, van ouder tot kind*. Men vindt het ook buiten deze uitdrukkingen: *Zoo lig dan, boei, mij aangesmeed van een bedrogen ouder*. (St.) *Metten* (morgendienst bij de Katholieken), schoon eigenlijk enkelvoud, werd al vroeg als meervoud aangemerkt; het komt voor in: *Korte metten maken met iets* (weinig omslag met iets maken), *iemand de metten lezen* (scherp doorhalen). *Verzenen* leest men in den Statenbijbel: *Het is u hard, de verzenen tegen de prikkels te slaan*. Ook 't enkelv. *verzen* wordt er gevonden.

III. NAAMVAL.

§ 162. De zelfstandige naamwoorden en zelfstandige voornaamwoorden kunnen in verschillende betrekkingen in den volzin voorkomen. Zoo komt *huis* in: *Het huis is hoog, de heer des huizes, Heil zij dezen huize! Ik heb mijn huis verkocht*, telkens in eene andere betrekking voor. Ter aanduiding dezer betrekkingen dienen verschillende vormen der genoemde woorden; die vormen heeten naamvallen.

Niet elke betrekking wordt door een' eigen vorm aangeduid. Dit is gedeeltelijk het gevolg van de groote overeenkomst tusschen verschillende betrekkingen, die maakte, dat men ze door denzelfden vorm aangaf, gedeeltelijk van het afslijten der buigingsuitgangen.

De bijvoeglijke naamwoorden, bijvoeglijke voornaamwoorden, lidwoorden en sommige telwoorden nemen mede verschillende vormen aan, naargelang het zelfstandig naamwoord, waarbij zij behooren, in den een' of anderen naamval staat. Deze vormen worden ook naamvallen geheeten.

§ 163. Bij enkele zelfstandige naamwoorden in verbinding met het lidwoord, zoo ook bij enkele voornaamwoorden, onderscheidt men tegenwoordig nog vierderlei vorm, als 't gevolg van de betrekking dier woorden in den zin. Zoo heeft men bij 't zelfstandig naamwoord *dag*: *de dag, des daags, ten* (= te den) *dage, den dag*, bij 't voornaamwoord *zij*: *zij, hunner, hun, hen*. Vandaar dat men in 't Nederlandsch nog steeds vier naamvallen aanneemt, welke den naam dragen van nominatief, genitief, datief en accusatief of 1^{en}, 2^{en}, 3^{en} en 4^{en} naamval.

Behalve deze vier naamvallen onderscheidt men ook den vocatief als den vorm van 't naamwoord, dat als de naam van den aangesproken persoon voorkomt. Daar dit naamwoord echter steeds buiten de grenzen des volzins staat, kan men slechts in oneigenlijken zin zeggen, dat het een' naamval heeft. De vocatief is steeds gelijk aan den nominatief: *Beste vriend! Goede God!*

§ 164. Een naamwoord staat in den 1^{en} naamval:

1°. wanneer het voorkomt als onderwerp: *Dit huis wordt al mooi oud.*

2°. wanneer het 't naamwoordelijk deel van 't gezegde uitmaakt: *Willem is een brave jongen. Hij blijft maar steeds de oude knecht.*

3°. wanneer het als bijstelling of bepaling van gesteldheid bij een naamwoord in den 1^{en} naamval behoort: *God, de Vader aller menschen, zal ook voor u zorgen. Dit is Amsterdam, de hoofdstad van Nederland. Als de naaste bloedverwant van dien bankier erfde hij diens kolossaal vermogen.*

Onder de bepalingen van gesteldheid bij een' eersten naamval lette men op 't zelfstandig naamwoord, dat bij den lijdenden vorm behoort der overgankelijke werkwoorden, die in den bedrijvenden vorm naast het lijdend voorwerp nog eene bepaling van gesteldheid hebben: *Willem I wordt door ons de Vader des Vaderlands genoemd, door Koning Filips echter werd hij een oproermaker gescholden.* Immers deze naamwoorden geven dan de gesteldheid des onderwerps te kennen.

§ 165. Een naamwoord staat in den 2^{en} naamval:

1°. wanneer het den oorsprong of de afkomst beteekent eener andere zelfstandigheid (genitief van oorsprong): *Jacobs nageslacht, de stamvader der Israëlieten, Vondels hekeldichten, de schrijver dezer werken.*

2°. wanneer het den bezitter of de bezitting beteekent eener andere zelfstandigheid (genitief van bezit): *De tuin mijns ooms,*

de eigenaar dezer villa, de heer des huizes, Moeders verjaardag, het huis des Heeren.

3°. wanneer het eene stof of als zoodanig voorgestelde verzameling, hoedanigheid of werking beteekent, waarvan eene zekere hoeveelheid wordt opgegeven (verdeelingsgenitief): *eene bete broods, eene teug wijns, eene menigte volks, eene som gelds, een hoop menschen, wat moois, iemand vreemds, niemand anders, een uur loopens, eenige oogenblikken peinzens, veel werks, meer arbeids, weinig goeds, gelds genoeg.*

Wanneer de *s* aan 't einde dezer woorden niet meer wordt gebruikt, als in: *eene teug water, een stuk brood, een hoop volk*, staat 't naamwoord natuurlijk niet meer in den 2^{en} naamval; men zal best doen het er voor te houden, dat het dan in den 4^{en} naamval staat. Deze naamval toch vervangt den 2^{en} overal, waar de buigingsuitgang is afgesleten. Alzoo schrijve men: *Een matig glas goeden wijn is gezond.*

4°. wanneer het dient als bepaling bij den naam eener werking, waarvan het of het onderwerp, of het voorwerp uitmaakt (onderwerps- en voorwerpsgenitief): *De regering dezer vorsten, het geloei der koeien, de loop der rivier, de afpersingen der vijandelijke legers, de straf des Hemels; — het gezicht dezer weilanden, het gebruik der vuurwapenen, het snijden der boterhammen, de straf dier boosdoeners.*

5°. wanneer het als oorzakelijk voorwerp voorkomt bij eene werkwoord of bijvoeglijk naamwoord (genitief van oorzaak). Men zegt dan, dat die werkwoorden en bijvoeglijke naamwoorden den 2^{en} naamval regeeren. Die werkwoorden en bijvoeglijke naamwoorden zijn: *gedenken, zich ontfermen, zich erbarmen, zich aantrekken, zich schamen; bewust, deelachtig, indachtig, gedachtig, moede, machtig, meester, kundig, vol, waard, waardig, onwaardig, zat, zeker.*

Aangaande dezen genitief valt op te merken, dat hij in de meeste gevallen verouderd is en daarom alleen in deftigen stijl voorkomt. In meer gemeenzamen stijl wordt hij vervangen door den 4^{en} naamval of door eene bepaling met een voorzetsel. — Ter opheldering van een en ander dienen de volgende voorbeelden: *Het briefje was met potlood geschreven en hield de verzekering in, dat men zijns (zijner) gedacht.* (Sch.) *Na den dood zijns vaders was er geen festijn meer in het steenen huis gevierd; dat gedacht hij te dezer ure.* (Sch.) *Erbarm (ontferm) u onzer ellende (over onze ellende).* *Niemand trok zich der (de) verlaten kinderen aan. Ik heb mij mijner armoede nooit geschaamd.* (P.) *Hij at droog brood en schaamde 't zich.* (St.) *De Schot was zich zijner onschuld bewust.* (Sch.) *Zij was het zich bewust geworden.* (Sch.) *Hij was onbewust van 't nakend gevaar. Opdat gij der (de) Goddelijke natuur deelachtig zoudt worden.* (Stb.) *En Petrus wierd indachtig des woords (het woord) des Heeren.* (Stb.) *De Heer is onzer gedachtig geweest.* (Stb.) *Opdat gij 't gedachtig zijt en u schaamt.* (Stb.) *Hij was wachtens moede.* (Sch.) (Vergelijk hiermede: *Hij was 't wachten moede = Het wachten verveelde hem.*) *Wij konden nauwelijks der boot (de boot) machtig worden.* (Stb.) *Hij was zijns zelfs*

(zich zelf) niet langer meester. (Stb.) *Hij was der zake kundig (een deskundige). Zijne melkvaten waren vol melks. (Stb.) En ziet, de berg was vol vurige paarden. Het land is vol van bloed. (Stb.) Het is der moeite (de moeite) niet waard. De arbeider is zijns loons waardig. (Luc. X: 7) en: De arbeider is zijnen loon waardig. (I Tim. V: 18). Abraham was oud en der dagen zat. Staat hij op, zoo is men des levens (zijn leven) niet zeker. (Stb.) Schuldig* komt met een' tweeden naamval voor in de uitdrukking: *des doods schuldig*; dit is echter geen genitief van oorzaak.

6°. in sommige bijwoordelijke bepalingen (bijwoordelijke genitief): *des daags, des nachts, des zomers, onverrichter zake, langzamerhand, goedsmoeds, heelhuids, barrevoets.*

In een paar uitdrukkingen komt nog een naamwoord in den zoogenaamden separatieven genitief (2° naamval van scheiding) voor; hij duidt dan de zelfstandigheid aan, waarvan eene andere is verwijderd: *Hij is dezer wereld overleden. Huig de Groot zwierf balling's lands in den vreemde om. (P)*

§ 166. Een naamwoord staat in den 3^{en} naamval:

1°. Wanneer het als belanghebbend voorwerp voorkomt bij een overgankelijk of onovergankelijk werkwoord of bij een bijvoeglijk naamwoord. Het duidt dan de zelfstandigheid aan, tot wier voor- of nadeel de werking plaats heeft of de hoedanigheid bestaat (datief van voor- of nadeel): *Geef mij die sleutels eens aan. De wind ontrukte den boom een' tak. 't Is ons recht aangenaam, u te zien. 't Is mij leed, u niet te kunnen helpen.*

Onovergankelijke werkwoorden, die een' derden naamval regeeren, zijn: *gelijken, slachten, gelukken, bevallen, behagen, ontvallen, ontvluchten, overkomen, enz.* — Bijvoeglijke naamwoorden, die den derden naamval regeeren, zijn: *aangenaam, onaangenaam, lief, leed, voordeelig, nadeelig, vreemd, bekend, duidelijk, duister, trouw, ontrouw, gelijk, ongelijk, enz.*

Ten opzichte dezer werkwoorden en bijvoeglijke naamwoorden moet worden opgemerkt, dat de werkw. *baten, schaden* en *gehoorzamen*, schoon zij den datief regeeren, evenals overgankelijke ww. in den lijdenden vorm kunnen worden gebracht; dat verschillende werkwoorden, die voorheen den datief regeerden, tegenwoordig, nu de derde en vierde naamval in de meeste gevallen aan elkander gelijk zijn geworden, soms of steeds als overgankelijke worden behandeld, bijv.: *volgen, naderen, ontmoeten, navolgen, nazitten, toezichten, voorbijgaan, enz.*; dat *waard* alleen in den zin van *dierbaar* een' datief bekommt. (Verg. § 140. b.)

2°. wanneer het de zelfstandigheid aanduidt, die de bezitter is van eene andere in den zin genoemde zelfstandigheid (datief van bezit): *Hij tikte zijn' vriend op den schouder. Breek u het hoofd toch niet met die dingen!*

Deze datief kan vervangen worden door den genitief van 't zelfstandig naamwoord, of door een bezittelijk voornaamwoord. Dat die genitief of dat bez. vnw. intusschen niet geheel dezelfde beteekenis heeft als de datief,

blijkt uit de vergelijking van: *Hij drukte mij de hand* en *Hij drukte mijne hand*. *Hij kijkt mij telkens op de vingers* en *Hij kijkt telkens op mijne vingers*. Het naamwoord in den datief wijst hier ook wel degelijk den belanghebbenden persoon aan.

3°. wanneer het eene zelfstandigheid aanduidt, die als belangstellende bij zekere werking of zekeren toestand optreedt: *Dat is me eene drukte! Daar slaan ze me nu dien goeien jongen!*

4°. wanneer het eene bijstelling of bepaling van gesteldheid is bij een naamwoord in den derden naamval: *Wij danken zijn' vader, dien edelmoe-digen man, onze redding. Ik zal dit uw' oom, als uw' voogd, mededeelen.*

§ 167. Een naamwoord staat in den 4^{en} naamval.

1°. wanneer het als lijdend voorwerp voorkomt: *Ik heb hem dik-wijls gezien*. Verschillende werkwoorden, die voorheen onovergankelijk waren, worden tegenwoordig als overgankelijke behandeld. (Verg. § 166.) Vandaar ook, dat sommige werkwoorden beurtelings met een lijdend of een oorzakelijk voorwerp voorkomen, bijv: *iets beginnen* en *aan iets beginnen*, *iets vreezen* en *voor iets vreezen*, *iets hopen* en *op iets hopen*, *iets gelooven* en *aan iets gelooven*, enz.

2°. wanneer het door een voorzetsel wordt voorafgegaan: *Wij jagen niet naar geld of goed. Is hij reeds bij u geweest?*

Daar vele voorzetsels voorheen den 3^{en} naamval regeerden, vinden wij in verscheidene uitdrukkingen, uit vroegeren tijd overgebleven, nog den datief na voorzetsels: *te goeder ure*, *met dien verstande*, *in gemoede*, *uit dien hoofde*, *van goeden huize*, *onder eede*, *bij monde*. In enkele uitdrukkingen als: *binnenslands*, *binnenskamers*, *buitensdijks*, *voorshands*, *ondershands*, komt een schijnbare genitief voor: *binnen*, *buiten*, *voor*, *onder* hebben nooit een' 2^{en} nv. geregeerd. (Verg. §§ 316 en 317.)

3°. wanneer het voorkomt als bijwoordelijke bepaling van tijd, plaats, hoeveelheid (maat, gewicht en prijs) en omstandigheid: *Den ganschen morgen bleef hij weg. Dezelfde krankheid doodde, den eigen dag, zijn Gade met den zoon.* (St.) *Hij liep het bosch door, reisde het land rond, reed de brug over. Hij kwam de deur in, klom de trap op en trad het vertrek binnen. Mijn vennoot joeg hem in de eerste week het magazijn uit, het kantoor af, de straat op.* (P.) *Hij is dertig jaar oud. Deze plank is drie duim dik. Twee dagen lang zagen wij hem. Het pak woog tien pond, was tien pond zwaar. Dit boek kost drie gulden, is drie gulden waard. Een pond boter gold acht stuivers. Maximiliaan van Egmond stierf, zooals het een' ridder past, het zwaard aan de heup, den mantel om de schouders, het gulden vlies op de bors* (P.)

De bepalingen van tijd geven òf eene tijdruimte, òf een tijdpunt te kennen; de bepalingen van plaats drukken òf den doorloopen afstand uit, of de zelfstandigheid, die de grens der beweging uitmaakt.

4°. wanneer het als bijstelling of bepaling van gesteldheid voorkomt bij een naamwoord in den 4^{en} naamval: *'k Vertel van Sinter-*

*klaas en van een' braven ambachtsman, den armen Huibertbaas. (St.)
Ik beschouw hem als den bewerker van dit onheil.*

Ten opzichte der bepalingen van gesteldheid merke men op, dat bij verschillende werkwoorden het lijdend voorwerp steeds door zulk eene bepaling, die dan natuurlijk ook in den 4^{en} naamval staat, wordt gevolgd. Zulke werkwoorden zijn: *noemen, heeten, achten, rekenen, schatten, doopen, vinden, maken, prijzen, schelden*; bijv.: *Ik acht (reken) het mijnen plicht, u te waarschuwen. Ik noem, heet het eene misdaad, zoo te handelen. Zij schelden ons wild woelwater, schoon zij stouten schalk meenen. (P.) Men prees hem den redder des vaderlands. Men doopte hem Willem. Ik vind dien Jan een' naren jongen. Graaf hebben ze hem gemaakt. (Sch.)*

Wanneer zulke werkwoorden het lijdend voorwerp en de bepaling van gesteldheid verbinden door 't voegwoord *als*, staat die bepaling natuurlijk ook in den 4^{en} naamval: *Men stelde hem aan als eersten opzichter. Men prees hem als den redder des vaderlands.* Soms wordt de bepaling van gesteldheid door een voorzetsel voorafgegaan: *Men hield hem voor den dief. Men stelde hem aan tot eersten opzichter over dat werk.*

Eene enkele maal gebeurt het, dat een 2^e naamval eene bijstelling bekommt; deze moet dan gerekend worden in den 4^{en} naamval te staan: *Dit zijn de psalmen Davids, den koning van Israël.* Toch hoort men nog in kanselstijl: *de liefde Gods, des Vaders*, waarin de bijstelling in den tweeden naamval staat.

5°. Behalve de bijvoeglijke naamwoorden, die voorheen den 2^{en}, doch thans meestal den 4^{en} naamval regeeren, zijn er ook enkele, die in de tegenwoordige taal steeds eene bepaling in den vierden naamval bij zich hebben. Zij zijn: *bijster, getroost, gewoon, gewend, gewaar, kwijt, veilig, schuldig, verschuldigd. Wij waren het spoor bijster. Hij was zijn lot getroost. Ik ben die drukte niet gewoon (gewend). Wij werden u van verre reeds gewaar. Nu ben ik al mijn geld kwijt. Men is hier zijn leven niet veilig. Hij is mij nog eene groote som gelds schuldig. Ik was die hartelijke ontvangst verschuldigd aan zijne warme aanbeveling.*

Men houde intusschen in 't oog, dat ook deze accusatieven oorspronkelijk genitieven waren; vandaar dat zij dezelfde beteekenis hebben als de vroeger besproken genitieven van oorzaak en dus ook het oorzakelijk voorwerp uitmaken.

IV. TRAPPEN VAN HOEDANIGHEID OF VERGELIJKING.

§ 168. Door trappen van hoedanigheid verstaat men de verschillende vormen der bijvoeglijke naamwoorden, die aanduiden, in welken graad de hoedanigheid in de zelfstandigheid aanwezig is of daaraan wordt toegekend. Er zijn drie trappen van hoedanigheid: de stellende, de vergrootende en de overtreffende trap.

§ 169. De stellende trap is de vorm des adjectiefs, die aanduidt, dat

de hoedanigheid zonder vergelijking eenvoudig aan de zelfstandigheid wordt toegekend of daarin aanwezig is: *Een hevige storm. De storm was hevig.*

Wel wordt deze vorm ook gebruikt, wanneer men zelfstandigheden ten opzichte eener hoedanigheid met elkander vergelijkt, doch het plaats gehad hebben der vergelijking en de uitslag daarvan wordt dan door bijwoorden uitgedrukt: *Hij is even groot als uw vader. Hij is minder rijk dan zijn neef.*

§ 170. De vergrootende trap is de vorm des adjectiefs, die aanduidt, dat eene hoedanigheid in eene grootere mate in eene zelfstandigheid aanwezig is of daaraan wordt toegekend, dan aan ééne of meer andere.

De vergrootende trap wordt in onze taal gebruikt:

a. praedicatief, wanneer de hoofdzin gevolgd wordt door een' vergelijkenden bijzin. Zoo deze laatste ontbreekt, wordt hij er toch bij verondersteld: *Jan is ouder dan Willem. Hij is ook ouder dan zijne neven. In Januari kan men reeds zien, dat de dagen langer worden. De lucht werd telkens donkerder.*

b. attributief, wanneer het zelfstandig naamwoord zonder lidwoord voorkomt of door *een* of *geen* wordt voorafgegaan: *Grootere opgewondenheid heb ik nooit gezien. Een ouder broeder van hem is bij de posterijen geplaatst. Er is geen beter mensch, dan hij.*

c. attributief, wanneer twee zelfstandigheden, door tegengestelde hoedanigheden gekenmerkt, tegenover elkander worden geplaatst; in dit geval kunnen de bijvoeglijke naamwoorden door 't lidwoord *de* of een bijvoeglijk voornaamwoord worden voorafgegaan: *het hooger en lager onderwijs, de rechter en linker hand, mijne grootere en kleinere uitgaven. In zijne vroegere betrekking was hij gelukkiger dan in de tegenwoordige.*

De vergelijkende bijzin, die op een' vergrootenden trap volgt, wordt tegenwoordig met den hoofdzin verbonden door 't voegwoord *dan*. Dit is ook 't geval, wanneer in den hoofdzin de woorden *ander* en *geen* of *niets* in den zin van *geen ander, niets anders* voorkomen. Immers *ander* is de vergrootende trap van een vroeger *an* en geeft dan ook altijd te kennen, dat de vergeleken hoedanigheden ongelijk zijn: *Ik heb iets, niets anders geschreven, dan gij mij hebt gelast. Hij bezat niets dan een klein huisje.*

§ 171. De overtreffende trap is de vorm des adjectiefs, die aanduidt, dat eene zelfstandigheid, vergeleken met ééne of meer andere, eene hoedanigheid in de hoogste mate bezit: *Zijn oudste broer is naar de Oost gaan. Hij was de oudste van hunne beide zonen. De oudste zoon uit eene adellijke familie trad vroeger gewoonlijk in den krijgsdienst.*

Zooals men ziet, wordt de overtreffende trap van het adjectief nooit praedicatief gebruikt. Staat hij alleen, dan is het zelfstandig naamwoord daarachter verzwegen. Bovendien wordt hij steeds voorafgegaan door 't lidwoord *de* of een voornaamwoord.

Nog verdient opgemerkt te worden, dat men den overtreffenden trap van 't bijwoord (zie § 176) als bijvoeglijk naamwoord gebruikt, wanneer men den toestand van ééne zelfstandigheid vergelijkt met een' gelijksoortigen toestand onder andere omstandigheden: *Hij is het gelukkigst, wanneer*

hij rustig kan werken. Verg. hiermee: *Hij is de gelukkigste van al zijne vrienden.*

§ 172. De overtreffende trap des adjectiefs wordt ook eene enkele maal zonder 't lidwoord gebruikt, wanneer men wil te kennen geven, dat de zelfstandigheid de hoedanigheid in zeer hooge mate bezit. Men kan hem dan den volstrekt overtreffenden trap noemen, tegenover den betrekkelijk overtreffenden trap, in de vorige paragraaf behandeld. Dit is 't geval met de adjectieven *best* en *liefst*: *Beste vriend! Liefste zus! Dat is beste, opperbeste thee.*

§ 173. Wanneer men twee verschillende hoedanigheden van ééne zelfstandigheid met elkander vergelijkt, en de eene in hoogere mate aanwezig oordeelt dan de andere, moet de vergrootende trap door 't bijwoord meer worden omschreven: *Hij is meer geleerd dan verstandig. Die handelwijze is meer slim dan eerlijk.*

§ 174. Sommige adjectieven missen de trappen van hoedanigheid. Dit is 't geval, wanneer de hoedanigheid door 't adjectief nauwkeurig wordt bepaald, of wanneer het adjectief geene eigenlijke hoedanigheid uitdrukt.

Nauwkeurig bepaald is de hoedanigheid:

a. bij samenstellingen, waaraan eene vergelijking ten grondslag ligt, als: *sneeuwwit, hemelhoog, gitzwart, hemelsblauw, suikerzoet*, enz.

b. bij adjectieven met eene volstrekte beteekenis, als: *vierkant, stom, blind, ledig, volmaakt, eenig, eeuwig, eindeloos, kinderloos, waarachtig, koninklijk*, bijv. in: *de koninklijke kroon*. Bij sommige van deze adjectieven komen trappen van hoedanigheid voor, wanneer de eigenlijke beteekenis een weinig wordt verzwakt of 't woord eene andere beteekenis verkrijgt. Bijv.: *Bij dien predikant wordt de kerk telkens leeger, bij zijn collega is zij voller dan vol. Hier heerscht de volmaaktste orde en stilte.* Zoo zegt ook STARING: *Thans is zijn eenigst wit, dat hij door boete den Heilig weer verzoen!* en maakt hij zelfs schertsend een' vergrootenden trap van een' overtreffenden: *Hier kon het punctum staan! Maar ginds verneem ik ooren, die na het laatste woord graag nog een laatster hooren.* Zoo zegt men ook: *de stomste jongen* voor: *de domste.*

Geene eigenlijke hoedanigheden drukken uit de uitsluitend attributief gebruikte adjectieven, nl.:

a. de stoffelijke bijvoeglijke naamwoorden.

b. de bijvoeglijke naamwoorden, die eene betrekking van tijd of plaats uitdrukken. Dus ook de van lands-, volks- en plaatsnamen gevormde: *Haarlemmer en Haarlemsch, Fransch, Nederlandsch*, enz. (Verg. § 100.)

c. de van persoonsnamen gemaakte adjectieven: *de Siegenbeeksche spelling, de Socratische leerwijze, de Mozaïsche eeredienst.*

Ook de bijvoeglijke naamwoorden, die uitsluitend praedicatief worden gebruikt, missen de trappen van hoedanigheid. (Verg. § 103.)

§ 175. De deelwoorden zijn dan alleen vatbaar voor de trappen van hoedanigheid, wanneer zij tot werkelijke adjectieven zijn geworden, d. i. wanneer niet meer de werking, maar de hoedanigheid op den voorgrond

staat. Dit is 't geval bij: *treffend, innémend, voorkómend, uitstékend, bekrompen, ervaren, gezocht, uitgelezen, afgezaagd*, enz.

Daarentegen dulden geene trappen van hoedanigheid: *een lezend kind, een bepalend woord, eene uitstekende bergspits, een gebroken kopie, een uitgelezen boek, een geploegde akker*, enz.

§ 176. Niet alleen de adjectieven, ook sommige bijwoorden, voornamelijk die van hoedanigheid, hebben trappen van hoedanigheid: *Hij heeft fraai, fraaiër, het fraaist geschreven*. Zooals men ziet, wordt de overtreffende trap voorafgegaan door den onzijdigen vorm des lidwoords. Hij kan ook worden voorafgegaan door: *op het, op zijn, of ten*. Men lette echter op 't verschil tusschen: *Hij heeft het fraaist en op het fraaist, op zijn fraaist geschreven*. Zoo is ook: *Hij zal ten spoedigste overkomen* zeer verschillend van: *Hij zal het spoedigst overkomen*.

Ook enkele bijwoorden kunnen in den volstrekt overtreffenden trap staan. Zij missen dan ook 't lidwoord: *Gij hebt dat best gemaakt. Hij stond uiterst verbaasd. Ik ben hoogst ontevreden*.

V. WIJZEN.

§ 177. De werkwoorden hebben verschillende vormen, om de wijze aan te duiden, waarop de spreker de gedachte, in den volzin uitgedrukt, wil opgevat hebben; deze vormen dragen den naam van wijzen.

§ 178. De gedachte, in den zin uitgedrukt, kan door den spreker worden voorgesteld als op eenig tijdstip overeenkomende met de werkelijkheid; het werkwoord staat dan in de aantoonende wijs (*indicatief*): *Ik werk, heb gewerkt, zal werken*.

§ 179. Is de bedoeling van den spreker, dat de gedachte als op eenig tijdstip mogelijk wordt opgevat, dan plaatst hij het werkwoord in de aanvoegende wijs (*conjunctief*): *Ik vrees, dat hij wegblijve. Ik vreesde, dat hij wegbleve*.

§ 180. Is de bedoeling van den spreker, dat de gedachte op eenig tijdstip werkelijkheid moet worden of althans behoort te worden, dan komt het werkwoord in de gebiedende wijs (*imperatief*) te staan: *Ga dadelijk heen. Doe toch uw plicht, jongen!*

§ 181. Staat dus een werkwoord in een der drie genoemde wijzen, dan wil de spreker, dat de zin zal worden opgevat als de uitdrukking van 'tgeen werkelijkheid is, werkelijkheid kan of werkelijkheid behoort te worden. Stelt hij daarentegen de gedachte in den zin uitgedrukt, bloot voor als eene gedachte, dan staat het werkwoord in de voorwaardelijke wijs (*conditionalis*). Zulk eene gedachte staat dan ook niet in rechtstreeksche betrekking tot de werkelijkheid, doch is bestemd om eene andere gedachte op te wekken, die wel de uitdrukking is der werkelijkheid. Zegt men bijv.: *Als 't niet regende, ging ik wandelen*, dan drukt men zoowel in den bij-

zin als in den hoofdzin eene gedachte uit, die met de werkelijkheid in strijd is en slechts geuit wordt, om tot deze gedachte aanleiding te geven: *'t Is wel jammer, dat ik dit nu niet kan of: Gij ziet wel, dat ik nu thuis moet blijven.*

Niet altijd behoeft de gedachte, uitgedrukt in een' volzin, waarvan 't werkwoord in de voorwaardelijke wijs staat, met de werkelijkheid in strijd te blijven. Bijv. niet in dezen: *Al vroegt gij 't hem, het zou u toch niet baten.* In dat geval geeft de spreker echter toch door de voorwaardelijke wijs te kennen, dat hij het ten minste onwaarschijnlijk acht, dat het vragen werkelijkheid zal worden. En wordt het vragen geene werkelijkheid, dan kan er van 't al of niet vruchteloze daarvan evenmin sprake zijn.

§ 182. Er zijn nog andere vormen des werkwoords, welke men wel eens, doch ten onrechte, met den naam van wijzen bestempelt; zij zijn: de infinitief en de deelwoorden. Zij kunnen daarom geene wijzen heeten, omdat zij slechts de wijze van voorstelling der werking en niet die der geheele gedachte aangeven. De infinitief, ook wel eens onbepaalde wijs geheeten, stelt de werking voor als eene zelfstandigheid: *Wandelen is gezond. Wij gaan wandelen.* De deelwoorden stellen de werking voor als eene hoedanigheid: *Vallende bladeren, gevallen bladeren.* (Verg. § 130.)

§ 183. De vormen des werkwoords, welken men den naam geeft van aanvoegende wijs, zijn in den loop der tijden tengevolge van het geringe verschil in vorm in zeer veel gevallen door de aantoonende wijs vervangen. Daarom is 't noodig te weten, wanneer men zich thans nog van die wijs bedient. Dit geschiedt:

1°. in enkelvoudige of hoofdzinnen en wel:

a. wanneer men een' wensch uitdrukt, wiens vervulling mogelijk wordt geacht: *Leve de Koning! God zij ons genadig! Vinde ik mijne verontschuldiging in het doel, waarmede ik (dit) wagen durfde!* (P.)

b. wanneer men wil aangeven, dat men zich niet verzetten zal tegen de verwezenlijking der uitgedrukte gedachte: *Een heraut laat deze boodschap hooren: Vrouw Emma met haar spruit verlate 't slot in vree en drage een korfvol van haar kostbaarst veilig mee!* (St.) *Zeven kinders dulden 't niet, dat de vreugde van ons vliedt. Alles roove 't ongeval, blijft ons slechts dat zevental.* (St.)

c. wanneer men den hoorder wil vermanen, dat deze de gedachte tot werkelijkheid doe worden: *Daarom keere ieder naar de zijnen en neme dit woord met zich en verspreide het door huis en hof.* (St.)

2°. in voorwerpszinnen, wanneer de hoofdzin een gezegde bevat, dat in beteekenis overeenkomt met: *wenschen, vreezen, twijfelen, toestaan, bevelen*: *Eene oude moeder heeft onverziens haar Julia bevolen, dat ze uit het vroolijk stadsgedruisch terugkeere en bij haar zich opsluite in een kluis.* (St.) *Ik zou liever van dit onderwerp afstappen, maar ik wensch toch ook niet, dat men mij verkeerd versta.* (G.) *Onderstel, dat dit eene overtreding zij van eene wet Gods.* (Sch.) *Ik wil niet hopen,*

dat er onraad op het slot zij! (V. L.) *Handel naar goedvinden, maar zorg, dat hij niet geloove, dat ik hem vrees.* (Sch.) *Sta toe, dat hij eene andere gevangenis krijgje, dat hij vervoerd worde.* (Sch.)

3°. in onderwerpszinnen, bij schijnbaar onpersoonlijke uitdrukkingen, wanneer men wil te kennen geven, dat de gedachte iets mogelijk of wenschelijks uitdrukt: *Het is ook beter, dat men den schijn vermijde.* (Sch.) *Of het des redenaars plicht is, dat hij met een' emmer water en een' blaasbalg een onweder op zee voorstelle?* (G.) *Bovendien is het geene zaak, dat men onnoodig tijd verlieze.* (G.)

4°. in voorwaardelijke bijzinnen, bepaaldelijk, wanneer ze met den hoofdzin zijn verbonden door *mits* of *tenzij*: *Ik wil gaarne mededeelen, wat ik van Rolandseck weet, mits Diocles mij niet in de rede valle.* (G.) *Tenzij ieder bewoner van Frankrijk verkeerren kunne in een gewapend soldaat, bezweer ik Uwe Majesteit geen' enkelen Franschman te ontbieden.* (Sch.)

5°. in toegevende bijzinnen. In deze zinnen drukt de aanvoegende wijs uit, dat de spreker de mogelijkheid der uitgedrukte gedachte erkent. In toegevende zinnen, waarin de werkelijkheid eener gedachte wordt erkend, gebruikt men de aantoonende wijs: *Ofschoon zijn grootvader reeds tachtig jaar is, kan hij toch zonder bril lezen.*

Ik zal er het mijne van hebben, wat het ook kosten moge. (V. L.) *Hoe eenvoudig deze vraag ware, zij scheen den vreemdeling van zijn stuk te brengen.* (V. L.) *Hoeveel het ons koste, wij moeten het belijden.* (B.) *Ik spot met hem, in welke gedaante hij zich ook vertoone.* (L.) *Het doel, zij het ook het verhevenste, zij het ook boven de aarde, eischt toch een aardisch middel.* (Sch.) *Ter zijde van eene kist moge het leven niet aanlachen, moge het ernstig zien — voor het oogenblik wordt de band, die dit aan het volgende bindt, aanschouwelijk.* (P.)

Zooals uit de bovenstaande voorbeelden blijkt, komt de aanvoegende wijs bepaaldelijk in die toegevende bijzinnen voor, welke met een vragend voornaamwoord of bijwoord beginnen, of die den vorm van hoofdzinnen hebben. Ook na 't voegwoord *of* kan zij gebruikt worden: *Of men ook zegge, dat ik verkeerd doe, ik zal volhouden.*

6°. in doelaanwijzende bijzinnen, daar men van de bereiking van zijn doel geene zekerheid bezit: *De beleefdheid vordert van den spreker, dat hij bij tijds en duidelijk zegge, waarover hij het woord zal voeren, opdat men voor het einde wete, wat hij behandeld heeft.* (G.) *Sta mij toe, den onderscheiden indruk (der oudere en nieuwere kunst) door vluchtige trekken in schets te brengen, ten einde de poging mij vrijware voor den blaam der partijdigheid.* (P.)

7°. in tijdbepalende bijzinnen, verbonden door *eer* (dat), *voor* (dat), *tot* (dat), daar deze voegwoorden op iets toekomstigs wijzen: *Hij moet gevat worden, eer hij in staat zij, òf zelf, òf door anderen papiere te lichten, die zich hier te Amsterdam moeten bevinden.* (V. L.) *Verzwijk haar het plan, tot de uitvoering besloten zij.* (Sch.)

§ 184. Aangaande de aanvoegende wijs, voor zoover zij voorkomt in bijzinnen, dient opgemerkt te worden, dat zij tegenwoordig in den regel, in de spreektaal althans, wordt vervangen door de aantoonende wijs. Doch waar zij voorkomt in hoofdzinnen, is deze vervanging onmogelijk.

§ 185. Die vormen der werkwoorden, welke men de voorwaardelijke wijs heet, verdienen mede nadere bespreking. Ofschoon zij overeenkomen òf, zooals oorspronkelijk het geval was, met de aanvoegende, òf zooals tegenwoordig meest het geval is, met de aantoonende wijs, behooren zij zoowel van de eerste, als van de laatste te worden onderscheiden wegens het groot verschil in beteekenis tusschen een' volzin in de voorwaardelijke en een' in de aanvoegende of aantoonende wijs. In dit geval wordt de wijs dus bepaald door de beteekenis en niet door den vorm des werkwoords. (Verg. § 177.)

De voorwaardelijke wijs komt voor:

1°. in hoofdzinnen en de daarbij behoorende voorwaardelijke zinnen, wanneer zij gedachten uitdrukken, die stellig of waarschijnlijk met de werkelijkheid in strijd zijn of zullen blijven: *Zoo ik geen bouwman was, ik wou wel de eerste (vorst nl.) wezen, kreeg ik verstand meteen.* (St.) *Als gij hem gelooven wildet, zou hij u overtuigen, dat men alles ter wereld in de gevangenis kan laten maken.* (L.) *Bijna ware hij verpletterd geweest, indien niet een vrouwenarm hem had opgevangen.* (B. V. d. B.) *Geen Bilderdijk had ooit bij ons bestaan, was hem geen Griek in 't dichten voorgegaan.* (B.) *Het ware te veel van den schilder gevergd geweest, als we dit alles op hun gelaat wilden lezen.* (P.)

Meermalen gebeurt het, dat de voorwaardelijke bijzin in eenig deel van den hoofdzin ligt opgesloten: *Zonder zijne grootmoedige tusschenkomst had het er slecht met mij uitgezien.* (V. L.) *Ik wist niet, dat er zich iemand in den koepel bevond, waarin ik kwam schuilen; anders ware ik zoo onbescheiden niet geweest.* (V. L.) *Gij hebt gelijk, goé vriend, en kondt in Ots geval zoo spreken.* (St.)

2°. in hoofdzinnen of in de daarbij behoorende voorwaardelijke zinnen, wanneer òf de hoofdzin, òf de bijzin eene gedachte uitdrukt, die stellig of waarschijnlijk met de werkelijkheid in strijd is of zal blijven: *Dwaalt mijnsgeijk, ik zie 't lankmoedig aan; maar zwiert een kloek vernuft moedwillig van de baan, ik trok het graag terug, al was 't ook bij de haren.* (St.) *Uw titel als Meester in de rechten zal nog eenigen invloed bij hem hebben, ingeval hij eens koppig ware.* (V. L.) *Mocht iemand mijner lezers het boek nog niet kennen, hij leze het ten spoedigste.* (B. V. d. B.)

3°. in hoofdzinnen, waarvan de voorwaardelijke bijzin is weggelaten: *Ik maal zijn dank niet af; dit ware een ijdel pogen.* (St.) Ook in dit geval is de gedachte met de werkelijkheid in strijd, of wordt ten minste als zoodanig voorgesteld. Dit laatste geschiedt bepaaldelijk, wanneer de spreker uit bescheidenheid de uitgedrukte gedachte niet als de voorstelling der werkelijkheid wil aangemerkt hebben: *Ik wenschte wel, dat gij meeingt. Ik had liever, zei Charinus, dat onze vriend nu noch het een*

noch het andere beproefde. (G.) De onuitgedrukte bijzin kan dan zijn: *Indien mijn wensch niet te onbescheiden was*, of iets dergelijks.

4°. in voorwaardelijke bijzinnen, waarvan de hoofdzin is weggelaten. Dan neemt de bijzin het uiterlijk aan van een' wenschenden zin. Van den eigenlijk wenschenden zin in de aanvoegende wijs is hij echter daarin onderscheiden, dat de vervulling van den wensch onmogelijk of ten minste onwaarschijnlijk wordt geacht: *Hadde hij maar beter zijn' plicht vervuld! Gave God, dat hij weer gezond werd! Hoorden wij slechts iets van hem!*

5°. in hoofdzinnen en de daarbij behoorende toegeevende zinnen, wanneer in de laatste eene gedachte wordt voorgesteld als zeer waarschijnlijk met de werkelijkheid in strijd: *Al bood men mij alle schatten der wereld, ik zou zulk eene ontrouw niet plegen.* Soms staat alleen de bijzin in de voorwaardelijke wijs: „*Vivat Prince Hendrik!*” *klinkt het in zijn hart, „al moesten we morgen weer in 't vuur.”* (P.)

6°. in vergelijkende bijzinnen, die door *alsof* met den hoofdzin zijn verbonden. Deze zinnen toch zijn tegelijk voorwaardelijke zinnen; immers 't laatste deel van 't samengestelde voegwoord beteekent eigenlijk *indien*. Wordt nu in zulk een' bijzin een gedachte uitgedrukt, met de werkelijkheid in strijd, dan staat het werkwoord in de voorwaardelijke wijs: *Wat roemen we ons beschaven, ons verfijnen, alsof bij ons 't geluk ten zetel klom?* (B.) *Gij hebt mijn tonen lief, alsof zij de uwe waren.* (B.) *Maximiliaan van Buren bracht zijne laatste oogenblikken door, of sterven slechts reizen ware naar een schitterend tournooi.* (P.)

7°. in vragende hoofd- of enkelvoudige zinnen, die eene gedachte inhouden, welke stellig of waarschijnlijk in strijd is met de werkelijkheid. De spreker bezigt dan de voorwaardelijke wijs, om bij den hoorder de tegengestelde gedachte op te wekken: *Zou ik u verlaten, nu gij in nood verkeert, u, die mij steeds ten steun zijt geweest? Zoudt gij hem hiertoe wel in staat hebben geacht? Zou hij nog komen, nu het reeds zoo laat is? Zou de school al begonnen zijn? Zou hij een ongeluk gekregen hebben?*

Zooals men uit bovenstaande voorbeelden ziet, kan de inhoud van dergelijke zinnen wel met de werkelijkheid overeenkomen. Toch geeft de spreker door 't gebruik der voorwaardelijke wijs te kennen, dat zijne vraag steeds het karakter eener bloote gedachte blijft behouden. Men vergelijkte bijv. met de bovenstaande zinnen de volgende: *Is de school reeds begonnen? Heeft hij een ongeluk gekregen?*

§ 186. Gewoonlijk wordt het onderwerp bij een werkwoord in de gebiedende wijs niet uitgedrukt. Toch maakt eene tegenstelling soms de uitdrukking des onderwerps wenschelijk: *Ik kom en meld u wat daarboven gebeurt, meldt gij mij de dingen van Hela's rijk.* (St.)

§ 187. Soms heeft een infinitief, dikwijls een verleden deelwoord de beteekenis van de gebiedende wijs: *Naar bed gaan, kinders! De boeken opzoeken, jongens! Opgestaan, of ik doe je naar beneden tuimelen! Op,*

de kannen klaar gemaakt en water gehaald! Het brood gesneden en rondgebracht! Maar eerlijk verdeeld, hoor je! (Sch.)

§ 188. Omgekeerd kan een zin in de gebiedende wijs de beteekenis hebben van een' voorwaardelijken zin in de aantoonende wijs: *Maak u tot een lam en gij wordt ter slachtbank geleid.* (Sch.)

De gebiedende wijs is zeer nauw verwant met de aanvoegende wijs. Vandaar dat soms een wensch, dat zelfs eene bede in de gebiedende wijs voorkomt: *Och toe, ik smeek het u, laat mij heengaan! Geef ons heden ons dagelijksch brood!* Vandaar ook, dat de aanvoegende wijs de beteekenis kan hebben van de gebiedende. Dit is 't geval, wanneer men zich zelve en anderen ergens toe wil aansporen: *Staken wij dit gesprek en geven wij ons niet als kinderen aan onze droefheid over!* (V. L.)

§ 189. Wanneer men zich zelve en anderen tot iets wil opwekken, bedient men zich veelal van de gebiedende wijs van 't werkwoord *laten*, gevolgd door het voornaamwoord *wij* in den 4^{en} naamval: *Laat ons aan 't werk gaan! Laat ons eendrachtig opstaan tegen den meester!* (Sch.) Eigenlijk zijn deze volzinnen eene nasporing tot een' aangesproken persoon, om het plaatshebben der werking niet te verhinderen, doch zij worden gebruikt in dezelfde beteekenis, als: *Laten wij aan 't werk gaan*, enz. waarin *laten* niets is dan eene omschrijving der aanvoegende wijs van 't volgende werkwoord, waarom het dan ook zelf in de aanvoegende wijs staat. Duidelijk ziet men dit in een' volzin als dezen: *Laten zij hem in den Theems smijten, ik zal waarlijk mijne handen niet nat maken, om hem te redden*, (Sch.) waarin 't werkwoord *laten* 'tzelfde uidrukt als de aanvoegende wijs.

Zinnen als: *Laat ik aan 't werk gaan! Laat hij aan 't werk gaan!* hebben steeds de beteekenis van volzinnen, waarin de aanvoegende wijs voorkomt. Daarentegen beteekenen: *Laat mij aan 't werk gaan! Laat hem aan 't werk gaan!* gewoonlijk: *Veroorzaak of verhinder niet, dat*, enz.

VI. TIJDEN.

§ 190. Door tijden verstaat men de vormen des werkwoords, welke de betrekking aangeven, waarin de werking, naar de voorstelling des sprekers, staat tot den tijd.

De verschillende tijden drukken uit: *a.* het tijdstip, waarin de spreker met zijne gedachten verkeert; dit kan zijn: het tegenwoordige of verledene; *b.* de verhouding tusschen dit tijdstip en dat, waarin de werking plaats heeft; eene werking kan ten opzichte van het tegenwoordige of verledene voorgesteld worden als gebeurende of nog zullende gebeuren; *c.* het punt, waartoe de werking volgens de voorstelling des sprekers is gevorderd; zij kan namelijk worden voorgesteld als onvoltooid of als voltooid.

Er zijn in 't geheel 8 tijden mogelijk; deze komen echter alleen voor in de aantoonende wijs.

§ 191. De tijden der aantoonende wijs zijn de volgende:

1. de onvoltooid tegenwoordige tijd, die de werking voorstelt als onvoltooid in het tegenwoordige: *Ik schrijf een' brief.*

2. de voltooid tegenwoordige tijd, die de werking voorstelt als voltooid in het tegenwoordige: *Ik heb mijne brieven geschreven en kan dus gaan wandelen.*

3. de onvoltooid verleden tijd, die de werking voorstelt als onvoltooid in het verledene: *Ik schreef een' brief, toen hij binnenkwam.*

4. de voltooid verleden tijd, die de werking voorstelt als voltooid in het verledene: *Ik had mijne brieven geschreven, toen hij mij een bezoek kwam brengen.*

5. de onvoltooid toekomstige tijd, die de werking voorstelt als onvoltooid in een tijdstip, dat toekomstig is ten opzichte van het tegenwoordige: *Ik zal van avond mijne brieven schrijven.*

6. de voltooid toekomstige tijd, die de werking voorstelt als voltooid in een tijdstip, dat toekomstig is ten opzichte van het tegenwoordige: *Van avond om acht uur zal ik mijne brieven wel geschreven hebben.*

7. de onvoltooid verleden toekomstige tijd, die de werking voorstelt als onvoltooid in een tijdstip, dat toekomstig was ten opzichte van 't verledene, waaraan de spreker denkt: *Hij beloofde mij gisteren, dat hij van avond bij ons zou komen.*

8. de voltooid verleden toekomstige tijd, die de werking voorstelt als voltooid in een tijdstip, dat toekomstig was ten opzichte van 't verledene, waaraan de spreker denkt: *Hij beloofde mij gisteren, dat hij vóór van avond het werk zou hebben afgemaakt.*

§ 192. Ten opzichte der tijden van de aantoonende wijs valt nog op te merken, dat in de plaats van den onvoltooid toekomstigen tijd de onvoltooid tegenwoordige tijd kan gebruikt worden: *Ik ga morgen op reis. Hij komt weldra over;* dat in de plaats van den voltooid toekomstigen tijd de voltooid tegenwoordige tijd kan worden gebezigd: *Als hij morgen komt, ben ik reeds vertrokken. Als ik mijn werk afgemaakt heb, zal ik komen;* dat in de plaats van den onvoltooid verleden toekomstigen tijd de onvoltooid verleden tijd kan gezet worden: *Hij zeide, dat hij heenging, zoodra men dat besluit nam;* dat de voltooid verleden tijd in de plaats kan komen van den voltooid verleden toekomstigen tijd: *Hij zeide, dat hij zou komen, als hij zijn werk afgemaakt had.*

Wanneer het intusschen uit de bijgaande zinnen of bepalingen niet duidelijk blijkt, dat men met toekomstige tijden te doen heeft, kan deze vervanging aanleiding geven tot dubbelzinnigheid. Vergelijk: *Als ik mijn werk afgemaakt heb, ga ik een uurtje wandelen. Hij zeide, dat hij kwam, als hij zijn werk afgemaakt had.* Bedoelt men hier, dat *het wandelen, het komen* gewoonlijk gebeurt, dan heeft men met een' voltooid tegenwoordigen of verleden tijd te doen; heeft men 't oog op een enkel feit, dan zijn het toekomstige tijden.

§ 193. De aanvoegende wijs mist de vier toekomende tijden. De reden daarvan is eenvoudig deze, dat elke tijd dezer wijs uit den aard der zaak een toekomende tijd is. Immers zoodra men eene gedachte voorstelt als mogelijk, geeft men van zelf te kennen, dat zij nog geene werkelijkheid is of geweest is.

De tijden der aanvoegende wijs zijn derhalve:

1. de onvoltooid tegenwoordige tijd, die de werking voorstelt als onvoltooid in het tegenwoordige: *Ik hoop, dat hij kome.*
2. de voltooid tegenwoordige tijd, die de werking voorstelt als voltooid in 't tegenwoordige: *Ik hoop, dat hij zijne dwaling ingezien hebbe.*
3. de onvoltooid verleden tijd, die de werking voorstelt als onvoltooid met betrekking tot 't verledene: *Ik hoopte, dat hij kwame.*
4. de voltooid verleden tijd, die de werking voorstelt als voltooid met betrekking tot 't verledene: *Ik hoopte, dat hij zijne dwaling ingezien hadde.*

§ 194. Uit hetgeen wij omtrent de beteekenis der tijden van de aanvoegende wijs hebben gezegd en hetgeen is opgemerkt aangaande de vervanging van de aanvoegende door de aantoonende wijs, volgt, dat de onvoltooid tegenwoordige tijd kan vervangen worden door den onvoltooid tegenwoordigen tijd of den onvoltooid toekomenden tijd der aantoonende wijs: *Ik hoop, dat hij komt, of dat hij zal komen;* dat de onvoltooid verleden tijd kan worden vervangen door den onvoltooid verleden tijd of den onvoltooid verleden toekomenden tijd der aantoonende wijs: *Ik hoopte, dat hij kwam, of dat hij zou komen;* dat de voltooid tegenwoordige en verleden tijden kunnen vervangen worden door de overeenkomstige tijden der aantoonende wijs of door den voltooid toekomenden of voltooid verleden toekomenden tijd dierzelfde wijs: *Ik hoop, dat hij zijne dwaling heeft ingezien, of zal ingezien hebben. Ik hoopte, dat hij zijne dwaling had ingezien, of zou ingezien hebben.*

§ 195. In de voorwaardelijke wijs kan de werking slechts worden voorgesteld als onvoltooid of als voltooid. Om namelijk duidelijk te doen uitkomen, dat de voorwaardelijke wijs niet is de uitdrukking der werkelijkheid en evenmin van 'tgeen men erkent, dat werkelijkheid kan worden, bezigt men in deze wijze dezelfde vormen, die bij de aanvoegende en aantoonende wijs den naam dragen van verleden tijden. De tegenwoordige en toekomende tijden ontbreken dus hier geheel, terwijl ook de verleden tijden volstrekt niet dezelfde beteekenis hebben, als in de beide andere wijzen. De voorwaardelijke wijs heeft derhalve slechts twee tijden, den onvoltooiden en den voltooiden tijd, bijv. *hij ware, hij ware geweest: Ware hij tevreden, hij ware niet zoo ongelukkig. Ware hij tevredener geweest, hij ware niet zoo ongelukkig geweest.*

De bovenstaande vormen echter, die geheel gelijk zijn aan die der aanvoegende wijs, worden, evenals wij dit bij genoemde wijs hebben gezien, dikwijls vervangen door die der aantoonende wijs: *Kwam hij hier, ik gaf het hem. Was hij hier gekomen, ik had het hem gegeven.*

Bovendien kan men, evenals bij de aanvoegende wijs, den zoogenaamden onvoltooiden tijd den vorm geven van den onvoltooid verleden toekomstenden tijd en den voltooiden tijd dien van den voltooid verleden toekomstenden tijd: *Kwam hij hier, ik zou het hem geven. Was hij hier gekomen, ik zou het hem gegeven hebben.* Hierbij verdient opmerking: *a.* dat deze vervanging alleen kan plaats hebben in hoofdzinnen en niet in de daarbij behoorende bijzinnen; *b.* dat in de enkelvoudige zinnen met de voorwaardelijke wijs steeds de door het hulpwerkwoord zullen omschreven vorm voorkomt, ten einde de voorwaardelijke wijs te onderscheiden van de verleden tijden der aantoonende wijs. (Verg. § 185.)

§ 196. Wanneer men gebiedt of verzoekt, dat eene werking plaats hebbe, is zij natuurlijk onvoltooid, terwijl zij wordt voorgesteld als in 't tegenwoordige gebeurende. De gebiedende wijs heeft dus één' tijdvorm, den onvoltooid tegenwoordigen tijd: *Werk! Werkt!*

§ 197. De tijden, welke door een' buigingsvorm der werkwoorden worden uitgedrukt, heeten enkelvoudige; die, welke met behulp van andere werkwoorden worden gevormd, samengestelde. Om de voltooiden tijden uit te drukken, bedient men zich van de hulpwerkwoorden hebben of zijn; tot vorming der toekomstende tijden dient zullen.

§ 198. De overgankelijke werkwoorden in den bedrijvenden vorm worden steeds met hebben vervoegd.

Enkele werkwoorden, die vroeger onovergankelijk waren, doch tegenwoordig soms of altijd als overgankelijke moeten worden beschouwd, worden ook nog wel met zijn vervoegd. Zij zijn: vergeten, beginnen, volgen, navolgen, opvolgen, ontmoeten, naderen. Hierbij merke men op:

dat vergeten hebben beteekent: *niet meer denken aan, verzuimd hebben te doen of mede te brengen*, vergeten zijn: *uit het geheugen verloren hebben*: *Sedert hij zoo rijk is geworden, zal hij ons wel vergeten hebben. Hij heeft zijn' plicht, zijn boek vergeten. Houd mij ten goede, dat ik in de drukte des gespreks vergeten heb, u iets te presentereen.* (P.) *Ik ben al die namen weer vergeten.* In ongeveer denzelfden zin als *vergeten zijn* gebruikt men ook *verleerd zijn, afgeleerd zijn*: *Daar er in de laatste jaren bijna geen ijs is geweest, ben ik het schaatsenrijden geheel verleerd, afgeleerd.*

dat beginnen met zijn wordt vervoegd, zoowel wanneer het overgankelijk, als wanneer het onovergankelijk wordt gebezigd: *Hij had geantwoord, dat hij dien morgen te vijf uur de wandeling al begonnen was.* (Sch.) *Hij is aan zijn werk begonnen. Hij is begonnen (beginnen) te werken.* Met hebben komt het alleen overgankelijk voor: *Ik heb dat werk begonnen.*

dat volgen en navolgen alleen in figuurlijken zin, d. i. als *nadoen* met hebben worden vervoegd: *Wij hebben zijn voorbeeld gevolgd, nagevolgd.*

dat opvolgen in den figuurlijken zin van *nakomen* met hebben, in

dien van *volgen op iemand in zekere waardigheid* zoowel met hebben als zijn wordt vervoegd: *Hebt gij dat bevel opgevolgd? Koning Willem III is (heeft) in 1849 zijn' vader opgevolgd.*

dat ontmoeten nog eene enkele maal met zijn, doch meestal met hebben wordt vervoegd: *En ben je geen krijgsvolk ontmoet?* (Sch.) *Ik heb hem daar dikwijls ontmoet.*

dat naderen altijd met zijn wordt vervoegd: *De vijand was ons leger langs een' omweg genaderd.*

§ 199. De overgankelijke werkwoorden in den lijdenden vorm worden vervoegd met het hulpwerkwoord worden: *Ik word, werd geslagen; zal, zou geslagen worden.* Daar 't werkwoord worden met zijn wordt vervoegd, zou men in de voltooide tijden eigenlijk moeten hebben: *Ik ben, was geslagen geworden. Ik zal, zou geslagen geworden zijn.* Deze vormen komen intusschen voor den voltooid tegenwoordigen en verleden tijd zelden, voor de toekomstige tijden nooit voor; men bedient zich dan van 't verleden deelwoord met de overeenkomstige tijden van 't werkwoord zijn: *Ik ben, was geslagen. Ik zal, zou geslagen zijn.* Zoodoende is de lijdende vorm der overgankelijke werkwoorden geheel gelijk aan de onovergankelijke werkwoorden, die met zijn worden vervoegd. Men dient dus deze twee soorten van werkwoorden altijd behoorlijk van elkander te onderscheiden. Vergelijk: *hij is vertrokken* en *hij is gezonden; hij was gevallen* en *hij was beledigd.*

§ 200. De onovergankelijke werkwoorden worden gedeeltelijk met hebben, gedeeltelijk met zijn vervoegd. In 't algemeen wordt dit laatste hulpwerkwoord gebruikt, wanneer ten gevolge der werking het onderwerp in een' anderen toestand geraakt. In alle andere gevallen bedient men zich van hebben.

Hieruit volgt, dat het hulpwerkwoord hebben wordt gebezigd bij alle werkwoorden, die of een doen, of het verkeeren in zekeren toestand beteekenen, als: *schreien, lachen, droomen, juichen, schreeuwen, oorlogen, grazen, visschen, hengelen, handelen, razen, liggen, zitten, staan, slapen, rusten, sukkelen, hangen, koken.*

Met zijn worden dus vervoegd alle onovergankelijke werkwoorden, die den overgang van den eenen toestand in den anderen beteekenen, als: *vallen, wegloupen, verdwijnen, ontvluchten, worden, groeien, wassen, inslapen, insluimeren, sterven, sneuvelen, ontwaken, ontdooien, ontbranden.*

Met zijn of met hebben worden dus de werkwoorden vervoegd, die eene beweging aanduiden; en wel met hebben, wanneer de werking vermeld wordt om de werking; met zijn, wanneer de werking vermeld wordt om den toestand, waarin het onderwerp door de werking is gekomen: *Wij hebben den ganschen morgen geloopt, gewandeld, gevaren, gereden, enz. Wij zijn naar Haarlem geloopt, gewandeld, gevaren, gereden, enz.*

Opmerking verdient, dat het werkwoord *gaan*, dat mede eene beweging uitdrukt, steeds met zijn wordt vervoegd en dat de werkwoorden *zijn* en *blijven*, die een verkeeren in een' toestand uitdrukken, toch steeds met

zijn worden vervoegd. Nog merke men op, dat men zegt: *Hij was in zijn leunstoel gezeten. Haarlem is ten W. van Amsterdam gelegen*, waarin *gezeten* en *gelegen* den aard van adjectieven hebben en diensvolgens met *zijn* worden verbonden. Verg. nog: *Ik ben besloten dit te doen* en *Ik heb besloten. Wij zijn afgesproken* en *Wij hebben afgesproken*, enz.

§ 201. De wederkerende en onpersoonlijke werkwoorden worden steeds met *hebben* vervoegd; de zelfstandige werkwoorden met dezelfde hulpwerkwoorden, welke zij als onovergankelijke of overgankelijke werkwoorden bij zich krijgen.

VII EN VIII. PERSOON EN GETAL.

§ 202. Door personen verstaat men de vormen des werkwoords, welke de verhouding uitdrukken tusschen den spreker en het onderwerp der werking. Deze verhouding is drieërlei; de drie overeenkomstige vormen des werkwoords heeten eerste, tweede en derde persoon; bijv.: *heb, hebt, heeft*.

De werking gaat òf van ééne, òf van meer zelfstandigheden uit: het onderwerp is dus enkel- of meervoudig. Dit verschil in getal bij het onderwerp der werking wordt mede door de buigingsvormen des werkwoords uitgedrukt en deze vormen dragen dan ook den naam van getallen. Men heeft dus te onderscheiden: den eersten, tweeden en derden persoon des enkelvouds en des meervouds.

§ 203. Een werkwoord staat in den eersten persoon enkelvoud, wanneer de spreker het onderwerp der werking is: *Ik loop*.

in den tweeden persoon enkelvoud, wanneer de aangesprokene het onderwerp is: *Gij loopt*.

in den derden persoon enkelvoud, wanneer noch de spreker, noch de aangesprokene, maar eene derde zelfstandigheid het onderwerp is: *De man loopt*.

in den eersten persoon meervoud, wanneer behalve den spreker, nog ééne of meer zelfstandigheden het onderwerp uitmaken: *Wij loopen*.

in den tweeden persoon meervoud, wanneer meer dan één aangesprokene het onderwerp is: *Gij loopt*.

in den derden persoon meervoud, wanneer eenige zelfstandigheden, waaronder noch de spreker, noch de aangesprokene, het onderwerp uitmaken: *De kinderen loopen*.

§ 204. Alle wijzen, met uitzondering van den gebiedenden, hebben de drie personen enkelvoud en meervoud. De gebiedende wijs heeft uit den aard der zaak slechts den 2^on persoon enkel- en meervoud.

IX. DE INFINITIEF.

§ 205. Ofschoon de infinitief de werking voorstelt als eene zelfstandigheid en dus als zoodanig het karakter eens substantiefs verkrijgt, blijft hij

toch in zijne betrekking tot andere woorden steeds den aard des werkwoords behouden. Vandaar dat hij vergezeld kan gaan van voorwerpen of bijwoordelijke bepalingen: *Vader te verliezen was harder slag.* (P.) *Al te hard loopen is niet goed. Wij hoorden hem meermalen dit fraaie lied zingen.*

Wordt daarentegen de infinitief tot een werkelijk substantief, dan kunnen er geene bepalingen bijkomen, dan die ook zelfstandige naamwoorden vergezellen: *Vaders sterven. Dat snelle loopen. Het zingen dier fraaie liederen.*

De infinitief van overgankelijke werkwoorden kan zoowel in lijdenden, als in bedrijvenden zin worden opgevat. Zoo beteekent: *Ik laat hem roepen* nu eens: *Ik laat hem roepende zijn* en dan weder: *Ik laat hem geroepen worden.* Zoo wordt *dooden* als lijdend opgevat in: *Wij zagen hem dooden* en als bedrijvend in: *Wij zagen hem onzen ergsten vijand dooden.*

§ 206. De onderscheiding der personen en getallen vervalt natuurlijk bij den infinitief, daar zij alleen te pas kan komen, wanneer de werking wordt voorgesteld in hare betrekking tot het onderwerp. Wel spreekt men bij den infinitief van tijden; zij dragen den naam van onvoltooid tegenwoordigen, voltooid tegenwoordigen, onvoltooid toekomstenden en voltooid toekomstenden tijd: *Wandelen, gewandeld hebben, (te) zullen wandelen, (te) zullen gewandeld hebben: Iets te ontvangen is aangenaamer, dan iets ontvangen te hebben en dikwijls ook beter, dan iets te zullen ontvangen. Hij belooft, het werk vóór Zaterdag te zullen afgemaakt hebben.*

§ 207. Zeer dikwijls wordt in de tegenwoordige taal de infinitief voorafgegaan door het voorzetsel *te*, bijv.: *Ik zit te werken*, waarmede men vergelijkte: *Ik zit aan mijn werk.*

Dit voorzetsel kan bovendien nog door eenige andere voorzetsels worden voorafgegaan, namelijk door: *om, door, zonder, alvorens, na, in plaats van, met: Wij eten om te leven, doch leven niet om te eten. Door zoo te handelen hebt gij mijn vertrouwen verbeurd. Hij deed wel zonder om te zien. Hij handelt gewoonlijk, alvorens rijpelijk te hebben nagedacht. Na dit te hebben gezegd, stond hij op. In plaats van mij te helpen, heeft hij mij tegengewerkt. Hij was begonnen, met haar in de rede te vallen.*

Men merke wel op, dat in deze gevallen de infinitief met *te* te zamen als een eenvoudige infinitief moet beschouwd worden. Het voorzetsel *te* wordt door ons taaleigen gevorderd, doch is naar de beteekenis overtollig.

§ 208. Wanneer een infinitief door een ander voorzetsel dan een der bovengenoemde zou moeten worden voorafgegaan, gebruikt men in plaats daarvan *te*, gewoonlijk door *om* versterkt: *Het verlangen, om (naar) door haar spel te schitteren.* (P.) *Help mij om (in) mijne zuster naar hare kamer te brengen* (P.) *In Frankrijk geweest te zijn, was eene reden om (tot) met kennelijke onderscheiding te worden behandeld.* (B.) *De meermin streeft te vergeefs, om (naar) den leelijken staart te verbergen.* (L.) *Er is waarlijk geene mogelijkheid, om (tot) een afzonderlijk gesprek te*

voeren. (G.) *Je hebt weinig kans, om (op) het Schotsche rooversnest terug te zien.* (Sch.)

§ 209. Zooals uit bovenstaande voorbeelden blijkt, bezigt men meermalen de voorzetsels *om te*, waar *te* reeds voldoende zou wezen. Men ziet dit zelfs daar, waar *te* eigenlijk reeds overtollig moest zijn, namelijk, wanneer de infinitief voorkomt als onderwerp of lijdend voorwerp: *Ik geloof, dat het haar moeite genoeg kostte, om dat gedeelte van hare rol naar eisch te vervullen.* (Sch.) *Het aardigst was, om de dansjurken onzer zusters te zien strijken.* (BUSKEN HUET.) *Ik noem het onverantwoordelijk, om zoo met het goed van anderen om te springen.*

Daarentegen is het noodzakelijk, *om te* gebruiken *a.* in beknopte doelaanwijzende bijzinnen: *Ik heb dat gedaan, om u genoeg te geven.* *b.* in beknopte gevolgaanduidende zinnen, wanneer in den hoofdzin een bijvoegl. naam- of bijwoord voorkomt, van 't bijw. *te* voorafgegaan: *Hij is te traag, om eene hand uit te steken. Hij had te weinig misdreven, om daarvoor zoo streng gestraft te worden.*

§ 210. Een infinitief kan zonder het voorzetsel *te* worden gebruikt, wanneer het als onderwerp vóór 't gezegde is geplaatst: *Werken is geene straf. Leven schijnt reizen en conversatie reisgesprek.* (B.) Meermalen vindt men echter ook in dit geval *te* gebruikt: *Te vertrekken en hulp te vragen was gewaagd en onzeker. Hen aan te tasten ware dwaasheid geweest.* (V. L.) Als 't onderwerp op 't gezegde volgt, is *te* noodzakelijk: *Het is een groot genot voor kinderen, in een schuitje te varen.*

§ 211. Een infinitief wordt zonder 't voorzetsel *te* gebruikt, wanneer het met een ander werkwoord is verbonden, indien dit laatste werkwoord is:

- a. een der werkwoorden *zullen, gaan, komen* en *blijven*, die betrekkingen tusschen de werking en den tijd uitdrukken;
- b. een der werkwoorden *kunnen, mogen, moeten, zullen (= moeten), willen, durven, laten*, die het plaats hebben der werking afhankelijk stellen van den toestand des onderwerps;
- c. een der werkwoorden *doen, laten, leeren* en *helpen*, die te kennen geven, dat het onderwerp invloed uitoefent op het plaats hebben der werking;
- d. een der werkwoorden *zien, hooren, voelen* en *vinden*, die aanduiden, dat het onderwerp het plaats hebben der werking waarneemt.

Opmerkingen. a. *Komen* wordt zoowel door een verleden deelwoord als door een' infinitief gevolgd: *Hij kwam aangesneld = Hij kwam aansnellen. Daar kwam een boertje getogen van Heemstee naar de Glip.* (B.) Het wordt gevolgd door *te* in: *Hij kwam te weten. Ik kom zoeven te hooren. Loopen* in den zin van *gaan* heeft steeds den infinitief zonder *te* na zich: *Dat loop ik gauw aan vader vertellen.* (V. L.) *Per slot van rekening zijn zij allen loopen spelen.* (V. L.) *Wezen* of *zijn*, onmiddellijk door een' infinitief gevolgd, beteekent *zich bezighouden met*: *Zij is wandelen. Zij wantrouwe alle mannen van den pleitzak, haren notaris uitgezonderd, wien zij raad was wezen vragen.* (P.) *Zijn te* beteekent *verkeeren in zekeren toestand*: *Wij zijn vrienden te wachten.*

b. *Hebben* wordt onmiddellijk gevolgd door *praten* in de zegswijze: *Gij hebt mooi praten = Gij kunt mooi praten. Hebben te* beteekent *moeten: Ik heb nog wat te doen.*

c. *Laten* heeft zoowel de beteekenis van *doen* als *toelaten: Hij laat een fraai huis zetten. Ik laat hem zijn' gang gaan. Leeren* in den zin van *onderwezen worden* heeft mede den infinitief zonder *te: Ik leer schaakspelen. In: iemand iets heeten liegen* geeft *heeten te* kennen, dat het onderwerp aan het voorwerp den naam geeft van de werking te verrichten.

d. De infinitief heeft na de werkwoorden *zien, hooren, voelen* en *vinden* de beteekenis van een tegenwoordig deelwoord. Vandaar dat men zoowel zegt: *Ik vond hem schreiende*, als: *Ik vond hem op den grond liggen. Ook hebben en weten* worden met een infinitief verbonden, die de beteekenis heeft van een tegenwoordig deelwoord: *Hij had eene veer op den hoed zitten. Ik vond al gauw eene plaats om onder dak te komen bij een' ouden landsman, dien ik er wonen wist.* (V. L.)

§ 212. Wanneer een werkwoord, dat onmiddellijk door een' infinitief wordt gevolgd, in een' der voltooide tijden staat, heeft het verleden deelwoord van dit werkwoord den vorm des infinitiefs: *Ik heb dit niet kunnen doen. Wij waren gaan werken. Ik heb hem zien vertrekken.*

Sommige werkwoorden, die in beteekenis overeenkomen met verschillende der onder a—d genoemde, en in vroegeren tijd door een' infinitief zonder *te*, doch thans door een' infinitief met *te* worden gevolgd, worden of altijd, of soms op dezelfde wijs behandeld.

Zoo hebben steeds de verleden deelwoorden den vorm des infinitiefs bij de werkwoorden *vermogen, weten, behooren* en *gelieven*, die in beteekenis overeenkomen met *kunnen, moeten* of *willen: Ik heb hem niet vermogen, weten te overtuigen. Gij hadt uw' plicht behooren te vervullen. Hij heeft ons niet gelieven te ontvangen.*

Zoo kunnen de verleden deelwoorden den vorm des infinitiefs hebben bij de werkwoorden *trachten, pogen, zoeken, begeeren, verlangen, verkiezen, vreezen, meenen* en *denken*, die in beteekenis overeenkomen met *willen* of *niet willen* en bij *beginnen*, dat overeenkomt met *gaan: Ik heb hem trachten, pogen, zoeken te overreden = Ik heb getracht, gepoogd, gezocht hem te overreden. Hij heeft hem begeeren, verlangen te spreken = Hij heeft begeerd, verlangd hem te spreken. Hij heeft dit niet verkiezen te doen = Hij heeft niet verkozen dit te doen. Ik heb hem vreezen te beledigen = Ik heb gevreesd hem te beledigen. Ik had hem meenen, denken te helpen = Ik had gemeend, gedacht hem te helpen. Hij is beginnen, begonnen te werken.*

Nog hebben de werkwoorden: *staan, zitten, liggen* en *loopen* in de onvoltooide tijden een' infinitief met *te*, in de voltooide tijden een' infinitief zonder *te* bij zich; vandaar dat hun verleden deelwoord mede den vorm des infinitiefs bekomt: *Hij staat, zit, ligt, loopt te droomen. Hij heeft staan, zitten, liggen, loopen droomen.*

X. OVEREENSTEMMING IN BUIGINGSVORMEN.

§ 213. De betrekkingen, waarin de woorden in den volzin tot elkander staan, veroorzaken zekere overeenstemming in de buigingsvormen. Die betrekkingen zijn van drieërlei aard: *a.* die tusschen onderwerp en gezegde; *b.* die tusschen een naamwoord en de bepalingen, welke daarbij behooren; *c.* die tusschen de voornaamwoorden en de namen der zelfstandigheden, welke deze aanduiden.

§ 214. Het onderwerp en het werkwoord, dat het gezegde of een deel daarvan uitmaakt, stemmen met elkander overeen in persoon en getal: *Wij loopen. De menschen loopen. Het was hem bekend, dat er een volk bestond, welks vlijt en ijver den wereldhandel hadden veroverd.* (P.)

Ten opzichte van den persoon heeft er geene overeenstemming plaats:

a. wanneer het antecedent van een betrekkelijk voornaamwoord een persoonlijk voornaamwoord is van den eersten of tweeden persoon, of wanneer het de naam is van den aangesproken persoon. In dit geval bestaat de overeenstemming tusschen het antecedent en het gezegde: *Zij zou zelfs mij, die haar meen te kennen, op den dwaalweg hebben gevoerd.* (Sch.) *Dit alles is goed voor u, die een engel zijt en een heilige.* (B. T.) *Gelukkige, die nooit de speelbal uwer phantasie zijt geweest.* (P.)

b. wanneer het onderwerp een zelfstandig naamwoord of een der voornaamwoorden *het, dit, dat* is, terwijl het naamwoordelijk deel van 't gezegde een voornaamwoord is van den eersten of tweeden persoon. In dit geval stemt het werkwoord in persoon met het naamwoordelijk deel van 't gezegde overeen: *Wie klopt daar? Ik ben het = Het is ik. Uw beschermer dat ben ik. Al mijn egoïsme zijt gij.* (B. T.)

c. wanneer het onderwerp *UEd.* of *U* is. Dan behoorde eigenlijk het werkwoord in den derden persoon te staan. Men vindt echter zoowel den tweeden als den derden gebruikt: *Wat zal u gebruiken, een glas Maderawijn?* (P.) *U hebt geene kinderen, meen ik.* (B.) *Ik had gehoopt, dat UEd. wat later zou hebben geciteerd.* (B.) *Dewijl UEd. echter getuige zijt geweest van de uitvoering van den mij gegeven last.* (V. L.) *Indien UEd. echter onderricht begeert, kan UEd. immers met den heer Baron spreken.* (V. L.)

d. wanneer de deelen van een veelvoudig onderwerp van verschillenden persoon zijn, staat het werkwoord in den eersten persoon, zoo deze aanwezig is, of, bij gebreke daarvan, in den tweeden: *Ik en mijn knecht zijn er geweest. Zijt gij en uwe vrienden reeds bij hen geweest?* Doch wanneer de aandacht op ieder deel des onderwerps in 't bijzonder wordt gevestigd, heeft de overeenstemming plaats tusschen het werkwoord en het laatstgenoemde deel. Het werkwoord blijft dan ook in 't enkelvoud: *Noch ik, noch mijn vriend heeft dit ooit vermoed. Of ik, of gij zijt de schuldige.*

Ten opzichte van het getal heeft er geene overeenstemming plaats:

a. wanneer het onderwerp een zelfstandig naamwoord of een der voornaamwoorden *het, dit, dat* is en 't gezegde een zelfstandig werkwoord

bevat. Dan heeft de overeenstemming plaats tusschen 't naamwoordelijk deel van 't gezegde en dit werkwoord: *Dat zijn mijne ouders. Het schenen mijne vrienden. Al het antwoord, dat zij kreeg, waren tranen van spijt.* (P.)

b. wanneer het onderwerp een verzamelnaam is, gevolgd door eene meervoudige bepaling. Dan staat het werkwoord in 't enkel- of meervoud, naarmate men op de verzameling als geheel de aandacht vestigt, of de onderscheidene deelen daarvan op den voorgrond stelt: *Een vendel hellebaardiers ging vooraan.* (Sch.) *Verbeeld u, dat gij er op aankomt, waar een getal personen zich vermaakt met springen.* (G.) *Vlug en bevallig gleden een aantal roeibooten in allerlei richting over het meer.* (B.) *Bovendien was men niet zonder bondgenooten, daar een tweetal knechten tot de broeders behoorden.* (Sch.)

c. wanneer het onderwerp veelvoudig is, doch de deelen des onderwerps als een geheel worden beschouwd, of ook, wanneer op ieder daarvan de aandacht wordt gevestigd. In beide gevallen staat het werkwoord in 't enkelvoud: *Er werd een strijd en gisting geboren, die eene voorstelling geeft eener onbevredigde begeerte.* (G.) *Aan verdediging, dat begreep hij, viel niet te denken; slechts koelbloedigheid en stoutheid kon hem redden.* (Sch.) Beter is 't daarom: *Kruit en lood is er genoeg dan: Kruit en lood zijn er genoeg.* (Sch.)

In 't vellen van zijn oordeel belemmerde hem noch aanzien des persoons, noch de keuze eener geschikte gelegenheid, noch inachtneming der vormen van den beschaafden omgang. (G.) *Weigering noch uitvlucht baatte.* (Sch.) *Mijn broeder of ik zal komen. Zijn vader, zoowel als zijne moeder, was er tegen.*

Daarentegen vindt men ook: *Zijne onmetelijke ijsvelden zijn hem dierbaar geworden, omdat er dwang noch willekeur zetelen.* (P.) *Noch de pendule, noch de guéridon, noch de inktkoker, noch het mansportret konden den heer Mr. Hendrik Johannes Bruis de deur openen.* (B.) *Zoomin de bruinoogige maagd als de vroolijke weduwe schenen hem belang in te boezemen.* (P.) *Zoowel zij (zijne moeder) als Anna baden hem op de aandoenlijkste wijze zijn gemoed tot bedaren te brengen.* (P.)

§ 215. Het onderwerp en 't naamwoordelijk deel van 't gezegde stemmen alleen dan in geslacht en getal overeen, wanneer de aard van 't zelfstandig naamwoord, dat een deel van 't gezegde uitmaakt, dit toelaat: *Hij was mijn vriend. Zij was mijne vriendin. Die menschen zijn mijne vrienden niet. De ondervinding is de beste leermeesteres.* Daarentegen: *Wie is dat? Het is de heer N. Dat is zijn vader, zijne moeder. Dat zijn zijne ouders. Luiheid is des duivels oorkussen. De deugd behoort de grondslag te zijn van 't geluk. Al het antwoord, dat zij kreeg, waren tranen van spijt.* (P.)

Dat zoowel 't naamwoordelijk deel van 't gezegde als het onderwerp in den eersten naamval staan, hebben wij reeds gezien. Hier behoort de opmerking, dat het eerste ook in den vierden naamval kan staan: *Als ik u was, deed ik het niet. „Wees u zelf,” zei ik tot iemand.* (DE GÉNÉSTET.)

Was zij daarbij geheel zich zelve? (Sch.) *Zij zijn mij en ik ben hen.* (Sch.)

Het bijvoeglijk naamwoord, dat praedicatief gebruikt wordt, blijft steeds onverbogen. Alleen het tegenwoordig deelwoord krijgt in dat geval soms eene *e*: *De zieke is beterende.*

§ 216. Het naamwoord stemt met zijne bijvoeglijke bepalingen, de lidwoorden daaronder begrepen, overeen in geslacht, getal en naamval.

Eene uitzondering maken de bijvoeglijke naamwoorden, welke achter het zelfstandig naamwoord worden geplaatst; zij blijven onverbogen: *God almachtig. Vaderlijk. Staten-Generaal. Maerlant's Spiegel Historiae.* Wordt daarentegen een bijvoeglijk naamwoord, van een lidwoord voorafgegaan, als bijnaam achter het zelfstandig naamwoord geplaatst, dan volgt men den regel: *De tochten van Karel den Grooten; de roem van Willem den Goeden.*

Wanneer de bijvoeglijke bepaling een bezittelijk voornaamwoord is, dat bij een zelfstandig naamwoord behoort, hetwelk in den tweeden naamval 't bepaalde deel voorafgaat, dan wordt het onverbogen gelaten, zoo het bepallende zelfstandig naamwoord vrouwelijk is: *Ik bezit niets, dat ik mijn eigen kan noemen, dan mijn moeders erfdeel.* (V. L.) *Zij wachtte op haar gebiedsters woorden.* (B.) *Een kleed van dat gevland satijn kon wel uw dochters bruidstooi zijn.* (TOLLENS.) Zoo schrijft ook STARING: *Dat won zijn brave bruidjes hart.* Daarentegen: *Ik moet uws vaders oordeel hierover eens weten.* (V. L.) Doch ook: *Amelie zuchtte over haar broeders ongevoelig hart.* (B.)

§ 217. Het naamwoord stemt met zijne zelfstandige bepaling steeds overeen in naamval, doch niet noodwendig in geslacht en getal.

De zelfstandige bepalingen des naamwoords zijn: bijstellingen, bepalingen van gesteldheid en soortbepalingen. Over den naamval der beide eerste hebben wij reeds gesproken; dat de overeenstemming in geslacht niet noodzakelijk is, blijkt uit de volgende voorbeelden: *Haar eenig kind, haar grootste schat, werd haar van het hart gescheurd. Dat meisje heeft als de eenige dochter van rijke ouders een onbezorgd leven. De paus wordt door de Katholieken als het hoofd der Christenheid beschouwd.*

De soortbepalingen kunnen in geslacht en getal verschillen van 't bepaalde zindeel: *de gebroeders Bicker, de heeren Zonheuvel, de provincie Gelderland.* In naamval stemmen zij daarmee overeen. Hieromtrent valt evenwel op te merken, dat, zoo 't bepaalde deel in den tweeden naamval vóór een ander naamwoord staat, de soortbepaling, die 't eerste voorafgaat, onverbogen blijft: *Koning Willems verjaardag. Gravin Margareta's oorlogen. Professor A's lessen.* Eene uitzondering maakt alleen 't woord *heer*: *De uitbreiding van des heeren Van Hoels vermogen.* (B.) Staat daarentegen de tweede naamval achter 't bepaalde deel, dan wordt alleen de soortbepaling verbogen: *De vruchtbaarheid der provincie Friesland.*

§ 218. De voornaamwoorden stemmen in geslacht en getal overeen met de namen der zelfstandigheden, die zij aanduiden.

Indien er echter verschil is tusschen het natuurlijk en het grammatisch geslacht, stemmen de persoonlijke, bezittelijke en aanwijzende voornaamwoorden met het natuurlijk, het betrekkelijk voornaamwoord daarentegen met het grammatisch geslacht der zelfstandige naamwoorden, waarop zij betrekking hebben, overeen: *Jonge meisjes zien wij er niet; de gewoonte van den tijd hield haar verborgen in de kloosters, waar zij hare opvoeding kregen tot aan haar huwelijk.* (B. T.) *Ik beleeft heel wat plezier aan dat meisje. Ze is altijd met een of ander boek in de weer: ik verzeker u, dat zij haar Fransch nog beter verstaat dan ik.* (B.) *Wat zegt het schepseltje? — Zij zegt iets, dat haar zeker hoog op 't hart ligt.* (B.) *Daar heb je dat lieve schepseltje, dat driemaal in de week den bink steekt.* (B.) *Het was een klein meisje van vijf jaar, dat zich aan mama's japon schreiende vastklemde.* (B.) Daarentegen: *Wij rijden samen met mijn dochtertje, die ik medeneem naar Tiel om geen' argwaan te wekken.* (V. L.)

Wanneer een verkleinwoord, van een' vrouwelijken eigennaam gevormd, het antecedent is, stemt het betrekkelijk voornaamwoord met het natuurlijk geslacht overeen: *Weet je, wat primus is, Klaar? — Neen, tante, zei Klaartje, die het zeer wel wist.* (B.) *Om alles geregeld in zijn werk te doen gaan, zat aan het eene einde van de tafel het lieve Saartje, die de Sinterklaaskoeken uitdeelde.* (B.) Alleen wanneer men van kinderen spreekt, bezigt men in dit geval 't onzijdige geslacht: *Het lieve Mietje, dat zoo vlijtig zit te breien, is pas zes jaar.*

Wanneer het voornaamwoord een' mannelijken persoon aanduidt, die door een vrouwelijk zelfstandig naamwoord genoemd is, richt het zich naar 't natuurlijk geslacht: *Zijne Majesteit heeft zijn vertrek nog eenige dagen uitgesteld.* Toch leest men ook: *Uwe Majesteit kan zich voor God verantwoord achten. Zij is bevrijd en ontheven van alle breidels en vrij om te doen, wat in hare macht staat.* (Sch.) *Mag ik uwe Hoogwaardigheid vragen, hoe zij het kuddeken gevonden heeft, dat aan hare zorgen is toevertrouwd?* (V. L.)

Wanneer het antecedent van een betrekkelijk voornaamwoord het persoonlijk voornaamwoord *het* is en 't gezegde bevat een zelfstandig naamwoord, dan stemt het betrekkelijk voornaamwoord met dit zelfstandig naamwoord in geslacht en getal overeen en niet met het antecedent: *Het waren deze lieve kinderen, die Amelia in staat stelden, al de liefderijkheid van haar zacht gestemd gemoed te toonen.* (B.) *Het zijn sterke beenen, die de weelde kunnen dragen.*

VIERDE BOEK.

DE VERBUIGING DER WOORDEN.

§ 219. Bij de verbuiging der woorden heeft men te letten op den stam en den uitgang. Door den stam van een woord verstaat men 'tgeen er overblijft, wanneer men 't woord van zijne buigingsuitgangen heeft ontdaan.

I. HET ZELFSTANDIG NAAMWOORD.

Het enkelvoud.

§ 220. De zelfstandige naamwoorden hebben tweeerlei verbuiging: de sterke en de zwakke. Het kenmerk van de sterke verbuiging is eene **s** in den genitief enkelvoud of het ontbreken van een' buigingsuitgang in dezen naamval; dat van de zwakke eene **n** of **en** in denzelfden naamval. Oorspronkelijk eindigde de stam der zwakke zelfstandige naamwoorden op eene **n** en kwam deze dus in alle naamvallen voor; daarachter voegde men dan de buigingsuitgangen. Al zeer vroeg begonnen die uitgangen ar te slijten en kwam de **n** aan 't einde der woorden te staan. Doch ook die **n** verdween in alle naamvallen des enkelvouds, behalve in den tweeden.

De verbuiging der zelfstandige naamwoorden is dus thans in 't enkelvoud:

Sterke verbuiging.

Zwakke verbuiging.

Mannelijk. Vrouwelijk. Onzijdig. Mannelijk. Vrouwelijk. Onzijdig.

1. zoon	dochter	kind	mensch	—	hart(e)
2. zoons	dochter	kinds	menschen	—	harten
3. zoon	dochter	kind	mensch	—	hart(e)
4. zoon	dochter	kind	mensch	—	hart(e).

Een vrouwelijke tweede naamval op **s** komt alleen voor, wanneer het zelfstandig naamwoord vóór een ander zelfstandig naamwoord staat: *Moeders schoot; mijn zusters vriendin.*

§ 221. Tot de zwakke verbuiging behooren thans nog slechts enkele mannelijke en één onzijdig substantief. De mannelijke, die nog soms met eene **e** aan 't slot worden aangetroffen, zijn: *mensch, heer, graaf, prins,*

profeet, hertog en soms *knaap*. Ook *paus* wordt tegenwoordig zwak verbogen. De mannelijke persoonsnamen op **e**, als: *getuige, bode, bediende*, dus ook de bijvoeglijke naamwoorden, die als mannelijke persoonsnamen worden gebruikt, als: *rijke, arme*, enz. behooren mede tot deze verbuiging. — Het eenige zwakke onzijdige substantief is *hart(e)*.

Voorbeelden van een' zwakken vrouwelijken genitief hebben wij in: *St-Geerten-minne, Onze-Lieve-Vrouwen-kerk, Vrouwendag. Harte* en *oore*, welk laatste voorheen ook zwak werd verbogen, heeft men om de **e** des stams wel eens voor vrouwelijk aangezien, vandaar: *ter harte nemen, ter oore komen*.

§ 222. De uitgang van den sterken tweeden naamval was vroeger **es**; vandaar de gerekte *a* in den bijwoordelijken genitief *des daags* (voor: *des dages*) en vandaar ook thans nog de vormen: *des huizes, des kruises, des vleesches, des geestes*. De sisklank in deze laatste woorden is de oorzaak van 't behoud der **e**. De overige substantieven, die op een' sisklank eindigen, omschrijven den genitief: *van den trans, van den pols*. Zoo ook: *van het gebergte, van het gebladerte*.

§ 223. De sterke mannelijke en onzijdige datief enkelvoud gingen voorheen uit op **e**. Vandaar nog: *Gode welgevallig, onder eede, bij monde van, diensten, den lande bewezen, vandaag* (eig. *dage*), *in gemoede, te velde, ten getale, ten behoeve, van goeden huize, van vorstelijken bloede, scheep gaan* (eig. *te schepe gaan*).

§ 224. De genitief van eigennamen van personen wordt gevormd door **s**, **'s** of **'**. Bij voornamen of zeer bekende geslachtsnamen bezigt men **s**: *Willems boek. De Ruyters heldendaden*; bij namen, die op een' klinker eindigen of familienamen **'s**: *Maria's broeder, Mulder's dochter*. Eindigt het zelfstandig naamwoord op een' sisklank, dan bezigt men **'**: *Apelles' schilderstukken*. Aardrijkskundige namen krijgen **s**, daar zij als bekend mogen aangemerkt worden, tenzij ze op een' klinker eindigen: *Neerlands onafhankelijkheid. Java's wondertuin*. Eindigen ze op een' sisklank, dan wordt de genitief omschreven: *het concilie van Constanz*.

Het meervoud.

§ 225. Men vormt het meervoud door aanhechting van eene **n** bij alle zelfstandige naamwoorden, die op een toonlooze **e** eindigen: *bode, boden; wijze, wijzen*. Doch vreemde namen krijgen ook **s**: *tantes, modes*; ook *lentes*.

§ 226. Men vormt het meervoud door aanhechting van **s** bij alle substantieven, die eindigen op:

a. **el, em, en, er, aar, ier, aard, erd; je, ke, ken, kijn, lijn, age**: *cirkels, bezems, wagens, lezers, dienaars, kruideniers, grijsaards, lomperds, boekjes, boekskes, kinderkens, gaardekijns, maagdelijns, stellages*.

b. een' volkomen klinker: *raas, vlaas, eegaas, duenna's, canapè's, kadi's, duo's, paraplu's*. Doch Nederlandsche of als zoodanig aangemerkte

woorden op **ee** hebben **en**: *zeeën, theeën, reeën*; die op **ie** hebben **en**, als zij Nederlandsche, **s** of **n**, als zij vreemde woorden zijn: *knieën, provincies, provinciën, tralies, traliën*; doch valt de klemtoon op de laatste lettergreep, dan krijgen zij steeds **en**: *genieën, reliquieën, melodieën*.

Men merke 't verschil in meervoudsvorming op tusschen de Nederlandsche woorden *raas, vlaas, eegaas* en de vreemde *massa's, pacha's* enz.

c. **or, ier en eur**; bij de beide laatste alleen, als zij vreemde woorden, en wel persoonsnamen zijn; zijn ze zaaknamen, dan eindigen ze op **en**; de woorden op **or** hebben mede **en**, bijv.: *professoren en professoren, curators en curatoren, portiers en viziers* (persoonsnamen), *portieren en vizieren* (zaaknamen), *sappeurs en mineurs*, doch *humeuren*. Toch vindt men ook de persoonsnamen: *officieren, directeuren, administrateurs*.

d. Vreemde militaire titels hebben mede **s**: *korporaals, sergeants, adjudants*; doch ook: *adjudanten*.

e. Nog hebben **s** sommige Nederlandsche woorden: *maats* (makers), *koks, ooms, zoons, smids, bruijgoms, gemaals, vaandrighs, bunzings*. Doch ook: *zonen, smeden, gemalen*.

§ 227. Vele woorden, die hun meervoud vormen door **s**, hebben daarnaast een meervoud op **en**. In 't algemeen is de uitgang **en** deftiger dan **s**.

Vandaar: *Aanziet de leliën des velds*. (Stb.) *Zijne woorden waren als gouden appelen in zilveren traliekorven. Het onschuldig slachtoffer van hunnen haat werd in ketenen geklonken. Het huis werd met bezemen gekeerd*. (Stb.) *Aanziet de vogelen des hemels*. (Stb.) *De dienaren der H. Inquisitie. De leeraren der Kerke. De opzieneren der Gemeente. De teekenen der tijden*.

Soms is er onderscheid in beteekenis tusschen dezelfde woorden, naarmate zij **s** of **en** krijgen:

<i>hemels</i> (van ledekanten)	<i>hemelen</i> (uitspanse)
<i>heidens</i> (Zigeuners)	<i>heidenen</i> (veelgodendienaars)
<i>knechts</i> (bedienden)	<i>knechten</i> (bedienden, soldaten, slaven)
<i>letters</i> (klanken of teekens)	<i>letteren</i> (brief, letterkunde)
<i>mans</i> (tegenover vrouwen)	<i>mannen</i> (volwassen mannelijke personen)
<i>middels</i> (middellijven)	<i>middelen</i> ('tgeen dient om een doel te bereiken)
<i>redens</i> (verhoudingen)	<i>redenen</i> (oorzaken, gronden)
<i>studies</i> (schetsen van een' schilder)	<i>studiën</i> (oefeningen in de wetenschappen)
<i>tafels</i> (huisraad, lijsten)	<i>tafelen</i> (waarop men wetten grift)
<i>vaders</i> (de echtgenooten der moeders)	<i>vaderen</i> (voorvaderen)
<i>wapens</i> (blazoenen of weermiddelen)	<i>wapenen</i> (weermiddelen)
<i>waters</i> (soorten van water: <i>oogwaters, reukwaters</i> , doch ook: <i>vaarwaters</i>)	<i>wateren</i> (watermassa's: <i>de Zeeuwsche wateren</i> doch ook: <i>minerale wateren</i>)
<i>wortels</i> (van planten)	<i>wortelen</i> (penen of deelen van planten).

Dekens en *dekenen* behooren hiertoe niet, daar 't eerste een Nederlandsch, 't laatste een vreemd woord is.

§ 228. Voorheen vormden eenige onzijdige woorden hun meervoud door **er**. Aan die woorden heeft men bovendien den meervoudsuitgang **s** of **en** gehecht; vandaar thans meervouden op **ers** en **eren**. Zij komen voor bij de onzijdige woorden: *been, blad, ei, gemoed, gelid, goed, hoen, kalf, kind, lam, lied, rad, rund, volk*. Daarvan hebben: *ei, hoen, kalf, kind, lam, rund*, zoowel **ers** als **eren**; *kalf* en *volk* zoowel **en** als **eren**, zonder onderscheid van beteekenis. Doch men maakt verschil tusschen: *raden* (wielen) en *raderen* (wielen of deelen van een werktuig), *beenen* (onderste ledematen) en *beenderen* (deelen van t geraamte), *kleeden* (vloer-kleeden) en *kleederen* (kledingstukken), *bladen* (van boeken of planten) en *bladeren* (van planten). Toch zegt men ook: *De honden kluiwen de beenen. Ik heb liever 't vleesch dan de beenen. Hoen en been* lasschen vóór den meervoudsuitgang eene **d** in. *Loover en spaander* zijn oude meervouden, die als enkelvoud worden gebruikt en waarnaast weer: *loovers* en *spaanders*. Van *loof* is geen meervoud; van *spaan* komt zoowel *spanen* (roeispanen) als *spaanders*: *Waar gehakt wordt, vallen spaanders*.

§ 229. Wanneer van een zelfstandig naamwoord, dat in 't meervoud **er** krijgt, een verkleinwoord wordt gevormd en dit in 't meervoud staat, kan het achtervoegsel *je* ook achter het oude meervoud op **er** komen: *bladertjes* naast *blaadjes*, *eiertjes* naast *eitjes*, *lammertjes* naast *lammertjes*, *hoendertjes* naast *hoentjes*, *kindertjes* naast *kindjes*, *radertjes* naast *raadjes*. Er is onderscheid tusschen: *kleedjes* (dekkleedjes of japonnetjes) en *kleertjes* (kledingstukken).

§ 230. Alle zelfstandige naamwoorden, die niet boven behandeld zijn, vormen hun meervoud door **en**. *Lende* en *rede* (redevoering) hebben, *lendenen*, (lijk-, leer-) *redenen* van een vroeger enkelvoud: *lenden* en *reden*. *Vlooiën* en *koeiën* lasschen eene **i** in. *Kleinoodiën* en *sieradiën*, naast *kleinooden* en *sieraden*, zijn aan te merken als 't meervoud van: *kleinoodie*, *sieradie*.

§ 231. Samenstellingen met *man*, die een beroep beteekenen, hebben in 't meervoud *lieden* of *lui*: *voerlieden*, *kooplieden*, *werklui*. *Staatslieden* is 't meervoud van *staatsman*. *Oranjeman*, *Noorman*, *blindeman* en *leeman* hebben natuurlijk *Noormannen*, enz. *Muzelman* is geene samenstelling met *man*; meervoud: *Muzelmannen*.

§ 232. Vreemde woorden op **us** en **um** krijgen in plaats van dezen uitgang in 't meervoud **en**: *gymnasien*, *geniën*, meervoud van: *gymnasium*, *genius*. Soms ziet men ze op Latijnsche wijze met **i** en **a**: *critici*, *gymnasia*, *musea*.

§ 233. De meeste sterke substantieven kregen voorheen in het meervoud eene **e**; enkele onzijdige waren in 't meervoud aan 't enkelvoud gelijk. Zoo was 't meerv. van *voet*: *voete*, van *slag*: *slage*; van *been*: *been*, van *jaar*: *jaar*. Ook *man* luidde in 't meerv. *man*. Vandaar dat tegenwoordig de meerv. *voet* en *slaag*, — waarvan dus ook nog de **e** is afgesleten —

voorkomen in de uitdrukkingen: *onder de voet raken, slaag krijgen*; vandaar ook de meerv. *been* in: *op de been brengen, jaar* in. *acht, twintig jaar, man* in: *honderd man, alle man*. Door invloed van *jaar* heeft zelfs 't vrouwelijke woord *ure, uur*, mv. *uren* een' meervoudsvorm *uur* gekregen: *zes, twaalf uur*.

§ 234. Verzamelnamen, die eene bepaalde hoeveelheid aanduiden, en namen van maten, gewichten en munten worden, in plaats van in 't meervoud, in 't enkelvoud gebezigd, wanneer zij worden voorafgegaan door bepaalde hoofdtelwoorden en men de genoemde hoeveelheid als één geheel beschouwt: *twee paar menschen, vier dozijn lepels, vijf gros pennen; acht honderd, duizend, millioen inwoners; vier riem, boek, vel papier; zeven pond, ons, lood, vat, kan, last, mud, schepel, kop; acht el, palm, duim, streep; vijf gulden*. Doch steeds: *wichtjes, maatjes, rijksdaalders, stuivers, kwartjes* en *cents*. Let men op de afzonderlijke deelen der hoeveelheid of worden bovengenoemde woorden van onbepaalde telwoorden voorafgegaan, dan is 't meervoud noodzakelijk. In dat geval is 't meervoud van *cent*: *centen*.

Men merke wel op, dat de hier behandelde woorden werkelijke enkelvoudigen zijn, terwijl die van de vorige paragraaf in 't meervoud staan.

§ 235. Samenkoppelingen van woorden, als titels gebruikt, hechten den meervoudsuitgang of aan 't laatste deel, of aan 't eerste, of aan beide deelen: *luitenant-generaals, sergeant-majors, schout-bij-nachts* of *schouten-bij-nacht, gouverneurs-generaal, kapiteins-kwartiermeesters*.

§ 236. De meervoudige zelfstandige naamwoorden vertoonen soms ook veranderingen in of aan den stam. De **a** des stams verandert in **e** in: *stad, steden* (eigenlijk het meervoud van *stede*, dat dezelfde beteekenis heeft als *stad*); de **l** verandert in **e** bij: *schip, smid, lid, ooglid*, (= oogdeksel), *gelid, rif, spit* (bijv. *braadspit*), *split*. *Rif* behoudt in 't meervoud de **l** in den zin van *klip* en *geraamte*, doch bekomt **e** in dien van *plooi* in 't *zeil*: *reeven*. Het enkelvoud van dit laatste woord is ook wel *reef*. *Lidmaat* (van een kerkgenootschap) heeft gewoonlijk: *lidmaten; ledematen* geldt ook voor 't meervoud van *lid*. *Spit* heeft ook *spitten*: *In drie spitten had hij een groot gat gemaakt*.

De woorden op — *heid* hebben — *heden*, in plaats van — *heeden*.

§ 237. De onvolkomen klinker wordt soms volkomen: *dag, dagen*. Blijft hij onvolkomen en wordt de slotmedeklinker onmiddellijk door een' onvolkomen klinker voorafgegaan, dan wordt de medeklinker verdubbeld: *put, putten*. Soms komt hierbij onderscheid in beteekenis in 't spel: *trek, meervoud trekken* en *treken* (bij dichters in den zin van: valsche trek, list), *spelen* en *spellen*.

§ 238. De slotmedeklinker des stams kan mede verandering ondergaan. Is hij namelijk eene **f** of **s**, die eene **v** of **z** vervangt (onechte *f* of *s*), dan wordt hij in 't meervoud weer **v** of **z**. Dit geschiedt:

a. wanneer hij wordt voorafgegaan door een' volkomen klinker, een' tweeklank of door een' onvolkomen klinker, die in 't meervoud volkomen

wordt: *baas, bazen, huis, huizen, naaf, naven, duif, duiven, hof, hoven*.
 Uitgezonderd zijn de vreemde woorden: *pausen, sausen, kousen, smousen, kruisen, struisen, filosofen, telegrafen* en de Nederlandsche: *spiesen* en *poesen*. *Vleesch* heeft in 't meervoud *vleezen*.

b. wanneer hij wordt voorafgegaan door **l, m, n**, of **r**: *golven, halzen; korven, gorzen; ganzen, gemzen*. Daarentegen behouden de volgende meest vreemde woorden **f** of **s**: *triomfen, nimfen; polsen, walsen; persen, koersen, floersen, marsen; balansen, dansen, glansen, kansen, kransen, lansen, schansen, transen, prinsen, slonsen* en *sponsen*.

§ 239. Eigennamen vormen hun meervoud door **'s, s** of **en**. Zij krijgen **'s**, wanneer de eigennamen op een' klinker eindigen: de *Cicero's, Otto's, Thorbecke's*; **s**, onder dezelfde omstandigheden, waaronder soortnamen **s** bekomen: de *Vondels, De Ruyters, Van Rossems, Evertsens, Dekkers, Molenaars*, enz. In alle andere gevallen krijgen ze **en**: de *Trompen, De Witten, Egmonden*, enz.

II. HET BIJVOEGLIJK NAAMWOORD.

§ 240. De bijvoeglijke naamwoorden worden op tweeërlei wijze verbogen: sterk of zwak en wel zoo, dat 'tzelfde adjectief beurtelings op de eene of andere wijze kan worden verbogen. Hierin verschillen dus de adjectieven van de substantieven, welke laatste òf tot de eene òf tot de andere verbuiging behooren. De deelwoorden, als bijvoeglijke naamw. gebruikt, worden geheel als de adjectieven verbogen.

§ 241. De sterke verbuiging der adjectieven was oorspronkelijk gelijk aan die van 't bijvoeglijk voornaamwoord, doch wijkt er thans in een paar vormen van af. Men vergelijkte slechts de verbuiging van *mijn*, § 256.

Enkelvoud.

<i>Mannelijk.</i>	<i>Vrouwelijk.</i>	<i>Onzijdig.</i>	<i>Meervoud.</i>
1. goed	goede	goed	goede
2. goeds	goeder	goeds	goeder
3. goeden	goede(r)	goed(en)	goeden
4. goed	goede	goed	goede.

§ 242. Deze verbuiging komt nog slechts in weinige gevallen voor, namelijk:

De 1^e en 4^e nv. mannelijk enkelvoud wordt gebruikt bij persoonsnamen, voorafgegaan door 't lidwoord *een* of de woorden *geen, eenig, menig, ieder, elk, zeker, welk*, wanneer de hoedanigheid den persoon kenmerkt in zijne waardigheid, zijn beroep of zijne betrekking. Bezit de persoon de hoedanigheid als persoon, dan bedient men zich van den zwakken vorm: *Hij was een goed vorst. Ik heb een oud vriend. Dit is een bekwaam timmerman, een vlug schrijver*. Daarentegen: *een goede vorst, een groote man*, enz.

De 2^e nv. mannelijk enkelvoud in de uitdrukkingen: *blootsvoets, goedsmoeds, anderszins, geenszins, veelszins*.

De 3° nv. mannelijk enkelvoud: *in arren* (boozen) *moede*, *met voorbedachten rade*.

De 2° nv. vrouwelijk enkelvoud: *ouder gewoonte*, *langzamerhand*, *onverrichter zake*, *goedertieren* (van goeden aard), *ouderwetsch*, *nieuwerwetsch* (wet = zede).

De 3° nv. vrouwelijk enkelvoud: *te kwader ure*, *te goeder trouw*, *van goeder hand*, *van ganscher harte*, *met luider stemme*, *op heeter daad*, *te gezetter tijd*, *te bekwamer tijd*.

De 1° en 4° nv. onzijdig enkelvoud wordt steeds gebruikt, wanneer 't zelfstandig naamwoord vergezeld gaat van 't lidwoord *een* of de woorden: *geen*, *eenig*, *menig*, *ieder*, *elk*, *zeker*, *welk*, *alle*, *veel*. Gaat het lidwoord *het* of een bezittelijk of aanwijzend voornaamwoord vooraf, dan bezigt men den sterken vorm, wanneer men de hoedanigheid noemt om de hoedanigheid, den zwakken, wanneer men de hoedanigheid noemt als een middel tot onderscheiding eener zelfstandigheid van andere, welke die hoedanigheid niet bezitten. Zoo zegt men: *mijn oud huis* van een huis, dat werkelijk oud is, *mijn oude huis* van 't huis, dat men vroeger bewoonde, dus ter onderscheiding van 't tegenwoordige. Zoo valt in den zin: *Hebt gij uw ziek paard verkocht?* de nadruk op *ziek*, terwijl in: *Hebt gij uw zieke paard verkocht?* de onderstelling voor de hand ligt, dat de eigenaar ook gezonde paarden heeft. Zoo zal men van Bilderdijk zeggen: *Het is een genot zijn sierlijk schrift te lezen*, terwijl men aan iemand, die meer nichtjes heeft, zal vragen: *Leeft uw blinde nichtje nog?* Vergelijk nog: *het, dit, dat voortreffelijk boek*, met: *Aan dit lijvige boek heb ik tweemaal zooveel tijd besteed, als aan de beide andere*.

De 2° nv. onzijdig enkelvoud komt voor in: *blootshoofds*. Bovendien staat deze vorm na onbepaalde voornaamwoorden en onbepaalde telwoorden: *iets*, *wat goeds*, *fraais*; *iemand vreemd*, *anders*; *veel moois*, *eenig kwaads*, *weinig bijzonders*. Men merke hierbij echter op, dat deze bijvoeglijke naamwoorden dan als zelfstandige voorkomen.

De 3° nv. onzijdig enkelvoud komt voor in: *van goeden bloede*, *in koelen bloede*, *van voornamen huize*, *in goeden doen*.

Van 't meervoud komt alleen de tweede naamval voor in: *halverwegen*, *allerwegen*.

§ 243. De zwakke verbuiging is die, welke 't bijvoeglijk naamwoord aanneemt na 't lidwoord *de*. Zij is dus:

Enkelvoud.

	<i>Mannelijk.</i>	<i>Vrouwelijk.</i>	<i>Onzijdig.</i>	<i>Meervoud.</i>
1.	goede	goede	goede	goede
2.	goeden	goede	goeden	goede
3.	goeden	goede	goede(n)	goeden
4.	goeden	goede	goede	goede.

De 3^e nv. onzijdig enkelvoud is in de tegenwoordige taal *goede*: *Hebt gij het goede dier haver gegeven? Vroeger was hij goeden*; vandaar: *ten vorigen jare*.

§ 244. Onverbogen blijven de bijvoeglijke naamwoorden:

a. wanneer zij een deel van 't gezegde uitmaken of achter 't zelfstandig naamwoord staan: *Het gras is groen. Vaderlief, God Almachtig, De Staten-Generaal*. Zoo ook wanneer zij door 't lidwoord van 't zelfstandig naamwoord zijn gescheiden: *Zoo groot eene opoffering*.

b. de van plaatsnamen afgeleide op **er**: *de Harlinger beurtman, Haarlemmer halletjes*. Dit zijn oorspronkelijk zelfstandige naamwoorden.

c. de stoffelijke adjectieven, wanneer zij op **en** eindigen: *de gouden bril*. Dit geschiedt welluidendheidshalve.

d. om dezelfde reden: *rechter en linker*.

§ 245. Gewoonlijk laat men onverbogen:

a. de bijvoeglijke naamwoorden, die op **en** eindigen, vooral sterke verleden deelwoorden: *zijne eigen woorden, gebroken armen en beenen*.

b. de vergrootende trappen, vooral die van twee- en meer lettergripige adjectieven: *dapperder mannen, uitvoeriger berichten, grooter tuinen*.

§ 246. De bijvoeglijke naamwoorden, die als zelfstandige naamwoorden worden gebruikt en mannelijke of vrouwelijke personen beteekenen, worden als zwakke substantieven verbogen: *de wijze, de schoone*. Zijn zij onzijdige begripsnamen, dan wordt de tweede naamval omschreven en ondergaat het woord geene verandering: *het goede, van het goede*.

Intusschen merke men op, dat bijvoeglijke naamwoorden, zonder **e** als substantieven voorkomende, de verbuiging des sterken substantiefs hebben. Zoo de mannelijke: *zot, dwaas, gek, vrek* en de onzijdige: *het ruim, diep, droog, nat, vocht, zout, zuur, bruin, zwart, goed, kwaad*, enz. De mannelijke vormen hun meervoud door **en**; de onzijdige mede, zoo zij in 't meervoud voorkomen, wat met de meeste niet het geval is.

Nog zorge men, de als substantieven gebruikte adjectieven niet te verwarren met werkelijke adjectieven, waarachter 't zelfstandig naamwoord is weggelaten; deze worden natuurlijk geheel als bijvoeglijke naamwoorden behandeld: *Rijke lieden, zoowel als arme, moeten sterven. De oude huizen zijn veel sterker dan de nieuwe. Ik verkies dezen korten weg boven dien langen*.

§ 247. Opmerking verdienen de woorden *zelf* en *alleen*, die achter een substantief of voornaamwoord staan. Ofschoon eigenlijk bijvoeglijke voornaamwoorden, (Verg. § 105.) worden zij tot de bijvoeglijke naamwoorden gerekend. *Alleen* blijft steeds onverbogen. *Zelf* wordt verbogen als een zwak bijvoeglijk naamwoord of werpt de uitgangen **e** en **en** af. 't Heeft echter ook een' sterken tweeden naamval: *zelfs* in de uitdrukkingen: *om mijns zelfs wil, om uws zelfs wil*, enz. De zwakke tweede naamval wordt niet gebruikt.

De verbuiging is dus:

Enkelvoud.

	<i>Mannelijk.</i>	<i>Vrouwelijk.</i>	<i>Onzijdig.</i>	<i>Meervoud.</i>
1.	zelve	zelve	zelve	zelve
2.	_____	_____	_____	_____
3.	zelven	zelve	zelve	zelven
4.	zelven	zelve	zelve	zelve.

TRAPPEN VAN HOEDANIGHEID.

§ 248. De vergrootende trap wordt gevormd door den uitgang **er** achter den stellenden te plaatsen: *grooter, kleiner*. De bijvoeglijke naamwoorden, die op **r** eindigen, lasschen eene **d** in: *duurder, zwaarder*.

De overtreffende trap wordt gevormd door **st** achter den stellenden te plaatsen: *grootst, kleinst*. Gaat het adjectief op een' sisklank uit, dan laat men, ook in den verbogen vorm, de **s** weg: *wijst, de wijste koning*. Eindigt de stamvorm op **e**, dan verdwijnt deze in den vergrootenden en overtreffenden trap: *blijde, blijder, blijdst*. Doch van *moede* en *spade* maakt men geen' vergrootenden of overtreffenden trap. Mocht de overtreffende trap een' wanklank veroorzaken, dan omschrijft men dien liefst: *meest gerust, meest juist, meest gepast*, enz.

§ 249. Soms worden de trappen van hoedanigheid van verschillende stammen gemaakt:

goed, beter, best (eigenlijk *betst*) van *bat* (goed), nog over in: *bate* (voordeel, goed), *baten* (voordeelig, goed zijn). *Bet* in: *betweter, betovergrootvader* is een oude bijwoordelijke vergrootende trap met de beteekenis van *beter* of *meer*.

Slecht of *kwaad, erger, ergst* van den stam *erg* of *arg* (slecht), nog over in: *ergdenkend, argwaan, argeloos, zich ergeren, iets zonder erg* (eig. zonder kwade bedoeling) *doen: Hoe gaat het hem? Slecht en ik vrees, dat het nog erger zal worden. Men moet niet dadelijk het ergste vreezen*. Doch ook *erg* is de stellende trap van *erger, ergst*: *'t Is nu reeds vrij erg, doch het ergste moet nog komen. Kwaad* is de stellende trap van *erger* in: *Van kwaad tot erger vervallen. Kwaad, kwader, kwaadst* beteekenen: *toornig* of *ondeugend, slecht: Hoe meer men hem plaagde, des te kwader werd hij. Kwader jongen heb ik van mijn leven niet gezien*

Schoon zij eigenlijk tot de tel- en bijwoorden behooren, noemen wij hier ook:

veel, meer, meest, van een' stam *mee* (groot, veel). Van *meer* maakt men ook den vergrootenden trap *meerder*: *Bij meerder zorg ware 't beter gegaan*.

Weinig, minder, minst van den stam *min* (klein, weinig), nog over in: *evenmin. Dit is een min kereltje*, en met de beteekenis van *minder* in: *min of meer, niettemin. Zes min drie is drie. Dat was min beleefd dan oprecht*.

Gaarne, liever, (het) liefst van den stam *lief*.

Dikwijls, meermalen, (het) meest of *vaker* en *(het) vaakst*.

III. HET VOORNAAMWOORD.

a. Het persoonlijk voornaamwoord.

§ 250. De persoonlijke voornaamwoorden van den 1sten en 2^{den} persoon kennen geene geslachtsonderscheiding. Deze zou overbodig zijn, daar zoowel de 1^e als de 2^e persoon, de spreker en de aangesprokene, bij 't spreken tegenwoordig zijn. De derde persoon daarentegen wordt steeds als afwezig aangemerkt; vandaar de onderscheiding van mannelijk, vrouwelijk en onzijdig.

§ 251. Het voornaamwoord van den eersten persoon wordt verbogen als volgt:

Enkelvoud.	Meervoud.
1. ik	wij (we)
2. mijns, mijner	onzer
3. mij (me)	ons
4. mij (me)	ons.

§ 252. Het voornaamwoord van den tweeden persoon enkelvoud is in onbruik geraakt en vervangen door 't meervoud. De verbuiging was en is:

Enkelvoud.	Meervoud.
1. du	gij (ge)
2. dijns, dijner	uws, uwer
3. dij (di)	u
4. dij (di)	u.

Het in de spreektaal gebruikelijke *jij* (je) is in den 3^{en} en 4^{en} naamval: *jou* (je); 't meervoud is in den 1^{en}, 3^{en} en 4^{en} naamval: *jijlui*, *jullie*; *jelui*, *jullie*; *jelui*, *jullie*.

§ 253. Het voornaamwoord van den derden persoon wordt verbogen:

Mannelijk.

Enkelvoud.	Meervoud.
1. hij (i)	zij (ze)
2. zijns, zijner	huns, hunner
3. hem (em)	hun (ze)
4. hem (em)	hen (ze).

Vrouwelijk.

Enkelvoud.	Meervoud.
1. zij (ze)	zij (ze)
2. haars, harer	haars, harer
3. haar (er)	haar (ze)
4. haar (er)	haar (ze).

Onzijdig.

Enkelvoud.	Meervoud.
1. het ('t)	zij (ze)
2. zijns, zijner	huns, hunner
3. het ('t)	hun (ze)
4. het ('t)	hen (ze).

De vormen *i*, *em*, *er*, 't, die geene *h* vertoonen, worden alleen in de spreektaal en de gemeenzame schrijftaal gebruikt. De onderscheiding van *hun* en *hen* in den 3^{en} en 4^{en} naamval mannelijk en onzijdig meervoud is willekeurig: *hun* en *hen* zijn oorspronkelijk beide een 4^e naamval enkelvoud. De 3^e naamval mannelijk enkelvoud heeft den 4^{en} naamval verdrongen. Oorspronkelijk was 't meervoud voor alle geslachten gelijk; dit is nog zoo in de spreektaal, waarin men in den 3^{en} en 4^{en} naamv. de tusschen haakjes geplaatste vormen gebruikt en de tweede naamval niet voorkomt.

Nog verdient opmerking het voornaamwoord *er*, eigenlijk een tweede naamval meervoud van denzelfden stam als *em*. Het moet wel worden onderscheiden van 't gelijkkluidend bijwoord *er* (daar): *Hoeveel appelen hebt gij? Ik heb er* (voornaamwoord) *twee. Er (daar) zijn er* (voornaamwoord) *niet velen, die hem dat zullen nadoen.*

Vóór de woorden *aller* en *beider* gebruikt men tegenwoordig de vormen *ons*, *uw*, *hun*, *haar*, die eigenlijk de afkorting zijn der tweede naamvallen *onzer*, *uwer*, *hunner*, *harer*: *Ons aller wensch, uw aller hoop, hun beider bestemming.*

De tweede naamval op *s* wordt gebezigd in de uitdrukkingen: *om mijns zelfs wil, mijnsgelijke. Dit is zijns onwaardig.* Soms vindt men dien ook bij werkw. of bijv. naamw., die een' tweeden naamval regeeren, doch meestal wordt in dat geval de vorm op *er* gebruikt. (Verg. § 165.)

§ 254. Het wederkeerend voornaamwoord *zich*, dat de geslachts-onderscheiding mist, komt alleen in den 3^{den} en 4^{den} naamval voor. De wederkeerige voornaamwoorden: *elkander*, *malkander* hebben in den 2^{den} naamval: *elkanders*, *malkanders* en blijven in den 3^{den} en 4^{den} naamval onverbogen.

b. *Het bezittelijk voornaamwoord.*

§ 255. De bezittelijke voornaamwoorden zijn van denzelfden stam als de 2^e naamval der persoonlijke. Zij hebben tweeërlei geslacht en getal: het subjectief en objectief geslacht en getal. Het eerste is dat van den bezitter en bepaalt den stam, dien men moet gebruiken; het laatste is dat van de bezitting en bepaalt den buigingsuitgang. Zegt men: *Die vader heeft zijne kinderen lief*, dan is 't subjectief geslacht en getal mannelijk enkelvoud, vandaar *zijn*; 't objectief geslacht en getal daarentegen is onzijdig meervoud, vandaar in verband met den naamval: *zijne*.

§ 256. De bezittelijke voornaamwoorden worden verschillend verbogen, naarmate zij bijvoeglijk of zelfstandig worden gebezigd. De bijvoeglijke: *mijn, onze, uw, zijn, haar, hun* worden verbogen:

E n k e l v o u d.

<i>Mannelijk.</i>	<i>Vrouwelijk.</i>	<i>Onzijdig.</i>	Me e r v o u d.
1. mijn	mijne	mijn	mijne
2. mijns	mijner	mijns	mijner
3. mijnen	mijne(r)	mijn(en)	mijnen
4. mijnen	mijne	mijn	mijne

De uitgangen **e** of **en** worden dikwijls weggelaten.

't Eenige bezittelijk voornaamwoord, dat in den eersten naamval mannelijk enkelvoud **e** heeft, is *onze*; dit komt daarvandaan, dat het oorspronkelijk luidde: *onzer*; de **e** is dus geen naamvalsuitgang. 't Bezittelijk voornaamwoord van den 2^{en} persoon enkelvoud luidde *dijn* en komt nog voor in: 't *mijn en dijn*. Voor 't subjectief mannelijk en onzijdig enkelvoud bezigt men *zijn*, voor 't meervoud: *hun*; voor 't subjectief vrouwelijk enkelvoud en meervoud: *haar*. *Haar (er)* gold voorheen ook en geldt in de spreektaal nog voor 't mannelijk en onzijdig meervoud: *Trouw nooit, kind, want de mannen laten er haar vrouwen altijd inloopen.* (B.) *Hebben die jongens er werk al af?*

De oude 3de naamval vrouwelijk enkelvoud op **er** komt nog voor in: *te uwer verjaring, te zijner verontschuldiging*; de 3de naamval onzijdig enkelvoud op **en** in: *te mijnen behoefte* en met achteraangehechte **t** in: *te mijnen(t)*, nl. *huize, te uwent*, enz.

§ 257. De zelfstandige bezittelijke voornaamwoorden worden steeds van 't lidwoord *de* voorafgegaan en verbogen als zwakke bijvoeglijke naamwoorden. Derhalve:

E n k e l v o u d.

<i>Mannelijk.</i>	<i>Vrouwelijk.</i>	<i>Onzijdig.</i>	Me e r v o u d.
1. de mijne	de mijne	't mijne	de mijne
2. des mijnen	der mijne	—	der mijne
3. den mijnen	de(r) mijne	't mijne	den mijnen
4. den mijnen	de mijne	't mijne	de mijne.

Doch wanneer 't zelfstandig bezittelijk voornaamwoord in 't meervoud op personen wijst, die tot den bezitter in eene bekende betrekking staan, dan geeft men ook den 1^{en}, 2^{en} en 4^{en} naamval eene **n**. *De heer H. is met de zijnen op reis gegaan. Napoleon en de zijnen leden eene geduchte nederlaag. God verlaat de Zijnen niet.* Daarentegen: *Uwe boeken en de mijne. Mijne ouders en de zijne.*

c. *Het aanwijzend voornaamwoord.*

§ 258. De verbuiging der aanwijzende voornaamwoordeu is als volgt:

E n k e l v o u d.

<i>Mannelijk.</i>	<i>Vrouwelijk.</i>	<i>Onzijdig.</i>	<i>Meervoud.</i>
1. <i>deze</i>	<i>deze</i>	dit	<i>deze</i>
2. <i>dezes</i>	<i>dezer</i>	<i>dezes</i>	<i>dezer</i>
3. <i>dezen</i>	<i>deze(r)</i>	<i>dezen</i> (dit)	<i>dezen</i>
4. <i>dezen</i>	<i>deze</i>	dit	<i>deze</i>
1. <i>die</i>	<i>die</i>	dat	<i>die</i>
2. <i>diens</i>	<i>dier</i>	<i>diens</i>	<i>dier</i>
3. <i>dien</i>	<i>die(r)</i>	<i>dien</i> (dat)	<i>dien</i>
4. <i>dien</i>	<i>die</i>	dat	<i>die</i>
1. <i>gene</i>	<i>gene</i>	-----	<i>gene</i>
2. -----	-----	-----	-----
3. <i>genen</i>	<i>gene</i>	-----	<i>genen</i>
4. <i>genen</i>	<i>gene</i>	-----	<i>gene</i> .

Zelfstandig gebruikt en voor personen gebezigd, worden *deze* en *gene* ook wel in den 1^{en} en 4^{en} naamval meerv. *dezen*, *genen*, doch nooit *dien*. (Verg. § 267.)

De 3^e naamval vrouwelijk enkelvoud: *dezer*, *dier* wordt nog alleen in deftigen stijl in enkele uitdrukkingen gebezigd, bijvoorbeeld: *te dezer*, *dier gelegenheid*, *te dezer*, *dier plaatse*. De 3^e naamval onz. enkelvoud: *dezen*, *dien* evenzoo, bijv.: *na dezen*, *bij dezen*, *indien*, *bijaldien*, *met dien verstande*, *uit dien hoofde*.

Een oude 2^e naamval onzijdig enkelvoud: *dies*, *des* bleef bewaard in 't bijwoord *dies* (daarom): *De Heer heeft groote dingen aan ons gedaan: dies zijn wij verblijd*. Verder in: *desnoods* (eigenlijk: des nood zijnde), *deskundig*, *desbevoegd*, *desbewust*, waarin de 2^e naamval geregeerd wordt door 't bijvoeglijk naamwoord; *destijds*, *deswege(n)s*, (deswege), de tweede naamval van *die tijd*, *die weg* (reden), *desgelijks*, waarin *gelijk* eigenlijk een als bijwoord gebruikt zelfstandig naamwoord is, door een' tweeden naamval voorafgegaan en *desniettemin* waarin *des* de beteekenis heeft van *daardoor* = *door dat*.

Een oude 2^e naamval vrouwelijk enkelvoud *der* komt voor in: *derwijze*, *dermate*, *derhalve* (halve = reden).

Een 2^{en} naamval meervoud vindt men in: *dergelijke* en *der* in: *Daar waren der velen*, enz.

Van 't aanwijzend *gene* is *gindsch* gevormd, dat zoowel bij mannelijke en vrouwelijke als onzijdige zelfstandige naamwoorden voorkomt.

d. *Het vragend voornaamwoord.*

§ 259. De vragende voornaamwoorden *wie* en *welke* worden verbogen:

E n k e l v o u d.			
<i>Mannelijk.</i>	<i>Vrouwelijk.</i>	<i>Onzijdig.</i>	M e e r v o u d.
1. <i>wie</i>	<i>wie</i>	<i>wat</i>	<i>wie</i>
2. <i>wiens</i>	<i>wier</i>	————	<i>wier</i>
3. <i>wien</i>	<i>wie</i>	<i>wat</i>	<i>wien</i>
4. <i>wien</i>	<i>wie</i>	<i>wat</i>	<i>wie</i>
1. <i>welk, welke</i>	<i>welke</i>	<i>welk</i>	<i>welke</i>
2. ———	————	————	————
3. <i>welken</i>	<i>welke</i>	<i>welk</i>	<i>welken</i>
4. <i>welken</i>	<i>welke</i>	<i>welk</i>	<i>welke</i> .

Een' ouden tweeden naamval onzijdig enkelvoud *wes* vindt men in: *weshalve*.

De sterke eerste naamval mannelijk enkelvoud *welk* wordt gebruikt, wanneer men naar een' persoon vraagt in zijne waardigheid of betrekking, de zwakke: *welke*, wanneer men naar den naam des persoons vraagt: *Ik vraag u: Welk rechtschapen vorst kan zijne onderdanen zoo behandelen? Welke vorst heeft dat verbond met Frankrijk gesloten?*

In *welk een, wat een* (uitroepend), *wat voor een* blijven *welk* en *wat* onverbogen. In 't laatste regeert 't voorzetsel *voor* natuurlijk geen' vierden naamval.

e. *Het bepaling-aankondigend voornaamwoord.*

§ 260. Het bepaling-aankondigend voornaamwoord *degene* wordt, wat het laatste deel betreft, verbogen als een zwak zelfstandig naamwoord.

E n k e l v o u d.			
<i>Mannelijk.</i>	<i>Vrouwelijk.</i>	<i>Onzijdig.</i>	M e e r v o u d.
1. <i>degene</i> (diegene)	<i>degene</i> (diegene)	<i>datgene</i> ('tgeen)	<i>degenen</i>
2. <i>desgenen</i>	<i>dergene</i>	————	<i>dergenen</i>
3. <i>dengene</i>	<i>degene</i>	<i>datgene</i>	<i>dengenen</i>
4. <i>dengene</i>	<i>degene</i>	<i>datgene</i>	<i>degenen.</i>

§ 261. Het voornaamwoord *dezelfde* wordt, bijvoeglijk gebruikt, wat het laatste deel aangaat, verbogen als een zwak bijvoeglijk naamwoord; zelfstandig gebruikt, wordt het verbogen als een zwak zelfstandig naamwoord. In 't laatste geval duidt het in 't meervoud steeds personen aan.

B i j v o e g l i j k :

1. <i>dezelfde</i>	<i>dezelfde</i>	<i>'tzelfde</i> (hetzelfde)	<i>dezelfde</i>
2. <i>deszelfden</i>	<i>derzelfde</i>	<i>deszelfden</i>	<i>derzelfde</i>
3. <i>denzelfden</i>	<i>dezelfde</i>	<i>'tzelfde</i>	<i>denzelfden</i>
4. <i>denzelfden</i>	<i>dezelfde</i>	<i>'tzelfde</i>	<i>dezelfde.</i>

Zelfstandig:

1. dezelfde	dezelfde	'tzelfde (hetzelfde)	dezelfden
2. deszelfden	derzelfde	———	derzelfden
3. denzelfde	dezelfde	'tzelfde	denzelfden
4. denzelfde	dezelfde	'tzelfde	denzelfden.

§ 262. De voornaamwoorden *zulk*, *zoodanig*, *dusdanig* worden in 't enkelvoud gevolgd door 't lidwoord *een* of door een' onzijdigen stofnaam of als zoodanig voorkomend substantief. In beide gevallen blijven zij onverbogen: *zulk een man*, *zulk eene vrouw*, *zulk een kind*, *zulk bier*, *zulk volk*. In 't meervoud worden zij verbogen als sterke bijvoeglijke naamwoorden, doch de tweede naamval wordt gewoonlijk omschreven; derhalve: *zulke*, ———, *zulken*, *zulke*. Zoo gaat ook: *dergelijke*. *Zulke* en *zoodanige* worden met 't lidwoord *de* in 't meervoud: *dezulke*, *de zoodanige*. Zij worden steeds zelfstandig gebruikt en dan verbogen als 't bijvoeglijke *dezelfde*, wanneer zij zaken, als 't zelfstandige *dezelfde*, wanneer zij personen beteekenen.

f. *Het betrekkelijk voornaamwoord.*

§ 263. Als betrekkelijke voornaamwoorden gebruikt men vormen van *die* en *wie*, benevens *welk*. De verbuiging is als volgt:

Enkelvoud:

<i>Mannelijk.</i>	<i>Vrouwelijk.</i>	<i>Onzijdig.</i>	<i>Meervoud.</i>
1. die, wie	die, wie	dat, <i>wat</i>	die, wie
2. <i>wiens</i>	<i>wier</i>	———	<i>wier</i>
3. <i>wien</i>	<i>wie</i>	dat, <i>wat</i>	<i>wien</i>
4. dien, <i>wien</i>	die, <i>wie</i>	dat, <i>wat</i>	die, <i>wie</i> .

Na voorzetsels bezigt men de 4^e naamvallen: *wien* en *wie*; als 't antecedent in 't betrekkelijk voornaamwoord ligt opgesloten, gebruikt men in den 1^{en} en 4^{en} naamval: *wie*, *wien*, *wat*; na *datgene*, *dat* en *alles* bedient men zich mede van *wat*. De verbuiging van *welke* is:

1. welke	welke	'twelk (hetwelk)	welke
2. welks	welker	welks	welker
3. welken	welke	'twelk	welken
4. welken	welke	'twelk	welke.

g. *Het onbepaald voornaamwoord.*

§ 264. *Iemand* en *niemand* worden in den 2^{en} naamval *iemand's* en *niemand's*. *Men* komt alleen in den 1^{en} naamval voor; *iets*, *niets* en *alles* in den 1^{en}, 3^{en} en 4^{en} naamval. De overige als onbepaalde voornaamwoorden gebruikte woorden volgen hunne gewone verbuiging.

IV. HET TELWOORD.

§ 265. Verbogen wordt van de bepaalde hoofdtelwoorden: *één*, *nl*.

Enkelvoud.

<i>Mannelijk.</i>	<i>Vrouwelijk.</i>	<i>Onzijdig.</i>
1. een	eene	een
2. eens	eener	eens
3. eenen	eene(r)	een(en)
4. eenen	eene	een.

De uitgangen **e** en **en** worden dikwijls weggelaten. 't Woord *geen*, dat nu eens als telwoord, dan weer als lidwoord voorkomt, wordt verbogen als *één*. Een oude sterke tweede naamval van *twee*, *drie* enz. komt voor in: *tweeerlei*, *drieërhande*, *achterlei*, enz.

§ 266. Alle bepaalde hoofdtelwoorden kunnen, wanneer zij zelfstandig worden gebruikt, in 't meervoud voorkomen: *drieën*, *achten*, *honderden*, *duizenden*. Dit geschiedt in de uitdrukkingen: *met ons vieren*, *na twaalven*, *iets in vieren*, *achten vrouwen*, *snijden*, waarin zij alleen naar den vorm meervouden zijn, of, wanneer zij hoeveelheden beteekenen, als een geheel beschouwd: *drie tienen*, *verscheidene honderden*, *duizenden menschen*. Beteekenen zij cijfers, dan zijn het werkelijke zelfstandige naamwoorden: *schrijf drie zessen*.

Bij de woorden *honderd*, *duizend*, *millioen* zij herinnerd, dat zij, van bepaalde hoofdtelwoorden voorafgaan, in 't enkelvoud blijven, wanneer men de hoeveelheid als ééne massa voorstelt.

§ 267. De onbepaalde hoofdtelwoorden: *alle*, *eenige*, *vele*, *weinige*, *sommige*, *ettelijke* en ook *beide* worden in 't meervoud verbogen: *alle*, *aller*, *allen*, *alle*, dus als sterke adjectieven. Alleen, wanneer zij zelfstandig voorkomen en op personen wijzen, geeft men ze veelal ook in den 1sten en 4^{den} naamval eene **n**, dus *allen*, *aller*, *allen*, *allen*: *Velen zijn geroepen*, *weinigen uitverkoren*. *De menigte stond dicht opeengepakt de komst des Konings af te wachten; op eens hoorde men allen juichen: Leve de Koning! Wie heeft het gedaan, uw broeder of uw neef? Geen van beiden, geloof ik*. Daarentegen: *Alle werklieden waren ontevreden; vele staakten het werk; sommige hoorde men oproerige kreten aanheffen. Op den derden dag na de opening der tentoonstelling waren er reeds vele bloemen verwelkt; weinige zagen er nog frisch uit; ettelijke hadden reeds hare bladeren verloren. Arbeiden en rusten: beide geven op hunnen tijd genot*.

Intusschen zij opgemerkt, dat er voor 't boven vermeld vrij algemeen gebruik der *n* in 't meervoud geen enkele redelijke grond te vinden is. Men verbuigt dan toch den 1^{en} en 4^{en} naamval als een zwak substantief en den 2^{en} en 3^{en} naamv. als een sterk adjectief. De 2^e naamv. is immers altijd *aller*, enz.: *Aller oogen wachten op U, o Heer!*

De telwoorden *elk* en *ieder* worden alleen in 't enkelvoud gebezigd. Zelfstandig gebezigd, hebben zij in den 2^{en} naamval: *ieders*, *elks*; bijvoeglijk gebruikt, worden zij verbogen als de bijvoeglijke bezittelijke voornaamwoorden, doch de tweede naamval wordt omschreven: *van elken*

man, elke vrouw, elk kind. Menig wordt mede alleen in 't enkelvoud en bijvoeglijk gebruikt en volgt de verbuiging van *ieder*. *Veel, weinig* en *luttel*, in t enkelvoud gebruikt, blijven onverbogen: *veel goud, luttel zilver*. *Alle* kan ook bij een enkelvoudig zelfstandig naamwoord in den 1sten naamval in den vorm *alle* voorkomen: *Alle vleesch is als gras. Alle berg en alle heuvel zal vernederd worden.* (Stb.) Zegt men daarentegen: *Spoedig met alle man aan de pompen!* dan staat *man* eigenlijk in 't meervoud. Wanneer *al* gevolgd wordt door 't lidwoord *de* of een dergelijk woord, blijft het gewoonlijk onverbogen.

§ 268. De bepaalde en onbepaalde rangtelwoorden: *eerste, tweede, zooveelste, hoeveelste*, benevens *halve* worden verbogen als zwakke bijvoeglijke naamwoorden. Wanneer zij zelfstandig worden gebruikt en op personen wijzen, krijgen zij mede eene **n** in den 1sten, 2^{den} en 4^{den} naamval: *Vele eersten zullen de laatsten zijn.* Worden zij als benamingen van deelen gebruikt, dan krijgen zij in 't meervoud eene **n** of blijven aan 't enkelvoud gelijk, naarmate men aan de afzonderlijke deelen of aan ééne massa denkt: *Er zijn nu twee derden dier hoeveelheid verdwenen en dus blijft er nog één over. Twee derde van twaalf is acht.*

V. HET LIDWOORD.

§ 269. Uit 't aanwijzend voornaamwoord *die* ontstond 't lidwoord *de*, uit *dat* 't lidwoord 't, dat ook wel, tengevolge van verwarring met het persoonlijk voornaamwoord, geschreven wordt: *het*. Dit lidwoord van bepaaldheid wordt verbogen:

Enkelvoud.			
Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.	Meervoud.
de	de	't (het)	de
des	der	des	der
den	de(r)	den ('t, het)	den
den	de	't (het)	de

De 3^e naamval vrouwelijk en onzijdig enkelvoud *der, den* wordt nog alleen in deftigen stijl of in enkele uitdrukkingen aangetroffen: *Hij bood der jonk-vrouw zijne bescherming aan. In den beginne, in den gebede*, enz. Dikwijls smelt 't lidwoord met 't voorzetsel *te* samen tot *ten* en *ter*: *ten dienste, ten verderve, ter oore, ter aarde*, enz. Hierbij merke men op, dat *ten* en *ter* ongeoorloofd is vóór een bezittelijk of aanwijzend voornaamwoord; dus niet: *ten mijnen behoefte, ter dezer ure*, maar: *te mijnen, te dezer*, enz., doch wel vóór een bijvoeglijk naamwoord: *ter rechter tijd, ter goeder trouw*.

§ 270. 't Telwoord *één*, toonloos uitgesproken, werd het lidwoord van eenheid. Het wordt verbogen als dat telwoord. De uitgangen **e** en **en** worden ook hier dikwijls weggelaten.

VI. HET WERKWOORD.

§ 271. De vervoeging der werkwoorden is tweërlei: sterk en zwak.

Een sterk werkwoord verandert in sommige vormen zijn' stamklinker en vormt 't verleden deelwoord door aanhechting van den uitgang **en** aan den stam. Een zwak werkwoord behoudt in alle vormen zijn' stamklinker en vormt zijn verleden deelwoord door aanhechting van **d** of **t** aan den stam.

§ 272. Bij de vervoeging der werkwoorden lette men allereerst op den stam. Deze wordt verkregen, door van den infinitief **en** weg te laten, en bovendien eene **v** of **z** in **f** en **s** te veranderen, een' slotmedeklinker weg te laten, zoo deze verdubbeld was, of den klinker te verdubbelen: *leeren—leer, vreezen—vrees, kluiven—kluif; bidden—bid, halen—haal, duren—duur, lezen—lees, loven—loof.*

Daar de sterke werkwoorden hun' stamklinker veranderen, worden zij wel eens meerstammige werkwoorden geheeten. Noemt men de verschillende vormen des stams zelf stammen, dan kan een sterk werkwoord ten hoogste vier stammen hebben. Zij zijn die van den onvoltooid tegenwoordigen tijd: *spreek*, die van den onvoltooid verleden tijd enkelvoud: *sprak*, die van den onvoltooid verleden tijd meervoud: *spraak*, die van 't verleden deelwoord: *spraak*.

§ 273. Naar de wijze, waarop de klinkerverandering der sterke werkwoorden plaats heeft, worden zij in 10 klassen verdeeld. Een paar voorbeelden van elke klasse worden hier genoemd met de verschillende stammen, die zij tegenwoordig of vroeger vertoonen:

	Infinitief.	Onv. verl. t. enk.	Onv. verl. t. m.	Verl. deelw.
I.	<i>drink-en</i>	<i>dronk</i> (voorheen <i>drank</i>)	<i>dronk-en</i>	<i>ge-dronk-en</i>
	<i>geld-en</i>	<i>gold</i> (voorheen <i>gald</i>)	<i>gold-en</i>	<i>ge-gold-en</i>
II.	<i>stel-en</i>	<i>stal</i>	<i>stal-en</i>	<i>ge-stol-en</i>
	<i>stek-en</i>	<i>stak</i>	<i>stak-en</i>	<i>ge-stok-en</i>
III.	<i>lez-en</i>	<i>las</i>	<i>laz-en</i>	<i>ge-lez-en</i>
	<i>gev-en</i>	<i>gaf</i>	<i>gav-en</i>	<i>ge-ge-ven</i>
IV.	<i>bijt-en</i>	<i>beet</i> (voorheen <i>beit</i>)	<i>bet-en</i>	<i>ge-bet-en</i>
	<i>lijd-en</i>	<i>leed</i> (voorheen <i>leid</i>)	<i>led-en</i>	<i>ge-led-en</i>
V.	<i>giet-en</i>	<i>goot</i> (voorheen <i>gout</i>)	<i>got-en</i>	<i>ge-got-en</i>
	<i>buig-en</i>	<i>boog</i> (voorheen <i>boug</i>)	<i>bog-en</i>	<i>ge-bo-gen</i>
VI.	<i>var-en</i>	<i>voer</i>	<i>voer-en</i>	<i>ge-var-en</i>
	<i>drag-en</i>	<i>droeg</i>	<i>droe-gen</i>	<i>ge-drag-en</i>
VII.	<i>hang-en</i>	<i>hing</i>	<i>hing-en</i>	<i>ge-hang-en</i>
	<i>vall-en</i>	<i>viel</i>	<i>viel-en</i>	<i>ge-vall-en</i>
VIII.	<i>lat-en</i>	<i>liet</i>	<i>liet-en</i>	<i>ge-lat-en</i>
	<i>rad-en</i>	<i>ried</i>	<i>ried-en</i>	<i>ge-rad-en</i>
IX.	<i>loop-en</i>	<i>liep</i>	<i>liep-en</i>	<i>ge-loop-en</i>
	(voorh. <i>loupen</i>)			(voorh. <i>geloupen</i>)
	<i>houw-en</i>	<i>hieww</i>	<i>hieww-en</i>	<i>ge-houw-en</i>
X.	<i>heet-en</i>	voorh. <i>hiet</i>	voorheen <i>hiet-en</i>	<i>ge-heet-en</i>
	(voorheen <i>heiten</i>)			(voorheen <i>geheiten</i>)
	<i>scheid-en</i>	voorh. <i>schied</i>	voorheen <i>schied-en</i>	<i>ge-scheid-en</i>

§ 274. Ten einde gemakkelijk een overzicht dezer klassen te verkrijgen, diene 't volgende:

a. De zes eerste klassen moeten onderscheiden worden van de vier laatste.

b. De drie eerste klassen vertoonden oorspronkelijk alle in den onvoltooid verleden tijd enkelvoud eene **a**, die bij de eerste in **o** is overgegaan en dus gelijk geworden aan den klinker des meervouds. De twee eerste klassen hebben eene **o** in 't verleden deelwoord, de derde eene **e**. De klinker des infinitiefs is bij de eerste somtijds, bij de tweede en derde steeds eene **e**.

c. Een werkwoord der eerste klasse heeft steeds twee medeklinkers achter den klinker, waarvan de eerste altijd **l, m, n, r** is; de tweede kan aan den eersten gelijk of daarvan verschillend zijn: *binden, glimmen*.

Een werkwoord der tweede klasse heeft één' medeklinker na den stamklinker en deze is: **l, m, n, r** of wel **k**.

Een werkwoord der derde klasse heeft één' medeklinker na den stamklinker, doch steeds een' anderen dan de bovengenoemde.

d. Een werkwoord der vierde klasse heeft tot stamklinker **ij** (voorheen **il**), **ee** (voorheen **ei**), **e** (voorheen **l**), **e** (voorheen **l**). In al zijne stammen kwam dus oorspronkelijk eene **l** voor.

Een werkwoord der vijfde klasse heeft tot stamklinkers: **ie** of **ui** (voorheen **iu**; spreek uit: *ioe*) **oo** (voorheen **ou**), **o** (voorheen **u**; spreek uit: *oe*), **o** (voorheen **u**; spreek uit: *oe*). In al zijne stammen kwam dus oorspronkelijk eene **u** voor.

e. Een werkwoord der zesde klasse heeft in den infinitief en 't verleden deelwoord eene **a**, in den onvoltooid verleden tijd eene **oe**.

f. De vier laatste klassen komen in twee opzichten met elkander overeen: zij hebben alle in den onvoltooid verleden tijd eene **ie** of **i** en in 't verleden deelwoord denzelfden klinker als de infinitief. Van deze klassen verschillen de zevende en achtste alleen daarin, dat de eerste in den infinitief eene onvolkomen **a** (*vallen*); de laatste in denzelfden vorm eene volkomen **a** (*raden*) heeft. De negende klasse heeft eene **ou** of daaruit ontstane **oo**, de tiende eene **ei** of daaruit ontstane **ee**. De eenige werkwoorden der negende klasse zijn: *loopen, stooten* en *houwen*, der tiende: *scheiden* en *heeten*, die in den onvoltooid verleden tijd zwak zijn geworden.

Eene elfde klasse zou het werkwoord *roepen* moeten uitmaken, dat met de vier laatste overeenkomt in den klinker van den onvoltooid verleden tijd (*riep*), doch met geene der vier in den klinker van infinitief en verleden deelwoord (*roepen, geroepen*).

§ 275. Ten opzichte van de werkwoorden der verschillende klassen valt voorts nog op te merken:

I. Als de eerste der beide slotmedeklinkers van den stam **l** of **r** is, is de stamklinker **e**: *bergen, delven, kerven, gelden*. *Zwemmen* staat voor *zwimmen*; vergelijk: *glimmen, klimmen*. De **a** of **o** van den onvoltooid verleden tijd ging in **ie** over bij de werkwoorden: (*be*)*derven*,

helpen, sterven, werpen, werven, zwerven. Het werkwoord *worden* werd voorheen vervoegd: *werden, ward, worden, geworden* en behoorde dus tot deze klasse. Thans luidt het in den onvoltooid verleden tijd: *werd, werden* of *wierd, wierden*.

Belgen ging tot de zwakke vervoeging over: *belgen, belgde, gebelgd*. Van de sterke vervoeging is nog over 't verleden deelwoord (*ver*)*bolgen*, dat alleen als bijvoegl. naamw. wordt gebruikt en in beteekenis verschilt van *gebelgd*. *Gerinnen* (samenvloeien) leeft nog alleen in 't verleden deelwoord: *geronnen (bloed)*, het verleden deelwoord van *rinnen* (vloeien, gaan) in: *Zoo gewonnen, zoo geronnen*. Van het sterke werkwoord *rinnen* is het zwakke *rennen* afgeleid.

Omgekeerd werden voorheen zwak vervoegd: *schenken, schenden, zenden*. (Verg. § 290 en § 291.)

Verkeerdelijk is men als werkwoorden der eerste klasse gaan vervoegen: *bersten, treffen, vechten, vlechten* en *schrikken* (onovergankelijk). *Bersten* heeft thans: *borst* of *berstte*; 't verleden deelwoord: *geborsten*. *Schrikken* en *verschrikken* worden ook wel zwak vervoegd, als zij onovergankelijk zijn; 't overgankelijke *verschrikken* wordt steeds zwak vervoegd.

II. Tot deze klasse behoort *komen*, dat eigenlijk *kwemen* zou moeten luiden, vandaar nog: *kwam, kwamen*. *Scheren* en *zweren* (van eene wonde) hebben voor *schar, zwar, scharen, zwaren* gekregen: *schoor, zwoor, schoren, zwoeren*. *Scheren* in: *zich wegscheren* is zwak. *Gekscheren* wordt mede zwak vervoegd; 't laatste is een geheel ander woord dan 't bovenstaande *scheren* en beteekent: *spotten*.

Gedeeltelijk of geheel zwak werden: *helen, heelde, (ver)heeld*, waarnaast nog 't sterke verleden deelwoord (*ver*)*holen*, dat alleen als bijvoegl. naamw. wordt gebruikt; *wreken, wreekte, gewroken*. *Beren* (dragen, voortbrengen) is geheel in onbruik geraakt; alleen 't verleden deelwoord *geboren* komt nog voor.

III. *Eten* heeft in 't verleden deelwoord *gegeten* in plaats van *ge-eten*. *Bidden, liggen* en *zitten* hebben **i** in plaats van **e** door den invloed eener voorheen volgende **j**. *Zien* staat voor *zi-en*; de *i* ontstond uit *e* na het wegvallen eener keelletter, die bewaard is gebleven in den onvolt. verl. tijd *zag*. *Bewegen* (onovergankelijk) heeft de vervoeging van *scheren* aangenomen. Het overgankelijke *bewegen* behoorde eigenlijk zwak vervoegd te worden, daar 't van het onovergankelijke *bewegen* is afgeleid. Van *weven* is de onvoltooid verleden tijd zwak geworden; 't verleden deelwoord is nog steeds *geweven*. *Wezen* heeft een zwak verleden deelwoord; 't sterke van voorheen wordt nog als bijvoeglijk naamwoord gebruikt, bijv. in: *een gewezen burgemeester*.

IV. Zwak worden tegenwoordig vervoegd: *grijnen, hijgen, krijschen, tijgen* (beschuldigen, in: *aantijgen*) *vrijen* en (*be*)*zwijmen*. *Pijpen* (fluiten) is sterk, doch komt weinig voor: *pijper*; *naar iemands pijpen dansen* en met de oudere uitspraak der *ij*: *Zooals de ouden zongen, piepen de jongen*. *Pijpen* (eene pijp rooken) is zwak. Zoo zijn ook:

krijgen (ontvangen), *stijven* (stijf maken, van linnen bijv), *prijzen* (loven) sterk; *krijgen* (van *krijg* = oorlog); *stijven* (sterken: *de schatkist, iemand in 't kwaad*), *prijzen* (van prijzen voorzien) zwak. *Wijzen* (toonen) en *wijzen* (oordeelen) werden vroeger zwak vervoegd; 't laatste heeft nog een zwak verleden deelwoord: *een rechterlijk gewijsde* (vonnis).

V Zoowel zwak als sterk worden vervoegd: *schuilen, schuilde, school, geschuild, gescholen; kruien, kruide, krooi, gekruid, gekrooien; zieden* (koken), *zood, ziedde (Hij ziedde van toorn), gezoden. Klieven* is geheel zwak geworden; *kluiven* daarentegen wordt tegenwoordig sterk vervoegd; *klooven* is zwak. *Pluizen* (pluizen uittrekken) is sterk, *pluizen* (pluizen afgeven) zwak. *Spuwen* is zwak geworden; *spugen* wordt nog vervoegd: *spoog, gespogen. Tijgen* (gaan, trekken) behoort tot deze klasse, blijkens *toog, togen* en *getogen*. Door verwarring met *tijgen* (beschuldigen) van de vorige klasse is men de *ie*, die dit werkwoord vroeger had, als *ij* gaan uitspreken.

VI. *Slaan* staat voor *slahen*; de *h* was oorspronkelijk de keelletter *ch*, vandaar nog de *g* in: *sloeg, geslagen*. Naast *staan* bestond voorheen 't werkwoord *standen*, vanwaar de onvoltooid verleden tijd *stond* (voor: *stoend*). *Bakken, heffen* (voor: *hafjen*), *laden, malen, scheppen* (voor: *schapjen*), *gewagen, wasschen* en *wassen* hadden vroeger in den onvoltooid verleden tijd: *boek, hoef, loed, moel, schoep, gewoeg, woesch* en *woes*, doch zijn tot de zevende klasse overgegaan of zwak geworden: *bakte*, vroeger ook *biek, hief, laadde, maalde, schiep, gewaagde, wiesch* of *waschte, wies*; de verleden deelwoorden zijn sterk: *gebakken, geheven* (voor *gehaven*), *geladen, gemalen, geschapen, gewasschen, gewassen*, doch *gewagen* heeft *gewaagd*. *Malen* (schilderen) en *malen* (zich bekommeren, zeuren) worden zwak vervoegd. *Scheppen* (putten) is zwak geworden, dus ook: *vermaak scheppen, adem scheppen*; toch leest men ook naar de oude vervoeging: *Hij schiep daarin behagen. Lachen* heeft alleen bij dichters nog *loech*, meervoud *loegen*; 't verleden deelwoord: *gelachen*. *Zweren* (een' eed afleggen), voor *zwarjen*, behoort tot deze klasse en heeft dus *zwoer*; 't verleden deelwoord is *gezworen* (voor: *gezwaren*). *Waaien, jagen* en *vragen* hebben een' sterken onvoltooid verleden tijd: *woei, joeg, vroeg* of *waaide, jaagde, vraagde*; 't verleden deelwoord is zwak. *Jagen* (op de jacht zijn) heeft steeds *jaagde*.

VII. Naast *gaan* bestond voorheen het werkwoord *gangen*, vanwaar nog de onvoltooid verleden tijd *ging*. *Houden* luidde vroeger *halden*; vandaar de onvoltooid verleden tijd *hield*. *Bannen, spannen, spouwen, vouwen, zouten* hebben een' zwakken onvoltooid verleden tijd, doch een sterk verleden deelwoord. *Spouwen, vouwen* en *zouten* staan voor: *spalden, valden* en *zalten*; zij behooren dus mede tot deze klasse. In figuurlijken zin is 't verleden deelwoord van *ontvouwen* ook zwak: *Ik heb hem de redenen mijner handelwijze ontvouwd*.

VIII. *Braden* en *raden* hebben, 't eerste steeds, 't laatste soms, een zwakken onvoltooid verleden tijd.

IX. *Brouwen* is uit de vijfde in de negende klasse overgegaan; de onvoltooid verleden tijd is zwak, 't verleden deelwoord sterk: *gebrouwen*.

§ 276. Oorspronkelijk vormde men den onvoltooid verleden tijd der zwakke werkwoorden, door achter den stam een' verleden tijd te plaatsen van het werkwoord *doen*, terwijl zich tusschen 'tgeen wij tegenwoordig den stam noemen en dit woord nog eene **e** bevond. Langzamerhand verliep deze werkwoordelijke vorm tot *de*. Zoo was de onvoltooid verleden tijd van *hooren*: *hoorede*, van *blaffen*: *blaffede*, van *zalven*: *zalvede*, van *maken*: *makede*. Allengs verdween de klinker voor den uitgang **de**, en wanneer nu de stam eindigde op **f, k, p, s, ch** of **t**, ging **de** over in **te**; wanneer de stam op een' anderen medeklinker eindigde, bleef **de** bestaan: *blafte*, *hoorde*.

Vandaar deze regel: De onvoltooid verleden tijd der zwakke werkwoorden wordt gevormd door **te** achter den stam te plaatsen, wanneer deze eindigt op: **f, k, p, s, ch, t**. In alle andere gevallen wordt de uitgang **de** achter den stam geplaatst.

Indien echter eene **f** of **s** aan 't slot des stams in de plaats staat van **v** of **z** (onechte **f** of **s**), wordt de onvoltooid verleden tijd mede gevormd door **de**: *streefde*, *zalfde*, *huisde*, *vreesde*.

§ 277. De verleden deelwoorden der zwakke werkwoorden eindigden oorspronkelijk op een' medeklinker, die overeenkwam met onze **d**. Wanneer echter de stam eindigde op eene **f, k, p, s, ch** of **t**, werd deze medeklinker door 't wegvallen eens klinkers tusschen den stam en den uitgang tot eene **t**.

Vandaar dat de slotmedeklinker des verleden deelwoords steeds overeenkomt met den beginletter van den uitgang in den onvoltooid verleden tijd; vandaar ook, dat dezelfde schijnbare uitzondering plaats heeft bij de stammen der werkwoorden op eene onechte **f** of **s**.

§ 278. Vóór den stam der sterke, zoowel als der zwakke werkwoorden, wordt in 't verleden deelwoord gewoonlijk **ge** geplaatst: *gedronken*, *gedanst*. Doch de verleden deelwoorden missen **ge**:

a. wanneer zij voorzien zijn van een der voorvoegsels: **be, ge, er, her, ont** of **ver**: *begraven*, *geloofd*, *erkend*, *herinnerd*, *ontroofd*, *veranderd*;

b. wanneer zij onscheidbaar zijn samengesteld met een bijwoord: *overlegd*, *onderhouden*, *omringd*. Daarentegen: *overgelegd*, *ondergegaan*, *omgeworpen* van: *óverleggen*, *ónderdoen*, *ómwerpen*.

§ 279. Bij werkwoorden, die scheidbaar samengesteld zijn met een substantief of adjectief, wordt **ge** tusschen beide deelen geplaatst: *ademgehaald*, *vrijgesproken*, *hooggeacht*, *gadegeslagen*.

Bij werkwoorden, die onscheidbaar samengesteld zijn met een dergelijk woord, wordt **ge** vóór den stam geplaatst: *ge vrijwaard*, *gegekscheerd*.

Bij werkwoorden, die gevormd zijn van zelfstandige of bijvoeglijke naamwoorden, welke reeds samengesteld waren, wordt **ge** vóór den stam geplaatst: *geherbergd* (van: *herberg*), *geglimlacht* (van: *glimlach*),

gerechtvaardigd (van: rechtvaardig), *geradbraakt* (van: radbraak), *gehandhaafd* (van: handhaaf), *gedoodverfd* (van: doodverf), *geblinddoekt* (van: blinddoek).

Hiertoe behooren eigenlijk ook: *gewanhoopt* (van: wanhoop) en *gewantrouwd* (van: wantrouw); doch niet *wanschapen* (van: wanscheppen).

Zoo zijn ook de werkwoorden: *beeldhouwen*, *pluimstrijken*, *dwarsdrijven* niet samengesteld uit een werkwoord en een naamwoord, maar gemaakt van de zelfstandige naamwoorden *beeldhouw(er)*, *dwarsdrijv(er)*, *pluimstrijk(er)*; daarom: *gebeeldhouwd*, *gepluimstrijkt*, *gedwarsdrijfd*.

Incasseeren, *inviteeren*, *inclineeren* en dergelijke vreemde woorden hebben natuurlijk ook: *geïnviteerd*, enz.

§ 280. De werkwoorden, die samengesteld zijn uit een sterk werkwoord en een ander woord, of die bestaan uit een sterk werkwoord en een der bovengenoemde voorvoegsels: **be**, **ge**, enz. worden sterk vervoegd: *wegloopen* en *ontloopen*, als *loopen*. Doch alle werkwoorden, die, zooals de bovengenoemde, eigenlijk van een zelfstandig of bijvoeglijk naamwoord zijn gevormd, worden zwak vervoegd: *herbergde*, *glimlachte*, *dwarsdrijfde*, enz.

§ 281. De infinitieven van sterke en zwakke werkwoorden worden gevormd door **en** of **n** achter den stam te plaatsen: *hoor-en*, *zie-n*; de tegenwoordige deelwoorden door **end** of **nd**: *hoor-end*, *zie-nd*.

§ 282. Ten einde nu de enkelvoudige tijden van een sterk of zwak werkwoord te kunnen vervoegen, wete men, dat de uitgangen, die achter den stam worden geplaatst, zijn:

Sterk of zwak werkwoord.

Aantoonende wijs.

Aanvoegende wijs.

Onvoltooid tegenwoordige tijd.

Enkely.	1.	stam + e	Enkely.	1.	stam + e
	2.			2.	
	3.	„ + t		3.	„ + e
Meerv.	1.	„ + en	Meerv.	1.	„ + en
	2.	„ + t		2.	„ + et
	3.	„ + en		3.	„ + en.

Sterk werkwoord.

Aantoonende wijs.

Aanvoegende wijs.

Onvoltooid verleden tijd.

Enkely.	1.	stam	Enkely.	1.	stam + e
	2.			2.	
	3.	„		3.	„ + e
Meerv.	1.	„ + en	Meerv.	1.	„ + en
	2.	„ + t		2.	„ + et
	3.	„ + en		3.	„ + en.

Zwak werkwoord.

*Aantoonende wijs.**Aanvoegende wijs.**Onvoltooid verleden tijd.*

Enkelv.	1.	stam + de	of te	Enkelv.	1.	stam + de	of te
	2.				2.		
	3.	„ + de	of te		3.	„ + de	of te
Meerv.	1.	„ + den	of ten	Meerv.	1.	„ + den	of ten
	2.	„ + det	of tet		2.	„ + det	of tet
	3.	„ + den	of ten		3.	„ + den	of ten .

Sterk of zwak werkwoord.

Gebiedende wijs.

Enkelv. stam

Meerv. „ + **t**.

Hierbij merke men op:

a. dat de **e** van den eersten pers. enkelvoud in den onvoltooid tegenwoordigen tijd der aantoonende wijs nog alleen in deftigen stijl of in eene enkele uitdrukking voorkomt: *Voorwaar, ik zegge u, enz. Ik verblijf hiermede, enz. Zegge f 25.*

b. dat de tweede persoon enkelvoud in de aantoonende en aanvoegende wijs vroeger eindigde op **es** of **s**: *hoores, hoors*, doch geheel verloren is gegaan; alleen de tweede persoon enkelvoud van de gebiedende wijs is bewaard gebleven.

c. dat de klinker van den onvoltooid verleden tijd der aanvoegende wijs bij de sterke werkwoorden steeds gelijk is aan dien des meervouds der aantoonende wijs: *Wij spraken. Ik sprake. Wij lazen. Ik laze.*

d. dat de vormen der voorwaardelijke wijs oorspronkelijk gelijk waren aan die der aanvoegende, doch thans veelal aan die der aantoonende wijs: *Hij sprake, hadde gesproken — sprak, had gesproken, zou spreken.*

§ 283. Er zijn eenige werkwoorden, die men gewoonlijk met den naam van onregelmatige bestempelt. Het zijn sterke of zwakke werkwoorden, welke in één of meer opzichten zich niet houden aan de regels der vervoeging van die werkwoorden. Zij zijn de volgende, waarbij men natuurlijk zou kunnen voegen alle vroeger behandelde werkwoorden, die eenige afwijking vertoonen:

Onregelmatige sterke werkwoorden.

a. *Kunnen, zullen, mogen, weten, moeten.* Deze vijf dragen den naam van werkwoorden met een' opgeschoven verleden tijd. Zij heeten zoo, omdat de vormen, die thans als tegenwoordige tijd worden

gebruikt, voorheen den verleden tijd vormden van werkwoorden, die in onbruik zijn geraakt. Dat zij inderdaad verleden tijden zijn geweest, blijkt *a.* uit het ontbreken der *t* in den 3^{en} persoon enkelvoud; *b.* bij de drie eerste en in 't Hoogd. ook bij *weten* uit het verschil in klinker tusschen 't enkel- en meervoud: beide kenmerken van den onvoltooid verleden tijd der sterke werkwoorden. Dat *weten* en *moeten* in den 3^{en} persoon enkelvoud eene *t* hebben, komt daarvandaan, dat de stam dezer werkwoorden op eene *t* eindigt; deze *t* is dus geen persoonsuitgang.

Ten einde in een voorbeeld aan te toonen, hoe het mogelijk was, dat een onvoltooid verleden tijd de beteekenis kreeg van een' tegenwoordigen tijd, kiezen wij het werkwoord *weten*. *Ik weet*, enz. is de onvolt. verl. tijd van een werkwoord, dat, naar de tegenwoordige uitspraak, den vorm *wijten* zou hebben. Dit werkwoord beteekende *zien* en dus: *ik weet*, enz. *ik heb gezien*, dus: *ik heb kennis verkregen*, dus: *ik bezit kennis*. Toen men nu niet langer dacht aan de oorzaak van het *kennis verkrijgen*, maar alleen aan 't gevolg van *zien*, d. i. het *bezitten van kennis*, was de verleden tijd tot een' tegenwoordigen geworden en geraakte *wijten* met de beteekenis van *zien* in onbruik.

Was nu zoo een tegenwoordige tijd ontstaan, dan gevoelde men natuurlijk behoefte, daarnaast weer een' verleden tijd te vormen. Hierbij volgde men den regel, dat de nieuwe onvoltooid verleden tijd gevormd werd, door den uitgang der zwakke werkwoorden te plaatsen achter den stam des meervouds van den onvoltooid tegenwoordigen tijd. Van denzelfden stam werd ook de onvoltooid tegenwoordige tijd der aanvoegende wijs alsmede de nieuwe infinitief gevormd.

1. *Kunnen.*

Aantoonende wijs.

Onvolt. teg. tijd.	Onvolt. verl. tijd.
ik kan	ik konde, kon
hij kan	hij konde, kon
wij kunnen (konnen)	wij konden
gij kunt (kont)	gij kondt (kondet)
zij kunnen (konnen)	zij konden.

Aanvoegende wijs.

Onvolt. teg. tijd.	Onvolt. verl. tijd.
ik kunne (konne)	ik konde
hij kunne „	hij konde
wij kunnen (konnen)	wij konden
gij kunnet (konnet)	gij kondet
zij kunnen (konnen)	zij konden.

De gebiedende wijs ontbreekt. De infinitief is *kunnen* (voorheen: *konnen*). Het verleden deelwoord is zwak: *gekund*. De onvoltooid tegenwoordige tijd is eigenlijk de onvoltooid verleden tijd van een werkwoord der eerste klasse: *kinnen*.

2. Zullen.

Aantoonende wijs.

Onvolt. teg. tijd.	Onvolt. verl. tijd.
ik zal	ik zoude (zolde), zou
hij zal	hij zoude (zolde), zou
wij zullen (zollen)	wij zouden (zolden)
gij zult (zolt)	gij zoudt (zoldet)
zij zullen (zollen)	zij zouden (zolden).

Aanvoegende wijs.

	ik zoude (zolde, enz.)
	hij zoude
ontbreekt	wij zouden
	gij zoudet
	zij zouden.

De gebiedende wijs ontbreekt. De infinitief is *zullen* (voorheen: *zollen*). Het verleden deelwoord wordt niet gebruikt. De onvoltooid tegenwoordige tijd is eigenlijk de onvoltooid verleden tijd van een werkwoord der tweede klasse: *zelen*. Voor *wij zollen*, enz. zou men verwachten: *wij zalen*, enz.

3. Mogen.

Aantoonende wijs.

Aanvoegende wijs.

ik mag	ik mocht (moch-te)	ik moge	ik mochte
hij mag	hij mocht „	hij moge	hij mochte
wij mogen	wij mochten	wij mogen	wij mochten
gij moogt	gij mocht (moch-tet)	gij moget	gij mochtet
zij mogen	zij mochten	zij mogen	zij mochten.

De gebiedende wijs ontbreekt. De infinitief is *mogen*. 't Verleden deelwoord is *gemoogd*. *Vermogen* heeft tot verleden deelwoord wel eens *vermocht*. *Ik mocht*, enz. staat voor: *moch-te* en dit voor: *moog-de*. De *t* is dus hier tijdsuitgang. De onvoltooid tegenwoordige tijd is eigenlijk de onvoltooid verleden tijd van een werkwoord der derde klasse: *megen*. Het meervoud is dus tot de eerste klasse overgegaan; *wij mogen* staat voor: *wij magen*.

4. *Weten.*

<i>Aantoonende wijs.</i>		<i>Aanvoegende wijs.</i>	
ik weet	ik wist	ik wete	ik wiste
hij weet	hij wist	hij wete	hij wiste
wij weten	wij wisten	wij weten	wij wisten
gij weet	gij wist	gij wetet	gij wistet
zij weten	zij wisten	zij weten	zij wisten.

De gebiedende wijs is *weet*: enkelvoud en meervoud. De infinitief is *weten*. 't Verleden deelwoord is *geweten*. *Ik weet* en *hij weet* hebben eene *e* uit *ei* ontstaan, 't meervoud eene *e* uit *i*. De onvoltooid tegenwoordige tijd is eigenlijk de onvoltooid verleden tijd van een werkwoord der vierde klasse: *wijten*. De onvoltooid verleden tijd *wist* staat voor *wis-te* en dit voor: *wit-te* en bewaart dus nog de oorspronkelijke *i*.

5. *Moeten.*

<i>Aantoonende wijs.</i>		<i>Aanvoegende wijs.</i>	
ik moet	ik moest (moeste)	ik moete	ik moeste
hij moet	hij moest „	hij moete	hij moeste
wij moeten	wij moesten	wij moeten	wij moesten
gij moet	gij moest (moestet)	gij moetet	gij moestet
zij moeten	zij moesten	zij moeten	zij moesten.

De gebiedende wijs ontbreekt. De infinitief is *moeten*. 't Verleden deelwoord is sterk: *gemoeten*. De onvoltooid tegenwoordige tijd is eigenlijk de onvoltooid verleden tijd van een werkwoord der zesde klasse: *maten*. De onvoltooid verleden tijd: *moest* staat voor *moes-te* en dit voor: *moet-te*.

Ten opzichte dezer beide laatste werkwoorden geldt nog de opmerking, dat het oudtijds een vaste regel was, dat, wanneer de stam eindigde op *t* en de uitgang met die letter aanving, de *t* des stams in *s* veranderde.

b. Van een oud werkwoord met opgeschoven verleden tijd: *dorren* (voor *dorsen*) heeft men nog den onvoltooid verleden tijd: *dors-te*, thans *dorst*, dat tegenwoordig dient als onvoltooid verleden tijd van *durven*, 'twelk oorspronkelijk mede een dergelijk werkwoord was, doch nu regelmatig zwak vervoegd wordt: *ik durf*, *hij durft*, *wij durven*, *durfde*, *gedurfd*. Daarom zegt men wel, dat *durven* een' dubbelen onvoltooid verleden tijd heeft.

c. Het werkwoord *willen* mist evenals de onder *a* en *b* genoemde werkwoorden in den onvoltooid tegenwoordigen tijd der aantoonende wijs de *t*. De oorzaak hiervan is, dat deze tijd der aantoonende wijs eigenlijk dezelfde tijd der aanvoegende wijs is. Het wordt aldus vervoegd:

Aantoonende wijs.

Onvolt. teg. tijd.	Onvolt. verl. tijd.
ik wil (voorheen: wille)	ik wilde (wou)
hij wil (voorheen: wille)	hij wilde (wou)
wij willen	wij wilden
gij wilt (voorheen: willet)	gij wildet (woudt)
zij willen	zij wilden.

Aanvoegende wijs.

Onvolt. teg. tijd.	Onvolt. verl. tijd.
ik wille	ik wilde
hij wille	hij wilde
wij willen	wij wilden
gij willet	gij wildet
zij willen	zij wilden.

De gebiedende wijs is *wil*, *wilt*. De infinitief is *willen*; 't verleden deelwoord *gewild*. De wisselvormen van den onvoltooid verleden tijd: *wou* enz. staan voor *woude* en dit voor *wolde*, een' bijvorm, door invloed der voorafgaande *w* uit *wilde* ontstaan. *Woudt* staat voor *woudet*.

d. Het werkwoord *zijn* ontleent zijne vormen aan de stammen: *be*, *is*, *zij* en *wees*, waarvan *is* en *zij* weer van denzelfden oorsprong zijn. *Wees* is de stam van een sterk werkwoord, waarvan men alleen den onvoltooid verleden tijd, de gebiedende wijs en 't verleden deelwoord gebruikt; 't laatste is zwak geworden: *geweest* (voor *geweesa*). De onvoltooid verleden tijd der aantoonende wijs heeft in 't meervoud de *z* in *r* veranderd: *wij waren*, enz. De stam *is* heeft de *t* van den onvoltooid tegenwoordigen tijd 3^{en} persoon enkelvoud afgeworpen: *hij is* (voor *ist*) en wordt alleen in dezen persoon gebruikt. De stam *be* wordt alleen in den 1^{en} persoon enkelvoud van den onvoltooid tegenwoordigen tijd der aantoonende wijs gebezigd en krijgt eene *n* als overouden persoonsuitgang: *be-n*. De vervoeging is:

Aantoonende wijs.

Onvolt. teg. tijd.	Onvolt. verl. tijd.
ik be-n	ik was
hij is(t)	hij was
wij zij-n	wij waren
gij zij-t	gij waart
zij zij-n	zij waren.

Aanvoegende wijs.

Onvolt. teg. tijd.	Onvolt. verl. tijd.
ik zij	ik ware
hij zij	hij ware
wij zijn	wij waren
gij zijt	gij waret
zij zijn	zij waren.

De gebiedende wijs is *wees*, *weest* of *zijt*. De infinitief is *zijn*.

e. Het werkwoord *plegen* (gewoonlijk doen), oorspronkelijk sterk, heeft eene *t* aan den stam des onvoltooid verleden tijds gehangen, dus: *placht* voor *plag*. Het verleden deelwoord komt in den vorm van den infinitief voor: *plegen*. Hetzelfde werkwoord in den zin van (kwaad) *doen* is zwak: *pleegde*, *gepleegd*. *Verplegen*, waarin *plegen* geene ongunstige beteekenis heeft, wordt evenzoo zwak verbogen.

Onregelmatig zwakke werkwoorden.

a. De werkwoorden: *brenge*, *denke*, *dunke*, *zoeken* en *koopen* komen hierin overeen, dat de uitgang *te* (bij *brenge* voor: *de*) in overouden tijd reeds onmiddellijk achter den stam werd geplaatst en volgens een' regel, die toen heerschte, den slotmedeklinker des stams: *g* en *k* deed overgaan in *ch*, terwijl later *te* afsleet tot *t*. Verder verdient opmerking, dat in *brenge* en *denke* oorspronkelijk de *a* stamklinker was; dat de *u* van *dunke* ontstaan is uit *o* en dat de *oo* van *koopen* en de *oe* van *zoeken*, door den invloed der beide volgende medeklinkers, in de onvolkomen *o* zijn overgegaan. Al heeft dus in deze werkwoorden de onvoltooid verleden tijd een' anderen klinker dan de onvoltooid tegenwoordige tijd, toch zijn al deze werkwoorden zwak. Nog merke men op, dat de *n* van *brenge*, *denke* en *dunke* in den onvoltooid verleden tijd is uitgeworpen. De vervoeging dezer werkwoorden is derhalve:

Infinitief.	Onvolt. verl. tijd.	Verleden deelwoord.
brenge	bracht	gebracht
denke	dacht	gedacht
dunke	docht	gedocht
zoeken	zocht	gezocht
koopen	kocht	gekocht.

Omtrent het werkwoord *koopen* zij nog opgemerkt, dat de *p* van den stam eerst overging in *f* en deze weder in *ch*.

Nog heeft het werkwoord *werken* naast de regelmatige vormen *werkte*

en *gewerkt* ook de vormen *wrocht* en *gewrocht*, die alleen in deftigen stijl en overgankelijk worden gebruikt. Naast *werken* stond namelijk vroeger *worken*; dit vormde, evenals de bovenstaande werkwoorden, *worch-te* (worcht) en *ge-worch-t* en hieruit door verplaatsing der *r*: *wroch-te* (wrocht) en *ge-wroch-t*.

b. Het werkwoord *hebben* had oorspronkelijk den vorm *habjen*, benevens een' bijvorm: *haven*. Van dezen laatste is de 3^e persoon enkelvoud van den onvoltooid tegenwoordigen tijd der aantoonende wijs gevormd. De onvoltooid verleden tijd heeft den slotmedeklinker des stams: *v*, *b*, gelijk gemaakt aan den beginmedeklinker des uitgangs: *d*, dus: *havde*, *hab-de* tot *hadde* en dit tot *had*. Zoo staat ook 't verleden deelwoord *gehad* voor: *ge-hav-d* of *ge-hab-d*. Het werkwoord wordt dus vervoegd als volgt:

Aantoonende wijs.

Onvult. teg. tijd.	Onvult. verl. tijd.
ik heb	ik had (voor: hadde)
hij heeft (voor: havet)	ik had
wij hebben	wij hadden
gij hebt	gij hadt
zij hebben	zij hadden.

Aanvoegende wijs.

Onvult. teg. tijd.	Onvult. verl. tijd.
ik hebbe	ik hadde
hij hebbe	hij hadde
wij hebben	wij hadden
gij hebbet	gij haddet
zij hebben	zij hadden.

c. Het werkwoord *doen* heeft in den onvoltooid verleden tijd in overouden tijd 't oorspronkelijke bestanddeel: *da* verdubbeld: *da-da* en daaruit: *dede*, waaruit weer: *deed*, *dee*. 't Verleden deelwoord heeft den oorspronkelijken klinker bewaard: *ge-daa-n*. Het wordt vervoegd:

Aantoonende wijs.

Onvult. teg. tijd.	Onvult. verl. tijd.
ik doe	ik deed
hij doet	hij deed
wij doen	wij deden
gij doet	gij deedt
zij doen	zij deden.

Aanvoegende wijs.

Onvolt. teg. tijd.

Onvolt. verl. tijd.

ik doe

ik dede

hij doe

hij dede

wij doen

wij deden

gij doet

gij dedet

zij doen

zij deden.

d. De werkwoorden *leggen* en *zeggen* hebben, 't eerste soms, 't laatste in Noord-Nederland steeds, tot onvoltooid verleden tijd: *leide* en *zeide* (*lei*, *zei*), waarin de *g* der regelmatige vormen: *legde* en *zegde* in *i* is overgegaan. 't Verleden deelwoord is mede soms: *geleid* en *gezeid*, doch ook: *gelegd* en *gezegd*.

VIJFDE BOEK.

DE VORMING DER WOORDEN.

I. OVER WOORDVORMING IN 'T ALGEMEEN.

§ 284. De woordvorming of afleiding (etymologie) leert de wijze kennen, waarop uit woordklanken en woorden nieuwe woorden zijn ontstaan.

De oorspronkelijkste bestanddeelen, waartoe men de bestaande woorden kan terugbrengen, heeten wortels. Zonder grondige kennis van de oudere en nieuwere verwante talen is 't niet mogelijk den vorm en de beteekenis dezer wortels vast te stellen.

§ 285. Naar hun' oorsprong verdeelt men de woorden in afgeleide en samengestelde woorden. Afgeleide woorden zijn gevormd uit wortels of woorden met behulp van aanhechtsels vóór of achter. Samengestelde woorden zijn gevormd uit de vereeniging van twee andere woorden.

Letters of lettergrepen, die, zonder zelf woorden te zijn, dienen om van een' wortel of een woord een nieuw woord te vormen, heeten voor- en achtervoegsels.

Wanneer een woord is afgeleid van een reeds bestaand woord, heet dit laatste het grondwoord. Zoo is van *onbegrijpelijk* het grondwoord *begrijpelijk*, van dit laatste is 't grondwoord *begrijpen* en hiervan weder *grijpen*; dit laatste is uit een' wortel gevormd.

Of een woord van een' wortel of van een' woord is afgeleid, laat de tegenwoordige taal niet beslissen. Slechts dit kan gezegd worden: alle echte sterke werkwoorden zijn uit wortels gevormd.

§ 286. De drie talrijkste groepen van woorden: de werkwoorden, zelfstandige naamwoorden en bijvoeglijke naamwoorden, kunnen ten slotte teruggebracht worden tot wortels, welke het begrip eener werking inhouden. Van denzelfden wortel kan zoowel een werkwoord als een substantief of een adjectief zijn afgeleid.

De woorden, welke van denzelfden wortel afkomstig zijn, kunnen dezelfde

klankwisseling vertoonen als de verschillende stammen van een zelfde sterk werkwoord der zes eerste klassen, doch ook geene andere dan deze. Wel kunnen deze klinkers echter nog weder de wijzigingen hebben ondergaan, vermeld in § 333.

Meermalen vindt men geen achtervoegsel bij een woord, uit een' wortel ontstaan; dan is het in den loop des tijds afgesleten.

§ 287. Ter opheldering van 't bovenstaande geven wij thans eenige groepen van woorden, van dezelfde wortels afkomstig. Wij rangschikken ze in dezelfde orde als de zes eerste klassen der sterke werkwoorden. Eene klankwisseling, als de vier laatste klassen vertoonen, komt bij afleidsels uit denzelfden wortel niet voor.

Als wortelklinker beschouwt men gewoonlijk: voor de wortels der 1^e, 2^e, 3^e en 6^e klasse **a**; voor die der 4^e **i**; voor die der 5^e **u** (oe).

I.

e, i — a — o.

band: binden, *band, bend-e, bint* (*t* voor *d*), *bund-el* (*u* uit *o*); — **blank**: blinken, *blank*; — **drank**: drinken, *drank, dronk*; — **drang**: dringen, *drang*; — **dwang**: dwingen, *dwang*; — **klamp** (vasthechten en zich samentrekken): *klamp, klomp*; — **klank**: klinken, *klank, klink* (van de deur); — **kramp**: krimpen, *kramp*; — **schamp**: *schimp, schamp-er*; — **slang** (kronkelen): *slang, sling-er*; — **slank**: slinken, *slank*; — **span**: spinnen, *spinne*-(kop voor kobbe); — **sprang**: springen, *sprank* (*k* voor *g*), *sprong*; — **stang** (steken): *stang, steng-el*; — **vand**: vinden, *vond*; — **wand**: winden, *wand*; — **wan** (strijden en verkrijgen): *winnen, win-st, won-d-e*; — **wrang**: wringen, *wrang, wrong, wrong-el*; — **zang**: zingen, *zang*; — **zwand** (snel gaan): *zwinden, ge-zwind*; — **zwang** (bewegen): *zwang* (in *zwang* zijn); *zweng-el*; — **barg**: bergen, (hooi)berg, *berg* (als bergplaats van metalen), *borg, burg, burch-t*; — **gald**: gelden, *geld*; — **smalt**: smelten, *smout*, (voor *smalt*); — **halp**: helpen, *hulp-e* (*u* uit *o*); — **balg** (opzwellen): *belgen* (zwellen van toorn), *balg* (in blaasbalg, bijv.).

II.

e — a — a (volkomen)— *o*.

bar (dragen, voortbrengen): *beren*, waarvan nog alleen 't verl. deelwoord *geboren, baar* (werktuig om te dragen), *-baar*; — **nam**: *nemen, ge-naam* (in *aangenaam*); — **stal**: *stelen, stal* (in *diefstal*); — **schar**: (snijden) *scheren, schaar, schar-e* (eig *stuk*); — **zwar**: *zweren, zwaar*; — **brak**: *breken, brak* (adj.), *braak* (adj.), *brok, breuk* (*eu* uit *o*); — **sprak**: *spreken, sprak-e, sprok-e, spreuk* (*eu* uit *o*); — **wrak** (stooten en vervolgen): *wreken, wrak-e, wrak* (adj. en subst), *wrok*; — **stak**: *steken, stek-el, staak, stok, stuk*; — **hal** (verbergen): *helen, hal-le, hol, hul* (deksel) waaruit *hullen*.

III.

e, i — a — a (volkomen).

bad (drukken, dringen): *bidden, bed-e, bed-el* (adj. in *bedel-en*), *bed-de* (*e* uit *a*); — **lag**: *liggen, leg-er, lag-e, laag* (adj.), *ge-lag*; — **zat**: *zitten, zet-el, zaat* (in *landzaat*); — **gaf**: *geven, gif-t, gav-e, gaaf* (adj. geschikt om te geven); — **mat**: *meten, mat-e* (maat); — **trad**: *treden, tred, tred-e*; — **waf**: *weven, webbe* (*e* uit *a*), *waf-el* (naar de ruitjes); — **wag** (bewegen): *wegen, weg, waag, wag-en* (subst. en ww.), *ge-wich-t*.

IV.

ij (ii) — *ee* (ei) — *e* (i).

bit (splijten, klieven): *bijten, bijt, beit-el, bet-e, ge-bit*; — **blik** (licht zijn): *blijken, bleek, blik* (m. en o.), *blik-sem*; — **dig** (groeien): *dijgen, dee(g)sem, dik* (*k* uit *g*); — **dig** (kneden): *deeg*; — **drif** (bewegen): *drijven, drif-t, dreef, drev-el, drib(-belen)*; — **grip**: *grijpen, greep*; — **kif**: *kijven, kib(-belen)*; — **knip**: *knippen, kneep, knip*; **krit**: *krijten, kreet*; — **lid** (gaan): *lijden, leed* (subst. en adj.), *lid* (eig. overgang en vandaar *gewricht*); — **nip**: *nijpen, neep*; — **rid**: *rijden, rit*; — **rit**: *rijten, reet*; — **schrid**: *schrijden, schred, schred-e*; — **slit** (scheuren): *slijten, slet* (vod); — **smit** (werpen en smeren): *smijten, smet*; — **snid**: *snijden, sned-e, snit*; — **split**: *splijten, spleet, split*; — **stig** (gaan): *stijgen, steig-er, steeg, steg, steil* (voor *steigel*); — **strik**: *strijken, streek, strek-e* (in *landstreek*); — **tig** (aanwijzen): *tijgen* (beschuldigen), *tich-t* (in: *betichten*); — **wik**: *wijken, week*; — **wit** (zien, letten op, de schuld geven): *wijten* en ook (ik) *weet*, enz., *wit* in *wittig* (*kennis hebbende* in *verwittigen*), *ge-wis* (met *s* uit *tt*); — **wrif**: *wrijven, wreef* (subst.), *wrev-el*.

V.

ie, ui — oo (ou) — *o* (*u*; spr. *oe*).

bud (mededeelen): *bieden, bod-e, bod, beul* (uit *beud-el*, eig. *aanzegger*); — **drug**: (be)driegen, (be)drog, (ge)droch-t (eig. bedriegelijk wezen); — **gut**: *gieten, goot*; — **kus**: *kiezen, keuz-e, kust* en *keur*; — **kluf**: *klieven, klov-e, kluch-t* voor *kluf-t* (eerst: *deel, stuk*, toen *grappig stuk*); — **lug**: *liegen, loochenen* (met *ch* trit *g*), *log-en* (*leugen*); — **lus**: (ver)liezen, *loos* (adj. en achterv.), *looz-en, loor* (in *te loor gaan*), *leur* (in *te leur stellen*), *los, lor*; — **nut**: (ge)nieten, (ge)noot, *nut*; — **ruk**: *ruiken, rieken, rook* (subst.); — **schut** (gaan en werpen van wapenen): *schieten, schuit, schot, schut*; — **tug** (trekken, gaan): *tijgen* (*ij* voor *ie*), *tuig, toonen* (voor *toochnen*), *touw* (voor *toug*), (her)tog, *tocht, tucht, teug-el* (*eu* uit *o*); — **vlug**: *vliegen, vlug, vluch-t, vleug-el* (*eu* uit *o*); — **vlut**: *vlieten, vliet, vlot* (subst. en adj.), *vloot*; —

vrus: *vriezen, vors-t* (voor *vrost*); — **zud**: *zieden, zod-e* (kooksel); — **zuk**: *ziek, suk(kel), zuch-t* (waterzucht); — **bug**: *buigen, bukken, boog, boch-t*; — **drup**: *druipen, drop, drup* (droppel, druppel); — **krup**: *kruipen, kreup-el* (eu uit *o*); — **luk**: *luiken, luik, lok* (in *b-lok* voor *be-lok*; middel tot insluiting); — **schuf**: *schuiven, schoof*; — **slut**: *sluiten, sloot, slot, sleut-el* (eu uit *o*); — **snut**: *snuiten, snuit, snot*; — **sprut**: *spruiten, spruit, spriet, sport* (voor *sprot*: tak); — **stuf**: *stuiven, stof* (onz.); — **zug**: *zuigen, zog*.

VI.

a — oe.

(Afleidsels dezer klasse kunnen ook *o* hebben.)

bat (nuttig zijn): *bat-e, bet-er, boet-e*; — **bla** (groeien en bloeien): *bla-d, bloe-me, bloesem*; — **drag**: *dragen, drach-t*; — **graf**: *graven, graf, grach-t* (*ch* voor *f*), *groeve*; — **slag**: *slaan, slag, slach-t*; — **var**: *varen, vaar-t, veer, voer* (hout, enz.); — **schap** (vormen): *scheppen, -schap*; — **mal** (fijnmaken): *malen, meel, mol-m, mol-(le)werp* voor *moldewerp* = aardwerper); — **zak** (strijden en achtervolgen): *zak-e* (zaak, eig. strijdzaak), *zoek-en*.

§ 288. Een samengesteld woord wordt gevormd uit twee bestaande woorden. De beide leden der samenstelling kunnen zelf afgeleide of samengestelde woorden zijn: *wijnflesch, herstellingsoord, scheepstimmerwerf*.

Men onderscheidt eene eigenlijke en oneigenlijke samenstelling. Wanneer de leden der samenstelling zoodanig verbonden zijn, dat zij niet kunnen worden gescheiden, zonder dat het begrip der samenstelling geheel verdwijnt, dan is 't woord eigenlijk samengesteld. Blijft daarentegen, bij scheiding van de deelen der samenstelling, het begrip des geheels behouden, dan zijn de deelen oneigenlijk samengesteld. Hierbij verdient opgemerkt te worden, dat bij naamwoorden in dit geval de betrekking tusschen de beide leden der samenstelling door een' naamvalsuitgang wordt of zou kunnen worden uitgedrukt. Zoo zijn: *lijfsbehoud, menschenzoon, kachelpijp, smartvol, levensmoede* oneigenlijke samenstellingen, daar de betrekking tusschen 't eerste en tweede lid die is, welke door een' 2^{en} naamval wordt uitgedrukt. Immers beteekenen die woorden: *behoud* (des) *lijfs*, *zoon* (eens) *menschen*, *pijp* (eener) *kachel*, (der) *smart vol*, (des) *levens moede*. Daarentegen zijn: *grondwet, gitzwart, overléggén, voorspéllen* eigenlijk samengesteld, daar deze woorden, los naast elkaar geschreven, geen' zin opleveren, maar omschrijving noodig hebben, om de betekenis des geheels weer te geven.

§ 289. Eene eigenaardige wijze van woordvorming vindt men in de samenstelling door middel van afleiding. Deze heeft plaats, wanneer twee of meer woorden, welke geene samenstelling vormen, door een achtervoegsel tot een geheel worden verbonden. Zoo bestaan:

werkstaker, inachtneming, krombeenig, kleinsteedsch, uit twee of drie losse woorden, die eerst door de achtervoegsels **er**, **ing**, **ig**, **sch** tot samengestelde woorden zijn geworden.

II. DE VORMING DER WERKWOORDEN.

§ 290. Uit wortels zijn gevormd de sterke werkwoorden met uitzondering van enkele, die van andere woorden zijn afgeleid of aan vreemde talen zijn ontleend. Zulke werkwoorden zijn: *dingen, kwijten, schenden, schenken, wijzen, zenden, fluiten, schrijven, prijzen*.

§ 291. Werkwoorden zijn afgeleid:

a. van substantieven. Zij drukken eene werking uit, die in betrekking staat tot 'geen het grondwoord beteekent: *grazen, kleeden, stroomen, vellen, schillen, visschen, weiden*.

b. van adjectieven. Zij beteekenen, zoo zij onovergankelijk zijn, dat het onderwerp de hoedanigheid verkrijgt; zoo zij overgankelijk zijn, dat het onderwerp aan het voorwerp de hoedanigheid geeft: *groenen, rijpen, grijzen, korten; witten, sterken, weeken, heeten, bleeken*.

De van substantieven en adjectieven afgeleide werkwoorden heeten denominatieven, omdat hunne grondwoorden *nomina* (naamwoorden) zijn. Oorspronkelijk hadden zij veelal den uitgang **jen**. De **j** in deze lettergreep veroorzaakte bij sommige den overgang van **a** in **e** of van **e** in **i**: *dekken, stellen, schenden, van dak, stal en schand; krenken, netten, pletten, temmen, vesten van krank, nat, plat, tam, vast; villen, schillen, richten van vel, schel, recht*.

Sommige denominatieven hebben achter 't grondwoord **igen**: *eindigen, (ver)kondigen, steenigen*. Waarschijnlijk is deze uitgang ontstaan uit den uitgang **jen**, die tot **i-jen** en daaruit tot **i-gen** werd. Zeker zal 't bestaan van werkwoorden, afgeleid van adjectieven op **ig**, op deze verandering van invloed zijn geweest. Zoo zijn: *rechtvaardigen, stevigen, heiligen, (be)veiligen* klaarblijkelijk van de adjectieven: *rechtvaardig, stevig, heilig, veilig* gevormd. — Wanneer **ig** achter 't grondwoord is gekomen, kan men dit soms weglaten, als in: *einden, verceenen, verkonden, verzaden, vesten*, doch *steenigen* wordt nooit *steenen* en men onderscheidt *kruisen* (een kruis maken, kruisigen) van *kruisigen* (aan 't kruis slaan).

Nog andere denominatieven hebben achter 't grondwoord **eeeren**. Dezen uitgang behoorden eigenlijk alleen de aan 't Fransch ontleende werkwoorden te hebben, als: *zich amuseeren, geneeren*, enz. Doch men heeft die ook achter Nederlandsche woorden geplaatst: *halveeren, trotsceeren, waardeeren, kleineeren, stoffeeren*.

c. van bijwoorden: *innen, uiten, naderen, vorderen, opperen, (be)jegenen*.

d. van werkwoorden. Hiertoe behooren:

i. de werkwoorden, die 't veroorzaken beteekenen der werking, door 't grondwoord uitgedrukt; zij dragen den naam van causatieven en

zijn gevormd van sterke werkwoorden door middel van denzelfden uitgang **jen**, welke diende om de meeste denomatieven te vormen. Bij de werkwoorden der zes eerste klassen werden de causatieven gevormd van 't enkelvoud des onvoltooid verleden tijds, bij de overige van den stam des infinitiefs. Bovendien zij opgemerkt, dat de **j** des uitgangs ook hier eene **a** in **e** deed overgaan; dat de onvoltooid verleden tijd enkelvoud der eerste klasse oorspronkelijk eene **a**, die van de werkwoorden der vierde klasse eene **ei** had. De voornaamste causatieven zijn de volgende:

- I. drenken (voor *drankjen*) van *drank* (drinken)
wenden (voor *wandjen*) van *wand* (winden)
zenden (voor *zandjen*) van *zand* (*zinden* = gaan; sedert lang in onbruik)
- II. kwellen (voor *kwaljen*) van *kwal* (*kwelen* = pijn lijden; niet meer)
- III. leggen (voor *lagjen*) van *lag* (liggen) in gebruik)
zetten (voor *zatjen*) van *zat* (zitten)
zich generen (voor *genasjen*) van *genas* (genezen)
- IV. leiden (voor *leidjen*) van *leid*, thans *leed* (lijden, oorspronkelijk: gaan)
neigen (voor *neigjen*) van *neig*, thans *neeg* (nijgen)
steigen, vanwaar: *steiger* (voor *steigjen*) van *steig*, thans *steeg* (steigen)
- V. klooven (voor *klouwjen*) van *klouf*, thans *kloof* (klieven)
zoogen (voor *zougjen*) van *zoug*, thans *zoog* (zuigen)
- VI. voeren (voor *voerjen*) van *voer* (varen = gaan)
- VII. vellen (voor *valjen*) van *val* (vallen).

Aangaande deze werkwoorden wete men nog: dat *winden*, 't grondwoord van *wenden*, oorspronkelijk onovergankelijk was, dus: *aan 't draaien zijn*; dat de *a* van *zandjen* nog bewaard is gebleven in 't oude zwakke verleden deelwoord: *gezant* voor *gezand-d*; (Verg. § 290.) dat *genezen* (onovergankelijk) beteekende: *heel worden*, vanwaar *generen* = *heel maken*, *in orde maken*, *onderhouden*; dat *lijden* met de beteekenis van *gaan* nog voorkomt in *overlijden*, *verleden week* en *'t is drie dagen geleden*; dat het sterke werkwoord *nijgen* alleen als *buigen uit beleefdheid* voorkomt; in alle andere gevallen, ook onovergankelijk, gebruikt men tegenwoordig 't zwakke *neigen*; dat *klieven* voorheen met de beteekenis van *splijten* (onovergankelijk) sterk vervoegd werd: *kloof*, *gekloven*, vanwaar dus *klooven* = doen splijten.

Het werkwoord *wekken* (voor *wakjen*) van *wak*, een' stam van *waken*, komt, wat de beteekenis aangaat, met de overige causatieven overeen, doch wijkt in vorm daarvan af: *waken* toch was oorspronkelijk een werkw. der zesde klasse en het causatief is dus niet gevormd van den onvolt. verl. tijd enkelv.

2. de werkwoorden, die zich van hunne grondwoorden voornamelijk onderscheiden door verscherping en verdubbeling van den slotmedeklinker des stams. Men noemt ze wel eens werkwoorden van *during* (*intensieven*), daar men in de beteekenis van sommige eene voortduring der werking van 't grondwoord opmerkt. Zij zijn: *bukken* van *buigen*, *nikken* van *nijgen*, *hikken* van *hijgen*, *spillen* van *spelen*, *stikken* van *steken*, *knippen* van *knijpen*, *wikken* van *wegen*, *zwikken* van *zwijken* en met den uitgang

elen, eren: stribbelen, dribbelen, kibbelen, bibberen van streven, drijven (intrans.), kijven, beven.

Men merke hierbij op, dat de **g** oudtijds als de Hoogduitsche **g** in *Gott* werd uitgesproken; dat uit eene **v** meermalen eene **b** is ontstaan; dat de **ui** voorheen **u** was en de **ij** = **if**; dat meermalen eene **f** uit **e** is ontstaan.

§ 292. Nog verdienen opmerking de werkwoorden op **elen** en **eren**. Men noemt ze werkwoorden van herhaling (*frequentatieven*), daar men in de beteekenis van vele dier werkwoorden eene herhaling opmerkt der werking, in 't grondwoord uitgedrukt. Zulke werkwoorden zijn: *stotteren, klapperen, flikkeren, blikkeren, kibbelen, stribbelen, pruttelen*. Sommige dezer werkwoorden zijn van verouderde of nog bestaande substantieven en adjectieven op **el** en **er** gevormd en dus niets anders dan denominatieven, als: *wankelen* van *wankel*, *wakkeren* van *wakker*, *brokkelen* van *brokkel*, brokje, *weifelen* van *weifel*, waggelend, *flodderen* van *flodder*, vlietend, *plunderen* van *plunder*, huisraad, *teisteren* van *teister*, slag, klap, *hobbelen* van *hobbel*, knubbel, verhevenheid, *bulderen* van *bulder*, geraas, enz. Andere zijn naar 't voorbeeld van zulke woorden als de bovenstaande rechtstreeks van werkwoorden gevormd.

§ 293. Werkwoorden zijn van andere afgeleid door de voorvoegsels:

be, eigenlijk *bij*. Vandaar dat dit voorvoegsel beteekent:

1. *bij*: *beroepen* (een' predikant), *behooren*, *bevallen* (vergelijk *bijval*), *bekomen* (van den schrik, bijkomen), *bestaan* (wat *bij* iemand staat, bestaat voor hem), *believen* (*lief bij* = voor iemand zijn).

2. het verkrijgen door middel der werking: *beërven*, *behalen*, *bekomen*, *bereiken*, *bekopen*.

3. het brengen eener werking bij een voorwerp. Het maakt zoo onovergankelijke werkwoorden overgankelijk: *begaan*, *beloopen*, *berijden*, *bestrijden*.

4. het plaats hebben der werking op alle punten des voorwerps: *beplanten*, *bebouwen*, *bekleeden*, *begrijpen*, *beslaan*, *besnoeien*.

5. het voorzien van 'tgeen het grondwoord beteekent: *bedijken*, *bemannen*, *bepalen*, *besteden*, *beschermen*; *bevrijden*, *benauwen*, *beveiligen*.

ge = *samen*. Deze beteekenis is duidelijk in: *gevallen* (behagen), *gelieven*, *geleiden*, *geraken*. Versterkt wordt het grondbegrip in: *gevoelen*, *gedenken*. Zonder veel verschil worden gebruikt: *verzellen*, *lijken*, *raken*, *lukken* en *vergezellen*, enz. Alleen in verbinding met *kunnen* of *laten* komen voor: *gezeggen*, *gelusten*, *geworden*, *gebeteren*.

er = *uit* ('tzelfde als *oor* bij substantieven). Deze beteekenis is duidelijk in: *erkennen* (voor het *kennen uitkomen*), *erachten*, in: *mijns erachtens* (het *achten*, rekenen toonen), *erbarmen* (toonen, dat men *barmt*, medelijden heeft) van *barmen* = medelijden hebben en dit van *armen*, klagen. Het beteekent 't verkrijgen door middel der werking in: *erlangen* van *langen* = reiken en *ervaren* van *varen* = gaan, komen.

her = *op nieuw*. Het beteekent eene herhaling der werking: *herstellen*, *herdenken*, *herkennen*. In *herinneren* schuilt het voorgaande **er**:

het beteekent eigenlijk: *door te binnen brengen in 't bezit stellen van.*

ont ('tzelfde als *ant* bij substantieven) = *tegen, terug, tot.* Het beteekent:

1. tegen: *ontmoeten, ontvangen, ontzien, (iets) onthouden, enz.*

2. weg, in tegengestelde richting: *ontloopen, ontsnappen, ontvlieden, ontgaan.*

3. het geraken of brengen uit een' vroegeren toestand: *ontdekken, ontbinden, ontwikkelen, ontzegelen, ontsluiten, ontluiken.*

Het grondwoord drukt dan den vroegeren toestand uit.

4. het komen of brengen in een' nieuwen toestand: *ontvlammen, ontbranden, ontbijten, ontwaken, ontslapen.* Het grondwoord drukt dan den nieuwen toestand uit.

5. het wegnemen van datgene, wat het grondwoord uitdrukt: *ont-
hoofden, ontbladeren, onthalzen, ontheiligen, ontreinigen.*

ver, van verschillende bijwoorden afkomstig, wier beteekenissen zich laten terugbrengen tot: 1. weg, 2. voor = niet achter, 3. voor = ten voordeele van, 4. voor = in de plaats van.

1. **ver** = weg: *verbannen, verdrijven, verjagen.* Uit deze beteekenis vloeit voort: *a.* het onderwerp of voorwerp *verdwijnt* ten gevolge der werking: *verhongeren, verbranden, verbruiken, verspelen, verspillen; b.* het voorvoegsel beteekent *verkeerd: vergrijpen, vergissen, verdenken, verachten.*

2. **ver** = voor: *verbinden, verschansen, verstaan, versperren, verglazen, vergulden.*

3. **ver** = voor: *verzorgen, verplegen, verschaffen, verweren, verdedigen* (uit *verdadingen* = *verdadingen* = *verdagedingen* van *dageding* rechtsgeding) dus: voor iemand in een geding optreden.

4. **ver** = voor. Is 't grondwoord een werkwoord, dan heeft de werking op eene andere wijze plaats; is 't grondwoord een naamwoord, dan komt het onderwerp of voorwerp in een' nieuwen toestand: *verkleeden, vertalen, verdoopen, vermaken; versteenen, vereelten, verarmen; vergrooten, verlossen, verblijden.*

Enkele malen beteekent het voorvoegsel **ver**: *over*, als in: *vernachten, verwinteren, vermeesteren, verrassen, verbluffen.* Soms ook brengt het weinig verandering in de beteekenis van 't grondwoord: *verblijven, vermeenen, verkrijgen, vertoeven, verontschuldigen.*

§ 294. Werkwoorden, door 't voorvoegsel **wan** afgeleid, zijn er niet meer: *wanhopen* en *wantrouwen* zijn gevormd van de afgeleide substantieven *wanhoop* en *wantrouw*, zooals blijkt uit hunne verleden deelwoorden. Alleen *wanschappen* komt van *wanscheppen*, dat door 't voorvoegsel *wan* van *scheppen* is afgeleid.

§ 295. Werkwoorden zijn eigenlijk of oneigenlijk samengesteld. Door eigenlijke samenstelling verstaan wij die, waarbij de deelen niet van elkander kunnen worden gescheiden; een werkwoord is oneigenlijk samengesteld, wanneer zijne deelen in de vervoeging kunnen gescheiden worden.

§ 296. Eigenlijk samengestelde werkwoorden worden gevormd:

a. van twee werkwoorden, waarvan 't eerste de **n** des infinitiefs mist: *spelevaren* (voor zijn genoegen varen), *spelemeien* (op 't veld spelen) uit *spelen* en *meien* = zich buiten vermaken, *ruilebuiten* (ruilen) van *ruilen* en *buiten* = *ruilen*; *koekeloeren* (uitkijken) van *koeken* = kijken en *loeren*.

b. van een werkwoord met een naamwoord: *liefkoozen*, eigenlijk *lief koozen* = praten, *vrijwaren*, eigenlijk *waren* = *zorgen*, dat iemand *vrij* blijft, *voltoeien*, eigenlijk *vol maken*, *logenstraffen*, eigenlijk als *leugenachtig ten toon stellen*, *waarmerken* = voor *waar merken*, *gek-scheren* van *gek* en *scheren* = spotten, *raadplegen*, eigenlijk *raad maken*, *waarschuwven*, eigenlijk *waar* = zorg *schouwen* = toonen.

c. van een werkwoord met een der bijwoorden: *door*, *mis*, *om*, *onder*, *over*, *voor*. De klemtoon valt dan op 't werkwoord en dit komt dikwijls voor in overdrachtelijke beteekenis: *misdoen*, *doorsnijden*, *omringen*, *onderscheiden*, *ondersteunen*, *overstromen*, *overleggen*, *voorzeggen*, *voorkomen*.

§ 297. Oneigenlijk samengestelde werkwoorden worden gevormd:

a. van een werkwoord met een naamwoord: *aderlaten*, *gadeslaan*, eigenlijk *de opmerkzaamheid richten op*, *kwijschelden*, eigenlijk *vrij verklaren*, enz.

Ten einde steeds te weten, of zulke werkwoorden inderdaad samengesteld zijn, beproeve men bij een substantief, of men er een bijvoeglijk naamwoord of 't woord *geen* voor kan plaatsens; bij een adjectief, of het in den vergrootenden of overtreffenden trap geplaatst kan worden, of van een bijwoord van graad kan worden voorafgegaan. Is dit niet het geval, dan heeft men met een samengesteld werkwoord te doen. Zoo zijn *aderlaten*, *ademhalen*, *plaatsgrijpen* samengesteld; immers men kan niet zeggen: *geene ader laten*, *ruimen adem halen*, *geene plaats grijpen*.

Daarentegen zijn: *acht slaan*, *acht geven*, *prijs stellen*, *plaats vinden*, niet samengesteld, omdat men kan zeggen: *geene acht slaan*, *geene acht geven*, *hoogen prijs stellen*, *geene plaats vinden*. Zoo zijn ook *vrij spreken* = vrij verklaren, *hoogachten* = hoogachting toedragen, *goedvinden* = raadzaam achten, *goedmaken* = herstellen, *goedkeuren* = voor goed verklaren, *vrijlaten*, *loslaten* = maken, dat iemand of iets vrij, los wordt, samengestelde werkwoorden, terwijl *vrij spreken* = ongehinderd spreken, *hoog achten* = hoog rekenen, b.v.: *ik acht die belasting te hoog*, *goed vinden* = vinden, dat iets goeds is, b.v.: *ik vind dien maatregel goed*, *goed maken* = zoo maken, dat iets goed is, b.v.: *die jongen maakt het vrij goed*, *goed keuren* = op behoorlijke wijze keuren, (*goed* is dan bijw.), *vrij*, *los laten* = iemand of iets in den vrijen toestand laten, b.v.: *ik laat hem zoo vrij als hij was*; *gij hebt dat touw te los gelaten*: *trek het wat aan* en dergelijke geene samengestelde werkwoorden zijn.

b. van een werkwoord met een bijwoord: *uitgaan*, *wegvluchten*, *aaneenrijgen*, *samenloopen*. Men lette op de werkwoorden, die met *door*, *mis*, *om*, *onder*, *over* en *voor* scheidbaar zijn samengesteld. Zij komen steeds in hunne eigenlijke beteekenis voor; de klemtoon valt op 't bijwoord:

misraden = *verkeerd raden*, *doorloopen* = *voort en van 't eene eind naar 't ander loopen*, *omwerpen* = *omverwerpen*, *omslaan* = *om een punt heen gaan of doen gaan*, *omdwalen* = *ronddwalen*, *ombrengen* = *maken, dat iemand 't leven kwijt raakt*, *ondergaan*, *overkomen*, *voordoen*.

Voorts vergelijkte men: *dóorloopen* en *doorlóopen*, *dóorsnijden* en *doorsnijden*, *dóorzoeken* en *doorzóeken*, *óndergaan* en *ondergdan*, *ónderhouden* en *onderhóuden*, *óverkomen* en *overkómen*, *overwegen* en *overwégen*, *óverleggen* en *overléggen*, *vóorkomen* en *voorkómen*, *vóorspellen* en *voorspéllen*, enz.

Het bijwoord *weder* beteekent in de scheidbare samenstelling: *op nieuw* of *terug*: *wederkomen*, *wedervinden*; in de onscheidbare: *tegen*: *weerstaan*, *weerstreven*, *weerspreken*, enz.

§ 298. Samenstelling door middel van afleiding heeft plaats, wanneer de stam eens werkwoords met een zelfstandig naamwoord wordt verbonden. Zulke werkwoorden zijn: *stampvoeten* (met de voeten stampen), *reikhalzen* (voor *rekhalzen*: den hals rekken), *schoorvoeten* (de voeten schoren, schrap zetten), *knarsetanden* (met de tanden knarsen), *knikbollen* (met den bol knikken), *kwispelstaarten* (met den staart kwispelen), *kortwieken* (de wieken korten).

Een ander geval van samenstelling door afleiding treft men aan in de woorden: *beeldhouwen*, *dwarsdrijven*, *pluimstrijken*. — Van de losse woorden *beeld* en *houwen*, *dwars* en *drijven*, *pluim* en *strijken* vormde men door middel van 't achtervoegsel **er** de substantieven: *beeldhouwer*, *dwarsdrijver*, *pluimstrijker*. Daar nu substantieven, als: *schrijver*, *lezer*, enz. van de werkwoorden *schrijven*, *lezen*, enz. waren gevormd, besloot men uit het bestaan der zelfstandige naamwoorden *beeldhouwer*, enz. tot het bestaan der samengestelde werkwoorden *beeldhouwen*, enz. en zeide dus: *hij beeldhouwt*, enz. Enkele op dezelfde wijze gevormde werkwoorden komen alleen in den infinitief voor, als: *koorddanssen*, *croegloopen*, *scharenslijpen*, *buikspreken*, enz. Buiten den infinitief verdwijnt de samenstelling: *hij danst op de koord*, *slijpt scharen*, enz.

Men vergete niet, dat werkwoorden, als: *herbergen*, *glimlachen*, *zegepralen*, *rechtvaardigen*, *verwelkomen*, enz. niet samengesteld, maar afgeleid zijn van samengestelde substantieven en adjectieven.

III. DE VORMING DER ZELFSTANDIGE NAAMWOORDEN.

§ 299. Afgeleide substantieven zijn gevormd van wortels of woorden, door daaraan voor- of achtervoegsels te hechten. Die voorvoegsels zijn:

aarts, van vreemden oorsprong, komt voor in de naar vreemde titels gevormde woorden: *aartsbisschop*, *aartsvader*, *aartsdeken*, *aartsengel* en beteekent dan: voornaamste. In Nederlandsche woorden, steeds met ongunstige beteekenis, beduidt het: in hooge mate zijnde: *aartsschelm*, *aartsleugenaar*.

ant = tegen komt alleen voor in: *antwoord*.

af = niet komt alleen voor in: *afgrond, afgod, afgunst*. Men verwarre dit voorvoegsel, dat ontkennde kracht heeft, niet met het bijwoord *af* in *afdak, afbraak, afval, afloop*, enz.

et = op nieuw vindt men slechts in *etgroen* ('t groen, dat na 't hooien weer ontspruit) en *etmaal* (telkens terugkeerende tijdkring).

ge = samen. Het vormt van substantieven verzamelnamen: *gebroeders, gezusters, gelieven*. Ook in: *geboomte, gebladerte*, enz. is 't dit voorvoegsel, dat deze woorden tot collectieven maakt. Van sommige woorden met *ge* is 't grondwoord niet meer in gebruik: *gezel* (iemand, die met een ander *samenwoont*), *genoot* (iemand, die met een ander (*ge*)niet); vandaar dat het voorvoegsel soms weggelaten wordt: *gebuur, buur*, (die met een ander *samenwoont*), *maat* voor *gemaat* (die met een ander *samenpijst*).

Het vormt van stammen van werkwoorden substantieven, welke eene herhaling der werking aanduiden: *geloop, gejubel, geschreeuw*, of 't voorbrengsel der werking: *gebak, gebraad, gebouw, geschenk*. De beteekenis samen heeft **ge** duidelijk in: *gesprek, gedrang, geschild*.

on = niet of slecht: *ongeloof, ondank, ongeluk; onmens, ondier, onweer*.

wan, eigenlijk *ledig*, heeft dezelfde beteekenis als **on**: *wanhooft, wan-gunst; wanbegrip, wanklank, wandaad*.

oor = uit: *oorsprong* ('t springen uit iets), *oorzaak* (de zaak, waaruit eene andere voortkomt), *oordeel* ('tgeen men uitdeelt), *oorlog* (voor *oorlag*, eig. hetgeen voor iemand *uit-*, *weggelegd* is, dus: *noodlot*; later: *dood, vernieling, krijg*), *oorkonde* (stuk, waaruit men kennis krijgt).

§ 300. De achtervoegsels, welke zelfstandige naamwoorden vormen, zijn:

a. eenige minder zelfstandige, als: **t**: *macht, tocht, zucht*; **d**: *kind, maagd, hemd*; **de**: *vreugde, aarde*; **st**: *kunst, winst*; **m** en **me**: *stam, zoom, halm, helm, toom, bloem(e)*.

b. meer zelfstandige achtervoegsels, welke nog duidelijk van hunne grondwoorden te onderscheiden zijn.

1. Mannelijke persoons- en diernamen vormen:

aar, dat meestal van stammen van werkwoorden de namen vormt van mannelijke personen, die de werking verrichten: *bedelaar, huichelaar, teekenaar*. Dit achtervoegsel wordt gebruikt, wanneer de werkwoordelijke stam op eene toonlooze lettergreep eindigt. Bij *leeraar, dienaar, minnaar, overwinnaar* bleef **aar** behouden, om te vermijden, dat de **r** of **n** van den stam te dicht bij de **r** van 't achtervoegsel zouden komen. *Toovenaar* staat voor *tooveraar*, *moordenaar* voor *moorderaar* (van *moorder* = moord). Ook bij substantieven komt dit achtervoegsel, dat dan meermalen den vorm **naar** krijgt: *zondaar, harpenaar, schuldenaar, redenaar, geweldenaar*. Het achtervoegsel **naar** kwam eerst schijnbaar achter zelfstandige naamwoorden die op eene **n** uitgingen, als: *reden-aar, tollenaar* of achter zwakke substantieven, die in de meeste naamvallen op **n** eindigden, als *harpen-aar*; later plaatste men het ook achter sterke zelfstandige naamwoorden: *schuldenaar, geweldenaar*.

Het achtervoegsel **aar** is meestal geslonken tot:

er: *lezer, schrijver, helper, kater, doffer*.

Nog dienen **aar** en **er** tot vorming der namen van personen, welke in zeker land of zekere plaats thuis behooren: *Antwerpenaar, Utrechenaar, Hollander, Amsterdammer*. Wanneer de landsnaam van den volksnaam is gevormd, geschiedt dit natuurlijk niet: *Deen, Zweed, Pool, Saks* (niet: *Sakser*), *Beier, Fries*, toch wel met *Duitscher*. De uitgang **en** wordt soms weggelaten: *Harlinger, Bohemer*. *Zwitser* is 't verhollandsche *Schwyz* van *Schwyz*.

ier is van Franschen oorsprong en wordt achter substantieven geplaatst, om personen te beteekenen, die gewoonlijk zeker werk verrichten: *tuinier, herbergier, winkelier*. Ook hier heeft schijnbare of werkelijke inlassching eener **n** plaats bij: *valken-ier* (vroeger een zwak zelfstandig naamwoord), *kruidentier, hovenier*. *Kamenier* staat voor *kamerier*.

aard, eigenlijk 't adjectief *hard* = sterk, vormt meestal van adjectieven namen van personen, die in sterke mate zekere eigenschap bezitten. Zij hebben gewoonlijk eene ongunstige beteekenis: *grijsaard, wreedaard, luiaard, gierigaard, dronkaard*. Van werkwoordelijke stammen zijn gevormd: *grijnzaard* en *veinzaard*. Van *Spanje* komt *Spanjaard*.

Men lette op 't verschil in 't afbreken en 't daarmee samenhangend verschil in spelling tusschen: *grijs-aard, wreed-aard* en *grijn-zaard, vein-zaard*.

Dit achtervoegsel is toonloos geworden in:

erd: *slimmerd, blufferd, lafferd*. Ironisch worden gebruikt: *lieverd, stouterd*. Immers 't achtervoegsel *erd* vormt eigenlijk woorden met ongunstige beteekenis.

rik, eigenlijk *rijk* = sterk, met dezelfde beteekenis als 't voorgaande achtervoegsel: *stommerik, dommerik, botterik*. Van anderen oorsprong is 't achtervoegsel **ik** in *vuilik*; het dient eigenlijk, om verkleinwoorden te vormen. (Verg. beneden 't achtervoegsel *je*; *liefje*, enz.).

and in *heiland* en *vijand* is geen achtervoegsel, maar de oude uitgang van 't tegenwoordig deelwoord der werkwoorden *heiljen* (thans: *heelen*) en *vijen* = haten. Deze uitgang is tot *end* geworden in *vri-end* van 't werkwoord *vri-en* (thans: *vrijen*) = liefhebben.

2. Vrouwelijke persoons- en diernamen vormen:

ster, dat achter werkwoordelijke stammen eene vrouw aanwijst, welke de werking gewoonlijk verricht: *schrijfster, stijfster, werkster, helpster*. Als tot vorming van een' mannelijken persoonsnaam niet **er**, maar **aar** dient, komt **ster** achter dit laatste: *babbelaarster, leugenaarster*.

in, dat van mannelijke persoons- of diernamen de namen vormt der vrouwen van die personen of der wijfjes van die dieren: *koningin, hertogin, bakkerin, leeuwinn, berin*. Soms worden er eenvoudig vrouwelijke personen door aangeduid, die in aard of betrekking met de mannelijke overeenkomen: *heldin, godin, herderin, waardin*.

es, van vreemden oorsprong, dat van mannelijke substantieven de namen vormt van vrouwen, die in zekere waardigheid of betrekking voorkomen:

zangeres (onderscheiden van *zangster* = liedjeszangster of Muze), *priesteres*, *zondaars*, *dienares*, enz.

egge, dat nog alleen voorkomt in *dievegge*, en tot **el** is overgegaan in: *klappei*, *labbei* = babbelachtig wijf.

3. Gemeenslachtige persoons- en diernamen vormen:

ing, gewoonlijk **I-ing**, niet te verwarren met 't gelijkkluidende achtervoegsel, dat begripsnamen vormt. Het duidt allereerst afkomst aan: *edeling*, *Karoling*, *Vlaming*, *Westfaling*. Achter namen van plaatsen beteekent het de personen, die ergens thuis behooren: *dorpeling*, *stedeling*, *schepeling*; achter adjectieven de personen, welke zekere eigenschap bezitten: *vreemdeling*, *nieuweling*, *jongeling*; achter stammen van werkwoorden de personen, welke eene werking verrichten of ondergaan: *leerling*, *zuigeling*, *smeekeeling*, *kweekeeling*, *banneling* (*balling*), *vondeling*.

Diernamen zijn: *hokkeeling*, *grondeling*, *gieteling*.

Men lette er op, dat, wanneer 't grondwoord op eene **I** eindigt, 't achtervoegsel **ing** is: *edeling*, *hemeling*. (Verg. *ijl-ings* bij de bijwoorden.)

4. Zaaknamen worden hoofdzakelijk gevormd door:

aar, gewoonlijk **I-aar**, dat namen van boomen vormt: *hazelaar*, *rozelaar*.

er, dat namen van werktuigen vormt: *stoffer*, *trekker*, *snuiter*, *blaker*.

el, dat mede namen van werktuigen vormt: *beugel*, *sleutel*, *vleugel*, *teugel*, *hevel*, *lepel*, *beitel*.

eel, dat denzelfden dienst doet, doch van vreemden oorsprong is: *truweel* (*troffel*). Het komt achter Nederlandsche stammen in: *houweel*, *tooneel*. Men vindt het ook in: *struweel* (struik).

sel, met dezelfde beteekenis als **el**, dat 't middel aangeeft, om zekere werking te verrichten: *deksel*, *stijfsel*, *blauwsel*, *behangsel*, *verguldsel*.

sel, dat substantieven vormt, welke 't voortbrengsel eener werking beteekenen: *baksel*, *brouwsel*, *zaagsel*, *opveegsel*.

en in namen van landen, als: *Polen*, *Saksen*, *Beieren*, *Zweden* is geen achtervoegsel, maar de uitgang van den 3^{en} naamv., die oudtijds geregeerd werd door voorzetsels als *van*, *naar* en dgl., welke men voor den meervoudsvorm van den volksnaam plaatste, wanneer men van het land sprak. Later werd deze 3^e nv. meerv. voor den stam van den landsnaam gehouden.

5. Verkleinwoorden worden gevormd door: **je**, **kijn**, **ken**, **ke**, **el** en **lijn**.

Door verkleinwoorden verstaat men die substantieven, welke zelfstandigheden voorstellen als klein in hare soort: *huisje*, *tuintje*, *tafeltje*. Soms geven zij iets aanvalligs te kennen: *wijfje*, *hartje*, *poesje*, *zonnetje*, *maantje*. Nog dienen zij als verzachtende uitdrukkingen: *Och, kom, leen mij dat sommetje maar! Mag ik nog een uurtje opblijven? Toe, wandel dat eindje nog met mij mee. Nog een maandje, dan krijgen we vacantie!* Ten slotte beteekenen zij eenvoudig kleine voorwerpen: *Utrechtsche theerandjes*, *Haarlemmer halletjes*, *dubbeltjes*, enz.

je wordt het meest gebruikt. Het komt ook achter adjectieven, die dan substantieven worden: *nieuwtje, liefje, bittertje*.

kijn, ken, ke komen weinig voor; de beide eerste alleen in hooger stijl. Zij geven iets liefelijks te kennen: *kindekijn, gaardekijn, kindeken, jongske, manneke, boekske*.

el vormt substantieven, die vroeger den aard van verkleinwoorden hadden. De voornaamste zijn: *droppel, eikel, sprankel, mazel, bundel, pukkel, knokkel, knekel* (voor *kneukel* en dit voor *knokel*), *trommel, kruimel, stippel* van *drop, eik, sprank, maas* (vlek), *bond, pok, knook, trom, kruim, stip*.

lijn, eigenlijk **e-lijn**, waarvan 't eerste deel het vorige **el** is, komt slechts in een paar woorden voor: *maagdelijn, vogelijn, oogelijn* (lieveling).

6. Begripsnamen worden gevormd door de volgende achtervoegsels:

e en **te** vormen namen van hoedanigheden van adjectieven: *koude, woede, diepte, laagte, lengte*. *Groente* is een stofnaam geworden, evenals soms *hoogte* en *laagte* voorwerpsnamen zijn.

heid, eigenlijk een substantief, dat aard, toestand beteekent, vormt namen van hoedanigheden, meest van adjectieven: *waarheid, goedheid*. Van substantieven komen: *menschheid, godheid, kindsheid*. Deze woorden krijgen soms eene concrete beteekenis: *menschheid, Godheid, eene schoonheid, Zijne Hoogheid*.

Opmerking verdient het verschil in beteekenis tusschen de substantieven, die beurtelings **te** en **heid** hebben; de eerste drukken dan meestal eene zinnelijke, de laatste gewoonlijk eene zedelijke eigenschap uit: *hoogte — hoogheid, laagte — laagheid, flauwte — flauwheid, koelte — koelheid*.

Men lette op 't verschil tusschen *menschheid* en *menschdom*.

ing vormt namen van werkingen van stammen van werkwoorden: *werking, verandering*. Deze woorden gaan soms tot de concrete substantieven over: *woning, kleeding, wandeling, vergadering, opening*.

ij, van vreemden oorsprong, soms **nij, erij, ernij**, vormt namen van werkingen van persoonsnamen: *voogdij, beuzelarij, huichelarij, zotternij*; namen van plaatsen, waar zeker bedrijf wordt uitgeoefend: *bakkerij, slagerij, brouwerij*; verzamelnamen: *boekerijs, kleedij*. Eene concrete beteekenis hebben ook: *artsenij, schilderij, drogerijen, woestenij, snuisterij* van *snuister* (schil, dop, kleinigheid).

nis vormt namen van werkingen van werkwoorden: *getuigenis, begrafenis, vergiffenis*. Van adjectieven vormt het namen van toestanden: *droefenis, duisternis, ontsteltenis* (voor: *ontsteld-nis*). Eene concrete beteekenis hebben gekregen: *wildernis, gevangenis, vuilnis, von(d)nis, hindernis*.

age, van vreemden oorsprong, vormt namen van werkingen van werkwoorden: *strijkage, vrijage, slijtage*; ook verzamelnamen: *pluimage, plantage*. Eene concrete beteekenis hebben: *stellage* = het gestelde, *pakage* = het gepakte.

dom, voorheen *doem* (*doe*, de stam van *doen* met 't achtervoegsel *m*),

is een mannelijk substantief met de beteekenis van *werking*, vandaar: *wasdom* = het groeien. Het beteekent *a.*, als gevolg der werking, een' toestand of eene hoedanigheid, voorheen ook eene waardigheid: *rijkdom*, *ouderdom*, *vrijdom*, de *eigendom*; *b.* het gebied van den persoon die zekere waardigheid bekleedt: *hertogdom*, *bisdom*, *prinsdom*, *vorstendom*; *c.* eene verzameling van zelfstandigheden, die in zekeren toestand verkeerden of zekere waardigheid bekleeden: *adeldom*, *rijkdom*, *menschdom*, *engelendom*. *Christendom* en *heidendom* beteekenen tegenwoordig: *de godsdienstige begrippen* der Christenen en heidenen. *Het eigendom* heeft eene concrete beteekenis; *heilighdom* beteekent thans: *heilige plaats*.

schap, een oud substantief van denzelfden wortel als *scheppen*, oorspronkelijk *vormen*, *maken*, beteekent *a.*, als gevolg van 't maken, een' toestand, een hoedanigheid of eene waardigheid: *blijdschap*, *vriendschap*, *vijandschap*, *gramschap*, het *vaderschap*, *priesterschap*, *koningschap*; *b.* het gebied van den persoon, die zekere waardigheid bekleedt: *graafschap*, *heemraadschap*; *c.* eene verzameling van zelfstandigheden, die in zekeren toestand verkeerden of zekere waardigheid bekleeden: *gezelschap*, *genootschap*, *gereedschap*, de *vroedschap*, *ridderschap*. *Rekenschap*, *weddenschap*, *wetenschap* zijn namen van werkingen; het laatste is ook dikwijls een verzamelnaam. Verg.: *De wetenschap*, dat hij wel eens zich aan eene logen had schuldig gemaakt, deed mij eenigen argwaan koesteren, met: *de wetenschap beoefenen*. *Landschap* schijnt gevormd naar *graafschap* en dergelijke.

Opmerking verdienen de woorden: *maatschappij*, *heerschappij* en *voogdijschap*, waarin de achtervoegsels **schap** en **ij** beide voorkomen, terwijl één van beide reeds voldoende zou zijn. Men vatte namelijk *maatschap* op als den naam van een' toestand en maakte daarvan nu een' verzamelnaam; *heerschap* werd opgevat als persoonsnaam en hiervan maakte men den naam eener werking; *voogdij* schijnt opgevat te zijn als de naam eener werking, waarvan men door *schap* weer een' hoedanigheidsnaam maakte.

§ 301. Zelfstandige naamwoorden kunnen eigenlijk of oneigenlijk samengesteld zijn. Bij de eigenlijk samengestelde kan alleen door omschrijving 't begrip der samenstelling worden weergegeven. Zij bestaan uit:

a. twee substantieven: *heereboer*, *brandweer*, *nachtlicht*, *voetmat*, *straatweg*.

b. een substantief en den stam eens werkwoords: *schaafbank*, *hanglamp*, *naaimachine*.

c. een substantief en een telwoord: *drieman*, *viervorst*, *zevenklapper*, *tienman*.

d. een substantief en een bijwoord: *bovenhuis*, *achterdeur*, *bijblad*.

§ 302. De oneigenlijk samengestelde substantieven bestaan uit twee substantieven, waarvan het een tot het ander in de betrekking van den genitief staat, of uit een bijvoeglijk naamwoord en een substantief: *varkenshok*, *leeuwenmuil*, *zonnenschijn*, *hoenderhok*; *hoogepriester*, *laagland*,

hoogvlakte, grootvader. Ten opzichte der laatste soort merke men op, dat deze samenstellingen, wanneer de deelen van elkander worden gescheiden, wel niet letterlijk, maar toch zakelijk het begrip des geheels hehouden; vandaar dat zij tot de oneigenlijke samenstellingen behooren te worden gerekend.

§ 303. Samenstelling door afleiding heeft plaats:

a. wanneer twee of meer losse woorden door een der achtervoegsels **er** of **ing** tot een samengesteld woord zijn verbonden: een *achtenveertiger* (een man van 48 jaar), *achtenzestiger* (wijn van '68), *boekhouder* (van *boek houden*), *waterdrager* (van *water dragen*), *broodwinning* (van *brood winnen*), *tentoonstelling* (van *ten toon stellen*).

b. wanneer van een werkwoord en een substantief door rechtstreeksche afleiding een samengesteld substantief wordt gevormd: *oliekoop* (van *olie koopen*), *schoenenflik* (van *schoenen flikken*), *voetveeg* (van *voet vegen*), *eerbied* (van *eer bieden*), *koffiepluk* (van *koffie plukken*), *tijdverdrijf* (van *tijd verdrijven*).

§ 304. Eene andere wijze van samenstelling bestaat daarin, dat men door middel van een substantief, door een adjectief, een telwoord of den stam eens werkwoords voorafgegaan, de zelfstandigheid noemt, welke datgene bezit, wat door de leden der samenstelling wordt uitgedrukt: *roodhuid*, *platvoet*, *kwikstaartje*, *drietand*, *vierhoek*, *wipneus*. Nog andere samenstellingen noemen het onderwerp der werking, in 't eerste deel der samenstelling uitgedrukt: *stokebrand*, *dwingeland*, *brekespel*, *bemoelial*, *weetniet*, enz.

IV. DE VORMING DER BIJVOEGLIJKE NAAMWOORDEN.

§ 305. Afleiding van adjectieven heeft plaats door de achtervoegsels:

el: *scham-el*, *vermet-el*, *verget-el*(-heid).

er: *bit-ter*, *wak-ker*.

achtig (zonder hoofdtoon) = gelijkende op, overeenkomende met, geneigd tot: *steenachtig*, *regenachtig*, *kinderachtig*, *meesterachtig*; *zwartachtig*, *oudachtig*; *schrakachtig*, *spotachtig*, *snapachtig*.

achtig (met den hoofdtoon) = *haftig* = hebbende, *deelachtig*, *waarachtig*, *woonachtig*.

haftig bestaat uit twee achtervoegsels: **haft**, afgeleid van *haven*, bijvorm van *hebben* en **ig**. Het beteekent: de eigenschappen bezittende van 'tgeen het grondwoord noemt: *manhaftig*, *heldhaftig*. In *krijgshaftig* beteekent *haftig*: gaarne hebbende, in *ernsthaftig*: bezittende.

baar een oud adjectief van denzelfden wortel als het werkwoord *beren*, dat de beteekenis had van *dragen*, *verdragen*, *voortbrengen*. Vandaar dat dit achtervoegsel beteekent: a. geschikt tot het ondergaan eener werking: *eelbaar*, *hoorbaar*, *leesbaar*; b. geschikt tot: *reisbaar*, *strijdbaar*, *vloeibaar*; c. dragende of voortbrengende: *vruchtbaar*,

dankbaar, kostbaar, dierbaar, schijnbaar. Middelbaar is: 't midden houdende; *oorbaar* is gevormd van *oor* = *uit* en een' stam van het werkwoord *beren* = *brengen* en beteekende dus eerst: *voortbrengende, nuttig*, later: *passend, voegzaam*. *Openbaar* is samengesteld uit *open* en *baar* (bloot).

en vormt stoffelijke adjectieven van stofnamen: *gouden, zilveren, aarden; purperen* en *azuren* behooren mede oorspronkelijk hiertoe. *Linnen* is afgeleid van *lijn*, nog over in *lijnwaad, lijnzaad*, enz., *garen* staat voor *garenen*.

ig beteekent: *a. hebbende, bezittende: machtig, ijverig, driftig; hoofdig, handig; b. overeenkomende met: kattig, bokkig, goedig, nuttig; c. gewoonlijk de werking verrichtende: bevallig, begeerig, nalatig*. Nog dient het tot vorming van adjectieven uit bijwoorden: *huidig, voormalig, nietig, nederig*.

Meermalen vindt men adjectieven op **erig** met eene ongunstige beteekenis: *slaperig, beverig, stooterig; zanderig, winderig, weelderig*. Deze woorden zijn meerendeels bij vergissing gevormd van schijnbare substantieven op **er**.

sch, vroeger en soms nog **isch** (*wettisch, afgodisch*), vormt van lands-, volks- of plaatsnamen adjectieven met de beteekenis: thuis behoorende in of afkomstig van: *hemelsch, hetsch, aardisch, steedsch, Amsterdamsch, Hollandsch, Fransch*. Is 't grondwoord een persoons- of diernaam, dan beteekent het: overeenkomende met: *slaafsch, kindsch, hondsch, heersch* (in: heerschen). Is 't grondwoord een stofnaam, dan beteekent het: bestaande uit: *lakensch, duffelsch, neteldoeksch*. Is 't grondwoord een bijwoord, dan vormt het een adjectief met dezelfde beteekenis: *rechtsch, linksch, fiksche, voorwaartsch*, enz.

lijk, een oud adjectief van een' wortel, die *overeenkomen* en *vereenigen* heeft beduid. Vandaar dat het achtervoegsel nu eens: behoorende tot, dan weder: overeenkomende met beteekent: *adellijk, lichamenlijk, wonderlijk, vorstelijk* (vorstelijk gezag, vorstelijke gift), *moederlijk, armelijk, ziekelijk*. Bij stammen van werkwoorden beteekent het nu eens: geschikt om de werking te doen, dan weder: geschikt om de werking te ondergaan, soms zoowel 't een als het ander: *behaaglijk, bekoorlijk, voortreffelijk, verrukkelijk; geloofelijk, onuitsprekelijk, onverbiddelijk; aannemelijk* (aannemelijk kind, aannemelijke voorwaarden), *begrijpelijk, verachtelijk* (verachtelijk gebaar, verachtelijke daad).

Men lette op 't verschil tusschen de achtvoegsels **achtig** en **lijk** in: *meesterachtig* en *meesterlijk, kinderachtig* en *kinderlijk* en tusschen de achtvoegsels **baar** en **lijk** in: *draagbaar* en *draaglijk, onuitspreekbaar* en *onuitsprekelijk, onmeetbaar* en *onmetelijk, kostbaar* en *kostelijk*, enz.

loos, een oud adjectief, van denzelfden wortel als (*ver*)*liezen*. Vandaar dat het beteekent: beroofd van of niet bezittende: *eerloos, ouderloos, moedeloos; reddeloos, stoorloos, duldeloos*.

zaam = één zijnde met, overeenkomende met (vergel. *zamen* en *samelen*): *deugdzaam, cerzaam, heilzaam, gemeenzaam*. Achter stammen

van werkwoorden beteekent het geneigd tot: *buigzaam, werkzaam, opmerkzaam*. *Langzaam* is mede van dit achtervoegsel voorzien; *zeldzaam* was vroeger *zeldzaam*; het tweede lid beteekent waarschijnlijk: *voorkomend*.

§ 306. Bijvoeglijke naamwoorden worden afgeleid door de voorvoegsels: **aarts**: *aartsdom*, **on**: *onvriendelijk*, **ge**, dat het begrip des grondwoords versterkt in: *gestreng, gereed, getrouw, gewillig*.

Opmerking verdienen de adjectieven, die den vorm hebben van verleden deelwoorden van werkwoorden, voorzien van 't voorvoegsel **be**. Gedeeltelijk zijn zij werkelijk deelwoorden en geven dan te kennen, dat eene zelfstandigheid de werking dikwijls heeft verricht en dientengevolge daarin zekere ervaring heeft verkregen: *bereisd, belezen, bevaren, bedreven*; voor een ander deel zijn zij van substantieven gevormd en beteekenen dan: voorzien zijnde van 'tgeen het grondwoord uitdrukt: *behuisd, bedaagd, bejaard, befaamd, berucht* (eig. *beroept*).

Zoo vindt men ook een aantal adjectieven, die de verleden deelwoorden schijnen van werkwoorden, door **be** afgeleid, doch inderdaad van zelfstandige naamwoorden zijn gevormd en mede voorzien zijnde van beteekenen: *gegoed, gevind, gevingerd, gerand, gestaart, gespoord, gelaarsd, gerokt*, enz. Soms worden zij weder met een adjectief samengesteld: *hooggetopt, breedgeschouderd, grofgespierd*.

§ 307. De bijvoeglijke naamwoorden zijn oneigenlijk of eigenlijk samengesteld.

Oneigenlijke samenstelling heeft plaats in: *aloud, welzalig, ingelukkig, overdruk*, waarin 't eerste deel den graad der hoedanigheid aangeeft; alsmede in: *krachtvol, eerwaardig, deskundig, vergevensgezind, schaduwrijk, Godgevallig*, waarin 't eerste deel tot het tweede in eene betrekking staat, die door een' naamval is of kan worden uitgedrukt.

Eigenlijke samenstelling heeft plaats in: *openbaar, doofstom*, die uit twee adjectieven bestaan; in: *vogelvlug, gitswart, loodrecht, spilziek*, waarvan 't eerste lid een substantief of de stam eens werkwoords is. In *hemelsblauw* en *doodsbleek* is eene **s** ingelascht.

§ 308. Samenstelling door afleiding heeft plaats in: *hardnekkig, stijfhoofdig, krankzinnig, driekleurig, inheemsch, bovenaardsch, groot-scheepsch, hedendaagsch*, waarbij de achtervoegsels **ig** en **sch** de samenstelling bewerken.

V. DE VORMING DER VOORNAAMWOORDEN.

§ 309. Aangaande enkele voornaamwoorden valt het volgende op te merken:

Welk is samengesteld uit *wie-lijk* = *hoe gevormd*, evenals *zulk* uit *zoo-lijk* = *zoo gevormd*. *Hoedanig* is gemaakt van de losse woorden *hoe daan* (verleden deelwoord van *doen* = *maken*) door middel van 't achtervoegsel **ig**, en beteekent dus: *hoe gemaakt*, evenals *zoodanig* van *zoo-daan-ig*.

Degene of *diegene* en *dezelfde* zijn samengesteld uit *de, die* en *gene, zelfde*; 't laatste is een overtreffende trap van *zelf*.

Elkander en *malkander* zijn samengesteld uit *elk*, *malk* en *ander*. *Elk* bestaat uit *ie-lijk*, waarin *ie* de beteekenis heeft van *wie ook*, *wat ook*, en *lijk* tegenwoordig *ieder* beteekent. Dezelfde beteekenis heeft *gelijk* in *ie-gelijk*. Vergelijk nog: *jaarlijk(s)* = ieder jaar, *dagelijk(s)* = iederen dag, enz. *Malk* is ontstaan uit *man-lijk*, waarin *man* = *der menschen* en *lijk* = *ieder*. *Iemand* is gevormd uit *ie* = *eenig* en *man* = *mensch*; de **d** is er later aangehecht. *Niemand* bevat bovendien 't bijwoord *ne* = *niet*. *Iets* is samengesteld uit *ie* = *eenig* en *wicht* = *zaak*; de **s** is waarschijnlijk de uitgang van den 2^{en} naamval. (Ook *alles*, de genitief van *al*, wordt in den 1sten, 3^{den} en 4^{den} naamval gebruikt.) *Niets* bevat bovendien 't bijwoord *ne* = *niets*. *Iets* en *niets* luiden voorheen *iet* en *niet*; 't eerste komt nog voor in de samenstelling *ietwat* en in 't rijmpje: *Als niet komt tot iet*, enz.; *niet* = *niets* treft men aan in: *weetniet*, *hij geeft er niet om*, *te niet gaan*, *is 't anders niet? in het niet*, *een niet*. 't Onkennend bijwoord *niet* is 'tzelfde woord als 't voornaamwoord *niet*.

VI. DE VORMING DER TELWOORDEN.

§ 310. De bepaalde hoofdtelwoorden beneden *elf* zijn van onbekenden oorsprong. *Elf* en *twaalf* bestaan uit *een*, *twee* (*twa*) en *lif*, 'twelk men vrij algemeen voor een woordt houdt, dat *tien* beteekent. *Twintig*, *dertig*, enz. bestaan uit *twee*, *drie*, enz. en *tig*, een substantief, dat *tiental* beteekent. *Tachtig* heeft de **t** vóór *tig* uitgeworpen; de **t** aan 't begin is overgebleven van een voorvoegsel, dat ook voor *zeventig* en *negentig* stond, doch daar is verdwenen; het heeft echter de verscherpte uitspraak der **z** van *zeventig* veroorzaakt. Ook *zestig* gaf men voorheen bij vergissing wel eens eene **t**, vandaar de uitspraak *sestig*; zelfs zegt men: *feertig* en *fijftig*. *Honderd* is afgeleid van een woord, dat waarschijnlijk *eene onbepaalde hoeveelheid* beteekende; *duizend* beduidde oorspronkelijk *eene groote menigte*; *millioen* is 't Fransche *million* en beteekent eigenlijk *een groot duizendtal*.

Honderd, door een bepaald hoofdtelwoord voorafgegaan, vormt daarmede eene samenstelling: *tweehonderd*, daarentegen: *drie duizend*, *niet: drieduizend*; evenzoo: *vier en zestig*, enz.

Geen is ontstaan uit *negeen* voor *nech-een* = *noch*, *niet een*.

§ 311. Van de onbepaalde hoofdtelwoorden zijn *eenig*, *sommig* en *weinig* afgeleid door middel van **ig** van de grondwoorden: *een*, *som* (eenig), *wein* (waarvan ook 't werkwoord *weenen*); het laatste woord beteekent eigenlijk *ellendig*, vandaar: *klein*, *niet veel*. De oorsprong van *menig* is onzeker. *Luttel* is een adjectief, dat *klein* beteekent. *Ettelijk* bestaat uit *et* = *zus of zoo* en *lijk* = *gevormd* en beteekent dus *verschillend*, evenals *verscheiden*.

§ 312. De rangtelwoorden worden van de hoofdtelwoorden gevormd door **de** of **ste**, eigenlijk uitgangen tot vorming van den overtreffenden trap: *zevende*, *achtste*, enz. 't Rangtelwoord van *één* is de overtreffende trap van 't bijwoord *eer* = *vroeg*.

§ 313. Hier maken wij ook melding van eenige woorden, die met telwoorden zijn samengesteld. Het zijn:

a. herhalingsgetallen samenstellingen van een telwoord en een der substantieven: *maal*, *keer*, *werf* en *reis*, waarvan 't eerste *tijd*, het derde *wending*, het laatste *gang* beteekent: *vijfmaal*, *zeskeer*, *driewerf*, *eenreis* (ereis), enz. *Maal* en *keer* vormen geene samenstelling, wanneer zij in 't meervoud voorkomen: *drie malen*, *zes keeren*, *verscheiden malen*. — Zij doen den dienst van bijwoorden van tijd of graad.

b. verdubbelgetallen, samenstellingen van een telwoord en 't substantief *voud*: *drievoud*, *zsvoud*, *veelvoud*. 't Woord *voud* is een oudere vorm van den stam van *vouwen* (*vouden*). Van deze woorden, die den dienst doen van substantieven, worden adjectieven gevormd door 't achtervoegsel **ig**: *drievoudig*, *negenvoudig*. *Voudig* komt ook in den vorm *vuldig* voor: *drievuldig*, *veelvuldig*, *menigvuldig*. Voor *tweevoudig* gebruikt men 't Fransche *dubbel* (double).

c. soortgetallen, samenstellingen van een telwoord en de substantieven *lei* en *hande*. Het laatste woord is 't meervoud van *hand*, dat soms *aard*, *wijze* (*langzamerhand*) en vandaar *soort* beteekent; *lei* heeft dezelfde beteekenis, doch is van vreemden oorsprong. 't Telwoord komt in deze samenstellingen in den genitief voor: *eenerlei*, *tweeërlei*, *drieërlei*, *vierderlei*, *allerhande*, enz. *Tweeërlei*, *tweeërhande* menschen beteekent dus: menschen *van twee soorten*. — Zij worden tot de adjectieven gerekend.

VII. DE VORMING DER BIJWOORDEN.

§ 314. Steeds zijn bijwoorden geweest vele éénlettergripige woorden, als: *nu*, *dan*, *zoo*, *ja*, *neen*, *voor*, *na*, *uit*, *op*, *in*, enz. Vele daarvan komen ook als voorzetsels voor.

Opmerking verdienen *hier*, *daar* en *waar*, die meestal eene rust op eene plaats; *her*, *der*, *wer*, in: *herwaarts*, *derwaarts*, *werwaarts*, die eene beweging naar eene plaats; *heen* (*henen*), *daan* (in *vandaan*), die eene beweging van eene plaats te kennen geven.

§ 305. De achtervoegsels, die dienen tot vorming der bijwoorden, zijn:

e, dat tegenwoordig niet veel meer voorkomt: *dichte bij*, *gaarne*, *alreede*, *verre*.

en, dat eene beweging van eene plaats aangeeft: *noordenwind*, *zuidenwind*, enz. Het komt ook voor in: *boven*, *binnen*, *buiten*, doch heeft daar zijne oorspronkelijke beteekenis verloren.

er, dat eene beweging naar eene plaats beteekent: *Zuiderzee*, *Westerkerk*, *Oosterblokker*. In *opper*-, *uiter*-, *inner*-, *neder* heeft het deze beteekenis niet meer.

s, tegenwoordig meermalen voorkomende in woorden, waarin zij voorheen ontbrak. Deze zoogenaamde bijwoordelijke **s** vindt men overal, waar men niet aan een' genitief kan denken, vooral in bijwoorden, waarin een voorzetsel voorkomt: *nevens*, *benevens* *tevens*, *terloops*, *thans*, *bijkans*,

intijds, insgelijks, vanouds, vannieuws, vanzins, opeens, binnenslands, buitenslands, voorshands; ook in: *desnoods, dikwijls* (wjl is V.), enz.

lijk, dat bijwoorden van hoedanigheid vormt van adjectieven: *strengelijk, heuschelijk, scherpelijk, heldhaftiglijk*. 't Wordt tegenwoordig niet veel meer gebruikt; adjectieven worden meestal zonder achtervoegsels als bijwoorden gebezigd.

lijks, hetwelk bestaat uit *lijk*, dat *ieder* beteekent en de **s** van den tweeden naamval: *jaarlijks, dagelijks, maandelijks*

lings, bestaande uit *ling*, 'tzelfde achtervoegsel, dat ook substantieven vormt, en de bijwoordelijke **s**: *ruggelings, zijdelings, tappelings, ijlings*.

waarts, bestaande uit *waart* = *gekeerd naar* en de vorige **s**: *hemelwaarts, huiswaarts*.

gewijze = *op de wijze van*: *trapsgewijze, steelsgewijze, boogsgewijze*.

jes, tjes, pjes, kens, die bijwoorden van hoedanigheid vormen van adjectieven: *zoetjes, stilletjes, warmpjes, zachtkens*.

§ 316. Zelfstandige en bijvoeglijke naamwoorden worden dikwijls in den 2^{en}, 3^{en} en 4^{en} naamval als bijwoorden gebruikt. Ten opzichte van den tweeden naamval houde men in 't oog, dat de tegenwoordige taal niet altijd laat beslissen, of men met den buigingsuitgang **s** of met de boven behandelde bijwoordelijke **s** te doen heeft. Door het veelvuldig gebruik van bijwoordelijke genitieven verleid, kwam men er namelijk toe, ook eene **s** te hangen aan bijwoorden, die niet bestonden uit een naamwoord in den tweeden naamval; meermalen zelfs plaatste men het teeken van den genitief achter een' derden naamval. Zie boven.

De tweede naamval komt voor in de substantieven: *daags, deels, steeds, altoos* voor *altoges*, (van *toog* = gang; vgl. *tijgen* voor *tie(h)en* = gaan), *des daags, des zomers, zijns weegs, rechtstreeks, grootendeels, eensklaps, veelszins, blootshoofds, barrevoets*, enz.; in de adjectieven: *reeds, slechts* (eenvoudig), *allengs, zelfs, doorgaan(d)s, vervolgen(d)s, willen(d)s en weten(d)s, onvoorziens, onverhoeds*, voorts in: *eens, zulks, dies, des*.

De derde naamval komt voor in: *midden, gisteren, mijnen(t)wege, wijlen, trouwen(s), willen(s), vaak* (voor *vaken* van *vak* = tijdruimte), *zelden*.

De vierde naamval komt voor in: *altijd, weg, lang, veel, weinig, genoeg, den heelen dag, de gansche week*, enz.

§ 317. Als samenstellingen worden beschouwd:

1. de bijwoorden, uit twee bijwoorden bestaande, wanneer een daarvan zijne beteekenis heeft gewijzigd: *weleer, evenzeer, kortom, ronduit, bovenop, voorin, waarop, hierover, daarvan*, enz. Men onderscheidt dus: *veel eer* en *veeleer*, *hoe verre* en *hoeverre*, *hoe veel* en *hoeveel*, *zoo lang* en *zoolang*, enz.

Van de voornaamwoordelijke bijwoorden worden als samenstellingen beschouwd, die, welke aanvangen met: *hier, daar* en *waar*, doch die, welker eerste deel: *ergens, nergens, overal* en *er* is, blijven los naast elkander geplaatst: *ergens mede, nergens over, overal aan, er tusschen*, enz.

2. de bijwoorden, die bestaan uit een voorzetsel, door een ander woord

gevolgd, wanneer òf 't eerste òf 't tweede deel zijne beteekenis wijzigt: *achterwege, onderweg, bijgeval, integendeel, inzonderheid, terstond, terug, inderdaad, overlang, overluid, opnieuw, vooral, aaneen*, enz.

Men onderscheidt daarom: *vanhier, vandaar, vanwaar*, (om deze, die, welke reden) en *van hier, daar, waar* (van deze, die, welke plaats), *voorzeker* (stellig) en *voor zeker, voorgoed* en *voor goed* en schrijft steeds: *met luider stemme, in aller ijl, te gelijker tijd*.

3. de bijwoorden, bestaande uit een voorzetsel en een substantief, schijnbaar in den sterken mannelijken of onzijdigen genitief: *buitenshuis, binnenskamers, ondershands, voorshands*, of waarin een ander voorzetsel dan *te* met het lidwoord is samengesmolten: *metterdaad, mettertijd, uitermate*.

4. de bijwoorden, die bestaan uit een adjectief en een substantief in den genitief: *goedsmoeds, allerwegen, langzamerhand, toevalligerwijze = toevallig*. Doch wanneer 't substantief vrouwelijk is en in eigenlijken zin voorkomt, blijven de deelen gescheiden: *onverrichter zake, ouder gewoonte, zaliger gedachtenis*.

5. de bijwoorden, waarvan 't eerste deel een verouderde genitief van een voornaamwoord is: *dermate, destijds, derhalve*.

§ 318. Onder de samengestelde bijwoorden zijn er eenige, wier deelen tegenwoordig niet meer zijn te herkennen. De voornaamste daarvan zijn: *achterbaks = achter den rug, immer = ie-meer = (op) eenigen (tijd) in de toekomst, nimmer = n-iemeer, wanneer = wan-eer = (op) welken (tijd) in 't verledene, thans = te hande = bij de hand, heden = hie dage = op dezen dag, toen, voorheen doen = op dien (tijd), tevens = t-even-s = te gelijker (tijd), nevens = in-even-s = op gelijke (plaats), niettemin = niet-de-min = niet daardoor minder, nochtans = nog dan = nog in dat (geval), misschien = ('t) mag schien = 't kan geschieden*.

VIII. DE VORMING DER VOORZETSELS.

§ 319. Uit wortels zijn gevormd: *op, in, uit*, enz. Afgeleid zijn: *b-uit-en, b-inn-en, b-ov-en, ov-er, ach-ter, (af-ter), be-ned-en*, vergelijk *ned-er*. Van andere komen de grondwoorden niet meer voor. Samengesteld zijn: *van = af-an, tot = to-te, omtrent = om-trent = om-rond, rondom, tegen = te-jegen*, misschien: tot (iets) gaande.

§ 320. Niet zelden worden substantieven, adjectieven en deelwoorden als voorzetsels gebruikt: *krachtens, tijdens, namens, omstreeks, ondanks, wegens, trots, spijt, behalve = ter zijde (gesteld); tusschen* 3^e nv. meerv. van *twisch*, een afleidsel van *twee*; *langs, gedurende, nopen(d)s = rakende, betreffende, aangaande, hangende, staande, niettegenstaande, volgen(d)s, uitgenomen, uitgezonderd*. Geheele uitdrukkingen doen denzelfden dienst: *om—wille, ten spijt van, in weerwil van, uit naam van, uit kracht van, naar luid van, uit hoofde van*, enz.

IX. DE VORMING DER VOEGWOORDEN.

§ 321. De voegwoorden behooren evenals de voorzetsels meestal oorspronkelijk tot andere woordsoorten; zij worden voegwoorden, wanneer zij dienen tot verbinding van zinnen of zindeelen. Alleen als voegwoorden komen voor: *en, noch, want, maar, doch, of, zoodra, omdat, dewijl, wijl, vermits, nademaal, naardien, doordat, doordien, aangezien, weshalve, zoodat, opdat, ofschoon, hoezeer, hoewel, indien, mits, tenzij, tenware, als, alsof.*

Mits hangt samen met *met*; *als* is oorspronkelijk *alzo*; *maar* is ontstaan uit: (het) *en ware* = (zoo) het niet ware (dat). *Weshalve* is samengesteld uit *wes* = van wat en *halve* = reden; *dewijl* is eigenlijk een bijwoord van tijd: (in) den tijd (dat), evenals *nademaal* = na dien tijd. *Tenzij* en *tenware* zijn ontstaan uit de volzinnen: *het en zij* = het zij niet (dat) en *het en ware*. Voorts moet het nevenschikkende *of*, voorheen *ofte*, wel onderscheiden worden van 't onderschikkende *of*, dat *indien* beteekent en ook voorkomt in *ofschoon* = indien al, en *alsof* = als indien.

ZESDE BOEK.

DE LETTERS EN HAAR GEBRUIK.

I. DE LETTERS IN 'T ALGEMEEN.

§ 322. De enkelvoudige bestanddeelen der woorden zijn de letters. Men verstaat daaronder zoowel de bestanddeelen van het gesproken woord: letterklanken, als die van 't geschreven woord: letterteekens.

§ 323. De letterklanken worden verdeeld in klinkers (*vocalen*) en medeklinkers (*consonanten*). Klinkers zijn klanken, door middel van de spraakwerktuigen voortgebracht. Medeklinkers zijn een geruisch vóór of na een' klinker.

§ 324. De letterteekens zijn enkelvoudig, wanneer hunne trekken samenhangen: **a, e, q**, samengesteld, wanneer één letterklank door meer dan één letterteeken wordt voorgesteld: **aa, ie, eu, oe, ch, ng** (in *zing, dwing, dwingen*).

§ 325. Al onze letterteekens zijn van vreemden oorsprong; zij zijn aan 't Latijnsche alfabet ontleend. Men noemt echter in 't bijzonder de **c, q, x** en **y** (*ypsilon*) vreemde letters, daar zij, met uitzondering van de **c** in 't samengestelde letterteeken **ch**, alleen in vreemde woorden voorkomen.

§ 326. Zooveel letterklanken, als er van een woord in eens worden uitgesproken, vormen eene lettergreep.

Er zijn dus een- of meerlettergrepige woorden: *baas, va-der tim-mer-man*.

Eene lettergreep heet open, zoo zij op een' klinker eindigt; gesloten, wanneer zij een' medeklinker aan 't slot heeft.

§ 327. De klemtoon, d. i. de meerdere of mindere nadruk, waarmede de lettergrepen worden uitgesproken, vormt den band, die de onderscheidene deelen eens woords tot eene eenheid verbindt. Vergelijk: *vrij spreken* met *vrijspreken*, *een groot vorst* met *een grootvorst*.

§ 328. De klemtoon is tweërlei: hoofdtoon en bijtoon. Zoo heeft in 't woord *vaderland* de lettergreep *va* den hoofdtoon, *land* den bijtoon; de lettergreep *der*, waarvan men den klinker nauwelijks laat hooren, heet toonloos. Ten opzichte van den klemtoon zijn de lettergrepen dus van drieërlei aard.

II. DE KLINKERS.

§ 329. De klinkers worden verdeeld in enkelvoudige klinkers en tweeklanken. Bij het uitspreken der eerste hooren wij een' ondeelbaren klank; de tweeklanken bestaan uit twee wel ineenvloeiende, maar nog duidelijk te onderscheiden letterklanken.

De enkelvoudige klinkers, die in 't beschaafde Nederlandsch voorkomen, zijn: **a, aa; e, ee; i, ie; o, oo; u, uu; eu, oe**; de tweeklanken **ai, ei; ij, ui; au, ou; aai, ooi, oel; aau, eeu, leu**.

§ 330. De enkelvoudige klinkers worden op drieërlei wijzen uitgesproken: volkomen: *ja, zee, zoo, zie, hu, kneu, koe*; gerekt: *jaar, zeem, zoom, zien, huur, deur, koets* en onvolkomen: *kat, hert, lid, pot, hut*. De onvolkomen uitspraak der **oe** en **eu** is niet te onderscheiden van die der **o** en **u**.

§ 331. Den klinker, die in toonlooze lettergrepen voorkomt, heeten wij toonloos. Hij heeft een' klank, die wel wat overeenkomt met dien der onvolkomen **u**: *vrede, hemel, bloedig, woning, leeuwerik, Gorkum, Dokkum, waarlijk, jaarlijksch, mijn, zijn, een*. Zooals men ziet, wordt deze klinker door verschillende letterteekens voorgesteld.

§ 332. De tweeklanken bestaan uit een' onvolkomen klinker, gevolgd door eene **i** of **u** (uitgesproken als **ie** en **oe**, doch zoo kort mogelijk) of uit een' volkomen klinker, door dezelfde letterklanken gevolgd: **ai, au; aai, aau**, enz. De laatste heeten ook wel gerekte tweeklanken.

De tweeklank **ai** komt alleen voor als tusschenwerpsel; evenzoo **aau**, die bovendien nog in *miaau*, ook wel *miau* geschreven, gehoord wordt.

§ 333. De klinkers, welke wij tegenwoordig in de woorden aantreffen, hebben soms verandering ondergaan, vandaar dat wij nu en dan in dezelfde woorden verschillende klinkers aantreffen. Zoo is de

a soms ontstaan uit **e**, bv. in: *star* naast *ster*, *hart* naast *hert*;

e dikwijls uit **a** of **i**, bv. in: *steden* naast *stad*, *schepen* naast *schip*;

ee dikwijls uit **ei**, bv. in: *gereed* naast *bereiden*, *kleen* naast *klein*, *heelen* naast *heil*;

i soms uit **e**, bv. in: *richten* naast *recht*, *villen* naast *vel*, *bidden* naast *bede*;

ie dikwijls uit den tweeklank **iu** (spreek uit: *ioe*), die ook in **u** en **ui** is overgegaan, bv. in: *vier*, *dier*, *stieren* naast *vuur*, *duur* en *sturen*; *kieken*, *rieken*, *dietsch* naast *kuiken*, *ruiken*, *duitsch*. Vandaar ook, dat de werkwoorden der vijfde klasse zoowel **ie** als **ui** vertoonen (Verg. § 274.);

o dikwijls uit **u** (spreek uit: *oe*), bv. in: *goot*, *slot*, *schot* naast Hd. *Guss*, *Schluss*, *Schuss*;

o soms uit **wa**, **we**, bv. in: *komen*, voorheen *kwemen* (*kwam*), *dolen* naast *dwalen*;

oo dikwijls uit **au**, bv. in: *loopen*, *boomen*, *zoomen* naast Hd. *laufen*, *Baum*, *Saum*;

u soms uit **o**, bv. in: *bundel, plunderen, burger, gulden, dunken* naast *bondel, plonderen, borger, golden, docht*;

eu dikwijls uit **o**, bv. in: *beugel, teugel, sleutel, leugen, naspeuren, keuken* naast *bogen, togen, sloten, logen, nasporen, koken*;

ei soms uit **ag** of **eg**, doordat de **g** in eene **j** of **i** overging, bv. in: *meid* naast *maagd, geleid* en *gezeid* naast *gelegd* en *gezegd*;

ei soms uit **a** of **e** vóór **n** of **l**, bv. in: *einde* naast *ende, heinde* naast *hand, feilen* naast *falen*;

ij meestal uit **ii** (uitgesproken **ie**), vandaar: *ijdel, afgrijzen, grijnen, pijpen, ijp, vlijm* (lancet) naast *iedel, griezelen, grienen, piepen, iep, vliem*. Vandaar ook, dat in de Noordelijke provinciën de woorden, die in de algemeene taal **ij** hebben, nog met **ii** worden uitgesproken.

ou soms uit **ol**, bv. in: *goud* naast *gold, zoude* voor *zolde (zullen), woude* voor *wolde (willen), houd* voor *hold (hield)*;

ooi soms uit eene letterverbinding, die ook **au** of **ou** heeft opgeleverd, bv. in: *kooi* naast *kouw, Gooi* naast *gouw, dooi* naast *dauw, hooi* naast *houwen*.

III. DE MEDEKLINKERS.

§ 334. De medeklinkers worden verdeeld naar de spraakwerktuigen, die bij hunne uitspraak voornamelijk te pas komen en naar de meerdere of mindere kracht, waarmede zij worden uitgesproken. De eerste onderscheiding geeft eene verdeling in:

lipletters: **b, p, v, f, w, m**;

tong- of tandletters: **d, t, z, s, l, n, r**;

keelletters: **g, k, ch, j, ng**;

Van deze worden **b, d, v, z** en **g** met minder kracht uitgesproken dan **p, t** en **k**; **f, s** en **ch**; daarom heeten de eerste zachte, de laatste scherpe medeklinkers. Zooals men ziet, ontbreekt de zachte **k**; deze medeklinker komt in onze taal niet meer voor, doch wel in andere Germaansche talen, bv. in 't Hoogduitsch en Engelsch. De scherpe medeklinkers komen alle voor in: '**t kofschip**.

Nog noemt men de **j** en **w** om hare verwantschap met de **i** en **u** (spreek uit: *oe*) halfklinkers;

de **l, m, n, r** (**molenaar**) heeten vloeiende medeklinkers;

de **z** en **s** heeten sisletters;

de **m, n** en **ng** heeten neusletters, omdat bij 't uitspreken daarvan de adem genoodzaakt wordt, door den neus te ontsnappen. Ten opzichte van de **ng** zij nog opgemerkt, dat zij thans als één letterklank, doch voorheen als de **n**, gevolgd door eene zachte **k**, werd uitgesproken, vandaar de schrijfwijze. De **ch** werd voorheen uitgesproken als **k + h**, waarbij men opmerke, dat in den ouden tijd de **e** ook voor **k** gold.

De **h** is nog niet genoemd, omdat zij tot geene der genoemde soorten behoort; zij wordt voortgebracht door eene sterke uitstooting van den adem.

De **h** en **ch** worden in enkele woorden geschreven, zonder te worden

uitgesproken; zij heeten dan stomme medeklinkers: *thuis, thee, thans, althans* (doch niet in *nochtans*), *visch, wasschen*, enz.

§ 335. Soms zijn ook medeklinkers in andere overgegaan. Zoo is de **r** soms ontstaan uit **z**, bv. in: *vroom, verkoor, verloor, waren* naast *vriezen, verkiezen, verliezen, wezen*;

ch soms uit **k**, bv. in: *zocht* naast *zoeken*; *wrocht* naast *werken*; *zucht* (*ziekte* en *verlangen*) naast *ziek, dacht* en *docht* naast *denken* en *dunken*, *wacht* naast *waken*, enz.

ch soms uit **f**, bv. in: *gracht* naast *graf, zacht, zucht* (ademhaling) en *lucht* naast Hd. *sanft, Seufzer* en *Luft*;

ch soms uit **p**, die eerst **f** was geworden: *verknocht* naast *knoopen, kocht* naast *koop*; **f** soms uit **p**, bv. in: *bruiloft* naast *loopen*;

k soms uit **g** (uitgespr. als in 't Hoogd.), bv. in: *nikken, hikken* naast *nijgen, hijgen, jonkheid* voor *jongheid*;

b soms uit **v**, bv. in: *stribbelen* naast *streven, kibbelen* naast *kijven, webbe* naast *weven, hebben* naast *haven*.

IV. BIJVOEGING EN WEGLATING VAN KLINKERS EN MEDEKLINKERS. KLANKVERSPRINGING.

§ 336. Behalve door de bovenstaande veranderingen der klinkers en medeklinkers zijn de woorden in den loop der tijden veranderd door bijvoeging of weglating van letters vooraan, in 't midden of aan 't einde der woorden. Soms is deze bijvoeging of weglating willekeurig.

§ 337. Voortzetting (*prothesis*) heeft plaats in: *slinker* naast *linker, slinksch* naast *linksch, smoel* naast *muil, snebbe* naast *nebbe*.

§ 338. Inlassching (*epenthesis*) heeft plaats in de volgende gevallen:

1. De woorden op **lijk, ling, loos** lasschen eene **e** in, behalve wanneer er eene toonlooze lettergreep of eene **l, n, r** voorafgaat; *sterfelijk, mondeling, moedeloos*. Dus niet in: *bodemloos, onmiddellijk, heilloos, toonloos, heerlijk, teerling*.

Wanneer het woord vóór **lijk, ling** en **loos** eindigt op eene **f, s, nk**, die in de plaats komt van **v, z, ng** of op eene **n**, voorafgegaan door een' onvolkomen klinker, is de inlassching willekeurig: *liefelijk, lieflijk, vreeselijk, vreeslijk, oorspronkelijk, oorspronklik, mannelijk, manlijk*. Zoo ook: *moeilijk* of *moeielijk, verfoeilijk* of *verfoeielijk*. Doch men lassche geene **e** in na **g** als **ch** uitgesproken: *heuglijk, beweeglijk, ontzaglijk*, wel: *degelijk, mogelijk, dagelijks*. Voorts onderscheide men *zinloos* (zinledig) van *zinneloos* (krankzinnig) en *naamloos* (zonder naam) van *nameloos* (onnoemelijk groot).

Nog lette men op de willekeurige inlassching eener **e** in de woorden: *doren, horen, koren, lantaren, merel* en *parel* naast *doorn, hoorn, koorn, lantaarn, meerl* en *paarl*. Doch men onderscheide *toorn* (gramschap) van *kerktoren*.

2. De zelfstandige naamwoorden, uit twee andere substantieven gevormd, lasschen eene **n** in, wanneer het eerste deel eindigt op eene toonlooze **e** en het tweede aanvangt met een' klinker of eene **h**: *eendenei, duivenei, bruggenhoofd, hondenhok*. Doch wanneer de **e** van 't eerste woord niet kan worden weggelaten, wordt de **n** niet ingelascht: *bodeambt, modeartikel*.

De **n** is geene ingelaschte letter, wanneer hij de uitgang is van den genitief of het meervoud. 't Eerste is het geval in woorden, als: *'s-Gravenhage* (nooit *'s-Hage*), *'s-Hertogenbosch*. De **n** wordt als uitgang des meervouds aangemerkt:

a. wanneer het woord noodwendig aan een meervoud doet denken: *boekenkast, woordenboek, scharenslijp, flesschenrek, zedenkunde, sterrenkunde*.

b. de woorden, wier eerste deel een persoonsnaam is, die zekeren stand in de maatschappij uitdrukt en het meervoud uitsluitend met **en** vormt: *boerenwoning, heerdienst, vrouwenkleed, gravinnenkroon*.

c. wanneer het eerste deel een mannelijke diernaam is, die de geheele soort beteekent en geene samenstellingen op **s** vormt: *drakenbloed, leeuwenhok, berenjong*. Daarentegen: *bokkevel* naast *boksvel, kattekop, paardestaart*; in de beide laatste gevallen heeft men te doen met een' vrouwelijken en onzijdigen diernaam.

3. De zelfstandige naamwoorden, uit twee substantieven gevormd, lasschen eene **e** in, wanneer 't eerste deel aan een enkelvoud kan doen denken en 't geheel tot het dagelijksch leven behoort: *pijpedop, pennemes, hoededoos*. Hiertoe behooren ook de namen van boomen, waarvan t laatste deel *boom* is: *eikeboom, beukeboom, berkeboom, lindeboom, enz.*

4. Ook wordt eene **n** ingelascht in woorden, gevormd van eenletter-grepige werkwoorden: *ziener, boosdoener, verstaanbaar, doenlijk*. Nog in: *sinds* naast *sedert*, *Dinsdag* voor *Diesdag* en dit voor *Tie-s-dag* (van *Tie*, oudtijds *Tiu-s*, een krijgsgod der Germanen), *diens* en *wiens* voor *dies* en *wies*.

5. Eene **m** wordt ingelascht in: *pampier* voor *papier* en *drempel* voor *derpel* (uit *deurpaal*).

6. Eene **d** wordt ingelascht:

a. in de woorden: *bevrijden* van *vrij*, *nader* voor *na-er*, *vlieden* voor *vlie(h)en*, *wijden* voor *wijen* (van *wij* = heilig, nog voorkomende in: *wijwater, wierook*); *kastijden* naast Fr. *châtier* (*castier*), enz.

b. na de **l**, **r**, **n** in substantieven: *daalder, boender, spaanders, Oost-Indië-vaarder*; na de **r** in bijvoeglijke naamwoorden: *zwaardder, duurder, guurder*; in *zindelijk* voor *zinlijk*; in de woorden op **lei** en **hande**, behalve: *eener-, tweeer-, drieër-, achter-, twintigerlei*, enz.

7. Eene **s** wordt ingelascht in de woorden: *leidsman, scheidsmuur, kindsheid* (jeugd), onderscheiden van *kindschheid*, en in de woorden op **ke**, voorafgegaan door **g**, **k** en **nk**: *vlagske, boekske, bankske*.

8. Eene **t** wordt ingelascht:

a. voor **je**, wanneer het voorafgaande woord eindigt op een' klinker of tweeklank, of op een' volkomen klinker of tweeklank, ge-

volgd door **l**, **n**, **r**: *papaatje, knietje, kooitje, paaltje, zoontje, weertje.*

b. in: *mijnenthalve, mijnentwege*, enz., in *ordentelijk* voor *ordenlijk*, doch niet in: *eigenlijk, openlijk, wezenlijk, gezamenlijk, namelijk.*

9. Eene **p** wordt ingelascht vóór **je**, wanneer 't voorafgaand woord op **m** eindigt: *boompje.*

§ 339 Achteraanvoeging (*paragoge*) heeft plaats in: *iemand niemand* uit *ie-man, nie-man, arend* naast (*adel*)*aar* = edele aar (*aar* = roofvogel), *te mijnent*, enz. voor: *te mijnen huize, borst* (jongeling) voor *bors, schoen* voor *schoe, rijst* voorheen *rijs* (Fr. *riz*).

§ 340. Weglating aan 't begin (*aphaeresis*) heeft plaats in: *nijver* voor *in-ijver*, *naarstig* voor *in-ernst-ig*, dat eerst *neernstig*, toen *neerstig* werd, *geen* voor *negeen* uit *nech-een* = *niet-een*, *weg* (bijw. uit *an-weg*, = *op-weg* dat eerst *eweg* werd, *van* uit *evan*, *avan* voor *af-an* = *af-aan*, *maar* uit *nemaar* voor *newaar* (het *ne* = *en* = *niet ware*), *zeventig, negentig*, vroeger: *tseventig, tnegentig*, evenals nog *tachtig*, nog in: 's voor *des*, 't voor *dat*, *er* (bijw.) voor *daar*.

§ 341. Weglating in 't midden (*syncope*) heeft plaats in de volgende gevallen:

1. van klinkers: *blijven* uit *belijven*, *blusschen* uit *belusschen* = *belesschen* (*lesschen* beteekende voorheen 'tzelfde als *blusschen*), *kraal* voor *koraal*, *krant* voor *courant*, *elf* en *twaalf* voor *eenlif* en *tweelif*; *strafte* voor *straffede*, *hoorde* voor *hoorede*; *eedle* voor *edele*, *wappren* voor *wapperen*; *bang* voor *be-ang*, *binnen* voor *be-inn-en*, *buiten* voor *be-uiten*, *telkens* voor *te-elken-s*, *tevens* voor *te-even-s*.

2. van medeklinkers, meest van **d**, als in: *vaar, moer, broer, blaán, gestaag*; in *leelijk, goelijk, kwalijk* voor *leedlijk*, enz.; in *roer* voor *roeder* (van: *roeden, roeien*), *elkaar* voor *elka(n)der*, *graag* voor *gradig* (thans: *gratis, gretig*). — Vooral vóór de **s**: *thans* voor *thands*, *nopens, volgens, willens* en *wetens*, *doorgaans* voor *nopends*, enz.; ook van andere medeklinkers vóór **s**: *bijkans* voor *bijkants*, *peizen* en *deizen* voor *peinzen, deinzen, best* en *lest* voor *betst* en *letst*.

Ook in woorden, uit twee andere gevormd, heeft deze weglating plaats: *scheikunde, rijtuig, leiband* van: *scheiden, rijden, leiden*; in: *bruiloft* naast *bruid* (bruiloft: loop, tocht naar of ter eere van de bruid), *boogaard* naast *boom*, *hoovaardij* (eigenlijk: *het hoog varen, gaan*) naast *hoog*, *kermis* van *kerkmis* (doch: *kerstmis*), *kerspel* voor *kerkspel* (ring, kring, gebied van de kerk), *koomenij* (verg. *bakkerij, slagerij*) van *koopman*.

§ 342. Weglating aan 't slot (*apocope*) heeft plaats bij: *kon, wou zou, lei, zei* voor *konde* enz.; *ik zeg* voor *zegge* en zoo meestal in den 1^{en} persoon aantoonende wijs onvoltooid tegenwoordigen tijd; *bracht, kocht, zocht, wrocht, dacht* voor *brachte*, enz.; bij de zwakke zelfstandige naamwoorden: *heer, mensch, hart* voor *heere, mensche, harte*, enz.; *oor* voor *oore* (in *ter oore komen*) en in vele vrouwelijke substantieven, als: *vrouw, val* (*muizenval*), *hoop, leer* voor *vrouwe*, enz.

§ 343. Klankverspringing (*metathesis*) heeft plaats bij de **l** en **r**:

naald voor *nadel*, *Kloveniersburgwal* voor *Kolveniersburgwal*; *barnen* naast *branden*, *dertien* voor *drietien*, *gort* naast *grut*, *noodddruft* naast *durven* (voorheen: *behoeven*), *ros* naast *o(r)s* in de spreekwijs: *van den o(r)s op den ezel springen*, *vorst* naast *vroos*, *wrocht(e)* voor *workte (werkte)*.

V. DE SPELLING.

§ 344. De spelling leert de regels kennen, volgens welke de gesproken woorden door letterteekens worden voorgesteld. De grondslagen of algemeene regels, waarop eene verstandige spelling berust, zijn de volgende, naar hunne waarde gerangschikt:

1. de beschaafde uitspraak. Elk woord wordt zooveel mogelijk door die letters voorgesteld, welke in de beschaafde uitspraak worden gehoord. Dit voorschrift zou echter ten gevolge hebben, dat men dezelfde woorden verschillend schreef, 'tgeen niet bevorderlijk zou zijn aan de vlugge opvatting van 't geschrevene. Daarom neemt men als tweeden grondslag aan:

2. de gelijkvormigheid der woorden. Elk woord wordt zooveel mogelijk steeds door dezelfde letterteekens voorgesteld. Daarom schrijft men: *daad*, *schub*, hij *droeg*, gij *moogt*, *weggaan* naast *da den*, *schubben*, *dragen*, wij *mogen*, *weggaan* en niet: *daat*, *schup*, *droech*, *mocht*, *wech-chaan*, zooals de uitspraak zou eischen.

Bovendien geeft de oudere uitspraak der woorden sommige nuttige onderscheidingen aan de hand tusschen woorden, die tegenwoordig op dezelfde wijze worden uitgesproken. Daarom raadpleegt men bij de spelling ook de afkomst der woorden of

3. de afleiding. Zoo schrijft men *beren* naast *beeren*, *kolen* naast *koolen*, *verweren* naast *verweeren*, *poten* naast *pooten*, *wasschen* naast *wassen*, *bosch* naast *bos*, enz.

Ten slotte zijn er enkele gevallen, waarin geen der genoemde voorschriften de spelling zou kunnen bepalen. Men zorgt dan, in overeenkomstige gevallen op dezelfde wijze te handelen en volgt dus den regel

4. der overeenkomst. Zoo schrijft men *raadszitting* naast *raadsbesluit*, *dorpschool* naast *dorpskerk*, enz.

Uit deze algemeene regels volgen de bijzondere voor:

a. DE KLINKERS.

§ 345. De gerekte klinkers worden steeds door een dubbel letterteeken voorgesteld: *jaar*, *eer*, enz.

Een uitzondering maakt de **u** voor **w**: *ruw*, *zwaluw*.

§ 346. Van de volkomen klinkers worden de **a** en **u** steeds enkel geschreven. Uitgezonderd is de **a** voor **tje**, die steeds dubbel wordt geschreven: *raatje*, *papaatje*, *laatje*, *Naatje*.

§ 347. Van de volkomen klinkers worden de **e** en **o** in sommige woorden enkel, in andere dubbel geschreven. Dit hangt meestal af van de oudere uitspraak der woorden. Wanneer namelijk de **e** voorheen **e**, **i** of **a**, dus een enkelvoudige klinker was, schrijft men de volkomen **e** enkel;

wanneer zij daarentegen uit **ei**, dus uit een' tweeklank is ontstaan, schrijft men haar dubbel.

Zoo wordt de **o**, die voorheen **o** of **u** (spreek uit: *oe*) was, enkel, die, welke voorheen **au**, **ou** was, dubbel geschreven.

De **e's** en **o's**, die uit enkelvoudige klinkers zijn ontstaan, heeten zacht; die, welke uit tweeklanken zijn ontstaan, scherp.

Men merke intusschen op, dat de bovenstaande algemeene regel niet geldt voor de achtervoegsels. In 't algemeen worden deze met een dubbel letterteeken geschreven, wanneer zij den hoofdtoon krijgen, met een enkel letterteeken, wanneer zij den hoofdtoon missen.

§ 348. Men schrijft dus met de zachte **e**:

a. de woorden, die in 't tegenwoordig of vroeger Nederlandsch vormen met **a** of **i** naast zich hebben:

beter — *baten*, *dwepen* — *dwapen*, *veer* — *varen*, *vegen* — *vagen*, *beweren* naast *bewaren*; *bede* — *bidden*, *deze* — *dit*, *gelederen* — *gelid*, *plegen* — *plicht*, *zeven* — *ziften*.

b. de woorden, waarin de volkomen **e** met de onvolkomen afwisselt:

bezie—*bes*, *deken*—*dekken*, *even*—*effen*, *kegel*—*kegge*, *leken*—*lekken*, *treken*—*trekken*, *veen*—*ven*, *lepel*—*leppen*.

c. de woorden, die in den Hollandschen tongval **eu** hebben. Die uitspraak is ook wel in de algemeene taal overgegaan:

lenen—*leunen*, *peluw*—*peuluw*, *sneven*—*snevelen*, *stenen*—*steunen*.

d. de sterke werkwoorden. Uitgezonderd is *heeten* (*genoemd worden*) benevens 't enkelvoud van den onvoltooid verleden tijd der werkwoorden van de 4de klasse, als: *bijten*, *beet* (vroeger: *beit*); doch (wij) *beten*, enz. en *gebeten* hebben eene zachte **e**. Oudtijds waren sterk: *helen*—*hal*, *kneden*—*knad*, *sneven*—*snaf*, *teren*—*tar*, *stenen*—*stan*.

Uit dezen regel volgt, dat ook de woorden, met sterke werkwoorden verwant, eene zachte **e** hebben: *leger* naast *liggen*, *trede* naast *treden*, *stekel* naast *steken*, *hevig* naast *heffen*. Doch de woorden, met werkwoorden der 4° klasse verwant, hebben nu eens eene zachte, dan weer eene scherpe **e**, daar zij zoowel den klinker van 't enkelvoud des verleden tijds als dien van 't meervoud kunnen hebben: *schrede* naast *schrijden*, *kreten* naast *krijten*, *snede* naast *snijden*, doch: *bleeke* naast *blijken*, *weeke* naast *wijken*, *deesem* (voor *deegsem*) naast *dijgen*. (Verg. § 274.).

e. het achtervoegsel **heden**, ofschoon de **e**, uit **ei** (*heid*) ontstaan, eigenlijk scherp is.

§ 349. Bovendien worden met eene zachte **e** geschreven alle woorden, welke in 't Hoogduitsch of Engelsch **e**, **a** of **i** hebben: *beken*—*Bach*, *generen*—*Nahrung*, *menig*—*manch*, *gele*—*gelb*, *delen*—*Diele*, *grepen*—*Griff*, *reten*—*Riss*, *schemeren*—*schimmern*; *ezel*—*ass*, *kever*—*chafer*, *teer*—*tar*. Uitgezonderd zijn: *heeren*—*Herr*, *scheeve*—*schief*, *begeeren*—*begieren*, *regeeren*—*regieren*, *leeren*—*lernen*.

Nog schrijft men met de zachte **e** de vreemde woorden, die in de

taal, waaraan zij ontleend zijn, eene **e** of **i** vertoonen: *cedel—cédule, ledekant—lit-de-camp, leveren—livrer, neger—nègre.*

§ 350. Men schrijft met de scherpe **e**:

a. alle woorden, waarin de **e** in de algemeene taal met **ei** afwisselt: *breed—verbreiden; eek—eik, heelen—heil, kleen—klein, gereed, alreede—bereiden, steen—stein in IJselstein.*

b. alle woorden, waarin de **e** door de samentrekking van twee lettergrepen is ontstaan:

leege—ledige, leeren—lederen, mee (bijwoord, honigdrank, meekrap)—mede, preeken—prediken, ree—reede, snee—suede, veeren—vederen, verweeren—verwederen.

c. alle opene eenlettergrepige woorden: *thee, zee, kwee, ree, ee(gade), ee = huwelijk, dee(moedig), dee = dienaar.* Uitgezonderd is *he!*

d. de achtervoegsels **eelen**, **eeren**, **eezen**, **eesehe**: *houweelen, regeeren, Japanneezen, Europeesche.*

§ 351. Bovendien worden met eene scherpe **e** geschreven alle woorden, welke in 't Hoogduitsch **ai** of **ei**, in 't Engelsch **o** of **oa** hebben: *deelen—Theil, eeden—Eid, weenen—weinen, weezen—Waise; teenen—toe, bezeeren—sore, zeep—soap.*

§ 352. Opmerking verdienen de volgende woorden, welke alleen in de schrijfwijze der klinkers van elkander verschillen:

beren (verscheurende dieren) — beeren (varkens, muurstutten, heiblokken en waterkeeringen), delen (planken) — deelen (gedeelten), deegen (zuurdeegen) — degen (verleden tijd van dijgen en znw.), gene (voornw.) — geene (niet-een), generen (onderhouden) — geneeren (Fr. générer), helen (verbergen) — heelen (heel maken), lenen (leunen) — leenen (ter leen krijgen), leken (naast lekken) — leeken (niet-geestelijken), rede (verstand, redevoering) — reede (ligplaats voor schepen), stenen (ww.) — steenen (znw.), slepen (onoverg. ww.) — sleepen (overg. ww.), veren (van varen) — veeren (vederen), vegen (ww.) — veege (stervende), weken (znw. en ww.) — weeke (zachte), verweren (verdedigen) — verweeren (van weder), wezen (ww.) — weezen (znw.).

Men lette nog op de schrijfwijze van: *kelen* (in alle beteekenissen), *scheede*, *zweepen*, *meren*, *deken* (in de Kath. kerk).

§ 353. Men schrijft met de zachte **o**:

a. de woorden, waarin de volkomen **o** met de onvolkomen afwisselt: *beloven—belofte, broze—bros, grove—grof, loven—lof.* Uitgezonderd zijn: *knoopen—knop, koopen—kocht, stooten—stotteren, loopen—bruiloft, doove—dof, loover—lof, looze—los, betoogen en toonen—tocht.*

b. de woorden, waarin zij in den Hollandschen tongval met **eu** afwisselt:

goten—geuten, joken—jeuken, logen—leugen, zomer—zeumer. Uitgezonderd is *bloode* naast *bleu*.

c. de sterke werkwoorden met uitzondering van *loopen* en *stooten*

en het enkelvoud van den onvoltooid verleden tijd der werkwoorden van de 5^e klasse, als: *gieten*, *goot* (vroeger *gout*), *buigen*, *boog* (vroeger *boug*); doch (wij) *goten*, *bogen* enz., *gegoten*, *gebogen* hebben eene zachte **o**.

Uit dezen regel volgt, dat ook de woorden, met sterke werkwoorden verwant, eene zachte **o** hebben: *stoken* naast *steken*, *sproken* naast *spreken*. Doch de woorden, met werkwoorden der 5^e klasse verwant, hebben eene zachte of scherpe **o**, daar zij zoowel den klinker van 't enkelvoud des verleden tijds als dien van 't meervoud kunnen hebben: *betooen*, *vertoogen*, *toon*en naast *tie(h)en* (thans: *tijgen* = trekken, naar voren, aan 't licht trekken), *klooven* (ww.) naast *klieven* (vr. een sterk ww.), *zoogen* naast *zuigen*, *loochenen* naast *liegen*; doch *bode* naast *bieden*, *logen* naast *liegen*, *kloven* (znw.) naast *klieven*, *vloten* naast *vlieten*, *bogen* naast *buigen*, *zode* (kooksel) naast *zieden*. (Verg. § 274)

§ 354. Bovendien schrijft men met de zachte **o** de woorden, die in 't Hoogduitsch **u** of **ü**, in 't Engelsch **o** hebben: *boter*—*Butter*, *klove*—*Kluft*, *voor*—*Furche*, *molen*—*Mühle*, *bodem*—*bottom*, *pook*—*poker*, *schoren*—*to shore*, *stoof*—*stove*.

Nog schrijft men met de zachte **o** de vreemde woorden, waarin de **o** niet uit **au** is ontstaan:

abrikoos—*abricot*, *komfoor*—*chauffoir*, *kantoor*—*comptoir*, *ivoor*—*ivoire*, *troom*—*trône*, *kroon*—*couronne*, *toon*—*ton*.

§ 355. Men schrijft met de scherpe **o**:

a. alle woorden, waarin de **o** door samentrekking van twee lettergrepen is ontstaan: *bloo* — *bloode*, *boomen* — *bodemen*, *dooren* (van eieren) — *doderen*, *oolijk* — *oodelijk*, *zoo* — *zode* (in beide betekenissen), *noo* — *noode*.

b. alle opene eenlettergrepige woorden: *stroof*, *vloof*, *vroof*(lijk), *zoo*.

c. het achtervoegsel **loos** en de woorden op **genoot**: *werkeloof*, *lotgenooten*.

§ 356. Bovendien schrijft men met eene scherpe **o** de woorden, welke in 't Hoogduitsch **au**, **äu** of **eu**, in 't Engelsch **ea** hebben: *boom* — *Baum*, *doopen* — *taufen*, *hoop* — *Haufen*, *zoogen* — *saugen*, *loochenen* — *leugnen*; *brood* — *bread*, *groot* — *great*, *schoof* — *sheaf*, *zoom* — *seam*.

Nog schrijft men met eene scherpe **o** de vreemde woorden, waarin de **o** uit **au** is ontstaan: *Moor* — *Maure*, *pooze* — *pauze*, *poover* — *pauvre*.

§ 357. Opmerking verdienen de volgende woorden, die alleen in de schrijfwijze der klinkers verschillen: *hopen* (ww.) — *hoopen* (znw.), *horen* (znw.) — *hooren* (ww.), *kloven* (znw. of onv. verl. tijd van *kluiven*) — *klooven* (ww.), *kolen* (*brandstof*) — *koolen* (*groente*), *kozen* (van *kiezen*) — *koozen* (*liefkoozen*), *poten* (*planten*) — *pooten* (*voeten*), *roven* (van *wonden*) — *rooven* (ww.), *schoten* (mv. van *schot*) — *schooten* (mv. van *schoot*), *schoven* (van *schuiven*) — *schooven* (mv. van *schoof*), *sloten* (mv. van *slot*) — *slooten* (mv. van *sloot*), *sloven* (*sukkels*) — *slooven* (*voorschooten*), *tonen* (*klan-*

ken) — toonen (*teenen* of *ww.*), tronen (*znw.*) — troonen (*ww.*), zogen (*verl. tijd* van *zuigen*) — zoogen (*doen zuigen*).

Nog lette men op de spelling van: drogen, drogist, hoonen, kleinooden, loozen, schromen, sloopen (*znw.* en *ww.*).

§ 358. De **ie** wordt geschreven:

a. wanneer zij in open eenlettergripige of aan 't slot van meerlettergripige woorden wordt gehoord: *knie*, *drie*, *tralie*, *olie*, *lilie*. Doch de Latijnsche maandnamen hebben **i**: *Januari*, *Juli*, *Juni*, enz.

b. in 't meervoud van woorden op **ie**, wanneer de lettergreep, waarin deze klinker voorkomt, den klemtoon heeft: *knieën*, *genieën*, *melodieën*, *harmonieën*. Daarentegen: *traliën*, *oliën*, *leliën*, *geniën* (*mv.* van *genius*).

c. in de woorden op **ief**, **iek**, **iet**: *massief*, *republiek*, *fabriek*, *Jezuiet*. Verliezen deze uitgangen den klemtoon, dan schrijft men **i**: *Jezuitisme*, *fabrikant*, *republikeinsch*. Zoo schrijft men ook *zefirs* en *zefieren*, doch steeds *kievit*, *kieviten*.

§ 359. De **i** wordt geschreven in 't achtervoegsel **isch**: *afgodisch*, *wettisch*, *grammatisch*.

§ 360. De **y** wordt, behalve in vreemde woorden, ook geschreven in oude eigennamen, als: *De Ruyter*, *Van Speyk*, *Van Zuylen*; nooit: *De Ruijter*, *Van Speijk*, enz.

b. DE TWEEKLANKEN.

§ 361. Daar de **ei** en **ij** tegenwoordig in de beschaafde uitspraak denzelfden tweeklank vertegenwoordigen, is 't noodig, de regels te kennen voor 't gebruik dezer letterteekens.

Met **ei** schrijft men:

a. de woorden, waarin deze tweeklank in 't Nederlandsch met de scherpe **e** afwisselt, bijv.: *verbreiden* — *breed*, *gereed*, *alreede* — *bereiden*, *Ijselstein* — *steen*, *klein* — *kleen*, *heil* — *heel*, *weinig* (oudtijds: *ellendig*) — *weenen*.

De scherpe **e** is, zooals wij zagen, gewoonlijk uit **ei** ontstaan, doch in sommige woorden bleef deze tweeklank ten gevolge eener oudtijds volgende **i** bewaard. Engelsche woorden hebben in dit geval **oa** of **o**: *heimelijk* — *home*, *beide* — *both*, *eik* — *oak*, *geit* — *goat*, doch *wereld* — *world*.

b. de woorden, waarin de **ei** met **ag** of **eg** afwisselt: *meid* — *maagd*, *geleid*, *leide* — *gelegd*, *legde*, *gezeid*, *zeide* — *gezegd*, *zegde*, *heining*, (voor *hagening*) — *haag*, *heien* (palen in den grond slaan) — *heg* (paalwerk tot insluiting), *kei* (eig. wigvormige steen) — *keg*, *dweil* voor *dwagei* (van *dwaen*, *dwoeg*, oudt. *wasschen*), *peil* voor *pegel* (van *pegen* = *steken*), *teil* (*bord*) voor *tegel*; *labbei* en *klappei* voor *labbegge*, *klappegge* (van *labben*, *klappen* = *babbelen*).

Engelsche woorden hebben in 'tzelfde geval **ai** of **ay**: *zeide* — *said*, *geleid* — *laid*.

c. de woorden, waarin eene **a** of **e** voor **n** of **l**, door invloed eener voorheen volgende **i** tot **ei** is overgegaan: *peinzen* voor *penzen* (Fr. *penser*), *deinzen* voor *denzen*, *einde* soms *ende*, *veinzen* voor *venzen*, *heinde* voor *hende*, *feilen* naast *falen*.

De vreemde woorden, die in 't Fransch **ai**, **ei**, **oi**, **eau**, **é**, **ée** hebben: *bei* — *baie*, *feit* — *fait*, *kapitein* — *capitaine*, *balein* — *baleine*, *lamprei* — *lamproie*, *prei* (aas) — *proie*, *schalmei* — *chalu-meau*, *karwei* (werk) — *corvée*, *valei* — *vallée*, *p(l)aveien* — *paver*, *p(l)eisteren* — *pâtre*. Hiertoe behoort ook 't achtervoegsel *teit* — *té*: *societeit*, *majesteit*.

Schijnbare uitzonderingen op dezen regel zijn: *dozijn* — *douzaine*, *wijle* (sluier) — *voile*, *krijt* — *craie*, daar deze woorden niet aan 't Fransch, maar aan 't Latijn zijn ontleend.

Met **ij** schrijft men:

a. de sterke werkwoorden en de woorden, daarvan gevormd: *bijten*, *hijschen*, *nijgen*, enz. Uitgezonderd is 't werkwoord *scheiden*, benevens sommige woorden, verwant met werkwoorden der 4^e klasse, daar deze voorheen ook **ei** hadden: *beitel* naast *bijten* (oorspronkelijk: *splijten*), *leiden* naast *lijden*, *neigen* naast *nijgen*, *steiger*, *steigeren* en *steil* naast *stijgen*, *reis* naast *rijzen*, enz. (Verg. § 274.)

b. de woorden, welke in 't Engelsch of Friesch **ii** of **i** hebben: *dijk* — *dike*, *lijf* — *life*, *rijk* — *rich*, *wijd* — *wide*; *blijde* — *blide*, *vlijtig* — *vlitig*, *tijd* — *tiid*, *zjl* (sluis) — *ziil*.

c. De vreemde woorden welke in 't Fransch **i** hebben: *bijbel* — *bible*, *sijfelen* — *siffler*, *razijn* — *raisin*, *venijn* — *venin*, *vijg* — *figue*, enz. Tot dezen regel behoort ook 't achtervoegsel **ij**, dat van vreemden oorsprong is en met 't Fr. **i** of **ie** overeenstemt: *galerij* — *galerie*, *malvezij* (Grieksche wijn) — *malvoisie*, *partij* — *parti*, *schilderij*, *bakkerij*, enz.

§ 362. Opmerking verdienen de volgende woorden, die alleen of hoofdzakelijk in de schrijfwijze van den tweeklank verschillen: *karwij* (*zaad*) — *karwei* (*werk*) uit Fr. *carvi* — *corvée*, *stijl* (Fr. *style*) — *steil* (*sterk oplopend*), *mijn* — *mein*(eed), *wijd*, *verwijden* — *weiden*, *uitweiden*, (van *weide*), *zjl* (*sluis*) — *zeil* (*doek*), *sijsje* — *zeis*, *rij* vr. (*reeks*) — *rei* mnl. (*dans*, *zang*, *koor*), *vijlen* (van *vijl*, werktuig — *feil* (*fout*), *feilen* (*fouten maken*), *veil* (*te koop*) en *veilen* (*verkoopen*), *bij* (*insect*) — *bei* (*bes*), *fijt* (*zweer*) — *feit* (Fr. *fait*), *vlijen* (*zacht neerleggen* of *voegen*) — *vleien*, *ijken* (van *gewichten*, enz.) — *eiken*, *mijt* (*hoop*) — *meid*, *pijl* — *peil*, *lijden* — *leiden*, *rijzen* — *reizen*, *nijgen* (*buigen uit beleefdheid*) — *neigen* (*in alle andere gevallen*).

§ 363. De tweeklanken **ou** en **au** verschillen slechts weinig in uitspraak; daarom lette men op 't verschil in schrijfwijze van de volgende woorden:

blouwen (slaan) en *blauwen* (van *blauw*), *kauw* (vogel) en *kouw* (kooi), *rauw* en *rouw* (ruw), *dauw* en *douw* (duw), *gauw* (snel) en *gouw* (landstreek), *outaar* en *outaar*.

c. DE MEDEKLINKERS.

§ 364. De medeklinkers, die als tusschenletters voorkomen, worden verdubbeld, wanneer zij onmiddellijk worden voorafgegaan door een' onvolkomen klinker. Gaat er dus een volkomen klinker, een tweeklank of een toonlooze klinker vooraf, dan is de verdubbeling ongeoorloofd.

Men schrijft dus: *pakken*, *lessen*, *missen*, *hokken*, *putten*, doch met eene enkele tusschenletter: *raden*, *hoven*, *huiden*; *vreeselijk*, *huiselijk*, *IJsel*, *ijselijk*, *Pruisen*, *pauselijk*; *hemelen*, *bezigen*, *monniken*, *leeuwriken*, *haviken*, *Gorkumer*, *Dokkumer*, enz.

Eene uitzondering maken de woorden op **is**: *vonnissen*, *notarissen*.

§ 365. Het letterteeken **ch** wordt nooit verdubbeld en van de **sch** verdubbelt men alleen de **s**: *kachel*, *echo*, *bochel*, *richel*, *Mechelen*; *wasschen*, *lesschen*, *blusschen*.

§ 366. Onverbuigbare woorden worden met een' scherpen slotmedeklinker geschreven: *met*, *voori*, *ach*, enz. Uitzonderd is *nog* (bijwoord) ter onderscheiding van *noch* (voegwoord); toch schrijft men 't eerstgenoemde *nog* met **ch** in *nochtans*.

Verbuigbare woorden worden met een' zachten slotmedeklinker geschreven, wanneer in de verbuiging of afleiding zulk een medeklinker te voorschijn komt: *schub* — *schubben*, *pad* — *paden*, *vlag* — *vlaggen*, *waard* — *waardig*, alsmede de woorden op **aard** en **erd**: *Spanjaard*, *Spanjaarden*, dus ook: *grijsaard*, *lomperd*, enz. Ook *iemand* en *niemand* volgen deze regel, daar zij voorheen in den 3^{en} en 4^{en} naamval *iemanden* en *niemanden* vormden.

Bij zelfstandige naamwoorden gaat de verbuiging boven de afleiding; daarom: *bint*, *gezant*, *rit*, *snit*, *verwant*, *vaart*, wegens de meervouden: *binten*, *gezanten*, enz. en ondanks de verwantschap met: *binden*, *zenden*, *rijden*, *wenden*, *vaardig*. Doch geene verscherping treft men aan in *litteeken*, voorheen: *likteeken* (kenteeken). Nog wordt *kruit* (buskruit) met **t** geschreven, ofschoon het eigenlijk een is met *kruid* (plant).

§ 367. De beginletter wordt verscherpt in 't woord *fonkelen*, in figuurlijken zin, tegenover *vonkelen* in leterlijke beteekenis. Doch in 't woord *samen* is de **s** uit **tz** van *te zamen* ontstaan. Men schrijft het daarom alleen met **s**, wanneer het alleen staat: *Zij gingen samen wandelen*, en wanneer het als eerste deel van een samengesteld werkwoord voorkomt: *samenkomen*, *samenstellen*. Daarentegen: *te zamen verzamelen*, *gezamenlijk*.

§ 368. Van de tusschenletters verscherpt men:

1. de **d** en **v** vóór 't achtervoegsel **nls**: *beeltenis, verbintenis, droefenis, lafenis, begrafenis*.

2. de **v**, **z** en **ng** vóór **lijk**: *liefelijk, vreeselijk, huiselijk, aanvankelijk, koninklijk*.

De **g** wordt vóór **lijk** wel in de uitspraak, doch niet in de spelling verscherpt: *heuglijk, ontzaglijk*. Men lette ook op: *hachelijk, degelijk, mogelijk*.

3. de **ng** vóór **je** en in enkele samengestelde of afgeleide woorden: *rottinkje, koninkje, kettinkje, jonkheid, jonkheer, jonkvrouw, lankmoedig, koninkrijk, sprinkhaan*. Is de klinker vóór **je** niet toonloos, dan heeft de verscherping geene plaats: *wandelingetje, dingetje*.

§ 369. De **d** wordt vóór **s** steeds als **t** uitgesproken, doch als **d** geschreven in: *gids* (Fr. *guide*), *loods* (van *lood* of Fr. *loge*), *ginds* (naast *ginder*), *reeds* (naast *alreede*), *sinds* (*sedert*), *onverhoeds* (*verhoeden*), enz.

Doch met **t** schrijft men: *knots* (*knotten*), *gutsen*, *spits* (*spitten*), *mits* (*met*), *rots* (Fr. *roche*), *flits* (Fr. *flèche*).

§ 370. De **g** wordt voor de **t** steeds als **ch** uitgesproken, doch alleen als **g** geschreven:

1. in de regelmatige vormen der werkwoorden, wier stam op eene **g** eindigt: *gij, hij, ligt, legt, zaagt, moogt*, enz. Derhalve schrijft men: *bracht, dacht, docht, mocht, zocht, kocht, wrocht, placht*, daar dit onregelmatige vormen zijn.

2. in zelfstandige naamwoorden op **te**, gevormd van woorden op **g**: *gebergte, hoogte, laagte*.

3. In *Aagt* van *Agatha*.

§ 371. De **h** is stom in *thans, althans* en *thuis* uit: *te hande* en *te huis*, benevens in enkele vreemde woorden, als: *thee, theater*. Maar *nochtans* heeft geene **h**, daar het ontstaan is uit *nog-dan*.

§ 372. De **ch** is stom in **sch**, wanneer dit letterteeken in 't midden of aan 't einde der woorden voorkomt. Daarom zijn de volgende opmerkingen noodzakelijk:

1. Als tusschenletter schrijft men de **sch** in de werkwoorden *brieschen, druischen, ruischen; eischen, hijschen, krijschen; dorschen, vorschen; lesschen, blusschen; lasschen, wasschen; wenschen* en *wisschen* en in de woorden *tusschen* en *Paschen*.

Doch met **s**: *bruisen, torsen, wassen* (groeien) en met eene **z**: *vleezig* en *vleezen* naast *vleesch, glanzig* en *glanzen* (ww.) naast *glansen* (znw.).

2. Als slotletters schrijft men de **sch** in de zelfstandige naamwoorden: *disch, esch, flesch, mensch, visch, vleesch* en *vorsch*. Voorts onderscheide men: *asch* van *as* (van een *wiel*), *lisch* (*riet*) van *lis* (*lus*), *marsch* (*loop*) van *mars* (kramer, zeil), *mosch* (*vogel*) van *mos* (*plant*), *rusch* (*biezen*) van *Rus*, *stroowisch* van *wis* (*zeker*), *tasch* (*weitasch*) van *tas* (*hoop*) enz.

3. Als slotletter schrijft men de **sch** aan 't einde der bijvoeglijke naamwoorden, welke van bijwoorden op **s** zijn gevormd: *fijsch, fluksch, linksch*,

slinksch, rechtsch, onverhoedsch, ouderwetsch, onderhandsch, rechtstreeksch, schaarsch, schotsch, schuinsch, slaafsch, vergeefsch naast de gelijkkluidende bijwoorden op *s*. Zoo ook de adjectieven op: *lijksch, lingsch, waartsch*, van de bijwoorden op: *lijks, lings, waarts*.

Doch met *s* worden geschreven: *bits, spits, flets, dras; dwars, wars, paars, kras; los, ros, wis en gewis*.

Nog lette men op: *ras* (bijw.), *rasch* (bijvuw.) en *verrassen* (werk.), op 't telwoord *gansch* en op *trots* (zelfstnw., bijw. en voorz.) naast *trotsch* (bijvuw.).

d. DE SPELLING DER VREEMDE WOORDEN.

§ 373. In den loop der tijden zijn er een groot aantal vreemde woorden in onze taal overgenomen. Die woorden zijn voornamelijk afkomstig uit het Latijn, het Grieksch en het Fransch. Men kan ze in drie klassen verdeelen:

a. woorden, die sedert eeuwen bij ons in gebruik zijn en geheel als Nederlandsche worden behandeld. Zulke woorden zijn: *altaar, aalmoes, beest, brief, feest, inkt, kous, kaars, lamp, pogen, paard, kandelaar, tafel, keuken, peer, poos, straat, schrijven, vlam, vork, zolder, kluister*, enz. Zij richten zich in schrijfwijze geheel naar de spelregels voor Nederlandsche woorden.

b. woorden, die nog geheel het karakter van vreemde woorden hebben behouden: *incognito, contra, quadrille, chapeau, eau-de-Cologne, vau-deville, savoir-vivre, prestige, shawl of ch ale, tramway, pince-nez*, enz. Zij worden geheel geschreven, als in de taal, waarin zij thuis behooren.

c. woorden, wier uitspraak in een of ander opzicht afwijkt van die, welke zij in de vreemde taal hebben, doch die nog duidelijk hunne vreemde afkomst verraden. De veranderingen, die zij hebben ondergaan, betreffen gewoonlijk de eindlettergrepen. Zulke woorden zijn: *citroen, meloen, titel, artikel, republiek, systeem, sigaar, grenadier, officier, genie, diaken*, enz. Men noemt ze in 't bijzonder bastaardwoorden. 't Valt dikwijls moeilijk, eene grens te trekken tusschen woorden van deze en de vorige klasse.

Ten opzichte van de spelling dezer bastaardwoorden geldt als regel: Behoort zulk een woord alleen te huis in de taal der wetenschap of van eene enkele klasse van personen, voornamelijk der meer ontwikkelden, dan wordt het, zooveel de uitspraak dit toelaat, met de oorspronkelijke letters geschreven; behoort het daarentegen tot de volkstaal, dan schrijft men het, zooveel mogelijk, als de Nederlandsche woorden. Daarom schrijft men *logica* naast *logisch*, *physica* naast *physisch*, *hypotenusa*, *geographie*, *categorie*; *executie*, *cursief*, *dejeuneren*, *lorgnet*, *receptie*, *sympathie*, enz. Daarentegen: *penseel*, *stuka-*

door, kapitaal, kastelein, kwartier, biljet, biljart; doch ook: *horloge, diligence, machine, chocolade*.

Voorts lette men op de uitgangen *aaf* en *oof* in: *biograaf, filosoof, geograaf*, tegenover: *biographie, philosophie, biographisch, filosofisch*, en schrijve men: *telegraaf, telegrafisch*, doch *telegraphie*.

Nog verdient opgemerkt te worden, dat enkele bastaardwoorden, die vooral door dichters worden gebruikt, als Nederlandsche woorden worden gespeld: *poëzie* of *poëzij, nimf, saffier, zefir* of *zefier*, enz., en dat sommige woorden, in twee beteekenissen voorkomende, verschillend worden geschreven: *dokter* (geneesheer) en *doctor* (titel), *komedie* (schouwburg) en *comédie* (blijspel), *kommies* (ambtenaar bij de belastingen) en *commies* (ambtenaar aan een ministerie of bij de posterijen), *lokaal* (vertrek) en *locaal* (plaatselijk), *kritiek* (hachelijk) en *critiek* (beoordeeling), *krediet* (vertrouwen) en *credit* (in 't Italiaansch boekhouden).

e. DE HOOFDLETTERS.

§ 374. Hoofdletters worden hoofdzakelijk gebezigd, om den lezer bijzonder opmerkzaam te maken op de woorden, die daarmee beginnen. Men schrijft met eene hoofdletter:

1. het eerste woord van elken volzin en versregel.
2. alle eigennamen en bijnamen. Bestaan namen van personen of plaatsen uit twee of drie deelen, dan wordt ook het eerste van eene hoofdletter voorzien: *Van Dijk, Van der Werff, Den Haag, De Witt*.
3. de namen van maanden, week- en feestdagen: *Januari, Zondag, Paschen*.
4. soortnamen en begripsnamen, als eigennamen gebezigd: *De Graaf had zijne maatregelen genomen. De Nieuwe Kerk staat naast het Paleis. Ja, oude Landplaaig, 't is genoeg aan Hollands tuin geknabbeld!* (B.)
5. de hoofdwoorden der titels: *Weledelgeboren Heer, Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal*.
6. de adjectieven, van eigennamen afgeleid: *Nederlandsch, Indisch*, enz.
7. alle woorden, welke een schrijver bijzonder wil doen uitkomen, bepaaldelijk, wanneer een voornaamwoord de Godheid aanduidt: *God verlaat de Zijnen niet*.

f. HET KOPPEL- EN SAMENTREKKINGSTEEKEN.

§ 375. Men bedient zich van het koppelteeken:

1. in woorden, waarin eigennamen of van eigennamen gevormde adjectieven voorkomen: *Manilla-sigaren, Java-tabak, Turksch-rood, Indo-Europeesch*, enz.

2. in titels, die uit samenkoppeling van twee woorden zijn ontstaan, wanneer beide of een van beide bastaardwoorden zijn: *grootmeester-nationaal*, *vice-voorzitter*, *sergeant-majoor*, *luitenant-adjutant*, enz.

3. in aardrijkskundige namen, bestaande uit een' eigennaam en een adjectief of bijwoord: *Noord-Holland*, *Klein-Rusland*, *Middel-Duitschland*, enz.

Adjectieven, van dergelijke woorden gevormd, behoeven geen koppelteeken: *Noordhollandsch*, *Westfriesch*, enz.

4. in samenstellingen, waarvan het eerste lid alleen betrekking heeft op het tweede en niet op het geheel: *oude-mannenhuys*, *zijdenkousenwever*, *St-Nicolaasfeest*, *'s-Gravenhage*, *'s-Hertogenbosch*.

§ 376. Het samentrekkingsteeken wordt alleen dan gebezigd, wanneer men lettergrepen samentrekt, waarmede dit gewoonlijk niet gebeurt: *daán*, *geschién*, *geleén*, enz., doch niet: *slee*, *mee*, *weer*, enz.

A A N H A N G S E L.

HET GEBRUIK DER LEESTEKENEN.

§ 377. Men gebruikt verschillende teekens met het doel, om de vlugge en juiste opvatting van den inhoud der volzinnen te bevorderen. Deze teekens heeten leesteekens. Zij zijn: *de punt*, *de komma*, *de puntkomma*, *de dubbele punt*, *het vraagteeken*, *het uiroepsteeken*, *het aandachtsteeken*, *het beletselteeken*, *het aanhalingsteeken*, *de haakjes*.

§ 378. Men plaatst eene punt:

1. aan het slot van elken enkelvoudigen of samengestelden zin, die geene vraag of geen' uitroep inhoudt: *Hij is van middag vertrokken. Eer ik er aan dacht, was hij me ontsnapt.*

Men vindt ook wel eens eene punt vóór het einde van den volzin, wanneer op de volgende zindeelen bijzonder de aandacht wordt gevestigd: *Drie historische herinneringen van zeer onderscheiden aard en beteekenis hechten zich aan dit gedenkstuk der oudheid. Ééne uit de middeleeuwen, ééne uit den tijd der hervorming, ééne uit deze onze, toen nog springlevende, 19e eeuw.* (B.)

2. achter enkele woorden, die tot opschrift of titel dienen: *Vierde boek. Het Magnetisme.*

3. achter verkortingen: *bijv. naamv., de heer A.*

§ 379. Men plaatst eene komma:

1. in den enkelvoudigen zin tusschen de deelen van een veelvoudig onderwerp, enz., wanneer deze niet verbonden zijn door *en* of: *Eene nieuwe, groote, sierlijke, gemakkelijke schrijftafel werd te koop gepresenteerd. Niet alleen op de straat, maar ook voor de ramen stond de menigte dicht opeengepakt.* Daarentegen: *In Mei of November gaat men verhuizen. De Koning en de Koningin zijn in de stad.*

2. In den enkelvoudigen zin vóór en na eene bijstelling of den naam van den aangesproken persoon: *Kareltje, het lieve jongetje, was niet te vinden.* (B.) *Huib, mijn jongen, wat schort er aan? Vader, ik wou, dat ik rijk was.* (P.)

3. tusschen twee nevengeschikte zinnen, wanneer de deelen door een voegwoord zijn verbonden. Eene uitzondering maken de voegwoorden *en* en *of*. *Ik kon niet heengaan, want ik had druk werk. Hij wou dat huis wel koopen, doch had geen geld genoeg.* Zijn de deelen van den samengestelden zin door een voegwoordelijk bijwoord verbonden, of is het zinsverband niet uitgedrukt, dan bedient men zich meestal van eene *puntkomma*; bij 't redengevend zinsverband ook van eene *dubbele punt*.

4. bij de onderschikkende zinsverbinding, vóór den bijzin, wanneer deze achter den hoofdzin staat; achter den bijzin, wanneer deze vóóran is geplaatst; vóór en na den bijzin, wanneer hij als tusschenzin voorkomt. Staat de hoofdzin tusschen de deelen des bijzins, dan plaatst men ook dezen tusschen twee komma's: *Als het kalf verdrongen is, dempt men den put. Men vertelde hem, dat er soldaten in aantocht waren. Eenen maatregel, die noodlottiger werkte, had men moeilijk kunnen uitdenken. Gisteren zijn zij, hoor ik, vertrokken.* Bij de beknopte zinnen volgt men denzelfden regel: *Ik geloof, hem reeds meer gezien te hebben. In Keulen te zijn en de Dom niet te zien, dat gaat niet aan.* Zijn beknopte zinnen van beperkten omvang, dan laat men de komma ook weg: *Een' huichelaar te ontmaskeren is zoo gemakkelijk niet.*

5. vóór en na elk zindeel, dat men bijzonder wil doen uitkomen: *Hij had, in weerwil van allerlei bezwaren, het hoofd omhoog gehouden. Mag ik u, met alle bescheidenheid, dit verzoek doen?*

§ 380. Men plaatst eene *puntkomma*:

1. tusschen twee nevengeschikte zinnen, die door een voegwoordelijk bijwoord zijn verbonden of waartusschen 't zinsverband niet is uitgedrukt: *Men deed alles om haar op te beuren; toch liet zij het hoofd hangen. Wij vonden er een oud vriend van ons; ook maakten wij er kennis met diens neef en zijne dochters. Hij wordt voortdurend door kiespijn gekweld; daarom is hij zoo knorrig. Gij kleedt u in koortsachtige spanning; gij begeeft u naar het terrein; gij vindt er eene bonte menigte, waarvan de een er al gekker en nuchterder uitziet, dan de ander; gij maakt met u honderden als een enig man front naar het oosten.* (B.)

2. tusschen twee nevengeschikte bijzinnen, wanneer deze niet door een voegwoord verbonden zijn, bepaaldelijk, wanneer zij eenigen omvang hebben; anders gebruikt men de *komma*: *Hoeveel liever zou ik van de meisjes betuigd hebben, dat zij op het land in vollen zin de natuur genoten; dat zij wandelden, bloemen plukten, kruiden lazten en, door afwisseling van geneugten, den kring harer kennis uitbreidden.* (P.)

3. in het algemeen tusschen zinnen en zindeelen, die men bijzonder

wil doen uitkomen, of die wat lang zijn; de *puntkomma* vervangt dan de *komma*: *Aan mijne andere zijde (zat) eene lange Schotsche dame; eene ongehuwde tante van een goede vijftig jaar; nog al hoog blond; het teint sterk door de zon aangedaan; juist niet mooi.* (B.)

4. tusschen nevensgeschikte vragende of uitroepende zinnen, in plaats van 't *vraag-* of *uitroep*teeken, dat men alleen achter den laatsten zin plaatst: *Waarom daalde zijn blik ter aarde; waarom hing zijn hoofd neer, toen hij in de schaduw van een boschje het gevogelte zingen hoorde; waarom werd hij weemoedig bij dien wildzang van het woud?* (P) *Gegroet, gegroet, gij vroolijke en gezonde, lustige en stevige knapen; gegroet, gegroet, gij speelsche en blozende hoop des vaderlands!* (B.)

Intusschen vindt men ook wel 't *vraag*teeken gebezigd: *Indien er geen natuurschoon in Nederland was, indien het er niet overvloedig was, vanwaar het aantal van onze uitnemende landschapschilders? vanwaar de voortreffelijkheid van hunne meesterstukken?* (B.)

§ 381. Men plaatst eene dubbele punt, wanneer hetgeen volgt ter opheldering of verklaring van 't voorafgaande dient. Zoo gebruikt men haar tusschen nevensgeschikte zinnen, die redengevend zijn verbonden, zonder dat dit verband is uitgedrukt: *Vergeefsch dat het landschap, bij iederen keer des wegs, wisselde van veelkleurige pracht: hij stond er niet om stil; hij zag er niet naar rond.* (P.) *Eene aardige groep: voor de deur eener boerenwoning rookte een grijsaard zijn pijpje, met een' jongen van een jaar vijf, zes op de linker knie.* (P.) Zoo, wanneer men de woorden van iemand aanhaalt, doch alleen wanneer de hoofdzin voorafgaat: *Toch kostte het Huib moeite, zich in te houden en niet te roepen: „Machteld, die komt om je geld en goed!”* (P.) Zoo bij optellingen: *In deez' broek voert hij met zich — al wat de tijd opgeeft; — dat wisselt af: knikkers, stuiters, ballen, een' spijker, enz.* (B.)

§ 382. Men gebruikt een *vraag*teeken na een' vragenden hoofdzin, of een vragenden bijzin, die in den vorm van een' hoofdzin voorkomt: *Wil je roeien? — Ik vroeg hem: „Wil je mij eens helpen?”* Doch niet, wanneer de bijzin als bijzin optreedt: *Ik vroeg hem, of hij wist, waar die man woonde.*

§ 383. Men gebruikt een *uitroep*teeken na tusschenwerpsels, uitroepen, wenschen, bevelen, enz. *Helaas! Ach! hoe ongelukkig! Drommels! Bloodaard! Kom toch! Vergeef ons onze schulden! Marsch! Vuur!* Ook wel na den naam van den aangesproken persoon: *Je wordt geroepen, kind! Jansje! daar wordt geklopt.* Omgekeerd gebruikt men na tusschenwerpsels wel eens eene *komma*: *Och, hoe lief!*

§ 384. Het *beletse*teeken bezigt men, wanneer iemand door eene of andere oorzaak verhinderd wordt, een' volzin te eindigen: *En wie zijt gij, mijnheer! om mij op mijne eigene kamer de les te komen lezen? Ik houd u voor . . .* — „*Geene beledigingen*”, *zei Hildebrand.* (B.)

§ 385. De *aandacht*streep dient om den hoorder opmerkzaam te

maken op iets, dat hij niet kon verwachten: „*Aan 't spoorstation te Heidelberg daar staat een kind — van dertig jaar.*” (B.) „*Je kunt mooi genoeg praten — mijnheer!*” zeide Pieter met de tanden op elkaar en bevende van haat. (B.) Men gebruikt deze streep ook wel, wanneer de schrijver een deel van zijn onderwerp geheel afgedaan heeft.

§ 386. De aanhalingsteekens dienen, om zinnen of woorden als die van anderen te doen uitkomen: *Hij zeide: „Wie gaat er mee?” Hij scheen een man van gewicht, wien de gerechten pasten, maar die „in dit mooie Zwitserland” geen vrede kon hebben met den wijn.* (B.)

§ 387. De haakjes dienen, om een' op zich zelf staanden zin, tusschen de deelen van een' anderen geplaatst, daarvan te scheiden: *Een donker sparren- en dennenwoud, geworteld tusschen, en in, en op (ik weet zelf niet hoe) eene woest dooreengeworpen massa van de kolossaalste rotsklompen.* (B.) Men kan zulk een' zin ook tusschen twee streepjes plaatsen.

REGISTER.

NB. De cijfers wijzen de pagina's aan.

<p>Aaneenschakelend zinsverband . . . 14.</p> <p>Aangesproken persoon (<i>verhouding tot den zin</i>) 2.</p> <p>Aanvoegende wijs (<i>gebruik</i>) 80.</p> <p>Aanwijzend voornaamw. (<i>aard</i>). . . 47.</p> <p style="padding-left: 2em;">" (<i>verbuiging</i>) 109.</p> <p>-aar, -laar (bij <i>boomnamen</i>) . . . 140.</p> <p>-aar, -naar bij <i>persoonsnamen</i>) . 138.</p> <p>-aard 139.</p> <p>aarts (<i>bijvoeglijke naamw.</i>) . . . 145.</p> <p>aarts (<i>zelfst. naamw.</i>) 137.</p> <p>Accusatief</p> <p style="padding-left: 2em;">als <i>lijdend voorwerp</i> — met een <i>voorzetsel</i> — als <i>bijwoordel. bepaling</i> — als <i>bijstelling</i> of <i>bepaling van gesteldheid</i> — als <i>oorzakelijk voorwerp</i> bij een <i>bijv. naamw.</i> . . 75.</p> <p>Accusatieven als <i>bijwoord</i> 148.</p> <p>Achteraanvoeging (<i>paragoge</i>) . . . 156.</p> <p>Achtervoegsels 128.</p> <p>-achtig (<i>zonder en met hoofdtoon</i>) 143.</p> <p>af (<i>zelfst. naamw.</i>) 138.</p> <p>Afleiding 128.</p> <p>Afleidsels uit wortels 128.</p> <p>-age 141.</p> <p>-and 139.</p> <p>ant 137.</p> <p>Antecedent 49.</p> <p>Attributief <i>bijvoeglijk naamw.</i> . . 43.</p> <p>au, ou (<i>wanneer geschreven</i>) . . 162.</p> <p>-baar 143.</p> <p>Bastaardwoorden (<i>spelling</i>) 165.</p> <p>be (bij <i>werkw.</i>) 134.</p> <p>be (bij <i>bijv. naamw.</i>) 145.</p>	<p>Bedrijvende zin 11.</p> <p>Beginletters (<i>wanneer verscherpt</i>) . 163.</p> <p>Begripsnamen 41.</p> <p>Beknopte zinnen 19.</p> <p style="padding-left: 2em;"><i>beperkende</i> 37.</p> <p style="padding-left: 2em;"><i>bijvoeglijke</i> 25.</p> <p style="padding-left: 4em;">" in den vorm van <i>doel-aanwijzenden zin</i> 25.</p> <p style="padding-left: 2em;"><i>bijvoeglijk-zelfstandige</i> 24.</p> <p style="padding-left: 2em;"><i>doelaanwijzende</i> 31.</p> <p style="padding-left: 2em;"><i>gevolgaanduidende</i> 32.</p> <p style="padding-left: 2em;"><i>gezegde-zinnen</i> 22.</p> <p style="padding-left: 2em;"><i>onderwerpszinnen</i> 21.</p> <p style="padding-left: 2em;"><i>oorzakelijke voorwerpszinnen</i> . . 22.</p> <p style="padding-left: 2em;"><i>redengevende</i> 30.</p> <p style="padding-left: 2em;"><i>tijdbepalende</i> 28.</p> <p style="padding-left: 2em;"><i>toegevende</i> 36.</p> <p style="padding-left: 2em;"><i>voorwaardelijke</i> 34.</p> <p style="padding-left: 2em;"><i>voorwerpszinnen</i> 22.</p> <p>Belanghebbende <i>voorwerpszinnen</i> . 23.</p> <p>Bepaalde zin 3.</p> <p>Bepaling van <i>gesteldheid</i> 7.</p> <p>Bepalingen van 't <i>gezegde</i> 5, 6.</p> <p>Bepalingaankondigend <i>voornaamw.</i> 48.</p> <p style="padding-left: 2em;"><i>vervanging</i> door 't <i>pers. vnw.</i> . . 48.</p> <p style="padding-left: 2em;"><i>verbuiging</i>. 110.</p> <p>Beperkend tegenstellend <i>zinsverb.</i> 15.</p> <p>Beperkende zinnen 36.</p> <p style="padding-left: 2em;">" " met <i>dan</i> 36.</p> <p>Bestaanszin 3.</p> <p style="padding-left: 2em;">" (<i>soorten</i>) 8, 9.</p> <p>Betrekkelijk <i>voornaamwoord</i> . . . 48.</p> <p style="padding-left: 2em;"><i>bijvoegl. gebruikt</i> 49.</p> <p style="padding-left: 2em;"><i>bij een geheelen zin</i> 50.</p> <p style="padding-left: 2em;"><i>verbuiging</i> 111.</p>
--	---

- Bezittelijk voornaamwoord . . . 46.
vervanging door aanw. vnw. . . . 46.
 bij *men* 47.
verbuiging 107.
 Bijstelling 7.
 „ (*geen bijv. zin*) 25.
 Bijvoeglijk naamwoord.. . . . 42.
 alleen *attributief* 44.
 alleen *praedicatief* 43.
 die een' *genitief* regeeren . . . 73.
 „ „ *accusatief* „ 76.
 die *geene trappen van hoedanigheid* hebben 78.
verbuiging (sterke en zwakke) . . 102.
wanneer onverbogen; wanneer gewoonlijk onverbogen 104.
verbuiging der bijvoegl naamw., als zelfstandige naamw. gebruikt 104.
verbuiging der bijv. naamw., waarachter 't zelfst. naamw. is weggelaten 104.
afgeleid 143.
eigenl. en oneigenl. samengest. . 145.
samengesteld door afl. 145.
 Bijvoeglijke zinnen 24.
 „ „ *door of verbonden* 25.
 „ „ *door een voegw. verbonden* 25.
 „ „ *bij een volzin* 24.
 Bijvoeglijk-zelfstandige zinnen . . 22.
 Bijwoorden (*aard en soorten*) . . 59.
 in den *vergr. en overtr. trap.* . . 79.
afgeleid 147.
samengesteld 148.
 Bijwoordelijke zinnen 26.
 Bijzin 12.
 „ *van een' bijzin* 12.
 Causatieven 132.
ch vóór **t** 164.
ch (stom) 164.
d vóór **s** 164.
dan (uitsluitend voegw.) 16.
 Datief
 van *voor-* en *nadeel* -- *bezit* --
 den *belanghebbende* -- *bijstelling*
 en *bepaling van gesteldheid* . . 74.
 als *bijwoord* 148.
 Deelwoord (*aard en verdeling*) 54, 80.
geene trappen v. hoedanigh. . . 78.
vorming 118, 119.
 Denominatieven 132.
deze en gene, deze of gene als onb. voornaamw. 51.
dit en dat (beteekenis) 47.
 Doelaanwijzende zinnen 30.
-dom 141.
 e en o (zachte en scherpe -- aard) 158.
 e (regels voor de zachte en scherpe) 158.
-eel 140.
een als onbep. voornaamw. 50.
eene (de) en de andere als aanw. vnw. 47.
een (de) of ander als onbep. vnw. 51.
eenig als onb. voornw. 51.
 Eenvoudige of versterkende zins-
 verbinding 14.
-egge of **ei** 140.
ei (regels voor 't gebruik) . . . 161.
 Eigennamen 41.
-el (namen v. *werktuigen*) 140.
-el (*verkleinwoorden*) 141.
 Elliptische zin 11.
-en (stoffelijke *adjectieven*) . . . 144.
-en (bijwoorden) 147.
 Enkelvoudig zelfst. naamw. met
 meervoudige beteekenis 101.
 Enkelvoudige zin 2.
eerste (de) en de laatste, als aanw. vnw. 47.
eeren (werkwoorden) 133.
-er (*persoonsnamen*) 139.
-er (namen van *werktuigen*) . . . 140.
er (beteekenis in den *bestaanszin*) 9.
-erd 139.
-es (vrouwel. zelfst. nw.) 139.
et 138.
 Etymologie. 2.
 Frequentatieven (*werkwoorden van*
herhaling 134.

- ge (werkwoorden) 134.
- ge (zelfst. naamw.) 138.
- ge (bijv. naamw.) 145.
- Gebiedende wijs (*gebruik*) 79.
- „ in den vorm van infinitief en verl. deelw. 83.
- Gebiedende zinnen 12.
- Gemeenslachtige zelfst. naamw. 69.
- Genitief
- van *oorsprong* — *bezit* — *verdeling* — *onder- en voorwerp* — *oorzaak* — *scheiding* — *bijvoordelijke* 72.
- als bijwoord 148.
- Germaansche talen 5.
- Geslacht (*aard en regels*). 63.
- „ der samengest. woorden 69.
- Getal (*aard*) 70.
- zelfst. naamw., alleen *enkelvoud* 70.
- alleen *meervoud* 71.
- Getal des werkwoords 89.
- Gevolgaanduidende zinnen 31.
- door *dan dat* verbonden 32.
- „ *of* „ 32.
- Gevolgtrekkingaand. zinnen 32.
- gewijze** 148.
- Gezegde (*logisch en grammatisch*). 2.
- in beperkten zin 3.
- Gezegde-zinnen 22, 23.
- Grond* tegenover *gevolgtrekking* 16.
- Grondwoord 128.
- h** (stom) 164.
- haftig** 143.
- hebben en zijn* als hulpwerkw. 87, 88.
- heid** 141.
- her** 134.
- hetgeen* als betr. vnw. 49.
- hij, zij, het* (beteekenis) 45.
- Hoedanigheidszin 3.
- Hoofdletters 166.
- Hoofdtelwoorden (*bep. en onbep.*) 51.
- „ zelfstandig gebruikt 52.
- „ (*verbuiging*) 112.
- Hoofdzin 12.
- Hulpwerkwoorden
- van tijd — wijze — den lijdenden vorm 56.
- ie en i** (regels voor 't gebruik) 161.
- ier, -nier** 139.
- ig, erig** 144.
- ij** (regels voor 't gebruik) 162.
- ij, -nij, -erij, -ernij** 141.
- Ik ben het*, enz. (ontleding) 10.
- ik** 139.
- in** 139.
- Infinitief (onbepaalde wijs) 80.
- verschil tusschen den — en 't zelfst. naamw. 89.
- voorafgegaan door voorzetsels 90.
- zonder **te** 91.
- als verleden deelwoord 92.
- ing, -ling** (gemeenslachtige zelfst. naamw.) 140.
- ing** (vrouwel. begripsnamen) 141.
- Inlassching (*epenthesis*) 154.
- Intensieven (werkw. v. *during*) 133.
- je, -tje, -pje** 140.
- jes, -tjes, -pjes, -kens** 148.
- Klankverspringing (*metathesis*) 156.
- Klemtoon (*hoofdtoon en bijtoon*) 151.
- kijn, -ken -ke** 141.
- Klinkers 151.
- Klinkers (uitspraak: *volkomen* — *gerekt* — *onvolkomen* — *toonloos*) 152.
- Koppelteeken 166.
- laten*, gevolgd door 1en of 4en naamv. 84.
- Leesteekens 167.
- Letterteekens 151.
- Letterklanken en -teekens 151.
- Lidwoord
- van *bepaaldheid*
- „ *eenheid* 52.
- gebruik of weglating* 53.
- verbuiging* 113.

Lijdende (schijnbaar) vorm van	o en e (zachte en scherpe — aard) 158.
onovergankelijke werkw.	o (regels voor de <i>zachte</i> en
Lijdende zin	<i>scherpe</i>) 159.
-lijk (adjectieven)	oor 138.
-lijk, -lijks (bijwoorden).	<i>Oorzaak</i> tegenover <i>gevolg</i> 17.
-lijn	Oorzaakaand. of redeng.zinsverband 29.
-lings	Oorzakelijke voorwerpszinnen 22.
-loos	bij een zelfstandig naamw. 22.
Medeklinkers	on (zelfst. naamw.) 138.
<i>verdeeling</i>	on (adjectieven) 145.
<i>stomme</i>	Onbepaalde voornaamw. (<i>aard</i>). 50.
<i>verdubbeling</i>	<i>verbuiging</i> 111.
Meervoudsvorming der zelfst.	Onbepaalde zin 4.
naamw.	Onderschikkend zinsverband. 12.
door s	Onderwerp (<i>logisch</i> en <i>grammatisch</i>) 3.
beurtelings s of en	Onderwerpszinnen 20, 23.
s en en met verschil van beteekenis	Onovergankelijke werkwoorden
door ers, eren	<i>subjectief</i> en <i>objectief</i> 54.
Meervoudsvorming (<i>schijnbaar</i>) door	Onpersoonlijke werkwoorden
nen, iën	<i>werkelijk</i> en <i>schijnbaar</i> 56.
Meervoud van woorden op man .	ont 135.
Meervoud van woorden op us en um	Ontkennende zin 8.
Meervoud, gelijk aan 't enkelvoud	Overeenstemming in buigingsvorm:
" met klinkerverandering	<i>a.</i> tusschen <i>onderwerp</i> en <i>gezegde</i>
" " verandering van	1. in <i>persoon</i> 93.
slotmedeklinker	2. in <i>getal</i> 93.
Meervoud van titels	<i>b.</i> tusschen <i>onderwerp</i> en <i>naamw.</i>
" " eigennamen	<i>deel van 't gezegde</i> 94.
Namen van hoedanigheden	<i>c.</i> tusschen <i>naamwoord</i> en <i>bijv.</i>
" toestanden	<i>bepalingen</i> 95.
" werkingen	<i>d.</i> tusschen <i>naamwoord</i> en <i>zelfst.</i>
Namen van werkelijke zelfstandigh.	<i>bepalingen</i> 95.
Naamvallen (<i>aard</i>)	<i>e.</i> tusschen <i>voornaamw.</i> en <i>zelfst.</i>
Naamval van den bijstelling bij den	<i>naamw.</i> 96.
genitief	Overgankelijke werkwoorden
Naamwoordelijk deel van 't gezegde 9, 10.	<i>bedrijvende</i> en <i>lijdende vorm</i> 55.
Nederlandsche taal	Overtreffende trap (<i>aard</i> en <i>gebruik</i>) 77.
Nevenschikkend zinsverband	" " (<i>volstrekt</i> en <i>be-</i>
-nis	<i>trekkelijk</i>) 78.
Nominatief	Personen des werkwoords 89.
als <i>onderwerp</i> — <i>deel van 't ge-</i>	Persoonlijke voornaamw. (<i>aard</i>) 45.
<i>zegde</i> — <i>bijstelling</i> en <i>bepaling</i>	<i>verbuiging</i> 106.
<i>van gesteldheid</i>	Plaatsbepalende zinnen 26.
	Praedicatief bijvoegl. naamw. 42.

Rangtelwoorden (<i>bep. en onbep.</i>)	51.	Tijdbepalende zinnen	26.
„ (<i>zelfst. gebruikt</i>)	52.	door <i>of</i> verbonden	28.
„ (<i>verbuiging</i>)	112.	Tijden der werkwoorden	
<i>Reden</i> tegenover <i>gevolg</i>	17.	<i>aard</i> en <i>benaming</i>	84.
Redengevend zinsverband	17.	<i>enkelv.</i> en <i>samengest.</i>	87.
Redengevende zinnen	29.	der <i>aanvoegende wijs</i>	86.
niet te verwarren met oorzakelijke		der <i>voorwaardel. wijs</i>	86.
voorwerpszinnen	29.	der <i>gebiedende wijs</i>	87.
met <i>dat</i>	30.	van den <i>infinitief</i>	90.
-rik	139.	Toegevende zinnen	35.
s of sch aan 't slot van bijv. naamw.	164.	in den vorm van hoofd- en ge-	
-s (bijwoordelijke)	147.	biedenden zin	35.
Samengestelde zin	4.	met <i>al</i> en <i>ook</i>	35.
Samengetrokken zinnen	13, 18.	met een vragend voornaamw. of	
Samenstelling		bijwoord	36.
<i>eigenlijke</i> en <i>oneigenlijke</i> — <i>door</i>		Tongvallen	2.
<i>middel van afleiding</i>	131.	Trappen van hoedanigheid (<i>aard</i>)	76.
Samentrekkingsteeken	166.	<i>vorming</i>	105.
-sch, -isch (bijv. naamw.)	144.	Tusschenletters (<i>verscherping</i>)	163.
-schap	142.	Tusschenwerpsels	62.
Schijnbaar lijdende zinnen	9.	Tweeklanken	152.
-sel (<i>middel</i>)	140.	u als voornaamw. van den tweeden	
-sel (<i>voortbrengsel</i>)	140.	persoon	45.
Slotmedeklinkers (wanneer <i>zacht</i> en		Uitsluit. tegenstellend zinsverband	16.
wanneer <i>scherp</i>)	163.	Veelvoudige zindeelen	8.
Soortbepaling	7.	ver (werkwoorden)	135.
Soortnamen	41.	Verandering van klinkers	152.
Spelling	2	„ „ medeklinkers	154.
<i>grondstagen</i>	153.	Verbuiging (<i>aard</i>)	63.
van <i>gerekte</i> klinkers		Verdeelend zinsverband	15.
van <i>volkomen a</i> en <i>u</i>	157.	Vergelijkende zinnen	37.
Spraak	1.	Vergrootende trap (<i>aard</i> en <i>gebruik</i>)	77.
Spraakkunst	2.	<i>omschrijving</i> noodzakelijk	78.
Stam	97.	Verhoudingszinnen	39.
Stellende trap (<i>aard</i> en <i>gebruik</i>)	76.	Verklarend zinsverband	18.
-ster	139.	Verkleinwoorden (<i>aard</i>)	140.
Stofnamen	42.	Vervoeging (<i>aard</i>)	63.
Syntaxis	2.	Verzamelnamen	42.
Taal	1.	Voegwoorden (<i>aard</i> en <i>verdeling</i>)	62.
te (<i>zelfst. naamw.</i>)	141.	<i>vorming</i>	150.
Tegenstellend zinsverband	15.	Volzin	1, 3.
Telwoorden (<i>aard</i>)	51.	Voornaamw. (<i>zelfst.</i> en <i>bijv.</i>)	44.
<i>verbuiging</i>	111.	<i>vorming</i>	145.
<i>vorming</i>	146.	Voorvoegsels	128.

- Voortzettend en rangsch. zinsverb. 14.
- Voorwaardel. wijs (*gebruik*). . . 79, 82.
- Voorwaardelijke zinnen 32.
- in den vorm van *vragende* en *gebiedende* zinnen 34.
- met *of* verbonden 34.
- Voorwerpen (*lijdend* — *belangheb- bend* — *oorzakelijk*) 5.
- Voorwerpsnamen 41.
- Voorwerpszinnen. 21.
- „ die den dienst doen van een' voorwerpsgenitief . . . 21.
- Voorzetsel (*aard*) 61.
- „ die een' 3en naamw. *regeeren* 75.
- die een' schijnbaren 2en naamw. *regeeren* 75.
- vorming* 149.
- Vragende voornaamwoorden . . . 48.
- in *uitroependen zin* 48.
- als *onbepaalde vnv.* 51.
- verbuiging* 110.
- Vragende zin 8.
- Vreemde woorden 165.
- waarts** 148.
- wan** (werkwoorden) 135.
- wan** (zelfst. naamw.) 138.
- wat*, als betr. *voornw.*; *wanneer* *geoorloofd* 49.
- wat*, *bijvoegl. vragend voornaamw.* 48.
- wat*, *onbepaald voornaamwoord* . 49.
- Wederkeerend voornaamw.** . . . 46.
- Wederkeerende werkwoorden**
noodzakelijk of toevallig . . . 55.
- Wederkeurig voornaamw.** . . . 46.
- Weglating aan 't begin** (*aphaeresis*) 156.
- „ in 't midden (*syncope*) . 156.
- „ aan 't slot (*apocope*) . 156.
- welks* en *welker* v. zaken in 't enkelv. 49.
- Werkingszin** 11.
- Werkwoorden** (*aard*) 54.
- beurtelings *over-* en *onovergankelijk* 57.
- oorspronkelijk *onoverg.*, thans *overg.* 57.
- onoverg.*, als *overgankelijk*. gebruikt 58.
- onpersoonlijke*, als *overg.* gebruikt 58.
- zelfstandige*, oorspr. *onoverg.* of *overg.* 58.
- Werkwoorden, die twee accusatieven** *regeeren* 76.
- Werkwoorden** (*vervoeging, sterke* en *zwakke*) 114.
- sterke*, verdeling in 10 klassen 114.
- sterke*, wier *vervoeging* opmerking verdient, naar de klassen gerangschikt 114.
- zwakke* (*vervoeging*). 118.
- onregelmatig sterke* 120.
- onregelmatig zwakke* 125.
- persoons- en tijdsuitgangen* . . 119.
- Werkwoorden** (*vorming*)
- afgeleide* 132.
- samengestelde* 135.
- Werkwoordel. deel van 't gezegde** 9.
- wie* en *wat* = *al wie* en *al wat* . 50.
- wij* in de plaats van *ik* 45.
- Wijzen der werkwoorden** (*aard*) . 79.
- Woord** 1.
- Woordschikking** (in hoofd- en bijzin) 12.
- Woordvorming** 128.
- Wortels** 128.
- zaam** 144.
- zeker* als onbep. voornaamw. . . 51.
- zelf* en *alleen* (*gebruik* en *verbuiging*) 104.
- Zelfslachtige zelfst. naamw.** . . . 69.
- Zelfstandige naamw.** (*aard*) . . . 41.
- verdeling in soorten* 41.
- tot verschillende soorten behoovende* 42.
- verbuiging* (*sterke* en *zwakke*) . 97.
- vorming:**
- afgeleid* 137.
- samengesteld* 142.
- samengesteld door afleiding* . . 143.
- Zelfstandige werkwoorden** . . . 56.
- Zelfstandige zin** 20.
- Zuiver tegenstellend zinsverband** . 15.
- Zuiver zelfst. zinnen** 20.

UITGAVEN VAN J. B. WOLTERS, TE GRONINGEN.

- Joh. Berghuis*, Het Opstel voor de Volksschool f 0,50
Bogaerts en Koenen, Taal en Taalstudie, 3 deelen. 5e druk à - 1,25
C. F. van Duyl, De eerste trap van het Taalonderwijs, A. Taal-
oefeningen. Vier stukjes. 4e druk à - 0,25
C. F. van Duyl, Oefeningen in 't zuiver schrijven van 't Nederlandsch
(eerste trap taalonderwijs). Vijfde stukje 4e druk. - 0,50
C. F. van Duyl, De eerste trap van het Taalonderwijs, B. Stijloefe-
ningen. Vier stukjes à - 0,25
J. L. Ph. Duijser, Theoretisch-practische handleiding bij het onderwijs
in de Nederl. taal. 1e Cursus. Compleet in 3 Cursussen à - 0,50
J. L. Ph. Duijser, Nederlandsche-Taal oefeningen voor inrichtingen van
Middelbaar Onderwijs en Normaalscholen - 0,25
J. Douwes, Dr. *J. W. A. Renssen* en *J. v. d. Veen*, De kleine Wekker,
Stijloefeningen voor de Volksschool. Drie stukjes. 3e druk à - 0,20
De Groot, Leopold en Rijkens, Nederlandsche letterkunde. De voor-
naamste schrijvers der vier laatste eeuwen 5e druk. - 3,90
Dr. *W. L. van Helten*; Nederlandsche Spraakkunst. 4e druk. - 1,90
Dr. *W. L. van Helten*, Nederlandsche Spraakkunst, ten behoeve van
onderwijzers en belangstellenden - 3,75
Dr. *W. L. van Helten*, Vondel's Taal. Grammatica der 17e eeuw - 3,75
Dr. *W. J. A. Jonckbloet*, Beknopte Geschiedenis der Nederlandsche
Letterkunde 2e druk. - 3,00
Dr. *W. J. A. Jonckbloet*, Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde.
3e geheel omgew. druk. (Compleet in 6 deelen.) gebonden. à - 2,90
M. J. Koenen, het Nieuwe Taalboek, Taal-, Stijl- en dicteer-oefenin-
gen voor de Volksschool. Vier stukjes. 3e druk à - 0,30
M. J. Koenen, het Nieuwe Taalboek, Taal-, Stijl- en dicteer-oefenin-
gen voor voortgezet lager onderwijs en de eerste klassen van nor-
maallessen. Inleiding tot: „*Practische Taalstudie*,” I—III van A.
M. Bogaerts en M. J. Koenen. 5e en 6e stukje. 2e druk à - 0,50
M. en L. Leopold, Een Sleutel. I. Rij van oorspronkelijke prozastuk-
ken, ter voorbereiding van de studie onzer letterk. 4e druk. - 1,50
M. en L. Leopold, Een Sleutel. II. Rij van oorspronkelijke gedichten,
ter voorbereiding van de studie onzer letterkunde. 3e druk. - 1,50
L. Leopold, Hoofdpersonen uit de Gesch. der Nederlandsche Letterk.
. Eene bloemlezing uit hunne werken, met 36 portr. 2e druk. - 4,50
Dr. *J. C. Matthes*, Nederlandsche taal- en spelregels. 4e druk. - 0,60
Dr. *J. C. Matthes*, Uit onze beste schrijvers, een leesboek voor mid-
delbaar en gymasiaal onderwijs 2e druk. - 1,90
A. W. Stellwagen, Proza. Leesboek voor H. B. Scholen en Gymnasia,
gebonden 2e druk. - 2,50
A. W. Stellwagen, De levende taal 2e druk. - 1,50